

Α. ΜΑΚΡΗ - Σ. ΛΑΓΟΠΑΤΗ - Π. ΠΑΤΡΑ
**ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ**

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1953

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΘ. Γ. ΜΑΚΡΗ - ΣΠ. Ν. ΔΑΓΟΠΑΤΗ - Η. Δ. ΠΑΤΡΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1953

Ιησοῦς Χριστός, ὁ καλὸς ποιμὴν τοῦ Χριστιανικοῦ ποιμανίου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΚΛΗΣΙΑ λέγεται τὸ σύνολον ὅλων τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον Ὡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ἰδρυτὴν καὶ ἀρχηγὸν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας καὶ ὡς Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Ἐχουσι δὲ τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ τὰ αὐτὰ μυστήρια καὶ διοικοῦνται ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, οἵτινες εἶναι οἱ κανονικοὶ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων. Ἡ Ἔκκλησία, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἔχει θείαν τὴν προέλευσίν της καὶ περιλαμβάνει εἰς τοὺς κόλπους της καὶ τοὺς ζῶντας, δόποτε λέγεται στρατευομένη, καὶ τὰς ψυχάς τῶν ἀποθανόντων, δόποτε λέγεται θριαμβεύοντα.

Πλὴν τῆς καθολικῆς ταύτης σημασίας ἡ λέξις Ἔκκλησία σημαίνει καὶ τὸ σύνολον τῶν χριστιανῶν ἐνδὸς κράτους ἢ μιᾶς πόλεως π.χ. Ἔκκλησία τῆς Ἐλλάδος, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Σμύρνης, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Κορίνθου κτλ. «Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ Ἔκκλησίαι τῆς Ἀσίας», ἔγραφεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τοὺς Κορινθίους (Α' Κορινθ. ΙΣΤ' 19).

Κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς δὲ χρόνους γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως Ἔκκλησία μὲν στενωτέραν ἔννοιαν, ἥτοι «κατ' οἶκον Ἔκκλησίας», δπως πολλάκις ἀπεκάλει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς συνερχομένους εἰς τὰ ὑπερῷα τῶν οἰκιῶν χριστιανούς: «Ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ πολλὰ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν Ἔκκλησίᾳ», ἔγραφε πρὸς τοὺς Κορινθίους (Α' Κορ. ΙΣΤ' 19).

Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία λέγεται ἡ ἐπιστήμη ἡ τὸ μάθημα ἔκεινο, τὸ δποῖον μᾶς περιγράφει συστηματικῶς καὶ μᾶς διδά-

σκει τὸν βίον τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἰδρύσεώς της ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὑφ' ὅλας τὰς ἀπόψεις: ἦτοι πῶς ἰδρύθη, πῶς ἐπεκράτησε, πῶς ἔξηπλώθη, πῶς ἀνέπτυξε καὶ καθώρισε τὴν διδασκαλίαν της καὶ ἐν γένει πῶς ἤνοιξε τὸν δρόμον τοῦ ἡθικοῦ βίου εἰς τοὺς πιστούς της.

ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Διὰ νὰ σπουδάσῃ τις λεπτομερῶς τὸν βίον τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον, διείλει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχῃ ὑπὸ ὄψει τὰς πηγὰς αὐτῆς. (Πηγαὶ δὲ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας λέγονται πάντα τὰ ἀδιαμφισβήτητα στοιχεῖα, εἰς τὰ δποῖα εύρισκονται ὅλαι αἱ περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀλήθειαι). Αὗται δὲ εἶναι αἱ ἔξῆς :

A) Αἱ "Ἄγιαι Γραφαί", ἦτοι ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη.

B) Τὰ Δημόσια καὶ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, ἦτοι τὰ πρακτικὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ αἱ διατάξεις καὶ οἱ νόμοι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων, οἵτινες ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας.

Γ) Αἱ ἴδιωτικαὶ μαρτυρίαι, ἦτοι αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ἄλλαι ἱστορικαὶ ἀλήθειαι, αἵτινες περιλαμβάνονται εἰς τὰ ἀξιόπιστα συγγράμματα τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν γένει ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἱστορικῶν συγγραφέων, οἵτινες ἥσαν σύγχρονοι πρὸς τὰ ἐκτιθέμενα γεγονότα.

Δ) Τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ εύρηματα, ἦτοι οἱ χριστιανικοὶ τάφοι, οἱ χριστιανικοὶ ναοί, αἱ εἰκόνες τὰ νομίσματα, αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀνεκαλύφθη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ζωὴν τῶν χριστιανικῶν λαῶν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἐπειδὴ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἐμεσολάβησαν διάφορα σοβαρὰ γεγονότα, τὰ δποῖα ἐνεκαινίασαν νέας ἐποχᾶς καὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν χριστιανικῶν λαῶν, δι' αὐτὸν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἰστορίαν διαιροῦμεν εἰς τέσσαρας κυρίως περιόδους.

Ἡ πρώτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς Ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (1—313 μ. Χ.). Ἡ δευτέρα περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ φθάνει μέχρι τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικήν καὶ Δυτικήν, ἥτοι μέχρι τοῦ σχίσματος (313—867 μ. Χ.). Ἡ τρίτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (867—1453 μ.Χ.). Καὶ ἡ τετάρτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ φθάνει μέχρι σήμερον.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς γενικῆς Ἰστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι ὠφέλιμος εἰς πάντα ἀνθρωπον, δοτις θέλει καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ σπουδάσῃ τὴν Ἰστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Πολὺ δὲ περισσότερον ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία εἶναι ὠφέλιμος εἰς πάντα χριστιανόν. Διότι, σπουδάζων αὐτήν, μανθάνει τὴν Ἰστορίαν τῆς πίστεώς του καὶ πόσον ὁ Χριστιανισμός, διὰ τῆς διδασκαλίας του, ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἔξημέρωσιν τῶν ἡθῶν καὶ εἰς τὸν ἔξευγενισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐπίσης, πλὴν τῶν ποικίλων γνώσεων, τὰς ὁποίας παρέχει εἰς πάντα ἀνθρωπον καὶ εἰδικῶς εἰς πάντα χριστιανὸν ἡ ἀπαραίτητος μελέτη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας, συγχρόνως διεγείρει καὶ αὐδύνει τὰ αἰσθήματα τῆς εὐλαβείας καὶ εύσεβείας καὶ παρέχει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὴν εὐχέρειαν καὶ ἰκανότητα νὰ διακρίνῃ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ σπουδαιότερον δέ, τοῦ παρέχει τὴν δύναμιν νὰ ἔξευρίσκῃ μόνος του καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὄποιον θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἴδικήν του εύτυχίαν καὶ εἰς τὴν εύτυχίαν τῶν ἄλλων πιστῶν συνανθρώπων του.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (33-313)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΤΑΥΡΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

ΤΑΝ κατά τὴν ἐσπέραν τῆς μεγάλης Πέμπτης συνελήφθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεθσημανῆ ἀπό ὑπηρέτας τοῦ Συνεδρίου καὶ Ρωμαίους στρατιώτας, οἵ μαθηταὶ του, φοβηθέντες, διεσκορπίσθησαν (Ματθ. ΚΣΤ' 56). Ἐμειναν μόνον, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὰ γινόμενα, ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης. Ὁ Ἰωάννης μάλιστα παρευρέθη καὶ εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Διδασκάλου του, ὁ δόποιος ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ τοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν μητέρα του (Ἰωάν. ΙΘ' 26).

Τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ συνώδευσαν ύπερφυσικὰ φαινόμενα. Ἐκτὸς ἄλλων, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἔως κάτω (Ματθ. ΚΖ' 51). Τὸ θαμμα αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ παλαιὰ συμφωνία ἡ συνθήκη—ἡ Παλαιὰ Διαθήκη—εἶχε λήξει. Ἡρχιζε πλέον μία νέα συμφωνία—Καινὴ Διαθήκη—ὅχι μεταξὺ Θεοῦ καὶ Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἡ καινὴ αὐτὴ διαθήκη εἶχεν ἐπισφραγισθῆ μὲ τὴν σταυρικὴν θυσίαν τοῦ Θεανθρώπου. Τὰ συμβάντα αὐτά, γνωσθέντα εἰς τοὺς μαθητάς, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀναλάβουν οὗτοι δλίγον τὸ θάρρος των. Ἡρ-

χισαν μάλιστα νὰ ἀνακαλοῦν εἰς τὴν μνήμην των τούς λόγους, τοὺς δποίους πρὸ τῆς σταυρώσεως του ἀκόμη τοὺς εἶχεν εἴπει δ Διδάσκαλός των διὰ τὸ ἐκούσιον πάθος του (Ματθ. ΙΣΤ' 21).

Τὸ γεγονός ὅμως ἔκεινο, τὸ δποῖον μετέβαλε τὴν λύπην καὶ δδύνην τῶν μαθητῶν εἰς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, τὸν φόβον τῶν εἰς θάρρος, τὴν ἀπελπισίαν εἰς βεβαίαν ἐλπίδα, ὑπῆρξεν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ Διδασκάλου των. Χωρὶς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἔξηγήσωμεν τὴν αἰφνιδίαν καὶ ριζικὴν μεταβολὴν τῶν μαθητῶν καὶ τὴν θαρραλέαν ἀπόφασίν των νὰ παραμείνουν συγκεντρωμένοι ὡς ὅμιλος ὀπαδῶν τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, εἰς τὴν δποίαν δ Ἰουδαϊκὸς ὄχλος, πρὸ δλίγων ἀκόμη ἡμερῶν, μὲ ζωηράς κραυγάς ἀπήτει τὴν ἀμεσον ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τὸν Ἰησοῦν σταυρικῆς ποινῆς.

Ἄναστας δ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ τάφου, παρέμεινεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐπὶ 40 ἡμέρας. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐπανειλημμένως ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς συγκεντρωμένους μαθητάς του, ἄλλοτε εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ἄλλοτε εἰς Ἱεροσόλυμα.

“Ολοι οἱ μαθηταὶ εἶδον τὸν ἀναστάντα καὶ συνωμίλησαν μὲ αὐτὸν, ἀκόμη καὶ αὐτὸς δ δύσπιστος Θωμᾶς. “Ολοι ἐβεβαιώθησαν διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασίν του.

Κατὰ τὰς συναντήσεις του αὐτὰς μὲ τοὺς μαθητάς του, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰς τελευταίας ὁδηγίας διὰ τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸ ἔργον των εἰς τὸν κόσμον. Τοὺς διεβεβαίωσεν δτι ταχέως θὰ ἐνδυθοῦν μὲ δύναμιν ἔξ ὑψους (Λουκ. ΚΔ' 49). ‘Απῆτησεν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ μὴ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ νὰ ἀναμένουν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν τὴν ἔλευσιν εἰς αὐτοὺς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὸ δποῖον θὰ εῖναι δι’ αὐτοὺς παρήγορος (παράκλητος) καὶ καθοδηγός. «Ἐὰν δ Ἰωάννης, τοὺς εἶπεν, ἐβάπτισε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ὄδωρο, σεῖς ὑστερον ἀπὸ ὅχι πολλὰς ἥμερας θὰ βαπτισθῆτε μὲ Ἀγίου Πνεύμα» (Πράξεων Α' 5).

Τὴν τεσσαρακοστὴν τέλος ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀνάστασεως του παρέλαβε τὴν μητέρα του, τοὺς μαθητάς του καὶ ἄλλους δπαδούς του καὶ ὡδήγησεν δλους ἔξω τῶν Ἱεροσολύμων εἰς Βηθανίαν. Ἐκεῖ ἤρχισαν καὶ πάλιν οἱ μαθηταί, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰς Ἰουδαϊκὰς ἰδέας περὶ Μεσσίου, νὰ τὸν ἐρωτοῦν, μήπως ἐ-

πρόκειτο νὰ ἔγκαταστήσῃ ἀμέσως τὴν παγκόσμιον βασιλείαν τοῦ Ἰσραὴλ. Ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἀπήντησε: «Δὲν ἀνήκει εἰς σᾶς νὰ γνωρίζετε τὸν καιρούς, τὸν διποίους ἔξουσιάς εἰ μόνον διὸ οὐδάνιος πατήσῃ. Ἀφ’ οὗ ὅμως κατέλθῃ εἰς σᾶς τὸ Ἀγιον Πνεῦμα, θὰ λάβητε δύναμιν καὶ θὰ κηρύξητε περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ὅλην τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Σαμάρειαν καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς» (Πράξεων Α' 7—8).

“Υστερον ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἔξετεινε τὰς χεῖράς του καὶ ηὐλόγησε τοὺς μαθητάς του. Ἄλλ’ ἐνῷ τοὺς ηὐλόγους, ἀπεμακρύνετο βραδέως ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους. Ἐχωρίσθη ἀπ’ αὐτοὺς καὶ ἀνέβαινε εἰς τὸν οὐρανόν, ἔως ὅτου μία νεφέλη ἀνέλαβεν αὐτὸν καὶ ἔχαθη ἀπὸ τοὺς δόφθαλμούς των. Ἔκεινοι ἔνηκολούθουν νὰ βλέπουν πρὸς τὰ ἄνω. Τότε ὅμως ἐνεφανίσθησαν εἰς αὐτοὺς δύο ἄνδρες μὲν λευκὴν ἐνδυμασίαν καὶ εἶπον: «Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τὶ στέκεσθε βλέποντες πρὸς τὸν οὐρανούς; Οὗτος εἶναι διὸ Ἰησοῦς, διὸ ἀναληφθεὶς ἀφ’ ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν. Θὰ ἔλθῃ καὶ πάλιν, καθ’ ὃν τρόπον τὸν εἰδατε πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν» (Πράξ. Α' 11).

Μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάβασιν τοῦ Κυρίου, οἱ μαθηταὶ του ἐπέστρεψαν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὅρους τῶν ἐλαῖων, ὅπου ἔγινεν ἡ ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος. Κατείχοντο ἀπὸ χαρὰν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λύπην. Συνεκεντρώθησαν ὅλοι—καὶ ἡ μῆτηρ τοῦ Ἰησοῦν μὲν τοὺς ἔξαδέλφους του—εἰς ἐν ὑπερῷον, πιθανῶς εἰς τὸ ἔδιον ὑπερῷον, εἰς τὸ διποίον εἶχε τελεσθῆ δι μυστικός δεῖπνος. Ἀνέμενον μὲν βεβαιότητα ὅτι θά ἥρχετο εἰς αὐτοὺς ἡ ἔξι ψῆφους δύναμις, τὴν διποίαν τοὺς εἶχεν ὑποσχεθῆ δι αναληφθεὶς εἰς οὐρανούς.

Εἰς μίαν τῶν συναθροίσεων ἐπὶ τοῦ ὑπερῷου καὶ ἐνῷ ἦσαν συγκεντρωμένοι περίπου 120 μαθηταὶ, ἔλαβε τὸν λόγον δι Πέτρος καὶ ἐπρότεινε νὰ γίνη ἀντικατάστασις τοῦ μαθητοῦ ἐκείνου, δι διποίος εἶχε προδώσει τὸν διδάσκαλόν του καὶ εἶχεν ἀποθάνει οἰκτρὸν θάνατον. Οἱ παριστάμενοι συνεφώνησαν μὲ τὴν πρότασιν τοῦ Πέτρου. Ἀφ’ οὗ δὲ συνεσκέφθησαν, εὖρον ὅτι δύο ἦσαν ἐκείνοι, οἱ διποίοι συνεκέντρων τὰ προσόντα, διὰ νὰ καταλάβουν τὴν θέσιν τοῦ δωδεκάτου Ἀποστόλου: διὸ Ἰούδα τος καὶ διὸ Ματθίας. Αὐτοὺς παρουσίασαν εἰς τοὺς Ἀποστό-

λους. 'Εκεῖνοι προσευχηθέντες παρεκάλεσαν τὸν Θεόν νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸς τὸν ἄξιον. "Ἐβαλον λοιπὸν δύο· κλήρους «καὶ ἔπεσεν δὲ κλῆρος εἰς τὸν Ματθίαν καὶ συγκατηριμήθη οὗτος μὲ τοὺς ἔνδεκα Ἀποστόλους» (Πράξ. Α' 26). "Ἐκτοτε ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια εἰς τὴν Ἑκκλησίαν οἱ ἀναλαμβάνοντες ἑκκλησιαστικὰ ἄξιώματα νὰ ὀνομάζωνται καληρικοί, διότι καληροῦνται, ἐκλέγονται διὰ τὸ ὑψηλόν των ἕργον ἀπ' αὐτὸν τὸν Θεόν.

Η ΕΠΙΦΟΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

I ΜΑΘΗΤΑΙ ἔξηκολούθουν τὰς συγκεντρώσεις των, μέχρις δου ἔφθασεν ἡ ημέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Τὸ Πάσχα καὶ ἡ Πεντηκοστὴ ἥσαν ἀπὸ τὰς μεγάλας Ἰουδαϊκὰς ἔορτάς. Κατ' αὐτάς, πλήθη εὐλαβῶν προσκυνητῶν ἀπὸ ὅλην τὴν Παλαιστίνην καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένοι Ἰουδαῖοι, συνηθροίζοντο εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Οἱ Ἀπόστολοι παρέμειναν καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερῷον.

Ἄλιφνης, κατὰ τὴν ἐνάτην περίπου προμεσημβρινὴν ὥραν (Πράξ. Β' 15), ἥκουνσθη μία βοή, ὡς ἐὰν ἔπνεεν ἰσχυρὸς ἀνεμος. 'Ο ἥχος αὐτὸς ἐγέμισεν ὅλον τὸν οἶκον, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον συγκεντρωθῆ ὁι μαθηταί. Συγχρόνως ἐνεφανίσθησαν κομμάτια πυρὸς σᾶν γλῶσσαι, αἱ ὅποιαι ἐκάθησαν εἰς τὴν κεφαλὴν ἐνός ἑκάστου τῶν Ἀποστόλων. 'Αντελήφθησαν πλέον οὕτοι δτι εἶχε φθάσει ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὅποιαν ἐξεπληροῦτο ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Διιδασκάλου των. Συνεκλονίσθησαν μέχρι βάθους τῆς ψυχῆς των ἀπὸ μίαν ἵεράν συγκίνησιν. 'Αφ' οὖ δ' ἐπλήσθησαν Πνεύματος Ἀγίου, ἥρχισαν νὰ δミλούν διὰ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ εἰς διαφόρους γλώσσας, τὰς ὅποιας προηγουμένως δὲν ἐγνώριζον. -

Εἶναι φανερὸν δτι κάθε ἐν ἀπὸ τὰ θαυμαστὰ αὐτὰ συμβάντα εἶχε καὶ τὸ νόημά του. 'Η βοή, μὲ τὴν ὅποιαν κατὰ πρῶτον ἔγινεν ἀντιληπτὸν τὸ "Ἀγιον Πνεύμα, ἐφανέρωνε τὸ καθῆκον τῶν

μαθητῶν νὰ βοηθήσουν, νὰ κηρύξουν καὶ αὐτοὶ τὴν νέαν θρησκείαν εἰς δλον τὸν κόσμον.

Ίδιαιτέραν δμως σημασίαν εἶχε καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ "Αγίου Πνεύματος ἐνεφανίσθη μὲ τὴν μορφὴν πυρίνων γλωσσῶν. Τὸ πῦρ φωτίζει, καθαρίζει, θερμαίνει. Καὶ τὸ "Αγίου Πνεύματος ἐφώτισε τὸν νοῦν τῶν Ἀποστόλων. Ἀπέβαλον οὖτοι τὰς πλάνας, τὰς δόπιας εἰχον ἔως τότε, καὶ κατεῖχον ἔκτοτε δλόκληρον τὴν ἀλήθειαν. Ἐκαθαρίσθησαν ἀπὸ κάθε ἀμαρτίαν. Ἐπὶ πλέον δὲ ἦναψεν εἰς τὰς καρδίας των ἐνθουσιασμὸς καὶ ἵερὸς ζῆλος διὰ τὸ ἔργον των. Τὸ γεγονός δ' ὅτι πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ 'Αγίου Πνεύματος ὑπῆρχε νὰ λαλοῦν διαφόρους γλώσσας, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μία προφητεία διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνθρώποι δμιλοῦντες διαφόρους γλώσσας καὶ ἀνήκοντες εἰς διάφορα ἔθνη θὰ ἐγίνοντο μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστιανισμὸς ἥτο πρωτισμένος νὰ ἀποβῇ παγκόσμιος θρησκεία. Ὁπωσδήποτε ἡ κάθοδος καὶ ἡ ἐπιφοιτησίς τοῦ 'Αγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους εἶναι τὸ δεύτερον μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ γεγονός, τὸ δποῖον δύναται νὰ μᾶς ἔξηγήσῃ τὴν πλήρη μεταβολὴν καὶ τὰς θαρραλέας ἀποφάσεις τῶν μαθητῶν.

Ο ἥχος δμως ἡκούσθη εἰς δλην τὴν πόλιν καὶ δλοι ἀντελήφθησαν τὸ σημεῖον, ἀπὸ τὸ δποῖον πρῶτον ἡκούσθη οὖτος. Συνέρρευσαν λοιπὸν εἰς τὸν τόπον, εἰς τὸν δποῖον εύρισκοντο οἱ Ἀπόστολοι. Ἀμέσως τοὺς κατέλαβεν ἔκπληξις. Προερχόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι οὖτοι ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, ἐγγνώριζον διαφόρους ξένας γλώσσας, κάθε ξένας ἀναλόγως τοῦ τόπου, ἀπὸ τὸν δποῖον εἶχεν ἔλθει. Ἐξέφραζον διὰ τοῦτο τὸν θαυμασμὸν των, πῶς ἥτο δυνατὸν οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, ἀνθρώποι ἀπλοὶ καὶ ἀπαίδευτοι Γαλιλαῖοι, νὰ δμιλοῦν διὰ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, εἰς ξένας γλώσσας, τὰς δόπιας προηγουμένως θὰ ἥτο ἀδύνατον νὰ γνωρίζουν. Τὸ γεγονός ἥτο βέβαιον, ἀλλ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ἀνεξήγητον. Ἡρχισαν νὰ τὸ συζητοῦν ἀναμεταξύ των καὶ ἔκαστος ἔλεγε τὴν γνώμην του.

Ο Ἀπόστολος Πέτρος τότε ἐστάθη εἰς τὸ μέσον τῶν 11 μαθητῶν καὶ ὡμίλησε πρὸς τὰ συγκεντρωθέντα πλήθη. Τὸ θάρρος του πρέπει νὰ προκαλέσῃ καὶ σήμερον ἀκόμη τὴν ἔκπληξιν μας, ἀν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐτόλμησε νὰ δμιλήσῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα

καὶ εἰς Ἰουδαίους διὰ τὸν Διδάσκαλόν Του, τὸν ὅποιον οὗτοι πρὸ 53 μόλις ἡμερῶν καὶ μὲν μεγάλην μανίαν εἶχον καταδικάσει εἰς τὸν ἀτιμωτικὸν διὰ τοῦ σταυροῦ θάνατον, δστις, δχι μόνον δὲν ἀπεθάρρυνεν ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν προωρισμένοι νὰ συνεχίσουν τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον τοῦ Διδασκάλου των, ἀλλὰ τούναντίον τοὺς ἐνεδυνάμωσε πνευματικῶς καὶ ψυχικῶς, ὥστε νὰ ἐμφανίζωνται κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν κηρύγγοντες μὲ πίστιν καὶ αὐταπάρνησιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας.

Μὲ ἥρεμον τόνον ἀνέπτυξεν δ Ἀπόστολος Πέτρος εἰς τοὺς ἀκροατάς του ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἔκπλήττωνται διὰ τὰ θαύματα, τὰ ὅποια ἔβλεπον. Τὰ εἶχον προείπει οἱ προφῆται, καὶ μάλιστα δ Ἰωάλ : «Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει δ ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός Μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν οἱ νῦν ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν δράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσθονται κ.τ.λ.» (Πράξ. Ἀποστ. Β' 17 καὶ ἐφεξῆς).

Τὸ θάρρος καὶ ἡ βεβαίότης, μὲ τὴν ὅποιαν ώμίλει δ Πέτρος, ἐπροξένησε ζωηράν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀκροατάς του. Ἐπεισθησαν πραγματικῶς ὅτι εἶχον δειχθῆ σκληροὶ καὶ ἀγνώμονες πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐθεώρουν πράγματι τὸν ἑαυτόν τους ἔνοχον διὰ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Σωτῆρος, διὰ τοῦτο δὲ ἥσθάνοντο βαρύν τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς των. Συνεκινήθησαν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους μαθητάς : «Τί νὰ πράξωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί ;» «Μετανοήσατε, τοὺς ἀπήντησεν δ Πέτρος, καὶ βαπτισθῆτε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, διὰ νὰ σᾶς ἀφεθοῦν αἱ ἀμαρτίαι ».

Μὲ χαρὰν οἱ συγκεντρωθέντες παρεδέχθησαν τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου καὶ ἐβαπτίσθησαν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τρεῖς χιλιάδες περίπου. Ἀπ' αὐτοὺς ἀπετελέσθη ἡ πρώτη ἐκκλησία.

Οἱ πρῶτοι πιστεύσαντες καὶ βαπτισθέντες προήρχοντο ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν καὶ ώνομάσθησαν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν «Χριστιανοί ἐξ Ἰουδαίων ». Ἀργότερον προσετέθησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι προηγουμένως ἦσαν εἰδωλολάτραι. Αὐτοὶ ἐκλήθησαν «Χριστιανοί ἐξ ἑθνῶν », διότι ἔθνη ἦσαν οὓς ὠνόμαζον οἱ Ἰουδαῖοι γενικῶς τοὺς εἰδωλολάτρας.

Ἀπὸ τοὺς πιστεύσαντας οἱ ὀλιγώτεροι ἦσαν μόνιμοι κάτοι-

κοι τῆς Ἱερουσαλήμ ἢ τῆς Παλαιστίνης ἐν γένει· οἱ περισσότεροι προήρχοντο ἀπὸ διαφόρους χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἥσαν ἐγκατεστημένοι. Ὅσαν Ἰουδαῖοι τῆς διασπορᾶς. Ἡ διαμονὴ των εἰς Ἱερουσαλήμ ἦτο προσωρινή. Ἐπιστρέψαντες οὗτοι εἰς τοὺς τόπους τῆς διαμονῆς των, ἔφερον ἐκεῖ τὸ μήνυμα τῆς νέας θρησκείας. Ὑπῆρχαν Εὐαγγελισταὶ καὶ ἰδρυταὶ ἐκκλησιῶν ἑκτὸς τῆς Παλαιστίνης. Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν μὲ τὴν φαντασίαν μας τὴν καταπληκτικὴν ταχύτητα, μὲ τὴν ὅποιαν διεδίδετο ἡ νέα θρησκεία. Δὲν εἶχον παρέλθει δέκα ἔτη ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ εἶχε σημειωθῆ ἡ παρουσία ἀριθμοῦ Χριστιανῶν εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. (Διὰ τὰ συμβάντα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς βλ. Πράξ. Β' 2-14 καὶ 37-41· τὸν λόγον τοῦ Πέτρου βλ. ἐν Πράξ. Β' 15-36).

Ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὅποιαν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν ὁ Κύριος, ἥτο ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος, ἡ ὅποια ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀποστόλων ὠνομάσθη ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡ Κυριακὴ ἡμέρα (Πράξ. Κ' 7. Ἀποκαλ. Α' 10). Αὔτῃ, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων ἀντικατέστησε τὸ Ἰουδαϊκὸν Σάββατον, τὴν 7ην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος. Ἄλλα καὶ μὲ τὰς μεγάλας Ἰουδαϊκὰς ἔορτὰς τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς συνεδύαζον ἄλλας ἀναμνήσεις οἱ πρῶτοι Χριστιανοί. Αἱ ἡμέραι αὐταὶ τοὺς ὑπενθύμιζον ἡ μὲν πρώτη τὰ πάθη καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Μετεβλήθησαν λοιπὸν βραδύτερον καὶ αἱ ἀρχικῶς Ἰουδαϊκαὶ αὐταὶ ἔορταὶ εἰς Χριστιανικάς.

Αὐτὰ τὰ γεγονότα διεδραματίσθησαν εἰς μίαν ἀπομακρυσμένην γωνίαν τῆς γῆς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀπὸ αὐτὰ ὅμως ἐπρόκειτο ἑντὸς δλίγου νὰ μεταβληθῇ ἡ ὅψις δλού τοῦ κόσμου.

Τὸ "Ἀγιον Πνεύμα, ἐπιφοίτησαν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, πάρεμεινεν ἔκτοτε καὶ θὰ παραμένη αἰωνίως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Αὔτὸ τὴν προφυλάττει ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὴν καθοδηγεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν. Αὔτὸ ἐπλήρωσε καὶ θὰ πληροῖ πάντοτε μὲ ἵερὸν ζῆλον τὰς καρδίας τῶν γνησίων Χριστιανῶν.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ
ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ. ΘΑΡΡΑΛΕΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ
ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΤΟΥ ΡΑΒΒΙΝΟΥ ΓΑΜΑΛΙΗΑ

ΙΗΣΟΥΣ εἶχε προείπει δτι οἱ μαθηταὶ του, ἀφ' οῦ θά κατήρχετο εἰς αὐτοὺς τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα, θὰ ἐλάμβανον τὴν δύναμιν καὶ θαύματα ἀκόμη νὰ τελοῖν. «Ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθῆσονται καὶ καλῶς ἔξουσι» (Μάρκ. ΙΣΤ' 18) εἶχεν εἴπει δι' αὐτούς. Ἡ προφητεία αὐτῇ ἐπραγματοποιήθη. Ὁλίγον χρόνον μετὰ τὰ συμβάντα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἔγινε τὸ πρῶτον θαῦμα. Μίαν ἡμέραν δὲ Πέτρος μαζὶ μὲ τὸν Ἰωάννην ἀνέβησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, διὰ νὰ προσευχηθοῦν. Ἐκεῖ δὲ Πέτρος, ἀφ' οὗ ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Ἰησοῦ, ἐθεράπευσεν ἔνα ἐκ γενετῆς χωλὸν, ἡλικίας ἄνω τῶν 40 ἑτῶν καὶ γνωστὸν εἰς δλους τοὺς προσκυνητάς, οἱ δοποῖοι ἐσύχναζον εἰς τὸν ναόν. Ὁ λαὸς συνεκεντρώθη γύρω ἀπὸ τὸν θεραπευθέντα καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ δὲ Πέτρος ὁμίλησε μὲ θάρρος πρὸς αὐτόν.

Συνέστησε καὶ πάλιν μετάνοιαν καὶ πίστιν εἰς τὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα. Ἡ ἀγγελία ὅμως τῶν γεγονότων αὐτῶν ἐθορύβησε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἰουδαίων. Διέταξαν λοιπὸν νὰ συλληφθοῦν οἱ δύο Ἀπόστολοι καὶ νὰ δηγηθοῦν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, τὸ δποῖον ἦτο τὸ ἀνώτατον θρησκευτικὸν δικαστήριον τῶν Ἰουδαίων. Αὐτὸ δὲ έπιχε καταδικάσει καὶ τὸν Ἰησοῦν μὲ τὴν ποινὴν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου. Ἡ ἐπιθυμία των ἦτο νὰ ἐπιβάλουν βαρεῖαν ποινὴν εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Δὲν ἥδυναντο ὅμως νὰ ἀρνηθοῦν τὸ θαῦμα, τὸ δποῖον ἦτο γεγονός, δὲν ἥθελον δὲ νὰ δυσαρεστήσουν καὶ τὸν λαόν, δὲν δοποῖος αὐτὴν τὴν φορὰν εἶχε ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀποστόλων. Ἡναγκάσθησαν διὰ τοῦτο νὰ τοὺς ἀπολύσουν, ἀφ' οὗ ὅμως προηγουμένως τοὺς ἡπείλησαν δτι θὰ εἶχον καὶ αὐτοὶ τὴν τύχην τοῦ Ναζωραίου, ἀν ἐξηκολούθουν νὰ ὅμιλοιν εἰς τὸν λαόν δι' αὐτὸν καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασίν του. Οἱ Σαδδουκαῖοι ἰδίως, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἱερατικὴν ἀριστοκρατίαν, δὲν ἐπίστευον εἰς ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐξωργίζοντο, δσάκις ἥκουον δτι οἱ μαθη-

ταὶ ἔβεβαίωνον δτι ὑπῆρξαν αὐτόπται μάρτυρες τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Διδασκάλου τῶν (Πράξ. Γ' καὶ Δ' 2-22).

’Αλλ’ οἱ Ἀπόστολοι ἔξηκολούθουν νὰ θαυματουργοῦν, ἡ ἀγγελία δὲ διὰ τὰ θαύματά των διεδόθη εἰς δλην τὴν Παλαιστίνην. Ἀπὸ δλας τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας μετέφερον ἀρρώστους εἰς Ἱερουσαλήμ, διὰ νὰ τοὺς θεραπεύσωσιν οἱ Ἀπόστολοι. Οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ τῶν Ἰουδαίων, πληροφορηθέντες τὰ συμβάντα ἀνησύχησαν καὶ ἐνόμισαν πρέπον νὰ λάβουν δραστικῶτερα μέτρα. Διέταξαν νὰ συλληφθοῦν δλοι οἱ Ἀπόστολοι. “Οταν οὗτοι ἐνεφανίσθησαν πρὸ τοῦ Συνεδρίου, δ ἀρχιερεὺς τοὺς ἐπέπληξε, διότι δὲν συνεμορφώθησαν μὲ τὴν διαταγὴν του νὰ μὴ δμιλοῦν πλέον εἰς τὸν λαόν διὰ τὸν Ἰησοῦν. Ο Πέτρος εἶπε τότε μὲ Θάρρος. «Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. Δὲν δυνάμεθα, αὐτὸ τὸ δποῖον εἴδομεν καὶ ἥκούσαμεν καὶ τοῦ δποίου εἵμεθα αὐτόπται μάρτυρες, νὰ μὴ τὸ διακηρύξωμεν εἰς δλους». Ἡ θαρραλέα ἀπάντησις τοῦ Πέτρου ἐξώργισε τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς ἄλλους δικαστάς.

Τὴν στιγμὴν δμως αὐτὴν ἐπενέβη δ συνετός νομοδιδάσκαλος Γαμαλιήλ, δ δποῖος ἔξετιμάτο ἀπὸ δλον τὸν λαόν. Διέταξε νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν αἴθουσαν τοῦ δικαστηρίου οἱ Ἀπόστολοι καὶ κατόπιν ώμίλησε πρὸς τοὺς δικαστάς: «Προσέξατε τοὺς εἶπε, διὰ τὴν ἀπόφασιν, τὴν δποίαν θὰ λάβετε διὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς. Καὶ ἄλλοτε ἐνεφανίσθησαν μερικοί, οἱ δποῖοι δισχυρίσθησαν δτι ἥσαν θεόπεμπτοι Μεσσίαι. Προσείλκυσαν δπαδούς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δπαδοί των διεσκορπίσθησαν. Προσέξατε λοιπὸν τῶρα διὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς. Ἐὰν τὸ ἔργον των εἶναι ἀνθρώπινον, μόνον του θὰ ἔξαφανισθῇ ἐάν δμως προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν θὰ δυνηθῆτε νὰ τὸ καταργήσητε καὶ μόνον θεομάχοι θὰ ἀποβῆτε».

Οἱ λόγοι τοῦ Γαμαλιήλ ἔπεισαν τοὺς συνέδρους νὰ ἀπολύσουν τοὺς Ἀποστόλους. Διὰ νὰ τοὺς ἐκφοβίσουν δμως, διέταξαν πρὸ τῆς ἀπολύσεως νὰ τοὺς δείρουν. Τὰ βίαια δμως αὐτὰ μέτρα δὲν ἐπτόησαν τοὺς Ἀποστόλους. Ἐνεθυμήθησαν τοὺς λόγους τοῦ Διδασκάλου Των, δτι πρέπει νὰ χαίρωνται δσάκις διώκονται ἔνεκα τοῦ ὁνδματός του (Ματθ. Ε' 11-12). Αἱ πεποι-

Θήσεις δὲν ἐπιβάλλονται οὕτε ἔξαλείφονται μὲ τὴν βίαν. Μᾶλλον ἐνισχύονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. 'Ο ἀριθμὸς τῶν δπαδῶν τῆς νέας θρησκείας ηὔξανεν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ μετὰ τὴν θεραπείαν τοῦ χωλοῦ ἀνήλθεν εἰς 5 χιλιάδας (Πραξ. Ε' 12-42).

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

Ι ΠΡΩΤΟΙ Χριστιανοὶ τῆς ἑκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων δὲν διέκοψαν τὸν σύνδεσμόν των μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. 'Εξηκολούθουν νὰ μεταβαίνουν τὰς κανονισμένας ὥρας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος καὶ νὰ προσεύχωνται ἐκεῖ μὲ τοὺς ὁμοεθνεῖς των. Συνηθροίζοντο δμως τὰς μεταμεσημβρινὰς ἰδιως ὥρας εἰς ἰδιαιτέρας συγκεντρώσεις. Αὗται ἐγίνοντο εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, δπως π. χ. τὸν οἶκον τοῦ Ἰακώβου, πρώτου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, διὰ τὸν δποῖον θά γίνῃ λόγος βραδύτερον, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Μαρίας, μητρὸς τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου (Πράξ. ΙΒ' 12) καὶ προφανῶς καὶ ἀλλαχοῦ, διότι δλίγαι μόνον οἰκίαι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπαρκέσουν δι' δλους τοὺς Χριστιανούς.

Κατὰ τὰς συγκεντρώσεις αὐτάς, οἱ Χριστιανοὶ ἥκουν μὲ ἰδιαιτέραν προσοχὴν καὶ συγκίνησιν τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου. Εἰς τὰς δμιλίας των οὗτοι ἐτόνιζον μὲ ἰδιαιτέραν ἔμφασιν τὸ γεγονός δτι ὑπῆρξαν αὐτόπται μάρτυρες τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ. Διηγοῦντο τὰς ἀναμνήσεις των ἀπὸ τὴν συναναστροφήν των μετ' αὐτοῦ. 'Ομοίως εἰς τὰς συγκεντρώσεις αὐτὰς ἡρμηνεύοντο τὰ χωρία τῆς Π. Δ., εἰς τὰ δποῖα ἐγίνετο λόγος περὶ Μεσσίου. 'Απεδεικνύετο δὲ δτι δλαι αὐταὶ αἱ προφητεῖαι ἐπραγματοποιήθησαν καὶ ἔξεπληρώθησαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ. Προσηγόριζοντο δλοι δμοῦ καὶ ἀνέπεμπον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν.

Τέλος ἐγίνοντο δύο καθαρῶς θρησκευτικαὶ τελεταί: Αἱ ἀγάπαι καὶ αἱ εὐχαριστίαι. 'Α γάπαι ὡνομάζοντο κοινὰ δεῖπνα, εἰς τὰ δποῖα μὲ κοσμιότητα καὶ ἐγκαρδιότητα παρεκάθηντο οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, διὰ νὰ δείξουν δτι ἀπετέλουν μίαν οἰκογένειαν καὶ δτι ἀδελφικὴ σχέσις τοὺς συνέδεεν ἀναμεταξύ των.

“Υστερον ἀπὸ τὴν ἀγάπην ἐγίνετο ἡ εὐχαριστία, τὸ ἱερὸν ἔκεινο μυστήριον, τὸ δποῖον εἶχε συστήσει δ Σωτὴρ κατὰ τὴν ἐσπέραν τοῦ μυστικοῦ δείπνου. Ἀνεπέμπετο κατὰ πρῶτεν εὐχαριστήριος προσευχὴ πρὸς τὸν Θεόν. “Υστερον ἐκόπτετο δ ἄρτος εἰς τεμάχια καὶ ηύλογεῖτο, ηύλογεῖτο δὲ καὶ δ οἶνος. Ἀπὸ τὸν εύλογημένον δὲ καὶ ἡγιασμένον ἄρτον καὶ οἶνον μετελάμβανον δλοι οἱ παρευρισκόμενοι εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον. Μὲ ἐν ἀδελφικὸν φίλημα διελύοντο αἱ συναθροίσεις αὐταῖ. Ὁλίγον βραδύτερον καὶ αἱ δύο τελεταὶ — αἱ ἀγάπαι καὶ ἡ εὐχαριστία—ἐγίνοντο μόνον τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, τὴν Κυριακήν, ἡ δποία, δπως εἴδομεν, ἀπὸ τὰς ἡμέρας τῶν Ἀποστόλων εἶχεν ἀποβῆ ἡ ἑβδομαδιαία ἑορτὴ τῶν Χριστιανῶν. Καὶ αἱ μὲν προσευχαί, οἱ ὕμνοι καὶ αἱ εὐχαριστίαι ἔχωρισθησαν ἀπὸ τὰς ἀγάπας καὶ ἐγίνοντο τὴν πρωῒαν, αἱ δὲ ἀγάπαι ἐτελοῦντο τὴν ἐσπέραν.

Διὰ νὰ γίνῃ κανεὶς μέλος τῆς ἐκκλησίας, ἔπρεπε νὰ μετανοήσῃ, νὰ πιστεύσῃ καὶ νὰ βαπτισθῇ. Κατόπιν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μετεδίδετο εἰς τοὺς βαπτισθέντας τὸ Ἀγιον Πνεῦμα.

‘Αφ’ δτου δ ‘Ιησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, οἱ μαθηταὶ του, δσάκις ὡμίλουν περὶ αὐτοῦ, δὲν τὸν ὠνόμαζον πλέον Διδάσκαλον, ἀλλὰ μόνον «Κύριον». ‘Ο ‘Ιησοῦς ἥτο δι’ αὐτοὺς δ ἀνυψωθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθήμενος, δ νικητὴς τοῦ θανάτου του, δ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, δ δύναμις διὰ μίαν νέαν ὑπαρξιν, ἡ ‘Οδός, ἡ ‘Αλήθεια καὶ δ Ζωὴ (‘Ιωάν. ΙΔ’ 6).

‘Η πνευματικὴ χαρά, ἡ δποία ἥτο ζωγραφισμένη εἰς τὸ πρόσωπόν των, ἡ ἀγνότης εἰς τὴν ζωὴν των, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ἀναμεταξύ των — δλαι αἱ χριστιανικαὶ ἰδιότητες—ἥσαν χαρίσματα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. ‘Ως ἔξαιρετικὰ δὲ χαρίσματα ἐνομίζοντο ἡ ἴκανότης μερικῶν Χριστιανῶν νὰ διδάσκουν, νὰ προφητεύουν (Πράξ. ΙΑ’ 28), νὰ κάμουν θαύματα· δ θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμός των γενικῶς. “Ολοι εἶχον πεισθῇ δτι εἶχον διθῆ εἰς αὐτοὺς ὡς δδρα τὰ χαρίσματα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, δτι ἥσαν κάτοχοι αὐτῶν, χαρίσματα τοῦ οι. ‘Ολαδὸς παρετήρει τὴν μεταβολὴν εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς ἔκεινων, οἱ δποῖοι ἐγίνοντο Χριστιανοί, καὶ τοὺς ἔξετίμα. Τὸ γεγονός δ’ αὐτὸ συν-

ετέλει. εἰς τὸ νὰ αὐξάνῃ καθ' ἑκάστην ὁ ἀριθμὸς τῶν δπαδῶν τῆς νέας θρησκείας.

'Ο Εύαγγελιστής Λουκᾶς διηγεῖται ὅτι ὅλοι οἱ πιστεύσαντες εἶχον τὰς ἴδιας σκέψεις, τὰ ἴδια αἰσθήματα, τοὺς ἴδιους πόθους, ὡς ἔαν ἦσαν εἰς ἄνθρωπος. «Τοῦ πλήθυνς δὲ τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία». Τόσην ἀδελφικὴν ἀγάπην εἶχον ἀναμεταξύ των, ὃστε δὲν ἦνείχοντο νὰ ὑπάρχῃ κανεὶς, δὲ ποτὸς νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ στερήσεις. Πρὸς τοῦτο εἶχον συγκροτηθῆ διάφοροι ὁμάδες Χριστιανῶν, αἱ ὅποιαι σκοπὸν καὶ κύριον ἔργον εἶχον νὰ ἐπισκέπτωνται τοὺς πάσχοντας καὶ νὰ παρέχουν εἰς αὐτοὺς οἰκονομικὴν βοήθειαν, Ιατρικὴν καὶ φαρμακευτικὴν περίθαλψιν καὶ ἐν γένει παρηγορίαν Χριστιανικήν. "Απειροί Χριστιανικαὶ ψυχαὶ εὔρισκον πάσης φύσεως ἀνακούφισιν ἀπὸ τὸ πραγματικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν Χριστιανικὴν συμπαράστασιν τῶν συνανθρώπων των. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἦσαν καὶ ἀρκετοὶ πτωχοί, διὰ τοῦτο ἀλλοι εὕποροι, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς ἔξαναγκάσῃ, ἀλλὰ μόνοι τῶν καὶ παρακινούμενοι ἀπὸ τὴν ἀδελφικὴν τῶν ἀγάπην, ἐπώλουν τὰ κτήματά των καὶ ἔδιδον τὸ ἀντίτιμον εἰς τοὺς Ἀποστόλους, διὰ νὰ τὸ διονεύμουν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν ἑκάστου. "Ενας ἀπὸ τοὺς πρώτους, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας αὐτῆς, ἥτο καὶ δ Ἰουδαῖος τῆς διασπορᾶς Ἰωσὴφ ἢ Βαρνάβας, προερχόμενος ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ καταγόμενος ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευΐ (Πράξ. Β' 42-47 καὶ Δ' 32-37).

Οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔθεωρουν ἀκόμη τοὺς Χριστιανοὺς ὡς δριστικῶς ἀποσπασθέντας ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν, ἀλλ' ὡς δημιουρὸν δημοφρόνων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο, ἀπὸ τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἰησοῦ τοὺς ὀνομάζουν Γαλιλαίους ἢ Ναζωραίους (Πράξ. Α' 11, ΚΔ' 5). Οἱ ἴδιοι οἱ Χριστιανοὶ ὠνόμαζον τοὺς ἔσυτούς των «ἀδελφούς», «ἄγιους», «πιστούς» ἢ «πιστεύσαντας», «μαθητὰς τοῦ Κυρίου» ἢ ἀπλῶς «μαθητάς», «ἄγιους», «κλητούς» (καλεσμένους ἀπὸ τὸν Θεόν), «έκλεκτούς» κλπ. (Πράξ. Α' 15, ΣΤ' 1, 2, 7, Ρωμ. Α' 7, Ἐφεσ. Α' 1 κ. ἀ.). Τὸ δνομα «Χριστιανοί» ἔδόθη εἰς αὐτοὺς βραδύτερον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ τοὺς ἔθνικούς (Πράξ. ΙΑ' 26).

ΑΡΙΘΜΟΣ των Χριστιανῶν ηὕξανε διαρκῶς καὶ οἱ πτωχοί, οἱ δόποιοι ἐπρεπε νὰ συντηροῦνται ἀπὸ τὸ κοινὸν ταμεῖον, ἔγίνοντο δλονὲν περισσότεροι. Κατ' αὐτὸν δύμας τὸν τρόπον τὸ φιλανθρωπικὸν ἔργον τῆς ἑκκλησίας ἀπέβαινε δύσκολον. "Ηρχισαν μάλιστα νὰ ἐγείρωνται παράπονα καὶ διαμαρτυρίαι ἐκ μέρους τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ τῶν Ἐβραίων. Καὶ Ἐλληνισταὶ μὲν ἐλέγοντο οἱ Ἰουδαῖοι ἐκεῖνοι τῆς διασπορᾶς, οἱ δόποιοι ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶχον ζήσει, ἵσως δὲ καὶ εἶχον γεννηθῆ εἰς χώρας, εἰς τὰς δόποιας ἐπεκράτει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ δὲ Ἑλληνικός πολιτισμός. Αὐτοὶ ἤρχοντο εἰς Παλαιστίνην καὶ ἰδίως εἰς Ἱεροσόλυμα ἢ πρὸς μόνιμον ἐγκατάστασιν ἢ καὶ δι' ὀλίγον καιρόν. Ἔγνωριζον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ θρήσκευμα ἥσαν Ἰουδαῖοι καὶ ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των. Ἐβραῖοι δὲ ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι οἱ αὐτόχθονες καὶ μόνιμοι κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης. Παρεπονοῦντο λοιπὸν οἱ Ἑλληνισταὶ δὲ κατὰ τὴν καθημερινὴν διανομὴν τῶν τροφίμων παρημελοῦντο αἱ χῆραι τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ ἐπροτιμῶντο. αἱ τῶν Ἐβραίων.

Διὰ νὰ θέσουν δριστικὸν τέρμα εἰς τὴν ἀνωμαλίαν αὐτὴν οἱ Ἀπόστολοι, συνεκάλεσαν εἰς σύσκεψιν δλους τοὺς Χριστιανοὺς καὶ εἶπον πρὸς αὐτούς. «Δὲν εἶναι δρθὸν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ, ἡ δόποια εἶναι τὸ κύριον ἔργον μας, καὶ νὰ καταγινώμεθα μὲ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τραπεζῶν. Σκεφθῆτε λοιπὸν καὶ ἐκλέξατε ἀναμεταξύ σας ἄνδρας ἐπτά, εἰς τοὺς δόποιους θὰ ἀναθέσωμεν τὴν φροντίδα αὐτὴν. Ἐκεῖνοι, τοὺς δόποιους θὰ ἐκλέξετε, πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ἐκτιμῶνται ἀπὸ δλους, νὰ ἔχουν καλὴν μαρτυρίαν (φήμην). »Ἐπειτα πρέπει νὰ εἶναι πλήρεις Πνεύματος Ἁγίου καὶ σοφίας, νὰ ἔχουν δηλαδὴ ἐνθουσιασμὸν διὰ τὸ ἔργον, τὸ δόποιον ἀναλαμβάνουν, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι συνετοὶ καὶ πεπαιδευμένοι». Ἡ πρότασις ἔγινε δεκτή, ἐξελέγησαν δὲ ἀπὸ τοὺς παρευρεθέντας 7 ἄνδρες. Αὐτοὺς τοὺς παρουσίασαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων. Οὗτοι, προσ-

ευχηθέντες, ἐπέθεσαν εἰς τοὺς ἑκλεχθέντας τὰς χεῖρας, διὰ νὰ τοὺς μεταδώσουν τὸ ἰδιαίτερον ἐκεῖνο χάρισμα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὸ ὅποιον θὰ τοὺς καθίστα ἵκανούς νὰ ἔκτελέσουν τὸ ἔργον, τὸ ὅποιον ἀνέλαβον. Μεταξὺ τῶν ἑκλεχθέντων διεκρίθησαν διὰ τὸν ζῆλόν των, ὅπως θὰ ἴδωμεν ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῆς διηγήσεως, δύο, ὁ Στέφανος καὶ ὁ Φίλιππος (Πράξ. ΣΤ' 2-7).

’Απὸ τὴν διήγησιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ μανθάνομεν ὅτι, ὁσάκις προέκυπτε σπουδαῖον ζῆτημα, οἱ ἑκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες —καὶ αὐτοὶ ἡσαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ 12 μαθηταὶ τοῦ Κυρίου—ἐζήτουν καὶ τὴν γνώμην τῆς ἑκκλησίας, τοῦ συνόλου τῶν Χριστιανῶν. Οἱ ἑκλεχθέντες δὲν ὄνομάζονται μὲν εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Λουκᾶ διάκονοι (βοηθοί), εἶναι δῆμος φανερὸν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι εἶχον ἀνάγκην βοηθῶν εἰς τὸ ἔργον των. Διὰ τοῦτο, ὅρθως ἡ ἑκκλησιαστικὴ παράδοσις δέχεται ὅτι μὲ τὴν πρότασιν τῶν Ἀπόστολων καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν 7 καθιερώθη κατὰ πρῶτον τὸ ἑκκλησιαστικὸν ἀξίωμα τῶν διακόνων. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὑπάρχει μέχρι σήμερον εἰς τὴν ἑκκλησίαν. Εἶναι δὲ οἱ διάκονοι βοηθοὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐπισκόπων. Οἱ πρῶτοι λοιπὸν ἑκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες ἔξελέχθησαν ἀπὸ τὴν ἑκκλησίαν, οἱ δὲ Ἀπόστολοι ἔχειροτόνησαν αὐτούς, διὰ προσευχῆς δηλαδὴ καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοὺς μετέδωσαν τὸ ἰδιαίτερον χάρισμα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὸ ὅποιον θὰ τοὺς καθιστᾷ ἵκανούς διὰ τὸ ἔργον των. Οἱ Ἀπόστολοι ἐπρότειναν νὰ ἑκλεχθοῦν 7, ἵσως διότι 7 ἦσαν αἱ περιοχαὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, εἰς τὰς ὅποιας ἐπρεπε νὰ ἐποπτεύσουν διὰ τὰς τραπέζας. Τὰ φιλανθρωπικὰ δῆμος ἔργα δὲν ἀπετέλουν τὴν μοναδικὴν ἀπασχόλησιν τῶν ἑκλεχθέντων. Διὰ δύο τούλαχιστον ἔξι αὐτῶν, διὰ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Στέφανον, θὰ ἴδωμεν ὅτι κατεγίνοντο μὲν ἄλλα ἔργα. ’Ο Φίλιππος ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπαρχίας ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ, δὲ Στέφανος μὲν ἔξαιρετικὴν σοφίαν καὶ πειστικότητα ἐδίδασκε τὸν λαὸν καὶ συνεζήτει μὲ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ δόποιοι δὲν παρεδέχοντο τὸν Ἰησοῦν ὡς θεόπεμπτον Μεσσίαν. ’Οπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν διακόνων, ὅλοι σχεδόν ἦσαν Ἑλληνισταί, ἵσως διότι ἐκ μέρους αὐτῶν εἶχον διατυπωθῆ παράπονα. Σπουδαῖον σημεῖον εἰς δλην τὴν διήγησιν εἶναι ὅτι διαγράφονται εἰς αὐτὴν καὶ τὰ προσόντα ἑκείνων, οἱ δόποιοι πρό-

κειται νὰ καταλάβουν ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα: μαρτυρία
(καλὴ φήμη), ζῆλος καὶ σοφία.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΣ

Στέφανος διεκρίνετο διὰ τὴν βαθεῖαν πίστιν καὶ τὸν ζῆλόν του. Εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τῆς θαυματουργίας, δόλοι δὲ διηγοῦντο διὰ τὰ θαύματά του. Κατέβαλε πολλὰς προσπαθείας, διὰ νὰ ἐλκύσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐκήρυττεν δπου τοῦ ἐδίδετο εὐκαρία. Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐκτὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, ὑπῆρχον καὶ πολλαὶ συναγωγαί. Εἰς μερικὰς ἀπ' αὐτὰς ἐσύχναζον ἀποκλειστικῶς Ἰουδαῖοι τῆς διασπορᾶς, Ἐλληνισταί, δπως ἦτο καὶ ὁ Στέφανος. Καὶ αὐτὰς τὰς ἐπεσκέφθη ὁ Στέφανος. Ἀπὸ τὰς Γραφὰς ἀπεδείκνυεν εἰς τοὺς συγκεντρωμένους ἐκεῖ Ἐλληνιστὰς ὅτι ὁ σταυρωθεὶς δπὸ τοὺς Ἰουδαίους Ἰησοῦς ἦτο ὁ Λυτρωτής καὶ Σωτήρ, τὴν ἔλευσιν τοῦ δποίου εἶχον προαναγγείλει οἱ προφῆται. Μερικοὶ ἡθέλησαν νὰ τοῦ φέρουν ἀντιρρήσεις. Ὁ Στέφανος ὅμως ὀμίλει μὲ τόσην εὐγλωττίαν καὶ πειστικότητα, ὥστε ἀπέβαινε πάντοτε νικητής εἰς τὰς συζητήσεις αὐτάς. Ἡτο φανερὸν ὅτι εἰς τοὺς λόγους του καθωδηγεῖτο ἀπὸ τὸ "Ἀγιον Πνεῦμα. Οἱ ἀντιλέγοντες εἰς τὸν Στέφανον, ἐπειδὴ δὲν ἤδυνήθησαν νὰ ὑπερισχύσουν εἰς τὴν συζήτησιν, ἐκυριεύθησαν ἀπὸ φθόνον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν. Ἀνέθεσαν λοιπὸν εἰς ἴδιούς των ἀνθρώπους νὰ διασπαροῦν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ διαδώσουν ὅτι ὁ Στέφανος ὄμιλει μὲ ἀνευλάβειαν διὰ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν Θεόν. Ἡ συκοφαντία αὐτὴ ἔγινε πιστευτὴ ὅχι μόνον ἀπὸ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ λαοῦ, τοὺς ραβίνους καὶ ἄλλους. Μίαν ἡμέραν, συναχθέντες ὅλοι, ὤρμησαν ἐναντίον τοῦ Στέφανου, τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ὀδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Συνέδριου, διὰ νὰ δικασθῇ. Ἡ σύλληψις αὕτη ἦτο παράνομος, διότι δὲν ἔγινε κατ' ἐντολὴν τῆς θρησκευτικῆς Ἀρχῆς, ἀλλ' αὐθαιρέτως ἀπὸ τὸν ὄχλον. Οὕτε προηγήθη προανάκρισις, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ τὸ βάσιμον ἢ ὅχι τῆς κατηγορίας. Εἰς τὸ Συνέδριον, ἐνώπιον τοῦ δποίου τὸν ὀδήγησαν, προσήγαγον ψευ-

δομάρτυρας, δπως και εις την δίκην του Ιησού. Αύτοι ἐβεβαίωσαν
ὅτι ἡκουσαν τὸν Στέφανον νὰ διδάσκῃ ὅτι δὲ Ιησοῦς θὰ καταστρέ-
ψῃ τὸν Ναὸν και θὰ καταργήσῃ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Οἱ ψευδο-
μάρτυρες διέστρεφον τὴν προφῆτεαν τοῦ Ιησοῦ διὰ τὴν καταστρο-
φὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, ἡ δποία ἔγινε βραδύτερον τὸ 70
μ.Χ. Διέστρεφον και τοὺς λόγους τοῦ Ναζωραίου εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ
”Ορους δμιλίαν, ὅτι δὲν ἥλθε διὰ νὰ καταργήσῃ τὸν νόμον και τοὺς
προφήτας, ἀλλὰ διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸν νόμον και νὰ
ἐκπληρώσῃ δσα εἶχον προείπει οἱ προφῆται.

‘Ο Στέφανος ἤκουε τὰς κατηγορίας μὲ δτσραξίαν. Ή ψυ-
χική του καλλονή ἀπεικονίζετο εἰς τὴν ὄψιν του. “Ολοι οἱ σύν-
εδροι—ἀναφέρουν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων—εἶδον τὸ πρό-
σωπον αὐτοῦ ὡσὰν πρόσωπον ἀγγέλου.

‘Ο ἀρχιερεὺς ἤρωτησε τότε τὸν Στέφανον, ὃν αἱ κατηγορί-
αι αὐταὶ ἦσαν ἀληθεῖς και ἀνέμενε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀπολογίαν
του. Ἐκεῖνος δμως, ἀντὶ νὰ ἀπολογηθῇ, ἀνατρέξας εἰς τὸ παρ-
ελθόν, ἔξεφρασε τὸ ποράπονόν του διὰ τὴν ἔναντι τοῦ Θεοῦ
διαγωγὴν τῶν Ιουδαίων. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀβραάμ, ἀνέ-
πτυξε, μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Ιησοῦ ἐδέχθησαν οὗτοι πλῆθος
εὐεργεσιῶν ἀπὸ τὸν Θεόν, τὰς ἀντήμειψαν δμως πάντοτε μὲ δ-
νυπακοήν, σκληρότητα και ἀγνωμοσύνην. Ἐπίκραναν και αὐ-
τὸν τὸν Μωϋσέα. Ἐλάτρευον τὸν Μοιλῷ και τὰς στρατιὰς τῶν
ἀστέρων... Ἐκυμαίνοντο πάντοτε μεταξὺ ειδωλολατρείας και
λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐναντιώθησαν διαρκῶς πρὸς τὸ
“Αγιον Πνεῦμα, τὸ δποῖον ὁμίλει διὰ τῶν προφητῶν. Οἱ πρόγο-
νοι τῶν ἐφόνευσαν τοὺς προφήτας, οἱ δποῖοι προσανήγγειλαν
τὴν ἔλευσιν τοῦ Ιησοῦ, αὐτοὶ δὲ οἱ ἔδιοι ὑπῆρξαν προδόται και
φονεῖς τοῦ Λυτρωτοῦ και Σωτῆρος. Ο ναὸς τοῦ Σολομῶντος
εἶναι μὲν ιερός, πλανῶνται δμως οἱ Ιουδαῖοι, ἀν νομίζουν ὅτι
δὲ Θεός κατοικεῖ εἰς χειροποιήτους ναούς. Και τέλος: Διὰ τῆς
μεσιτείας τῶν ἀγγέλων ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον, οὐδέ-
ποτε δμως εἰλικρινῶς τὸν ἐτήρησαν.

‘Ακούοντες τοὺς λόγους τοῦ Στεφάνου οἱ Ιουδαῖοι, κατελή-
φθησαν ἀπὸ δργὴν και ἔτριζον τοὺς ὀδόντας τῶν ἐναντίον του,
ἀναφέρουν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

Τὴν στιγμὴν δμως αὐτὴν δ Στέφανος ἐνισχύθη ἀπὸ τὸν Θεόν

δι' ὁράματος. Τὴν δόπτασίαν δ' αὐτήν, τὴν δόποίαν ἔβλεπεν ἐνώπιόν του, τὴν ἐφανέρωσε πρὸς τοὺς παρισταμένους καὶ ὀνεφώνησε: «Βλέπω τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ νὰ ἴσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός».

Τοὺς λόγους αὐτοὺς τοῦ Στεφάνου τοὺς ἔθεωρησαν οἱ Ἰουδαῖοι ὡς βλασφημίαν καὶ ἔφραξαν τὰ ὅτα των, διὰ νὰ μὴ τοὺς ἀκούσουν. «Ωρμησάν δῆλοι δμοῦ ἐναντίον του καὶ τὸν ἀπήγαγον ἔξω τῆς πόλεως, διὰ νὰ τὸν λιθοβολήσουν. Ἡ ἀπαγωγὴ αὐτὴ τοῦ Στεφάνου ἦτο παράνομος, διότι ἔγινε πρὶν τὸ Συνέδριον ἐκδώσῃ ἀπόφασιν καὶ ἀνευ ἑγκρίσεως τοῦ Ρωμαίου ἐπιτρόπου, ἡ δόποία ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν θανατικὴν ποινὴν. »Ηθελον δμως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἰουδαῖοι νὰ παραστήσουν δτι δ Στέφανος δὲν κατεδικάσθη ἀπὸ τὸ δικαστήριον, ἀλλ' ἐφονεύθη ἀπὸ λαϊκὴν ἀγανάκτησιν, ἔνεκα τῆς ἀνευλαβείας του κατὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας.

Ο λιθοβολισμὸς ἦτο ποινὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἐπιβαλλομένη κατ' ἑκείνων τῶν Ἰουδαίων, οἱ δόποῖοι περιέπιπτον εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν (Δεύτερον. ΙΖ' 7). «Ωρίζε δ' ὁ νόμος δτι αἱ χεῖρες τῶν μαρτύρων ἔπρεπε νὰ ρίψουν τοὺς πρώτους λίθους καὶ αἱ χεῖρες τοῦ λαοῦ τοὺς ἐσχάτους. Οἱ μάρτυρες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνελάμβανον τὴν εὐθύνην δι' ὅσα εἶχον καταθέσει εἰς τὸ δικαστήριον.

Καὶ οἱ κατὰ τοῦ Στεφάνου ψευδομάρτυρες ἥρχισαν νὰ ρίπτουν τοὺς πρώτους λίθους. Διὰ νὰ ἔχουν δ' ἐλευθέρας τὰς χεῖράς των διὰ τὴν ἐκσφενδόνισιν τῶν λίθων, ἔξέβαλον τὰ ἴματιά των. «Ἐνας νεανίσκος, ὀνομαζόμενος Σαῦλος—ο κατόπιν Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος—θανάσιμος τότε ἔχθρὸς τῶν Χριστιανῶν—διὰ νὰ διευκολύνῃ τοὺς μάρτυρας εἰς τὸ ἔργον των, ἀνέλαβε νὰ φυλάττῃ τὰ ἴματιά των.

Οἱ λίθοι ἔπιπτον βροχηδὸν ἐναντίον τοῦ Στεφάνου, ὁ δόποῖος ἔλεγε: «Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου!». Κατόπιν δὲ γονατίσας ὀνεφώνησε: «Κύριε, μὴ καταλογίσῃς εἰς αὐτὸὺς τὴν ἄμαρτίαν αὐτῆγ». Καὶ μὲ τὰς λέξεις αὐτὰς ἔξέπνευσεν.

Ἡ παράκλησίς του εἰσηκούσθη ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ὁ πρῶτος, ὁ δόποῖος συνεχωρήθη, ὑπῆρξεν δὲ νεανίσκος Σαῦλος, τὸν δόποῖον δὲ τοῦ Ἰησοῦς ἐκάλεσε νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη.

Εύσεβεῖς Χριστιανοί παρέλαβον μετὰ ταῦτα τὸ λείψανον τοῦ Στεφάνου καὶ τὸ ἔθαψαν μὲν θρήνους.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχυθη τὸ πρῶτον χριστιανικὸν αἴμα. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ ἔκτοτε τὸν Στέφανον ὡς πρωτομάρτυρα καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 27ην Δεκεμβρίου.

Ο λιθοβολισμὸς τοῦ Στεφάνου ἔδωκε τὸ σύνθημα δι’ ἓνα

«Κύθιε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην»

γενικὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῶν Ἱεροσολύμων. Μανιώδης διώκτης τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρχεν Ἰδίως δ ἀνωτέρω μνημονεύθεις νεανίσκος Σαούλ ἢ Σαῦλος. Εἰσδύων οὗτος εἰς τὰς οἰκίας, συνελάμβανε Χριστιανούς, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ παρέδιδεν αὐτοὺς εἰς τοὺς ἄρχοντας, διὰ νὰ τοὺς φυλακίσουν.

Αλλὰ τὰ βίαια αὐτὰ μέτρα δὲν ἐπέφερον τὸ ἐπιδιωκόμενον δι’ αὐτῶν ἀποτέλεσμα. Οἱ 12 μαθηταὶ δὲν ἐπτοήθησαν καὶ παρ-

έμειναν δόλοι συγκεντρωμένοι εἰς Ἱεροσόλυμα. Πολλοὶ δόμως ἀπὸ τοὺς ἄλλους Χριστιανούς διεσπάρησαν εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰουδαίας καὶ εἰς τὴν Σαμάρειαν. Μερικοὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Φοινικικῆς παραλίας, τῆς Κύπρου καὶ τῆς πρωτευούσης τῆς Συρίας, τῆς μεγάλης πόλεως Ἀντιοχείας. Εἰς δόλας αὐτὰς τὰς χώρας καὶ πόλεις διέδιδον τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ κατ’ ἀρχὰς μόνον μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων (Πράξ. IA' 19). Ἀντὶ λοιπὸν νὰ βλάψῃ, ὁφέλησε τὴν Ἐκκλησίαν δὲ γερθεῖς κατ’ αὐτῆς διωγμός. Ἡ νέα θρησκεία ἐξηπλώθη πέραν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ πέραν τῶν δρίων τῆς Παλαιστίνης. (Τὰ κατὰ τὸ μαρτυριον τοῦ Στεφάνου βλ. Πράξ. ΣΤ' 8-15 καὶ Ζ' 54-60, τὸν λόγον του δὲ πρὸ τοῦ Συνεδρίου βλ. ἐν Πράξ. Ζ' 2-53).

Ο ΔΙΑΚΟΝΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ

ΝΑΣ ἀπὸ ἑκείνους, οἱ δόποι έγκατέλειψαν τὰ Ἱεροσόλυμα μετὰ τὸν λιθοβολισμὸν τοῦ Στεφάνου καὶ τὸν ἐγερθέντα γενικὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἥτο καὶ διάκονος Φιλίππος. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον πέραν τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Φιλίππος μετέβη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Σαμαρείας, ἡ δόποια ὀνομάζετο καὶ αὐτὴ Σαμάρεια. Ἐκεῖ τὰ κηρύγματα καὶ τὰ θαύματά του ἐπροκάλεσαν τόσην ἐντύπωσιν καὶ ἐνθουσιασμόν, ὅστε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτας ἐπίστευσαν καὶ ἐβαπτίσθησαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἥτο καὶ δ Σίμων ὁ Μάγος, Σαμαρείτης καὶ αὐτός. Μὲ τὰς μαγικάς του τέχνας, εἶχε κατορθώσει νὰ παραπλανήσῃ πολλούς. Παρουσίαζε τὸν ἑαυτόν του ὡς ἀρχηγὸν νέας θρησκείας, οἱ δὲ ὀπαδοί του τὸν ὀνόμαζον «δύναμιν τοῦ θεοῦ τὴν μεγάλην», δπως ἀναφέρουν αἱ Πράξεις. Ὁ Σίμων, ἐκπλαγεὶς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν σοφίαν καὶ τὰ θαύματα τοῦ Στεφάνου, ἐπίστευσεν εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐβαπτίσθη.

Ἡ ἀγγελία δόμως διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Φιλίππου ἔφθασε μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Πέτρος καὶ δ Ἰωάννης ἀπεφάσισαν τότε νὰ μεταβοῦν καὶ αὐτοὶ εἰς Σαμάρειαν, καὶ διὰ νὰ ἐνισχύσουν μὲ τὴν παρουσίαν των τοὺς πιστεύσαντας, ἀλλὰ καὶ

διὰ νὰ τοὺς μεταδώσουν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τὸ "Αγιον Πνεῦμα. Ὁ Φίλιππος δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦτο, διότι ἦτο μόνον διάκονος, βοηθὸς δηλαδὴ τῶν Ἀποστόλων.

"Οταν ἥλθον οἱ Ἀπόστολοι καὶ τοὺς εἶδεν δὲ Σίμων, δτι ἐπέθετον τὰς χεῖρας εἰς τοὺς βαπτισθέντας καὶ τοὺς μετέδιδον τὸ "Αγιον Πνεῦμα, ἡθέλησε νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸς ἔξουσίαν παρομοίαν πρὸς ἑκείνην, τὴν ὅποιαν εἶχον οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου. Ἐνόμισεν δμως δτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ μὲ χρήματα τὸ χάρισμα αὐτό. Διὰ τοῦτο προσέφερεν εἰς τὸν Πέτρον χρηματικὸν ποσόν, μὲ τὴν παράκλησιν νὰ τοῦ μεταβιβάσῃ τὴν δύναμιν νὰ μεταδίδῃ καὶ αὐτὸς τὸ "Αγιον Πνεῦμα. Ὁ Πέτρος δμως ἀπέκρουσε μὲ ἀποστροφὴν τὴν πρότασιν αὐτὴν καὶ τοῦ ἐδήλωσεν δτι πλανᾶται, ἀν νομίζῃ δτι ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτηθῇ μὲ χρήματα. Μὲ τὴν πρότασίν του αὐτήν, τοῦ εἶπεν δὲ "Απόστολος, ἐφανέρωσεν δτι ἡ πίστις του δὲν ἦτο εἰλικρινής. Δὲν θὰ ἤδυνατο πλέον νὰ ἀποτελῇ μέλος τῆς Ἑκκλησίας καὶ μόνον δ Θεός θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸν συγχωρήσῃ διὰ τὸ ἀμάρτημά του αὐτό.

"Εκτοτε δσοι δωροδοκοῦν διὰ νὰ καταλάβουν καὶ δωροδοκοῦνται διὰ νὰ μεταδώσουν ἑκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ὄνομά-ζονται Σιμωνιακοί, ἡ δὲ πρᾶξις των Σιμωνία. Οι Σιμωνιακοί καθαιροῦνται καὶ ἐκπίπτουν τοῦ ἀξιώματός των.

"Αλλὰ καὶ κατόπιν δὲ Σίμων παρενέβαλε δυσκολίας εἰς τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων· ἐνῷ παρουσιάζεται ὡς Χριστιανός, ἐξηκολούθει νὰ μεταδίδῃ τὰς πεπλανημένας ἰδέας, τὰς ὅποιας ἐκήρυξε καὶ προηγουμένως εἰς τοὺς Σαμαρείτας. Προσεπάθει δὲ νὰ διαδώσῃ αὐτὰς εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ νὰ νοθεύσῃ τοιούτοτρόπως τὴν γνησίαν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν ὡς δ πρῶτος αἵρετικός καὶ πρόδρομος δλων τῶν μετὰ ταῦτα ἀναφανέντων ἀρχηγῶν τῶν αἵρεσεων.

"Ο Πέτρος καὶ δὲ "Ιωάννης, ἀφοῦ ἐπεράτωσαν τὸ ἔργον των, ἐπέστρεψαν εἰς "Ιερουσαλήμ, κυρύζαντες τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς ἄλλας κώμας τῆς Σαμαρείας. Ὁ Φίλιππος δμως ἔλαβε μήνυμα ἀπὸ τὸ "Αγιον Πνεῦμα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν δδόν, ἡ ὅποια ἔφερεν ἀπὸ τῶν "Ιεροσολύμων εἰς τὴν παρασιακὴν πόλιν τῆς Παλαιστί-

νης Γάζαν. Τὸ μήνυμα αὐτὸ ἐσήμαινε προφανῶς ὅτι σπουδαῖον ἔργον ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ Φίλιππος κατὰ τὴν πορείαν του αὐτῆν.

Πραγματικῶς, εἰς τὴν δόδον αὐτὴν ἐπορεύετο, ἐπιβαίνων ἄρματος, ἔνας μέγας ἀξιωματοῦχος εἰς τὸ βασίλειόν τῆς Αἰθιοπίας, τῆς χώρας δηλαδὴ μεταξὺ Αἴγυπτου καὶ Ἀβησσουνίας. Τὸ ὄνομά του δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰς Πράξεις. Δὲν ἦτο Ιουδαῖος τὴν καταγωγὴν, ἦτο δῆμος ἔνας ἀπὸ ἑκείνους, οἱ δοποῖοι εἶχον κατανοήσει τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας καὶ συνεπάθουν πρὸς τὸν Ἰουδαϊκὸν μονοθεϊσμὸν. Εἶχε μεταβῆι εἰς Ἱεροσόλυμα, διὰ νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα του. Καθήμενος εἰς τὸ ἄρμα του, ἀνεγίνωσκε μεγαλοφάνως — προφανῶς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς Π. Δ., τὴν καλουμένην μετάφρασιν τῶν ἔβδομήκοντα — τὸ βιβλίον τοῦ προφήτου Ἡσαΐου καὶ μάλιστα ἑκεῖνο τὸ μέρος τῆς προφητείας, εἰς τὸ δοποῖον προελέγοντο τὰ πάθη καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ μέλλοντος νὰ ἔλθῃ Λυτρωτοῦ (‘Ησ. ΝΓ’ 7). ‘Ο Φίλιππος, λαβὼν σημεῖον ἀπὸ τὸ “Ἄγιον Πνεῦμα, ἔτρεξε πρὸς τὸ ἄρμα καὶ ἥρωτησε τὸν Αἰθιοπα ἀξιωματοῦχον, ἀνὲννοιῇ ὅσα μεγαλοφάνως ἀνεγίνωσκεν. Ἐκεῖνος ἀπεκρίθη ὅτι θὰ εἶχε πρὸς τοῦτο ἀνάγκην καθοδηγοῦ. ‘Ο Φίλιππος ἐκάθησε τότε εἰς τὸ ἄρμα πλησίον του καὶ τοῦ ἀνέπτυξεν ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαΐου ἔξεπληρώθη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους σταυρωθέντος καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Ἰησοῦ. ‘Ο ἔξι Αἰθιοπίας ἄρχων ἐπεισθῆ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Φίλιππου καὶ ἐπίστευσεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ὁ Σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος. “Οταν δὲ ἔφθασαν εἰς ἔνα τόπον, εἰς τὸν δοποῖον ὑπῆρχε πηγὴ ὄδατος, κατῆλθεν ἀπὸ τὸ ἄρμα του καὶ ἐδήλωσεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ βαπτισθῇ. ‘Ο Φίλιππος τὸν ἐβάπτισε πράγματι καὶ ἀπὸ τότε ἐξηφανίσθη ἀπὸ τὰ βλέμματά του. Προφανῶς ὁ αὐλικὸς αὐτὸς τοῦ βασιλείου τῆς Αἰθιοπίας ἔφερεν εἰς τὴν χώραν του τὸ ἄγγελμα τῆς νέας θρησκείας.

‘Ο διάκονος ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του καὶ μετέβη εἰς τὴν παραθαλασσίαν πόλιν Ἀζωτον. Κατόπιν ἐπεσκέφθη καὶ ἄλλας παραλιακάς πόλεις, μέχρις ὅτου ἔφθασεν εἰς τὴν Καισά-

ρειαν, τὸν σπουδαιότερον λιμένα τῆς Παλαιστίνης εἰς τὴν Μεσόγειον Θάλασσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἑκείνην. "Ἐμεινεν ἔκτοτε ἑκεῖ καί, δταν δ Παῦλος, κατὰ τὸ τέρμα τῆς τρίτης του πορείας, διῆλθεν ἑκεῖθεν, ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου (Πράξ. ΚΑ' 8). Εἶναι ή τελευταία φορά, κατὰ τὴν ὅποιαν δ ἐνθουσιώδης Εὐαγγελιστής καὶ διάκονος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Λουκᾶ. Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν εἰς πόσους ἀλλους κόπους θὰ ὑπεβλήθῃ καὶ πόσους κινδύνους θὰ διέτρεξε διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ! Ἡ ἑκκλησία τὸν τιμῆς ὡς ἄγιον καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 11ην Ὁκτωβρίου.

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ

ΑΛΛΟΤΕ ἀσημος ἀλιεὺς εἰς τὴν λίμνην Γεννησαρέτ, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἡγαπημένος μαθητής τοῦ Χριστοῦ, δ Πέτρος, ὑπῆρξεν δ πρῶτος, δ ὅποιος, μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, «ἔξετειν τὸ δίκτυόν του καὶ συνέλαβε τρεῖς χιλιάδας πιστῶν»: «Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς, μετανοήσατε καὶ βαπτισθήτω ἔκαστος ὑμῶν... οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἔβαπτίσθησαν καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἑκείνῃ ψυχαὶ ὧσεὶ τρισκίλιαι...» (Πράξ. Β' 41).

Αἱ πράξεις ἀναφέρουν περὶ ληπτικῶς τὸ κήρυγμά του κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Δυνάμεθα δμως νὰ φαντασθῶμεν μὲ πόσον ἐνθουσιασμὸν καὶ πειστικότητα θὰ ὠμίλησε, πόσας προσπαθείας θὰ κατέβαλε καὶ πόσα ἐμπόδια θὰ ὑπερενίκησε, διὰ νὰ φέρῃ τὸ δποτέλεσμα αὐτό.

Τὸν εἴδομεν κατόπιν διδάσκοντα, δπου τοῦ ἐδίδετο εὔκαιρία, θαυματουργοῦντα, μὴ πτοούμενον δπὸ τὰς φυλακίσεις καὶ τοὺς δαρμοὺς καὶ δμιλοῦντα μὲ θάρρος πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἰουδαίων. Ο διωγμός, δ ἐγερθεὶς μετὰ τὸν λιθοβολισμὸν τοῦ Στεφάνου, δὲν τὸν κατεπτόησε καὶ παρέμεινε μὲ τοὺς ἀλλους 11 μαθητὰς εἰς Ἱερουσαλήμ. Τὸν συνηντήσαμεν κηρύττοντα μὲ τὸν Ἰωάννην εἰς τὰς κώμας τῆς Σαμαρείας καὶ ἐπιστρέψαντα κατόπιν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ο μετὰ τὸν λιθοβολισμὸν τοῦ Στεφάνου ἐγερθεὶς διωγμός

κατέπαυσε τέλος. 'Η έκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων διῆγεν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ηὔξανε συνεχῶς (Πράξ. Θ' 31).

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἔκρινε κατάλληλον ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ περιοδείαν, ἀφοῦ πλέον ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε διαδοθῆ εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην καὶ τὰς γειτονικὰς χώρας. Κατὰ τὴν περιοδείαν του αὐτῆν ἐπεσκέφθη τὰς πόλεις Λύδου, Ἰόπην καὶ Καισάρειαν. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς πόλεις ἐτέλεσε θαύματα, ἐκήρυξε καὶ κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ πολλοὺς εἰς τὴν νέαν θρησκείαν. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως γεγονός τῆς περιοδείας του αὐτῆς ὑπῆρχεν ὅτι εἰς τὴν Καισάρειαν ἐβάπτισε τὸν Ρωμαῖον ἐκατόνταρχον Κορνήλιον. Οὕτος ἦτο μὲν ἔθνικός, ἀλλά, ὅπως καὶ ὁ ἄρχων εἰς τὸ βασίλειον τῆς Αἰλιοπίας, εἶχεν ἀπαρνηθῆ τὴν πλάνην τῆς πολυθεῖας καὶ ἀπέκλινε πρὸς τὸν μονοθεϊσμὸν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. 'Ο Πέτρος εἶχε δισταγμούς, ἃν ἐπρεπε νὰ τὸν βαπτίσῃ, ἐφ' ὅσον ἀκόμη, ἔστω καὶ ἔξωτερικῶς, ἦτο διπαδὸς πολυθεῖστικῆς θρησκείας. Δι' ὀράματος ὅμως, τὸ διποίον εἶδεν, ἐνῷ ἀκόμη εύρισκετο εἰς Ἰόπην, ὁ Θεός τοῦ ἐφανέρωσεν ὅτι ἡ Ἔκκλησία πρέπει νὰ δεχθῇ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὅλους τοὺς πιστεύοντας, ὀδιαφόρως τοῦ ἀν ἥσαν πρότερον ἔθνικοι ἡ Ἰουδαῖοι. Τόσον ἄλλως τε ὁ Κορνήλιος, ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι οἱ βαπτισθέντες μετ' αὐτοῦ, ἔδειξαν μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν καταφανῶν ὅτι εἶχον μεταδοδῆ εἰς αὐτοὺς τὰ χαρίσματα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. 'Ο Πέτρος ἐπείσθη διὰ τοῦτο διὰ τὴν ὀρθότητα τῆς ἐνεργείας του.

'Ο Χριστιανικὸς κόσμος τοῦ διφείλει εὐγνωμοσύνην, διότι αὐτὸς πρῶτος ἔκαμεν ἀρχὴν τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ἔθνικούς, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὅψιν του τὰς ἀντιρρήσεις μερικῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν. (Τὰ κατὰ τὴν περιοδείαν τοῦ Πέτρου βλ. ἐν Πράξ. Θ' 32-43, Ι' 2-48 καὶ IA' 2-18).

Κατὰ τὸ ἔτος 41 μ.Χ. δ 'Ηρώδης Ἀγρίππας, ἔνας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ 'Ηρώδου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ διποίου ἐγεννήθη δ 'Ιησοῦς, κατώρθωσε, χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν εὔνοιαν τῶν Ρωμαίων, νὰ ἔξουσιάσῃ ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Παλαιστίνην καὶ νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Εύτυχῶς

ή βασιλεία του διήρκεσε τρία μόνον έτη (41 - 44). Οι Ἰουδαῖοι ἐμίσουν τὸν Ἡρώδην καὶ τοὺς ἀπογόνους του, τοὺς ὄποιους ἔθεώρουν ως μὴ γνησίους Ἰουδαίους καὶ ως ὅργανα τῶν κατακτητῶν Ρωμαίων. Διὰ νὰ μετριάσῃ τὴν ἀντιπάθειαν αὐτὴν ὁ Ἀγρίππας, προσεπάθει νὰ ἐμφανίζεται ως ζηλωτὴς τῆς Ἰουδαϊκῆς Θρησκείας καὶ αὐστηρὸς τηρητὴς τῶν διατάξεων τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Καὶ τέλος, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὰς συμπαθείας καὶ τῶν πλέον φανατικῶν Ἰουδαίων, ἥρχισε νὰ διώκῃ τοὺς Χριστιανούς.

Κατὰ διαταγὴν του, τὸ ἔτος 44, ἐφυλακίσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου Ἰάκωβος, ὁ ὄποιος μὲ τὸν ἀδελφὸν του εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην καὶ τὸν Πέτρον ἀνήκεν εἰς τὴν τριάδα τῶν ἡγαπημένων μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ. Μόνον ἡ φυλάκισις καὶ ὁ ἀποκεφαλισμός του μνημονεύονται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, οὐδεμία δὲ ἄλλη λεπτομέρεια ἔξιστορεῖται. Δυνάμεθα δημοσιεύειν νὰ συμπεράνωμεν μὲ πᾶσαν πιθανότητα διτὶ ὁ δεύτερος αὐτὸς μετὰ τὸν Στέφανον μάρτυρας τοῦ Χριστινιασμοῦ θὰ ἐπέδειξεν ἔξαιρετικὸν ζῆλον καὶ θάρρος, ὥστε νὰ στραφῇ ὁ Ἡρώδης ἀποκλειστικῶς ἐναντίον αὐτοῦ.

Ολίγον πρὸ τοῦ Πάσχα τοῦ ἰδίου ἔτους ἐφυλακίσθη καὶ ὁ Πέτρος, ἡ δὲ θανάτωσίς του ἀνεβλήθη, διὰ νὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἐορτὴν. Ἐνῷ δημοσιεύεται ἡ φυλάκισμένος καὶ ἐφρουρεῖτο αὐστηρῶς, ἄγγελος Κυρίου ἔλυσε τὰ δεσμά του, τὸν ὀδήγησε μέχρι τῆς ἔξωτερικῆς σιδηρᾶς πύλης τοῦ δεσμωτηρίου καὶ κατόπιν ἐξῆφαντισθη. Ο Πέτρος, εὑρεθεὶς ἐλεύθερος, ἀφοῦ πρῶτον συνῆλθεν ἀπὸ τὴν κατάπληξίν του, ἔδραμεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Μαρίας, ὅπου ἐγνώριζεν διτὶ συνεκεντρώνοντο οἱ Χριστιανοί. Διηγήθη εἰς δοσούς παρευρίσκοντο ἑκεὶ τὰ τῆς ἀπελευθερώσεώς του καὶ, βιαζόμενος νὰ ἀναχωρήσῃ, τοὺς παρεκάλεσε νὰ μεταδώσουν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς τὴν ἀγγελίαν διὰ τὴν σωτηρίαν του ἀπὸ τὸν βέβαιον θάνατον. Κατόπιν ἀναφέρεται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων διτὶ «ἐπορεύθη εἰς ἔτερον τόπον». Ποῦ ἀκριβῶς μετέβη, δὲν γνωρίζομεν. Εἶναι δημοσιεύσης διτὶ θάτισθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἀντιόχειαν. Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν οἱ Χριστιανοί ἐπληθύνοντο διαρκῶς καὶ εἶχεν ἥδη ἀποβῆ αὐτῇ τὸ δεύτερον Χριστιανικὸν κέντρον μετὰ τὰ Ἱεροσό-

λυμα. (Τὰ περὶ τῆς συλλήψεως καὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ Πέτρου ἔξιστοροῦνται εἰς Πράξ. ΙΒ' 1-19).

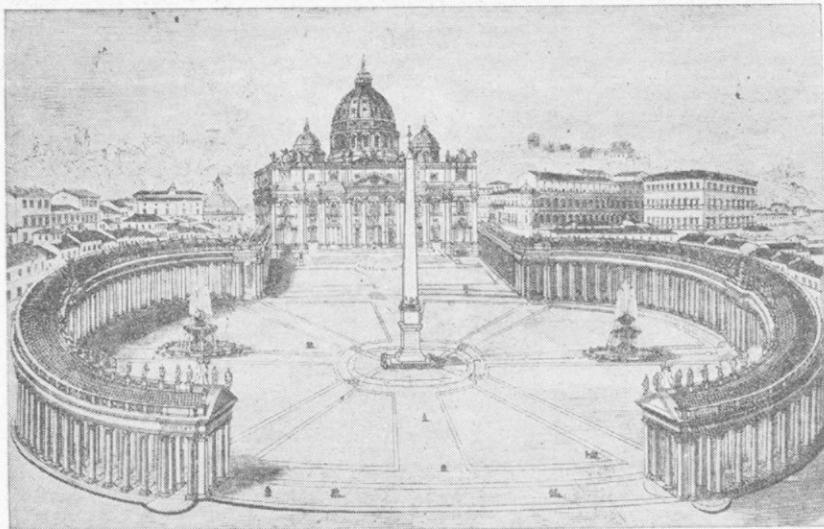
Τὸ θέρος τοῦ ἵδου ἔτους 44 ἀπέθανεν ὁ Ἡρώδης αἰφνίδιον θάνατον (Πράξ. ΙΒ' 20-23) καὶ δύπ' αὐτοῦ ἐγερθεὶς διωγμός κατέπαυσε. Κατὰ τὸ ἔτος 50 ἢ 51 εὑρίσκομεν πάλιν τὸν Πέτρον εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου μετέσχεν εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν ἑκεῖ Ἀποστολικὴν σύνοδον, διὰ τὴν δοπίαν. Θὰ γίνη λόγος κατωτέρω εἰς τὴν ἔξιστόρησιν τοῦ βίου τοῦ Παύλου (Πράξ. ΙΕ' 7). "Ἐκτοτε δὲν μνημονεύεται πλέον ὁ Πέτρος εἰς τὰς Πράξεις. 'Ο Παῦλος ἀναφέρει δτὶ συνηντήθη μὲ τὸν Πέτρον μετὰ τὴν σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων εἰς Ἀντιόχειαν (Γαλ. Β' 11). Ἀπὸ ἀνακοινώσεις δὲ πάλιν τοῦ Παύλου εἰς τὰς ἐπιστολὰς του (Α' Κορ. Ι' 12, Θ' 5) προκύπτει δτὶ ὁ Πέτρος περιήρχετο διαφόρους χώρας καὶ πόλεις, κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ δτὶ εἰς τὰς περιοδείας του αὐτὰς συνωδεύετο καὶ ἀπὸ τὴν σύζυγόν του.

Ἄρχαιότατοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, σύγχρονοι τῶν Ἀποστόλων καὶ μαθηταί των, μαρτυροῦν, δπως ἀναφέρει εἰς τὴν Ἰστορίαν του ὁ Εὐσέβιος, δτὶ συνεργός τοῦ Πέτρου ἦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος, υἱὸς τῆς Μαρίας, εἰς τὸν οἶκον τῆς δοπίας, εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, συνεκεντρώνοντο οἱ Χριστιανοί. 'Ο Μᾶρκος, παρακολουθῶν τὸν Πέτρον, κατέγραφε τὰ κηρύγματά του, ἀπὸ τὰ σημειώματα δὲ αὐτὰ προήλθε τὸ «κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον», τὸ δποῖον διὰ τοῦτο ὀνομάζετο εἰς τὴν ἀρχαιότητα «ἀπομνημονεύματα τοῦ Πέτρου».

‘Ο Πέτρος ἔχει γράψει καὶ δύο ἐπιστολάς. Τὴν πρώτην ἀπ' αὐτὰς ἀπευθύνει εἰς τοὺς «ἐκλεκτούς», τοὺς Χριστιανοὺς δηλαδὴ τῶν ἐπαρχιῶν Πόντου, Γαλατίας (τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), Καππαδοκίας, Ἀσίας καὶ Βιθυνίας (Α' Πέτρου Α' 1-2). Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν δτὶ καὶ τὰς χώρας αὐτὰς περιήλθεν ὁ Πέτρος, κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον. ‘Ομόφωνος τέλος ἡ ἀρχαιότητη ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις βεβαιώνει δτὶ ἔσχατος τόπος τῆς δράσεώς του ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ τότε κόσμου, ἡ Ρώμη.

Αὐτοκράτωρ ἦτο τότε διαβόητος Νέρων (54-68), ὁ δποῖος διέταξε διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ρώμης. Θύματα τοῦ διωγμοῦ αὐτοῦ ὑπῆρξαν καὶ οἱ δύο κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Καὶ δ μὲν Παῦλος, ὡς Ρωμαῖος πολίτης, ἀπεκεφα-

λίσθη, δέ Πέτρος κατεδικάσθη εἰς τὸν ἀτιμωτικὸν διὰ σταυροῦ θάνατον. Σύμφωνα μὲν ὄρχαίν παράδοσιν, σταν ἥρχισεν δὲ διωγμός, δέ Πέτρος παρεκλήθη ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ φύγῃ. Μόλις δόμως ἔξῆλθε τῶν τειχῶν, τοῦ ἐνεφανίσθη δὲ Ἰησοῦς. «Ποῦ πηγαίνεις, Κύριε;» (Quo vadis, Domine?) τὸν ἡρώτησε τότε δὲ μαθητής του. Καὶ δὲ Ἰησοῦς τοῦ ἀπήντησε : «Μεταβαίνω εἰς Ρώμην, διὰ νὰ σταυρωθῶ καὶ πάλιν». Βαθύτατα συγκινημένος ἐπέστρεψε τότε εἰς τὴν πόλιν δὲ Ἀπόστολος καὶ ὑπέστη τὸν σταυρικὸν θάνατον. «Οπως δέ μαρτυρεῖ δὲ ἀρχαῖος συγγραφεὺς Ὡριγένης (185-

“Ο ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ, ὃς ἔχει σήμερον

352), ἐζήτησε, διὰ νὰ μὴ ἀξιωθῇ τῆς τιμῆς νὰ ἀποθάνῃ τὸν Ἱδιον θάνατον μὲν τὸν μέγαν Διδάσκαλόν του, νὰ σταυρωθῇ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ τοὺς πόδας πρὸς τὰ ἄνω. Ἐτάφησαν δὲ ὁ μὲν Πέτρος εἰς τὸν Βατικανὸν λόφον, δέ Παῦλος εἰς τὴν Ὁστίαν δδόν. Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων πρέπει νὰ τόποθετηθῇ μεταξὺ τῶν ἑτῶν 64-67 μ.Χ.

“Ηδη τὸν δεύτερον αἰῶνα ἔδεικνύοντο οἱ τάφοι τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων, δηποτε μαρτυρεῖ δὲ πρεσβύτερος τῆς ἐν Ρώμῃ Ἑκκλησίας Γάϊος : «Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν Ἀποστόλων ἔχω

δεῖξαι· ἐὰν θελήσῃς ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανὸν ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν
“Ωστίαν, εὐρήσεις τρόπαια τῶν ταύτην ἰδρυσαμένων τὴν Ἐκκλησίαν».

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πέτρου ἦτο ἥδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Μ.
Κωνσταντίνου ἴδρυμένος ναός, φέρων τὸ ὄνομά του, δό όποιος,
ἀνακαινισθεὶς βραδύτερον, ἀπέβη δὲ γνωστὸς μέγας ναός τοῦ
χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ Ἐκκλησία ἑορτάζει ἰδιαιτέρως τὴν μνή-
μην τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τὴν
29ην Ἰουνίου, ἐνῷ ἡ ἐπομένη ἡμέρα, ἡ 30η Ἰουνίου, εἶναι ἀφιε-
ρωμένη εἰς δόλους τοὺς Ἀποστόλους.

Αὐτὰς μόνον τὰς μαρτυρίας κατέχομεν διὰ τὸν βίον τοῦ
ἐνὸς ἀπὸ τοὺς δύο Μεγάλους Ἀποστόλους. Ὁ Λουκᾶς εἰς τὰς
«Πράξεις τῶν Ἀποστόλων», τὴν σύντομον αὐτὴν ἔξιστόρησιν
τοῦ ἔργου τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, εἰς μὲν τὸ πρῶτον μέρος
τῆς Ἰστορίας του (κεφ. 1 - 12) διηγεῖται τὴν διάδοσιν τοῦ Χρι-
στιανισμοῦ εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων καὶ
φέρει πρωταγωνιστοῦντα εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τὸν Πέτρον
χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ καὶ τῶν λοιπῶν μαθητῶν τοὺς κόπους καὶ
τοὺς ἀγώνας, εἰς δὲ τὸ δεύτερον μέρος ἔξιστορεῖ, πῶς τὸ Εὐ-
αγγέλιον ἐκηρύχθη καὶ πέραν τῆς Παλαιστίνης, εἰς τὰς χώρας
πέριξ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, καὶ πῶς εἰλκύσθησαν εἰς τὴν νέ-
αν θρησκείαν καὶ ἔθνικοι. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐ-
τὴν τὰς μεγαλειτέρας προσπαθείας κατέβαλεν δὲ Ἀπόστο-
λος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος, διὰ τοῦτο μόνον αὐτοῦ οἱ ἀγῶνες πε-
ριγράφονται λεπτομερέστερον (κεφ. 13 - 28), δὲν μνημονεύονται δὲ
καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν αἱ προσπάθειαι διὰ
τὴν ἐκχριστιάνισιν τῶν ἔθνικῶν. Ἀλλως τε δὲ Λουκᾶς ἀναφέρει
εἰς τὸ ἔργον του μόνον ὅσα περιήλθον εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίλη-
ψίν του, ἐφ' ὅσον, ὡς θὰ ἔδωμεν, ὑπῆρξε κυρίως μαθητὴς καὶ
συνεργός τοῦ Παύλου. Οὐδόλως ὅμως εἶναι ὅρθιν νὰ παρασυρ-
θῶμεν ἀπὸ τὴν πενιχρότητα αὐτὴν τῶν μαρτυριῶν καὶ νὰ ὑπο-
τιμήσωμεν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου τοῦ Πέτρου
καὶ τῶν λοιπῶν 11 μαθητῶν, τῶν ἀφανῶν αὐτῶν ἡρώων καὶ συν-
εχιστῶν τοῦ ἔργου τοῦ Ναζωραίου. Ἐάν δολοὶ δὲν διεπνέοντο
ἀπὸ τὸν ἔδιον ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ δὲν κατέβαλλον συγκεν-
τρωμένας προσπαθείας, ἡ διάδοσις καὶ ἐπικράτησις τοῦ Χριστι-
ανισμοῦ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ συντελεσθῇ.

ΠΑΥΛΟΣ, Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

1. Αἱ πηγαὶ

Ι ΠΗΓΑΙ διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Παύλου ρέουν ἀφθόνως. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ 15 τελευταῖα κεφάλαια τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων (τὰ κεφ. 13-28), εἰς τὰ ὅποια ὁ μαθητής του Λουκᾶς ἔξιστορεῖ μὲ εὐλάβειαν τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου του, ἔχομεν καὶ 14 ἐπιστολάς, γραμμένας ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ἀπόστολον. Δι’ οὐδένα αλλοί ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας μέχρι τῶν μέσων τοῦ δευτέρου μ.Χ. αἰῶνος (μέχρι τοῦ 150 μ.Χ.) γνωρίζομεν περισσότερα ἀπὸ δσα διὰ τὸν Παῦλον.

Χάρις εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (ἐν συνδυασμῷ βέβαια μὲ τὰς ἐπιστολάς) εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ παρακολουθήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα τὰς ὑπερανθρώπους προσπαθείας του διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰς γύρω ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χώρας, ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας μέχρι Ρώμης. Χάρις δὲ εἰς τὰς ἐπιστολάς του γνωρίζομεν καὶ τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον. Πολλοὶ θεολόγοι τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀντλήσαντες ἀπὸ τὰς πηγὰς αὐτάς, ἔγραψαν ἐκτενεῖς βιογραφίας τοῦ Παύλου

2. Ἡ ζωὴ τοῦ Παύλου μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὅποιαν ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη

ΝΑΣ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους τῆς διασπορᾶς, οἱ ὅποιοι ἔγεννήθησαν καὶ ἡνδρώθησαν ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐντὸς τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου, ἥτο καὶ ὁ Παῦλος. Ἔγεννήθη εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, πιθανῶς τὸ 5 μ.Χ. Ο πατήρ του κατήγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν Βενιαμίν, ἥτο εὔπορος καὶ εἶχεν ἀποκτήσει τὸ προνόμιον τοῦ Ρωμαίου πολίτου, τὸ ὅποιον κληρονομικῶς περιήρχετο εἰς τοὺς ἄρρενας ἀπογόνους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς του ἔφερε δύο ὄνόματα: ἐν Ἐβραϊκόν, τὸ ὄνομα Σαούλ ἢ Σαῦλος, τὸ ὅποιον εἶχεν δὲ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καταγόμενος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν φυλὴν Βενιαμίν, καὶ τὸ ἀντίστοιχον Ρωμαϊ-

κὸν Παῦλος (Paulus). "Αν ἡ οἰκογένεια εἶχε καὶ ἄλλα ἅρρενα τέκνα, δὲν γνωρίζομεν· εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (Πραξ. ΚΓ' 16) ἀναφέρεται ἀδελφὴ τοῦ Παύλου ἐγκατεστημένη εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἡ Ταρσὸς ἐφημίζετο ὅχι μόνον διὰ τὸν πλοῦτον, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιοτεχνίαν τῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν κέντρον. Ὑπῆρχον εἰς αὐτὴν ἔξακουσμέναι ρητορικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ, εἰς τὰς ὅποιας ὅμως εἶναι ἀμφίβολον ἀν ἐφοίτησεν δ Παῦλος. Βέβαια ἦτο οὗτος τέλειος κάτοχος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἡ μόρφωσίς του ὅμως ἦτο ραββινική. Ραββίνος, διδάσκαλος δηλαδὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ἥθελον οἱ γονεῖς του νὰ γίνη ὁ υἱός των καὶ διὰ τοῦτο νεαρώτατον τὴν ἡλικίαν τὸν ἔστειλαν εἰς Ἱεροσόλυμα. Σύμφωνα μὲν ἔθιμον τῆς ἐποχῆς, τὸν ἔξεμαθον καὶ μίαν πρακτικὴν τέχνην, τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ, νὰ κατασκευάζῃ δηλαδὴ, συρράπτων μάλινα ὑφάσματα ἢ δέρματα, σκηνάς, οἵ ὅποιαι, λόγῳ ἐλλείψεως καταλυμάτων, ἥσαν ἀπαραίτητοι διὰ τοὺς ταξιδεύοντας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τὸ ἔθιμον αὐτὸ εἶχε καθιερωθῆ, διὰ νὰ ἔξασφαλισθῇ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ραββίνων. "Αν ἡ ἀνάγκη τὸ ἐπέβαλε, θὰ ἡδύναντο οὗτοι νὰ ἀποζοῦν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τους, χωρὶς νὰ ἐπιβαρύνουν τοὺς μαθητάς των.

Εἰς Ἱερουσαλήμ δ Παῦλος ἐγένετο μαθητής τοῦ διασήμου νομοδιδασκάλου Γαμαλίηλ. "Οπως δ Ἰδιος λέγει (Γαλατ. Α' 14), ἐπρόκοπτεν εἰς τὰς σπουδὰς αὐτὰς περισσότερον ὅλων τῶν συμμαθητῶν του καὶ ἀπέβη ζηλωτής τῶν πατρικῶν παραδόσεων. Ἡσπάσθη τὰς Φαρισαϊκάς ἀντιλήψεις, σύμφωνα μὲ τὰς ὅποιας ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἀποκτᾶται μόνον μὲ τὴν αὐστήραν καὶ ἀκριβῆ τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. «Πολλὴ σάρξ, πολλοὶ σκώληκες, πολλοὶ θησαυροί, πολλαὶ μέριμναι . . . πολὺς ὅμως Νόμος, πολλὴ ζωή. Ἐὰν κατέστησας καῆμά σου τοὺς λόγους τοῦ Νόμου, ἔχεις κατακτήσει τὴν ζωὴν τοῦ μελλοντικοῦ κόσμου» (Ραββίνος Χιλλέλ). Οὐδεμία διάκρισις ὅμως ἐγίνετο μεταξὺ τελετουργικῶν καὶ πολιτικῶν διατάξεων, οἵ ὅποιαι εἶχον προσωρινὸν κῦρος, καὶ ἡθικῶν, τῶν ὅποιων τὸ κῦρος ἦτο αἰώνιον. Ἐκτὸς τούτου, ἐδίδετο ἔξαιρετική σημασία εἰς τὴν μηχανικήν, ἔξωτερικὴν ἐκπλήρωσιν τῶν λατρευτικῶν

διατάξεων, ούδόλως δ' ἐλαμβάνετο ύπ' ὅψιν ἡ ἑσωτερικὴ διάθεσις ἡ τὸ φρόνημα. Ἀλλὰ καὶ τὰς περὶ Μεσσίου ἔθνικιστικὰς προσδοκίας τῶν Φαρισαίων θά συνεμερίζετο διὰ Παῦλος.

Τὸ κήρυγμα τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀπετέλει ἐν πάσῃ περιπτώσει δι’ αὐτὸν ἔνα αἵρετικὸν νεωτερισμὸν, διὸ ποῖος τὸν ἔξηρέθιζεν. Οὐ τὸν λέγει (Γαλάτ. Α' 13) διτὶ «ἔδιώκει καὶ ἐπόρθει τὴν ἐκκλησίαν». Τὸν εἰδομενὸν δχι μόνον νὰ μετέχῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πρωταγωνιστῇ εἰς τοὺς διωγμοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ἄλλ' ἂν διὰ Παῦλος ἡσπάζετο τὰς ἰδέας τῶν Φαρισαίων, δὲν ἔπειται ἐκ τούτου διτὶ εἶχε φαρισαϊκὸν χαρακτῆρα. Δὲν ἥτο ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς ἐκείνους, οἵ διποῖοι ἀρέσκονται νὰ νομίζωνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ δχι νὰ εἶναι πραγματικῶς τέλειοι καὶ ἀγιοι. Η ἀνάγκη νὰ ζῇ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἥτο ἐπιτακτικὴ δι’ αὐτὸν. "Ἐβλεπεν δημως διτὶ ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὸ ἴδαινικόν του. Ἀναμφιβόλως δὲ θὰ ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν ἴδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἡ σταθερότης, ἡ καρτερικότης, τὸ θάρρος, ἡ γαλήνη, ἡ ἀταραξία τῶν Χριστιανῶν, οἵ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Στεφάνου, ἡ ριζικὴ μεταβολή, ἡ διποία ἐπήρχετο εἰς τὴν ζωὴν ἐκείνων, οἵ διποῖοι ἐβαπτίζοντο, τὰ ἀγνὰ καὶ αὐστηρὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ μεταξύ των ἀδελφικὴ ἀγάπη.

3. Η διὰ διαύματος μεταστροφὴ τοῦ Παύλου ἀπὸ διώκτου εἰς ἐνθουσιώδη κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου

ΑΝ κανεὶς εἰλικρινῶς καὶ πραγματικῶς ποθῇ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, τότε, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃ παραπλανηθῆ εἰς τὸν δρόμον του, θὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτὸν διὸ Θεός καὶ θὰ τοῦ ὑποδειξῇ τὴν ὁδὸν, ἡ διποία φέρει εἰς τὴν σωτηρίαν. Αὐτὸς συνέβη μὲ τὸν Παῦλον.

Ο ἀρχιερεὺς τῶν Ἰουδαίων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλῃ ποινὰς διὰ θρησκευτικὰς ζητήματα καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς Παλαιοτένης Ἰουδαίους. Άλι Ρωμαϊκαὶ Ἀρχαὶ παρεῖχον μὲ προθυμίαν τὴν συνδρομήν των. Ο Παῦλος εἶχεν ἀκούσει διτὶ εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας ἀρκετοὶ Ἰουδαῖοι εἶχον γίνει Χριστιανοί. Προσῆλθε λοιπὸν πρὸς τὸν ἀρχιε-

ρέα καὶ ἔλαβε πάρ' αὐτοῦ συστατικὰ γράμματα πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐν Δαμασκῷ συναγωγῶν. Σκοπός του ἦτο νὰ ἔξακριβώσῃ ἀπὸ τοὺς ἀρχισυναγώγους ποῖοι Ἰουδαῖοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, εἶχον ἀσπασθῆ τὴν νέαν θρησκείαν. Αὐτοὺς θὰ τοὺς συνελάμβανε καὶ δεμένους θὰ τοὺς μετέφερεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

"Ηρχισε τὸ ταξίδιόν του συνοδευόμενος ἀπὸ δόδηγούς, ὅπως ἐσυνειθίζετο τότε. Ἡ μακρυνὴ πορεία εύρισκετο εἰς τὸ τέρμα

Σαούλ, Σαούλ! Τί με διώκεις:

της καὶ ἐφαίνοντο πλέον αἱ πύλαι τῆς Δαμασκοῦ. Ἡτο περίπου μεσημβρία. Αἴφνης ἔλαμψεν ἐπάνω του φῶς τόσον ἵσχυρόν, ὡστε ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν. Ἀμέσως κατόπιν ἤκουσε φωνήν, ἡ ὁποία ἔλεγε πρὸς αὐτόν :«Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις;» Καὶ αὐτὸς ἥρωτησε : «Τίς εἰσαι, Κύριε;» Καὶ ὁ Κύριος—διότι αὐτὸς ἦτο—τοῦ ἀπεκρίθη : «Ἐγώ εἰμι ὁ Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις. Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν».

‘Ο Παῦλος, ἔκθαμβος καὶ τρέμων, ἥρώτησε τότε τί πρέπει νὰ πράξῃ, δὸς δὲ Ἰησοῦς τοῦ ἐζήτησε νὰ ἔγερθῇ καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Ἐκεῖ θὰ ἐφανερώνετο εἰς αὐτὸν τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ.

Οἱ συνοδεύοντες τὸν Παῦλον ἵσταντο κατάπληκτοι, διότι ἦκουον μὲν τὴν φωνήν, οὐδένα δῆμαρτον. Τέλος ἡγέρθη ὁ Ἀπόστολος καί, ἐνῷ οἱ ὀδφθαλμοί του ἥσαν ἀνοικτοί, οὐδένα ἔβλεπεν. Οἱ δόηγοί του τότε, κρατοῦντες αὐτὸν ἀπό τὰς χειρας, τὸν εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας δὲν ἔβλεπε καὶ οὕτε ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν.

Εἰς τὴν Δαμασκὸν ἔνας ἀπό τοὺς «μαθητάς», ὁ Ἀνανίας, ἔλαβε δι’ ὀράματος ἐντολὴν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν καλουμένην εύθεταν καὶ νὰ ζητήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰούδα τὸν ἐκ Ταρσοῦ Σαῦλον. Εἰς αὐτὸν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιθέσῃ τὰς χειρας, διὰ νὰ ἀναβλέψῃ, καὶ κατόπιν θὰ τὸν ἔβαπτιζεν.

‘Ο Ἀνανίας ἔξετέλεσε τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου, δὸς δὲ Παῦλος μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν ἀνέβλεψεν. Ἀμέσως κατόπιν ἐβαπτίσθη καὶ λαβὼν τροφὴν ἐδυνάμωσεν. Ἡρχισεν ἀμέσως νὰ κηρύξῃ εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ νὰ καλῇ τοὺς Ἰουδαίους νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν Ἰησοῦν. Ἡ αἰφνιδία δῆμαρτος μεταβολὴ του ἐπροκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν φανατικῶν, οἱ δόποιοι, εἰδοποιημένοι, τὸν ἀνέμενον ὡς διώκτην τῶν Χριστιανῶν καὶ ὅχι ὡς κήρυκα τῆς νέας θρησκείας. Ἡναγκάσθη τότε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν Ἀραβικὴν ἔρημον. Ἡθελεν, ἀπομόνωμένος ἔκει, συγκεντρώνων τὰς ψυχικάς του δυνάμεις καὶ βυθιζόμενος εἰς τοὺς στοχασμούς του, νὰ προπαρασκευασθῇ διὰ τὸ νέον του ἔργον. Ἀφοῦ διέρρευσαν ἐν τῷ μεταξὺ τρία ἔτη, ἐπανήλθεν εἰς Δαμασκὸν καὶ ἥρχισε καὶ πάλιν νὰ κηρύξῃ εἰς τὰς συναγωγὰς. Τὴν φορὰν δῆμαρτος αὐτὴν ἡ ἀντίδρασις τῶν φανατικῶν ἦτο μεγαλυτέρα. Ὕποπτευθέντες δὴ δὸς Παῦλος θὰ ἔφευγε, παρεμόνευον εἰς τὰ τείχη ἡμέραν καὶ νύκτα, διὰ νὰ τὸν φονεύσουν. Οἱ Χριστιανοί, συνεννοηθέντες τότε, κατώρθωσαν ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ καταβιβάσουν τὸν Παῦλον ἀπό τὰς τείχη μέσα εἰς ἔνα κάλαθον καὶ νὰ τὸν φυγαδεύσουν.

Ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ μετέβη δὸς Παῦλος εἰς Ἱεροσόλυμα, διὰ νὰ γνωρίσῃ ἔκει τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου καὶ νὰ τοὺς ἀνακοινώσῃ τὴν ἔξι οὐρανοῦ κλῆσίν του καὶ τὴν ἐντολήν, τὴν δόποιαν

έλαβε παρά τοῦ Κυρίου νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη. Ἐκεῖνοι ἐδυσπίστουν. Ὁ Βαρνάβας δμως, εύρισκόμενος τότε εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ γνωρίζων καλῶς τὸν Παῦλον, τοὺς διεβεβαίωσε διὰ τὴν καλήν του πίστιν.

Δὲν ἡδυνήθη δμως νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν πλέον τῶν 15 ἡμερῶν (Γαλατ. Α' 19), διότι ἔξιγέρθησαν ἐναντίον του οἱ Ἑλληνισταὶ, οἱ ὅποιοι ἐπεβούλευοντο τὴν ζωήν του. Ἐγκαταλείψας τὰ Ἱεροσόλυμα δὲ Παῦλος, μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του Ταρσόν. Ἐν τῷ μεταξὺ δμως ἔφθασεν ἀγγελία εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀντιοχείας ηὗξαντο συνεχῶς. Ἀπεφασίσθη τότε νὰ σταλῇ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ὁ Βαρνάβας, διὰ νὰ ἐποπτεύσῃ καὶ δργανώσῃ τὴν ἐκκλησίαν της. Ὁ Βαρνάβας μετέβη πράγματι καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ δλίγον χρόνον. Ἐκρινεν δμως ὅτι πολὺ θὰ τὸν ἐβιόθει διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του δὲ Παῦλος. Διὰ τοῦτο, ἐσπευσεν εἰς τὴν Ταρσὸν καὶ τὸν παρέλαβεν. Εἰς τὴν πόλιν πλέον αὐτὴν ἥρχισε τὸ κοσμοϊστορικόν του ἔργον δὲ Παῦλος.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνετελέσθη ἡ διὰ θαύματος μεταστροφὴ τοῦ Παύλου ἀπὸ διώκτου εἰς ἐνθουσιώδη κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου. Πάντοτε ἐπανέφερεν εἰς τὴν μνήμην του τὸ γεγονός αὐτὸν καὶ πάντοτε ὡμίλει περὶ αὐτοῦ, δχι διὰ νὰ καυχηθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰησοῦς δὲ ὕδιος ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν, δπως εἶχεν ἐμφανισθῆ καὶ εἰς τοὺς μαθητάς του μετὰ τὴν ἀνάστασίν του (Α' Κορινθ. ΙΕ' 8), καὶ τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν σωτηρίαν του ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὅποιαν μετέβαινε διὰ νὰ καταδιώξῃ τοὺς μαθητάς του. Ἐπείσθη πλέον δτι εἶχεν εἰσακουσθῆ ἡ δέησις τοῦ Στεφάνου καὶ δτι «ἔχθροι ὄντες, κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου του» (Ρωμ. Ε' 10). Ἀφ' δτου ἐδέχθη τὴν κλῆσιν αὐτὴν, δ παλαιὸς Παῦλος, δὲ εύρισκόμενος εἰς τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀμαρτίαν, εἶχε πλέον δι' αὐτὸν ἀποθάνει· εἰς τὴν θέσιν του ἥλθεν εἰς τὸν κόσμον «καινὴ κτίσις» (Γαλατ. ΣΤ' 15), νέον δημιούργημα, νέος ἄνθρωπος. Εἰς τὸν ἀναγεννθέντα αὐτὸν νέον ἄνθρωπον εἶχον πλέον ἐκχυθῇ τὰ χαρίσματα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (Ρωμ. Ε' 5). Ἀλλὰ τὸ εὔεργέτημα αὐτὸν ἥθελε νὰ μεταδώσῃ εἰς δλους καὶ δι' αὐτὸν μὲ ἀκαταπόνητον ζῆλον ἐκήρυττε παντοῦ τὸ

Εύαγγέλιον, χωρὶς νὰ κάμπτεται ἀπὸ τὰ ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια καὶ τοὺς κόπους. (Τὰ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Παύλου βλ. ἐν Πραξ. Θ' 2 - 30 καὶ IA' 22 - 25).

4. Τὸ σύστημα τῆς ἐνεργείας του

IA THN διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰργάζετο ὁ Παῦλος ὅχι μόνον μὲν ἔνθεον ζῆλον, ἀλλὰ καὶ μὲν περίσκεψιν καὶ σύστημα. Ἐξέλεγεν ὡς κέντρα τῶν ἐνεργειῶν του πολυανθρώπους καὶ ἔξακουσμένας πόλεις, μὲν ἀρκετὸν μόνιμον καὶ κινητὸν πληθυσμόν. Ὅτοι πεπεισμένοι ὅτι, ἀνὴν νέα θρησκεία ἔρριπτεν εἰς αὐτάς βαθείας ρίζας, θὰ διεδίδετο πλέον εἰς μεγάλην ἔκτασιν γύρω ἀπὸ αὐτάς. Ἐκτὸς τούτου, οἱ παρεπιδημοῦντες εἰς τὰς πόλεις αὐτάς, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς χώρας των, θὰ ἔφερον εἰς αὐτάς τὸ μήνυμα τῆς νέας θρησκείας. Πόλεις τοιαῦται, τὰς ὅποιας ὁ Παῦλος κατέστησε κέντρα τῶν ἐνεργειῶν του, ἀναφέρονται τέσσαρες: Ἡ Ἀντιόχεια εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ Ἐφεσος εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ Κόρινθος εἰς τὴν Ἀχαίαν, διποτὲ ἐλέγετο τότε ἡ ὑποδουλωμένη εἰς τοὺς Ρωμαίους Ἑλλάς, καὶ ἡ Ρώμη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀναμφιβόλως, ἀνὴν ἔζη μακρότερον χρόνον, θὰ καθίστα κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του καὶ τὴν Ἀλεξανδρειαν.

Εἰς ἑκάστην πάλιν πόλιν, εἰς τὴν ὅποιαν μετέβαινεν, ἐνεφανίζετο καὶ ἐκήρυττε κατά πρῶτον εἰς τὰς Ἰουδαϊκὰς συναγωγὰς, ἀνὴν καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ἐκεῖ θὰ συνήντα ζωηροτάτην ἀντίδρασιν. Ἐν τούτοις, ὥφειλε νὰ καλέσῃ εἰς σωτηρίαν πρῶτον τοὺς Ἰουδαίους. Ἀπέβλεπεν ὅμως καὶ εἰς ἔνα ἄλλον σκοπόν. Αἱ Ἰουδαϊκαὶ συναγωγαὶ, μὲ τὴν καθαρῶς πνευματικὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὅποια ἐγίνετο εἰς αὐτάς — ἀνάγνωσις περικοπῶν, κήρυγμα, προσευχή — ἐπροξένουν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν εἰς μερικοὺς ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας. Ἐπὶ πλέον ἥσαν εἰς θέσιν οὕτοι νὰ μελετοῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν τὴν Π.Δ., μὲ τὰς ὑπερόχους θρησκευτικὰς καὶ ἡθικὰς διδασκαλίας της. Πολλοὶ, κατανοήσαντες τὴν πλάνην τῆς πολυθεῖας καὶ τῆς εἰδωλολατρείας, ἐστρέφοντο πλέον πρὸς τὸν ἡθικὸν μονοθεῖσμὸν τῆς Ἰ-

συνδατικής θρησκείας. Αύτοί δὲν εἶχον μὲν πλήρως προσχωρήσει εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν, οὐδὲ ἐτήρουν τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, ἐφοίτων ὅμως εἰς τὰς συναγωγάς. Ὡσαν πλέον ὥριμοι, διὰ νὰ κατανοήσουν τὸν Χριστιανισμόν. Ἀκούοντες οὖτοι τὰ κηρύγματα τοῦ Παύλου, ἀνέφερον περὶ αὐτῶν εἰς τοὺς τέως ὅμιοθρήσκους τῶν εἰδωλολάτρας. «Ωστε, ὅταν ὁ Παῦλος, ἐρχόμενος εἰς ἥρην μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν, ἐστρέφετο πρὸς τοὺς Ἐθνικούς, εὕρισκε πλέον τὸ ἔδαφος προπαρασκευασμένον. Οἱ συμπαθοῦντες αὐτοὶ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ὀνομάζονται εἰς τὰς Πράξεις «φοιβούμενοι ἢ σεβόμενοι τὸν Θεόν» καὶ ἀναφέρονται συχνάκις (Πράξ. ΙΓ' 43 καὶ ΙΖ' 4, 16 κ. ἄ.) εἰς τὴν διήγησιν τοῦ Λουκᾶ.

Εἰς τὰς περιοδείας του ὁ Παῦλος συνωδεύετο καὶ ἐβοηθεῖτο ἀπὸ πολυτίμους συνεργούς, μερικῶν ἀπὸ τοὺς ὅποιους ἀναφέρονται τὰ ὄνοματα: Βαρνάβας καὶ Μᾶρκος ὁ Εὐαγγελιστῆς (ἐπὶ τινα χρόνον), Σίλας ἢ Σιλουανός, Τίτος, Τιμόθεος, Λουκᾶς καὶ ἄλλοι. Καὶ ἄλλοτε μὲν ὁσάκις ὁ ἦδιος ἐπείγετο νὰ μεταβῇ ἀλλοῦ, ἄφινεν εἰς μίαν πόλιν, εἰς τὴν ὅποιαν εἶχε κηρύξει προηγουμένως, ἔνα ἢ δύο ἀπὸ τοὺς συνεργάτας του (Πράξ. ΙΖ' 13), οἱ ὅποιοι ἐσυνέχιζον τὸ ἔργον του καὶ τοῦ μετέδιδον εἰδήσεις διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Χριστιανικῆς παροικίας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἄλλοτε δέ, ὁσάκις δὲν ἡδύνατο νὰ μεταβῇ ὁ ἦδιος εἰς μίαν πόλιν, εἰς τὴν ὅποιαν εἶχε προηγουμένως ἴδρυσει ἐκκλησίαν, ἀπέστελλεν ἔνα τῶν συνεργῶν του, διὰ νὰ μεταβιβάσῃ συστάσεις ἐκ μέρους του καὶ νὰ ἐποπτεύσῃ τὴν κατάστασιν τῆς Χριστιανικῆς κοινότητος (Α' Θεσσαλον. Γ' 2).

Εἰς κάθε πόλιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἀπὸ τοὺς πιστεύσαντας ἐσχηματίζετο ἐκκλησία, ἐγκαθίδρυε συμβούλιον πρεσβυτέρων, μὲ τὸ ὅποιον εύρισκετο εἰς διαρκῆ ἐπαφήν. Ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνίαν δὲ αὐτὴν τοῦ Παύλου μὲ τὰς ύπ' αὐτοῦ ἴδρυθείσας ἐκκλησίας προέκυψαν αἱ ἐπιστολαὶ του, ἀπὸ τὰς ὅποιας ἀναδίδεται δὲν τὸ θεῖον ἄρωμα τῆς ψυχῆς τοῦ συγγραφέως καὶ εἰς τὰς ὅποιας διαφαίνεται ἡ θερμὴ ἀγάπη του πρὸς τὸ ποίμνιόν του καὶ ὁ πόθος του διὰ τὴν σωτηρίαν του, ἐκτίθενται δὲ αἱ ἀντιλήψεις του διὰ τὸν παγκόσμιον χαρακτῆρα καὶ προορισμὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

5. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς δράσεώς του

HN ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παῦλος ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Δαμασκοῦ νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη, ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε διαδοθῆ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων κυρίως καὶ δλίγων ἔθνων μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν γειτονικὴν Συρίαν. “Οταν δμως, ὅστερον ἀπὸ τριάκοντα καὶ πλέον ἑτῶν συνεχῆ καὶ ἀκαταπόνητον δρᾶσιν, ἀπέθησκε μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Ρώμην, ἐκκλησίᾳ ὑπῆρχον εἰς δλας τὰς γύρω τῆς Μεσογείου θαλάσσης χώρας, «παντοῦ, λέγει ἔνας ἴστορικός, ὅπου θάλλει τὸ δένδρον τῆς ἔλαιας», καὶ μέχρι τῆς Ἰσπανίας ἀκόμη. Διὰ τὸ γιγάντιον αὐτὸν ἔργον προσέφερον βέβαια τὴν συμβολὴν των καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι καὶ ἄλλοι ἀφανεῖς ἥρωες τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ δικαιοσύνη δμως ἐπιβάλλει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν κατὰ μέγα μέρος ὡς ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

‘Αλλ’ ἡ σπουδαιοτάτη ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφερεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁ Παῦλος, εἶναι ὅτι διέσωσε τὴν αὐτοτέλειαν τῆς νέας θρησκείας ἔναντι τῆς Ἰουδαϊκῆς. Οἱ ἔξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ εἶχον τὴν ἀντίληψιν ὅτι οἱ βαπτιζόμενοι ἔθνικοὶ ἔπρεπε μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ τηροῦν αὐστηρῶς τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Κατ’ αὐτὸν δμως τὸν τρόπον ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ δχι μόνον θὰ ἀπέβαινε δυσχερής, ἀλλὰ θὰ καθίστατο καὶ ἀδύνατος. Ἐπὶ πλέον δ Χριστιανισμὸς διέτρεχε κίνδυνον νὰ ὑποβιβασθῇ εἰς Ἰουδαϊκὴν αἵρεσιν καὶ σύν τῷ χρόνῳ νὰ ἀπορροφηθῇ ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Ἄλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου διεστρέφετο καὶ παρεγνωρίζετο μὲ τὴν ἀπαίτησιν αὐτὴν τῶν ἔξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Παύλου, δ νόμος τοῦ Μωϋσέως ἔχρησίμευσε μόνον ὡς προπαρασκευὴ καὶ διαπαιδαγώγησις τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ νὰ δυνηθῇ αὕτη νὰ κατανοήσῃ τὴν παγκόσμιον θρησκείαν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Ἰησοῦς. Ἐπὶ πλέον δλη ἡ προηγηθεῖσα τοῦ Ἰησοῦ θρησκευτικὴ καὶ ἡθικὴ ἔξέλιξις εἶχε σκοπὸν νὰ συναισθανθοῦν δλοι οἱ ἄν-

θρωποι τὴν ἀμαρτωλήν των κατάστασιν καὶ νὰ πεισθοῦν ὅτι μόνον ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ σωθοῦν. Καὶ πράγματι, δὲ Ἰησοῦς ἤλθε διὰ νὰ συνδιαλλάξῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος μὲ τὸν Θεόν. ‘Ο σταυρικός του θάνατος ἥτο ἐξιλαστήριος θυσία πρὸς τὸν Θεόν διὰ τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων. “Οοσι λοιπὸν μετανοοῦν καὶ βαπτίζονται, ὅσοι πιστεύουν εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ παραδέχονται τὰς διδασκαλίας του, αὐτοὶ λαμβάνουν ἄφεσιν ἀμαρτιῶν. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναγεννῶνται, μεταδίδεται εἰς αὐτοὺς τὸ “Ἄγιον Πνεῦμα καὶ καθιστανται πλέον ἵκανοι, ἐνισχυόμενοι ἀπ’ αὐτά, νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τὸ θεῖον θέλημα.

‘Η ἀπαίτησις αὕτη τῶν ἔξ Ἰουδαίων, ἐὰν ἐγίνετο δεκτή, θὰ ἐσήμαινεν διπισθιδρόμησιν καὶ ἄρνησιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ. Μὲ τὸ τίμιον σῆμα Του ἔχαραχθη ἡ νέα συμφωνία—ἡ Καινὴ Διαθήκη—μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. ‘Η Παλαιὰ Διαθήκη ἔπρεπε, ἀφοῦ πλέον ἔξεπληρώθη ὁ μέγας προορισμός της, νὰ θεωρῆται μόνον ὡς παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν.

Οἱ ἐναντιούμενοι εἰς τὰς ἰδέας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐνέμενον εἰς τὰς γνώμας των καὶ τοῦ ἔφερον μεγάλα προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον του. Ἡναγκάσθη λοιπὸν τότε ὁ Παῦλος νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν ἄλλων—τῶν παλαιῶν—μαθητῶν τοῦ Κυρίου. Συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Βαρνάβαν καὶ ἄλλους συνεργούς του, μετέβη ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ συνεσκέφθη μὲ τὸν Πέτρον, τὸν Ἰωάννην, τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον καὶ μὲ ἄλλα μέλη τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων. ‘Η σύσκεψις αὕτη δύνομάζεται Ἀποστολικὴ Σύνοδος, συνεκροτήθη δὲ περὶ τὸ 50 ἢ 51 μ.Χ.

‘Η Σύνοδος ἐνέκρινε τὴν πορείαν, τὴν ὅποιαν ἔως τότε εἶχεν ἀκολουθήσει ὁ Παῦλος, καὶ συνετάχθη μὲ τὴν γνώμην του. Οἱ ἔξ ἑθνῶν Χριστιανοὶ εἶχον πλήρη ἴσοτιμίαν μὲ τοὺς ἔξ Ἰουδαίων καὶ δὲν ὑπεχρεοῦντο νὰ τηροῦν τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Συνετάχθη δὲ καὶ ἐπιστολή, ἀπευθυνομένη πρὸς τὰς ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, Συρίας καὶ Κιλικίας, τὴν ὅποιαν ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του καθὼς καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἐκόμισαν εἰς Ἀντιόχειαν. ‘Η χαρὰ τῶν ἔξ ἑθνῶν Χριστιανῶν ὑπῆρξε μεγάλη (Βλ. Πράξ. ΙΕ' 2 - 35).

’Αλλὰ καὶ μετά τὴν ἀπόσφασιν αὐτὴν ἐξηκολούθουν νὰ ἀντιδροῦν οἱ ἔξ ’Ιουδαῖων Χριστιανοί. ”Ἐφθασαν μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀρνοῦνται τὸ ἀποστολικόν του ὀξιώμα. Ὁ Παῦλος ἐκφράζεται μὲ πικρίαν δι’ αὐτοὺς καὶ τοὺς ὀνομάζει ψευδαδέλφους (Γαλ. Β' 4 καὶ Β' Κορινθ. IA' 26). Τὸ ἔτος δῆμος 66 μ. Χ., οἱ ’Ιουδαῖοι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐπηκολούθησε πόλεμος, ὁ δόποιος κατέληξεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ’Ιεροσολύμων (70 μ.Χ.). Ὁ χριστιανισμὸς ἐγκατέλειψεν ἔκτοτε τὴν Παλαιστίνην, τὴν ἀρχικήν του κοιτίδα, καὶ ἐξεχύθη πλέον εἰς ἄλλας χώρας. Τὸ ’Ιουδαϊκὸν ἔθνος ἐνέμεινεν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Νόμου καὶ δὲν ἡδυνήθη νὰ κατανοήσῃ τὴν θρησκείαν τῆς ἐλευθερίας, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης. Τὸ γεγονός αὐτό περισσότερον ἀπὸ δλους ἐλύπησε τὸν Παῦλον (Ρωμ. Θ' 2-12, Ι' 2-4 καὶ IA' 32-36).

Οἱ ἔξ ’Ιουδαῖων Χριστιανοί ἀπέβησαν σύν τῷ χρόνῳ ἀστήμαντος μειονότης ἐναντὶ τῶν ἔξ ἑθνῶν Χριστιανῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνέμενον εἰς τὴν πλάνην τῶν ἀπεσχισθησαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπέβησαν αἱρετικοί, δυναμασθέντες ’Ιουδαΐζοντες χριστιανοί. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα ὑψίστης σημασίας ὑπηρεσία, τὴν δποίαν προσέφερεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁ Παῦλος.

Μὲ τὸ συμβούλιον πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων, τὸ δόποιον ἐγκαθίσταται εἰς ἑκάστην ἴδρυμένην ὑπ’ αὐτοῦ ἐκκλησίαν, καὶ μὲ τὰς ὀδηγίας, τὰς δποίας ἔδιδεν εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ἔθεσε τὰς βάσεις διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος

Αἱ ἐπιστολαὶ του, ἀπευθυνόμεναι πρὸς Χριστιανικὰς παροικίας διαφόρων πόλεων—ἐκκλησίας—ἀνεγινώσκοντο ἐν συγκεντρώσει δλων τῶν Χριστιανῶν. Διεφυλάττοντο ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἄρχοντας καὶ ἀντεγράφοντο. Γειτονικαὶ δὲ ἐκκλησίαι παρελάμβανον ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν τούτων. Κατηρτίσθη οὕτω εἰς διαφόρους ἐκκλησίας συλλογὴ ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου. Εἰς αὐτὴν προσετέθησαν βραδύτερον καὶ τὰ ἔργα ἄλλων Ἀποστόλων καὶ Ἀποστολικῶν ἀνδρῶν. Ἀπετελέσθη οὕτω βαθμιαίως μία συλλογὴ (κανάλων) Χριστιανικῶν ἔργων, ἡ δποία ὠνομάσθη Καινὴ Διαθήκη. Τὰς βάσεις διὰ τὴν συγκρότησίν της τὰς ἔθεσεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Αλλά δικαίως ἔχαρακτηρίσθη δ' Απόστολος τῶν ἔθνῶν καὶ ως ὁ πρῶτος θεολόγος τῆς ἐκκλησίας. Στηριζόμενος εἰς τὰ διδάγματα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν Χριστιανικὴν παράδοσιν, αὐτὸς πρῶτος διετύπωσε τὴν διδασκαλίαν ὅτι ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος ὑπῆρξεν ἡ ἔξιλαστήριος θυσία διὰ τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀπέρρευσεν ἡ χάρις, ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἄφεσις τῶν ἀμαρτιῶν, ἡ λύτρωσις ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἡ συνδιαλλαγὴ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀναγέννησις. Διὰ τοῦ βαπτίσματος μετέχομεν εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τῆς θείας εὐχαριστίας ἐπικοινωνοῦμεν μὲν αὐτὸν καὶ ἔνούμεθα μετ' αὐτοῦ. Ζῶμεν βεβαίως εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ὡς Χριστιανοὶ ἀνήκομεν καὶ εἰς ἔνα ἄλλον πνευματικὸν καὶ αἰώνιον κόσμον. "Εχει ἐκχυθῇ εἰς ἡμᾶς τὸ "Αγιον Πνεῦμα καὶ ἔχομεν ἀνακαινισθῆ δι'" αὐτοῦ. 'Ο ἀληθής ὅμως Χριστιανὸς θὰ δείξῃ ὅτι ἔχει ἀναγεννηθῆ διὰ τοῦ πνεύματος, ἀν διάγη νέον βίον καὶ ἀφήσῃ τὰς συνηθείας τῆς παλαιᾶς ζωῆς (Γαλ. Ε' 25).

Τὸ ἔργον τοῦ Παύλου θὰ δυνηθῶμεν νὰ τὸ ἐκτιμήσωμεν, ἀν ἀνολογισθῶμεν καὶ τὰ ἐμπόδια, ἔναντίον τῶν ὅποιων ἡγωνίσθη. Ἐπάλαισε πρὸς ἀδυσωπήτους ἔχθρούς, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔθνικούς.

Εἶχεν ἀσθενικὸν σῶμα καὶ πολλάκις κατετρύχετο ὑπὸ ἀσθενείας (Γαλ. Δ' 13, Α' Κορινθ. Β' 3, Κορινθ. ΙΑ' 30). Ἐν τούτοις εἰργάζετο πάντοτε ἀόκνως διὰ τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ὄργάνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Εὔρισκε μάλιστα χρόνον, διὰ νὰ ἐργάζεται, τὰς νύκτας, ὡς σκηνοποιός, ἵνα ἐπαρκῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τὰς ἰδιάκας του καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένων, χωρὶς νὰ ἐνοχλῇ τινα καὶ νὰ διατρέχῃ τὸν κίνδυνον τῆς παρεξηγήσεως (Α' Θεσσαλ. Β' 9) : «νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρησάι τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ» (Α' Κορινθ. Δ' 12 καὶ Θ' 6, Β' Κορινθ. ΙΑ' 7, Πράξ. Κ' 32).

Αγνὸς λοιπὸν καὶ ἔνθεος ζῆλος, ἀκατάβλητος θέλησις, μὴ καμπτομένη ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, ύπομονὴ καὶ ἐπιμονή, περίσκεψις, σύστημα, μέθοδος ὑπῆρξαν τὰ ἐφόδια, μὲ τὰ ὅποῖα δὲ Παῦλος ἐπετέλεσε τὸ κοσμοϊστορικὸν ἔργον του. Δι' ὅλα αὐτὰ δὲ οὐδέ-

ποτε ἐκαυχήθη, διότι πάντοτε ὡμολόγει ὅτι δὲν ἔνεργεῖ αὐτός, ἀλλ’ «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ δοθεῖσα αὐτῷ» (Α' Κορινθ. Γ' 10).

Μόνον ἄπαξ, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὰς κατηγορίας τῶν ἔχθρῶν του, Ισχυρίσθη ὅτι οὐδεὶς ὑπέφερε διὰ τὸν Χριστὸν περισσότερον ἀπ’ αὐτὸν (Β' Κορινθ. ΙΑ' 22-33).

6. Αἱ πορεῖαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.
Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα πορεία

ΣΤΕΡΟΝ ἀπὸ τὰ ἐκτεθέντα, δυνάμεθα συντόμως νὰ ἔξιστορήσωμεν τὰς ἔξωτερικὰς ἔνεργειάς τοῦ Παύλου διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἔκκλησιῶν. Κατ’ ἀρχὰς εἰργάσθη ἐπὶ πολύ, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Βαρνάβαν, εἰς τὴν περίφημον καὶ πολυάνθρωπον πρωτεύουσαν τῆς Συρίας, τὴν Ἀντιόχειαν. Ἔκεῖ τὸ πρῶτον οἱ ὄπαδοι τῆς νέας θρησκείας ὀνομάσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἐθνικούς Χριστιανούς.

Ἐξ Ἀντιοχείας ἐπεχείρησεν ὁ Παῦλος τὴν πρώτην του πορείαν, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον. Κατ’ ἀρχὰς διῆλθον ἀπ’ ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν μεγαλώνησον Κύπρον, ὅπου, ἐκτὸς ἄλλων, ἡσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ὁ Ρωμαῖος ἀνθύπατος Σέργιος Παῦλος. Ἔκειθεν μετέβησαν εἰς τὴν νότιον περιοχὴν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ἐκήρυξαν εἰς τὴν Πέργην τῆς Παμφυλίας, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, εἰς τὸ Ἰκόνιον, τὰ Λύστρα καὶ τὴν Δέρβην τῆς Λυκαονίας. Διὰ τῆς Ιδίας ὁδοῦ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Πέργην καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς Ἀττάλειαν, ὅπόθεν διὰ θαλάσσης ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν (βλ. Πράξ. ΙΔ' καὶ ΙΕ').

Οταν ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, εῦρον τὴν ἔκκλησίαν ταρασσομένην ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἔξι Ἰουδαίων Χριστιανῶν. Ἀπεφάσισαν τότε νὰ μεταβοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου, ὡς εἴδομεν (σ. 48) ἢ Ἀποστολικὴ Σύνοδος (50 ή 51 μ. Χ.) ἔλυσεν δριστικῶς τὸ ζήτημα σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην τοῦ Παύλου.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ἀντιόχειαν, ἀπεφάσισεν ὁ Παῦλος νὰ ἐπιχειρήσῃ δευτέραν πορείαν. Εἰς αὐτὴν παρέλαβεν ὡς συνεργόν του τὸν Σίλαν, Ἐλληνιστὴν Ἰουδαῖον, ἀσπασθέντα

τὸν Χριστιανισμὸν καὶ διακρινόμενον διὰ τὸν ζῆλόν του (Πράξ. ΙΕ' 22). Ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίᾳ τοῦ εἶχεν ἀναθέσει νὰ συνοδεύσῃ τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον ἐπιστρέφοντας ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς Ἀντιόχειαν, διὰ νὰ πιστοποιήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀπόφασίν της διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐξ ἑθνῶν Χριστιανῶν (Πράξ. ΙΕ' 22).

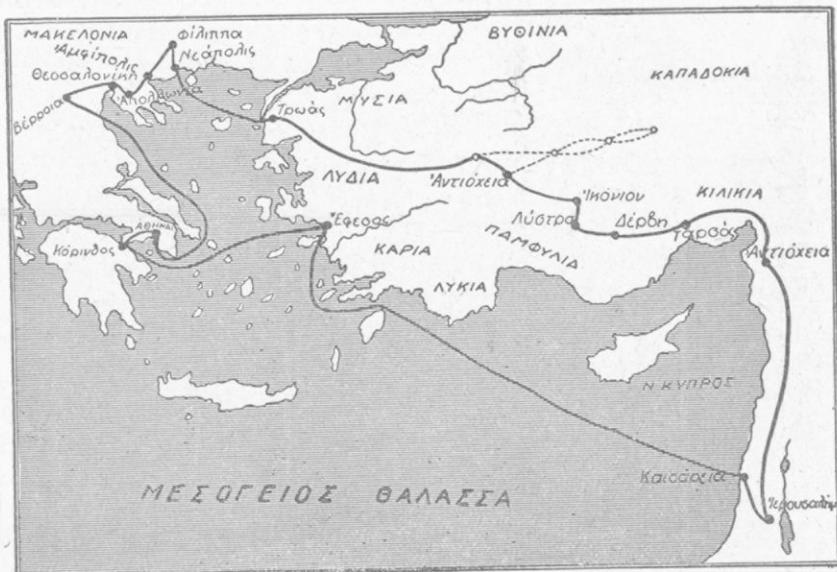
Συνοδευόμενος ἀπ' αὐτούς, διῆλθεν ὁ Παῦλος τὴν Λυκαονίαν καὶ Πισιδίαν, ἐποπτεύων καὶ ὅργανώνων τὰς ἐκκλησίας,

Πούτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

τὰς ὅποιας εἶχεν ἴδρυσει προηγουμένων. Ἐπὸ τὰ Λύστρα παρέλαβεν ὡς συνεργόν του καὶ ἄλλον ἐνθουσιώδη νέον, τὸν Τιμόθεον, καταγόμενον ἀπὸ Ἔλληνα πατέρα καὶ Ἰουδαίαν μητέρα. Κατόπιν διέσχισαν τὴν Φρυγίαν, τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Μυσίαν καὶ ἔφθασαν τέλος εἰς Τρῳάδα, εἰς τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐκεῖ ἐδεινόντων ὁ Παῦλος καθ' ὑπονομὴν ταῖς Μακεδονικήν στολήν, δόποιος τὸν ἐκάλει νὰ μεταβῇ εἰς Μακεδονίαν. Ἐξηγήσας τὸ ὅραμα τοῦτο ὡς θείαν πρόσκλησιν, ἐπέβη

πλοίου μετά τῶν συνεργῶν του, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθη καὶ ὁ Λουκᾶς, καὶ ἔφθασεν εἰς Σαμοθράκην. Ἐκεῖθεν μετέβησαν εἰς Νεάπολιν, εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, παραλίαν πόλιν, ἡ ὁποία εύρισκετο παρὰ τὴν σημερινὴν Καβάλλαν. Ἀπὸ τῆς Νεαπόλεως ἀνήλθον εἰς τοὺς Φιλίππους, σπουδαίαν τότε Μακεδονικὴν πόλιν, εἰς τὴν δόποιαν οἱ Ρωμαῖοι εἶχον δώσει τὸ προνόμιον τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας. Τῆς πόλεως αὐτῆς σφέζονται σήμερον μόνον τὰ ἔρεπτα, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ Δράμας - Καβάλλας.

Δευτέρα πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

Εἰς Φιλίππους, μολογότι ἐφυλακίσθη δ Παῦλος, κατώρθωσε νὰ ἴδρυσῃ ἑκκλησίαν. Εἰς αὐτὴν ἀπηγύθυνε βραδύτερον, δταν πλέον εύρισκετο εἰς τὴν Ρώμην, τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴν, εἰς τὴν δόποιαν ἐκφράζεται μὲ ίκανοιοίσιν διὰ τὴν πίστιν, τὸν ζῆτον καὶ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην τῶν Χριστιανῶν τῆς πόλεως αὐτῆς. Ἐκεῖθεν ἥκολούθησε τὴν Ἑγγατίαν δόδον, μίαν μεγάλην στρατιωτικὴν καὶ ἐμπορικὴν δόδον, ἡ δόποια, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Θράκης καὶ διασχίζουσα τὴν Μακε-

δονίαν ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἔφθανε μέχρι Δυρραχίου καὶ ἦνων τοιουτοτρόπως τὸν Εὔξεινον πόντον μὲ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Εἰς Φιλίππους φαίνεται ὅτι παρέμεινεν ὁ Λουκᾶς (Πράξ. ΙΖ' 1), ὁ δὲ Παῦλος καὶ οἱ δύο ἄλλοι συνεργοί του, ἀφοῦ διῆλθον διὰ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τῆς Ἀπολλωνίας, αἱ δοποῖαι εὑρίσκοντο ἐπὶ τῆς Ἔγνατίας ὁδοῦ, ἔφθασαν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐκεῖθεν μετέβησαν εἰς Βέρροιαν, ἀκολουθοῦντες πάντοτε τὴν Ἔγνατίαν. Καὶ εἰς τὰς δύο πόλεις ἔγινε κήρυγμα, ἰδρύθησαν δὲ καὶ ἐκκλησίαι. Ἡ ἀντίδρασις ὅμως τῶν Ἰουδαίων εἰς Βέρροιαν ἤγαγκασε τὸν Παῦλον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν αὐτήν, εἰς τὴν δοποίαν ὅμως ἀφῆκε τοὺς δύο συνεργούς του, τὸν Σίλαν καὶ τὸν Τιμόθεον. Δὲν συνέχισε δὲ πλέον τὴν Ἔγνατίαν, ἀλλ' οἱ ὁδηγοί, τοὺς δοποίους τοῦ ἔδωσαν οἱ ἐν Βερροίᾳ Χριστιανοί, τὸν ὡδήγησαν μέχρι τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Μακεδονίας καὶ τὸν συνώδευσαν μέχρις Ἀθηνῶν. Εἰς Ἀθήνας ἀπετόλμησεν ὁ Παῦλος νὰ ὀμιλήσῃ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐπίστευσαν ὅμως εἰς αὐτὸν μόνον δλίγοι, ἐκ τῶν δοποίων ἀναφέρονται μόνον ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος καὶ γυνὴ ὀνομαζομένη Δάμαρις. Ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μετέβη ὁ Ἀπόστολος τῶν ἔθνῶν εἰς Κόρινθον, πόλιν πολυάνθρωπον, ἐμπορικήν, μὲ δύο λιμένας, πρωτεύουσαν τότε τῆς Ἀχαΐας καὶ ἔδραν τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου. Εἰς αὐτὴν παρέμεινε, λόγῳ τῆς μεγάλης της σημασίας, ἐπὶ ἐν καὶ ἥμισυ ἔτος. Παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν Ἰουδαίων, ἐπίστευσαν πολλοί, ἰδρύθη δὲ οὕτω ἐκκλησία, μὲ τὴν δοποίαν ὁ Παῦλος εὑρίσκετο εἰς διαρκῇ ἐπικοινωνίαν, ἀπηγόρων δὲ πρὸς αὐτὴν βραδύτερον καὶ τὰς γνωστὰς δύο πρὸς Κορινθίους ἐπιστολάς του. Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἔγραψε πιθανῶς καὶ τὰς δύο πρὸς Θεσσαλονίκεις ἐπιστολάς του.

Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἔφθασεν εἰς "Ἐφεσον, ἔνθα ἐλάχιστον μόνον χρόνον παρέμεινεν. Ἐκεῖθεν κατῆλθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ κατόπιν ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα, διὰ νὰ χαιρετίσῃ τὴν ἐκεῖ μητέρα ἐκκλησίαν. Μετὰ ταῦτα κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν, διόπου ἐτερμάτισε τὴν δευτέραν πορείαν του.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ πορεία αὐτὴ ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν. Ὁ σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου ἐρρίφθη δι' αὐτῆς ἐπὶ Ἑλληνορρωμαϊκοῦ ἑδάφους. Ἀποτελεῖ αὕτη τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκχρι-

στιανίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ δλοκλήρου τῆς Εύρωπης. Αἱ ύπὸ τοῦ Λουκᾶ (Πράξ. ΙΕ' 36 - ΙΗ' 22) ἐξιστορούμεναι λεπτομέρειαι, δσον πενιχραὶ καὶ ἀν εἶναι, εἶναι ἐν τούτοις πολύτιμοι, πρέπει νὰ μελετηθοῦν ἀπὸ κάθε "Ἐλληνα καὶ νὰ παραμένουν, δπως καὶ παραμένουν, ἀνεξάλειπτοι εἰς τὴν καρδίαν του.

Εἰς τὴν σημερινὴν πόλιν Καβάλλαν, ἡ δποία εἶναι πλησίον τῆς ἀρχαίας Νεαπόλεως καὶ τῶν Φιλίππων, ὑπάρχει μεγαλοπρε-

"Ο Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν "Αρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν

πής ναός ἐπ' ὀνόματι τοῦ Παύλου. Εἰς τὴν Βέρροιαν σώζονται αἱ κλίμακες τοῦ ἀρχαίου βῆματος, ἀπὸ τοῦ δποίου ὡμίλουν οἱ ρήτορες καὶ ἀπὸ τοῦ δποίου ὡμίλησε καὶ ὁ Παῦλος κατὰ τὴν παράδοσιν. Ὁνομάζεται δ' ἔνεκα τούτου «βῆμα τοῦ Παύλου». Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἡ Ἐγνατία ὁδὸς ὑπενθυμίζει τὴν πορείαν τοῦ ἀκαταπονήτου Ἀποστόλου. Τὴν Κόρινθον κοσμεῖ περικαλλής ναός τοῦ ἄγιου Παύλου. Εἰς Ἀθήνας τέλος ἀνακαλεῖ εἰς

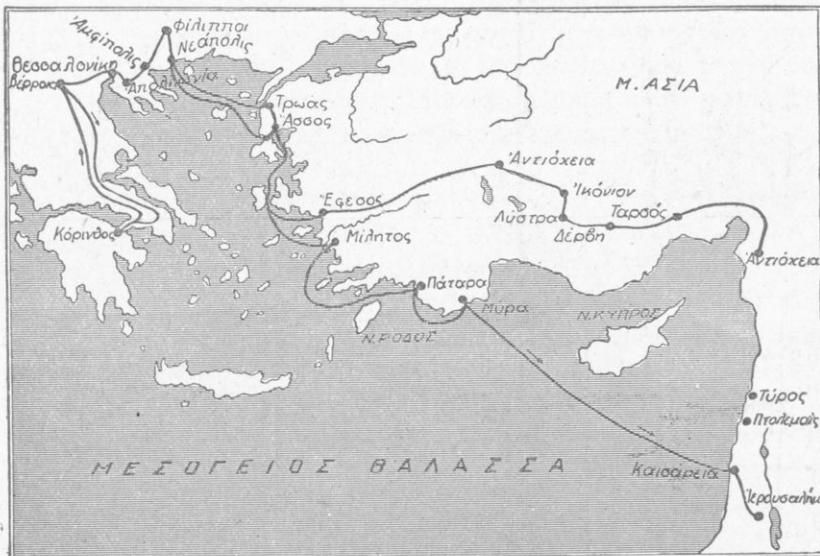
τὴν μνήμην μας τὴν παρουσίαν του ὁ "Ἀρειος Πάγος, ἔχουν δὲ ἀνεγερθῆ ναοὶ ἐπ' ὄνόματι του καὶ ἐπ' ὄνόματι τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου" τὴν παραμονὴν μάλιστα τῆς ἑορτῆς τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων γίνεται ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ εἰς τὸν "Ἀρειον Πάγον, ἀναγινώσκεται δὲ κατ' αὐτὴν καὶ ὁ λόγος, τὸν δποῖον ἔξεφωνησεν ἀπ' αὐτοῦ ὁ Ἀπόστολος (Πράξ. ΙΖ' 22-31), καὶ εἰς τὸν δποῖον ώμίλησε διὰ τὸν ἄγνωστον Θεόν.

7. Ἡ τρίτη πορεία

ΕΩΡΗΤΗΡΙΟΝ καὶ πάλιν τὴν Ἀντιόχειαν, ἐπεχείρησε καὶ τρίτην πορείαν δὲ καταπόνητος Ἀπόστολος. Ἀφοῦ διῆλθε τὴν Γαλατικὴν χώραν καὶ τὴν Φρυγίαν, ἔφθασεν εἰς "Ἐφεσον, τὴν πλέον σημαντικὴν Μικρασιατικὴν πόλιν κατὰ τοὺς χρόνους ἑκείνους καὶ ἔδραν τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου. Εἰς αὐτὴν παρέτεινε τὴν διαμονὴν του ἐπὶ τρία περίπου ἔτη. "Ἡ δρᾶσίς του ὑπῆρξε καρποφόρος· ἥδη δὲ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Παύλου χρονολογεῖται ἡ καταπληκτικὴ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀντιδρασις δύμως, προελθοῦσα ἀπὸ τοὺς ἔθνικούς τὴν φορὰν αὐτὴν, τὸν ἡνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν ἐνωρίτερον ἀπὸ δύο ὅσον ἐσκόπει. Ἐπεσκέφθη καὶ πάλιν τὰς ἐκκλησίας τῆς Μακεδονίας, ἵσως δὲ ἑκεῖθεν μετέβη καὶ εἰς Ἰλλυρίαν (Ρωμ. ΙΕ' 19) καὶ τέλος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον. Κατὰ τὸ τετραετὲς τοῦτο διάστημα συνέγραψε καὶ ἀπέστειλεν δὲ Παῦλος καὶ τὰς δύο πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὰς (τὴν πρώτην ἐξ Ἐφέσου καὶ τὴν δευτέραν ἐκ Μακεδονίας), τὴν πρὸς Γαλάτας (ἐξ Ἐφέσου) καὶ τὴν πρὸς Ρωμαίους (ἐκ Κορίνθου). "Υστερὸν ἀπὸ πολλᾶς περιπετείας καὶ προσεγγίσεις εἰς διαφόρους λιμένας ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ ἔτους 58 ἔφθασεν δὲ κατάβλητος κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἡ παρουσία του δύμως εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἐξήγειρεν ἐναντίον του τοὺς φανατικούς Ἰουδαίους, οἵ δποῖοι τὸν ἐμίσουν, διότι τὸν ἔθεώρουν ὡς ἀποστάτην καὶ ἐξωμότην. Μίαν ἡμέραν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος πλῆθος λαοῦ, ἐξερεθισθὲν ἀπὸ τοὺς ἔχθρους τοῦ Παύλου, ὤρμησεν ἐναντίον του μὲ σκοπὸν νὰ τὸν

φονεύσῃ. Μόλις ἐπρόφθασε νὰ τὸν ἀφστράσῃ ἀπὸ τὰς χεῖράς των δ Ρωμαῖος χιλίαρχος Κλαύδιος Λυσίας. Πρὸς περισσοτέραν ἀσφαλειάν του ἡναγκάσθη νὰ τὸν ἔγκλείσῃ εἰς τὸ δεσμωτήριον. Ἐπειδὴ δμως καὶ ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον ἡ ζωὴ του ἀπὸ συνωμότας Ἰουδαίους, διέταξε τὴν μεταγωγὴν του εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης. Ὁ διαμένων εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν Ρωμαῖος ἐπίτροπος Παλαιστίνης Φῆλιξ ἐκράτησε τὸν Ἀπόστολον ἐγκάθειρκτον ἐπὶ δύο ἔτη. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Φῆστος ἤθελε,

Τοίτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

διὰ νὰ φανῆ ἀρεστὸς εἰς τοὺς Ἰουδαίους, νὰ τὸν παραδῶσῃ εἰς αὐτούς, διὰ νὰ τὸν δικάσουν. Ὁ Παῦλος δμως, ὡς Ρωμαῖος πολίτης, ἤξιωσε νὰ δικασθῇ ἀπὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον καὶ ἐπεκαλέσθη τὸν Καίσαρα. Ὁ Φῆστος ἀπήντησε: «Καίσαρα ἐπικέκλησαι, ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ».

Ἄπεφασίσθη λοιπὸν νὰ σταλῇ εἰς Ρώμην. Ὁμοῦ μὲ ἄλλους καταδίκους καὶ μὲ στρατιωτικὴν φρουράν, ἐπέβη πλοίου δ Ἀπόστολος, συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ δύο συνεργούς του, τὸν ἐκ Μακεδονίας Ἀρίσταρχον καὶ τὸν Λουκᾶν. Ὁ ἀφωιωμένος αὐτὸς

μάθητής τοῦ Παύλου παρέχει εἰς τὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων (27 καὶ 28) ζωηρὰν καὶ ἀκριβῆ περιγραφὴν τῆς περιπετειώδους καὶ ἐπικινδύνου αὐτῆς θαλασσίας διαδρομῆς ἀπὸ Καισαρείας μέχρι τῆς αἰωνίας πόλεως, τῆς Ρώμης.

Ἡ Καισάρεια, ἡ παραλιακὴ πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἀπὸ τὴν δοποίαν ἀπέπλευσαν ὁ Παῦλος μὲ τοὺς σύνεργάτας του, ἡ Σιδῶν εἰς τὴν Φοινικικὴν παραλίαν, τὰ Μύρρα τῆς Λυκίας, μία τοποθεσίᾳ «Καλοὶ λιμένες» εἰς τὴν νότιον παραλίαν τῆς Κρήτης, ἡ νῆσος Μελίτη (Μάλτα), αἱ Συρακοῦσαι τῆς Σικελίας, τὸ Ρήγιον καὶ οἱ Ποτίοι οἱ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ὑπῆρξαν οἱ κυριώτεροι σταθμοὶ τοῦ περιπετειώδους αὐτοῦ ταξιδίου. Εἰς τὴν τελευταίαν πόλιν εὗρον καὶ χριστιανικὴν παροικίαν.

Ἡ ἔξιστόρησις τοῦ Λουκᾶ ἐπροκάλεσεν ἀνέκαθεν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἴστορικῶν, διότι ἀπ' αὐτὴν διδασκόμεθα πολλὰ διὰ τὴν ναυτιλίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς Αύτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ Παύλου μᾶς προσφέρει ἡ ἀφήγησις αὐτή: «Τὸν βλέπομεν νὰ ἀπολαύῃ ὅχι μόνον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν δοκιμασμένων συνεργῶν του, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερέχῃ πάντοτε εἰς τὸ περιβάλλον, εἰς τὸ μέσον τοῦ δοποίου εύρισκετο ἔκαστοτε. Κατορθώνει νὰ κατατήσῃ καὶ νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὰς καρδίας καὶ τὴν θέλησιν ἐκείνων, οἱ δόποιοι ἴσταντο κατ' ἀρχὰς ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι ἔναντι αὐτοῦ. Ο αἰχμάλωτος ἐμφανίζεται ὡς καθοδηγὸς τῶν ἄλλων, τῶν ἐλευθέρων. Τοὺς συμβουλεύει, τοὺς διατάσσει, τοὺς ἐμπνέει θάρρος κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου ἀπὸ τὴν τρικυμίαν. (Knopf).

Φθάσας εἰς Ρώμην ὁ Παῦλος, ἐμίσθωσεν οἰκίαν, εἰς τὴν δοποίαν παρέμενε φρουρούμενος πάντοτε ἀπὸ στρατιώτην. Ἐπὶ δύο ἔτη ἐδέχετο πάντας τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν καὶ μολονότι περιωρισμένος εἰργάζετο διὰ τὴν διάδοσιν τῆς νέας θρησκείας εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, βοηθούμενος βέβαια καὶ ἀπὸ τοὺς συνεργούς του.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ περατώνεται ἡ διήγησις τῶν Πράξεων καὶ ἔκτοτε δὲν ἔχομεν ἀπολύτως ἔξηκριβωμένας καὶ ἀσφαλεῖς μαρτυρίας διὰ τὴν περαιτέρω δρᾶσίν του καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ἡ τρίτη λοιπὸν πορεία ἥρχισεν ἀπὸ Ἀντιοχείας, ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἐτερματίσθη εἰς τὴν Ρώμην (Πράξ. ΙΗ' 23 - ΚΗ' 31).

8. Η τετάρτη πορεία. Ο μαρτυρικός θάνατος

ΠΟ ΠΛΕΟΝ ἡ σαφεῖς ύπαινιγμούς τῶν τελευταίων ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, καθὼς καὶ ἀρχαιοτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν εἰς ἔργα των, γραφέντα κατὰ τὰ τέλη τοῦ πρώτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, δυνάμεθα μὲ πᾶσαν πιθανότητα νὰ συμπεράνωμεν:

- 1) ὅτι μετὰ τὴν πάροδον τῆς διετίας ὁ Ἀπόστολος, δικασθείς, ἦθρωθη καὶ ἀπηλευθερώθη,
- 2) ὅτι ἐλευθερωθεὶς, ἐπεχείρησε καὶ τετάρτην πορείαν, μὲ ἀφετηρίαν καὶ τέρμα τὴν Ρώμην καὶ 3) ὅτι ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ Νέρωνος, μεταξὺ τῶν ἑτῶν 64-67 μ.Χ.

Τετάρτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

Ποῦ μετέβη κατὰ τὴν τετάρτην του πορείαν δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς· πάντως ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς του προκύπτει ὅτι ἐπεσκέψθη καὶ πάλιν τὴν Ἔφεσον, εἰς τὴν δόποίαν ἀφῆκεν ὡς Επίσκοπον τὸν συνεργάτην του Τιμόθεον, ἐκήρυξε δὲ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς

Κρήτην καὶ διῆλθε καὶ διὰ Νικοπόλεως τῆς Ἡπείρου. Μερικοὶ φρονοῦν δτὶ καὶ μέχρις Ἰσπανίας ἔφθασεν, δπως εἶχεν ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμίαν εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν (Ρωμ. ΙΕ' 24). Πάντως, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ρώμην, ἐφυλακίσθη διὰ δευτέραν φοράν, καταδικασθεὶς δὲ εἰς θάνατον ἀπεκεφαλίσθη. Κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ τῆς φυλακίσεώς του εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς του ἔγραψε τὰς ὑπολοίπους ἐπιστολάς του : πρὸς Φιλιππησίους, Κολοσσαῖς, Φιλήμονα, 2 πρὸς Τιμόθεον, πρὸς Τίτον καὶ πρὸς Ἐβραίους, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν μὲ ἀκρίβειαν νὰ καθορισθῇ ποίας ἔξ αὐτῶν ἔγραψεν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου τῆς Καισάρειας καὶ ποίας κατὰ τὸν χρόνον τῶν δύο φυλακίσεών του εἰς Ρώμην.

Εἰς τὴν δευτέραν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν, τὴν δποίαν προφανῶς δὲ ὑπέροχος ἀνὴρ ἔγραψε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, λέγει : «Ἐγὼ γὰρ ἥδη σπένδομαι, καὶ δὲ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἔφεστηκε. Τὸν ἄγῶνα τὸν καλὸν ἡγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι δὲ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδῷσει μοι δὲ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, δὲ δίκαιος κριτής, οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ» (Β' Τιμοθ. Δ' 6-8). Λόγοι· ἀληθῶς ὅξιοι ἀνδρός, δὲ δποίος κατηγορίας εν δλόκληρον τὴν ζωὴν του, διὰ νὰ πραγματώσῃ τὴν ἐντολὴν, τὴν δποίαν ἔλαβε πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Δαμασκοῦ!

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

1. Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης

ΕΡΙΤΗΣ δράσεως τῶν ἄλλων Ἀποστόλων ἐλαχίστας ἔχομεν ἀσφαλεῖς μαρτυρίας. Ὁ Ἰωάννης, δὲ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου, δὲ ἡγαπημένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου, δὲ ἀδελφὸς τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀποκεφαλισθέντος καὶ ἐντολὴν τοῦ Ἡρώδου Ἀγρίππα Α' κατὰ τὸ ἔτος 44, φέρεται εἰς τὰ πρῶτα κεφάλαια τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ἀχώριστα συνδεδεμένος καὶ στενῶς συνεργάζομενος μὲ τὸν Πέτρον διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν δργάνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ὡσαύτως

παρευρέθη καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος καὶ εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον, τὴν συγκροτηθεῖσαν τὸ ἔτος 50—51 μ. Χ. (Γαλ. Β' 9). Ὁμοίως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι παρέμεινεν εἰς τὴν Ἀγίαν Πόλιν μέχρι τοῦ ἔτους 58 περίπου, ὅτε ἐπῆλθεν ὁ Θάνατος τῆς Θεοτόκου, τὴν δόποιαν τοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ δὲ Διδάσκαλός του. Ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ ἔτους τούτου εἶναι πιθανὸν ὅτι διέμεινεν εἰς Ἱεροσόλυμα δὲ Ἰωάννης. "Οταν δῆμως τὸ ἔτος 66 μ. Χ. ἥρχισεν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰουδαίων ἐναντίον τῶν Ρωμαίων, τότε οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Χριστιανοί, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ δὲ Ἰωάννης, ἐγκατέλειψε τὴν πόλιν καὶ κατέφυγεν εἰς Νέαν Πέλλαν τῆς Περαίας. Ὁμόφωνος δὲ ἡ ἀρχαιοτάτη παράδοσις τῆς ἑκκλησίας μαρτυρεῖ ὅτι μετέβη κατόπιν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Ἔφεσον, ὅποθεν ἐπώπτευε καὶ διηγήθυνε τὰς ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Δομιτιανοῦ (81—96) δὲ Ἰωάννης ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον Πάτμον, ὅπου εἶδε τὴν δόπτασίαν, τὴν δόποιαν περιέγραψεν εἰς τὸ ἔργον του Ἀποκάλυψις, τὸ τελευταῖον καὶ μοναδικὸν προφητικὸν βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ, ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἔξορίας εἰς Ἔφεσον, ἔνθα ἔζησε μέχρι βαθυτάτου γήρατος, ἀποθανὼν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τραϊανοῦ (98—117).

"Ἡ παράδοσις διηγεῖται συγκινητικὰς ἴστορίας διὰ τὴν στοργὴν του πρὸς τὸ ποίμνιόν του καὶ διὰ τὰ ἀπλᾶ, ἀλλὰ βαθυτόρχαστα κηρύγματά του. "Οταν ἐγήρασε, μὴ δυνάμενος νὰ διμιλῇ διὰ μακρῶν, ἔλεγε πάντοτε: «Τεχνία, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Ἐρωτηθεὶς δὲ διατί ἐπαναλαμβάνει τὸ αὐτό, ἀπήντησεν ὅτι «αὕτη εἶναι ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου καὶ ταύτης ἐκτελουμένης τὸ ἱκανὸν ἐκτελεῖται».

Ο Ἰωάννης δῆμως κατέλειπε καὶ ἀθάνατα μνημεῖα τοῦ πνεύματός του. Ἐκτὸς τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τριῶν ἐπιστολῶν, ἔγραψε καὶ τὸ φέρον τὸ δόνομά του Εὐαγγέλιον, τὸ δόποιον ἀνέκαθεν ἐξετιμήθη ἰδιαιτέρως καὶ ὠνομάσθη «πνευματικὸν Εὐαγγέλιον». Εἰς αὐτό, ἀπευθυνόμενος προφανῶς πρὸς τοὺς ἔθνικούς, λέγει ὅτι ἐκεῖνος, τὸν δόποιον οἱ φιλόσοφοι αὐτῶν ὠνόμαζον «Νοῦν» ἢ «Λόγον» τοῦ παντὸς, αὐτὸς εἶναι δὲ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δὲ δόποιος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ ἔγινεν

ᾶνθρωπος. Χωρὶς νὰ νοθεύσῃ τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν, συνεδύασε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν Χριστιανικὴν πίστιν περὶ τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας τῆς ἐποχῆς του καὶ κατέστησεν οὕτω δυνατόν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν νὰ ἀποβῇ παγκόσμιος θρησκεία. Ἐπειδὴ δὲ πρῶτος αὐτὸς ἀπεκάλεσε τὸν ἐνανθρωπήσαντα Γίδων τοῦ Θεοῦ Λόγον, διὰ τοῦτο ὡνομάσθη τιμητικῶς Θεολόγος καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς δεύτερος μετὰ τὸν Παῦλον διδασκαλος τῆς Ἔκκλησίας.

2' Ὁ Ἀπόστολος Ἄνδρεας

ΑΙ δὲ Ἄνδρεας ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου, ὁ πρῶτος κληθεὶς μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ (Ἰωάν. Α' 41), ὀνομασθεὶς δὲ διὰ τοῦτο Πρωτόκλητος, ἔδρασε κατ' ἀρχὰς εἰς Παλαιστίνην. Κατόπιν ἐκήρυξε, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς Σκυθίαν, εἰς Θράκην (ὅπου ἴδρυσε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἡρακλείας) καὶ τελευταῖον εἰς Ἀχαΐαν. Ἀπέθανε δὲ μαρτυρικὸν θάνατον εἰς Πάτρας, προσηλωθεὶς ἐπὶ σταυροῦ, ἔχοντος τὸ σχῆμα Χ. Ἡ πόλις τῶν Πατρῶν τὸν τιμῆτα ἀνέκαθεν ὡς πολιοῦχόν της καὶ ἔχει ἀνεγείρει εἰς μνῆμην του περικαλλῆ καὶ μεγαλοπρεπῆ ναόν.

“Οταν τὸ 807 μ. Χ. οἱ Σλαβοὶ τοῦ «θέματος»¹ τῆς Πελοποννήσου ἐποιιόρκησαν τὰς Πάτρας, τότε οἱ ἡρωικοὶ καὶ εὐλαβεῖς κάτοικοι, ἐπιχειρήσαντες ἔξιδον, ἔτρεψαν τοὺς πολιορκητὰς εἰς φυγὴν καὶ τοὺς διεσκόρπισαν. Τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἀπέδωσαν οἱ εὐσεβεῖς πρόμαχοι αὐτῆς εἰς τὸν Ἀγιον Ἄνδρεαν, τὸν ὅποιον εἶδον ἔφιππον νὰ στρατηγῇ τῆς μάχης. Ο τότε αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρος Α' (802-811) διέταξεν ὅλα τὰ λάφυρα νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τὸν ναόν του, ἥ δὲ Ἐπισκοπὴ Πατρῶν προήχθη τότε εἰς Μητρόπολιν, εἰς τὴν ὅποιαν ὑπῆχθησαν καὶ τρεῖς Ἐπισκοπαὶ: Μεθώνης, Κορώνης καὶ Λακεδαίμονος.

Ἡ μνῆμη τοῦ Ἀποστόλου Ἄνδρεου τιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἔκκλησίας τὴν 30ὴν Νοεμβρίου.

1. Θέματα έκαλουντο εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν διοικητικαὶ περιφέρειαι, ἀνάλογοι πρὸς τοὺς σημερινοὺς νομούς.

3. Οι Ἀπόστολοι Ματθαῖος, Φίλιππος, Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος,
Σίμων ὁ ζηλωτὴς καὶ Ματθίας

ΕΡΙ ΤΟΥ Ματθαίου ἀναφέρεται ὅτι, ἀφοῦ ἐκήρυξεν εἰς Παλαιστίνην καὶ συνέγραψεν ἐκεῖ τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, «μετέβη κατόπιν εἰς ἄλλοις λαοὺς» (Εὐσέβιος). Διὰ τὸν Ἀπόστολον Φίλιππον—διάφορον τοῦ δμωνύμου διακόνου—ύπάρχει παράδοσις ὅτι, κηρύξας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἀπέθανεν εἰς Ἱεράπολιν τῆς Φρυγίας, ὅπου ζέων καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ, ἔχουσαι τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, ἐνῷ ἡ ἄλλη, ἡ τρίτη, αὐτοῦ κόρη διέμενεν εἰς Ἔφεσον (Εὐσέβιος). Διὰ τὸν Θωμᾶν ἀναφέρει ὁ Ὁριγένης ὅτι ἔδρασεν εἰς Παρθίαν. Διὰ τὸν Βαρθολομαῖον ὑπῆρχε, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, παράδοσις ὅτι ἐκήρυξεν εἰς Ἰνδίας (νότιον Ἀραβίαν) καὶ βραδύτερον εἰς Ἀρμενίαν. Διὰ τὸν Σίμωνα τὸν ζηλωτὴν καὶ τὸν Ματθίαν οὐδεμίᾳ ἀσφαλῆς μαρτυρία ὑπάρχει.

4. Οι ἀδελφόθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας

ΙΔΥΟῦστοι—διάφοροι τῶν δμωνύμων Ἀποστόλων—δονομάζονται εἰς τὴν Κ. Δ. «ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου». Κατ’ ἄλλους ἥσαν υἱοὶ τοῦ Ἀλφαίου καὶ τῆς Μαρίας, ἀδελφῆς τῆς Θεοτόκου, καὶ συνεπῶς ἔξαδελφοι τοῦ Ἰησοῦ. "Αλλοι τοὺς νομίζουν ως τέκνα τοῦ μνήστορος Ἰωσῆφ ἀπὸ γάμου, τὸν ὅποιον εἶχε συνάψει, πρὶν μνηστευθῆ μὲ τὴν Μαρίαν. 'Ο Ἰάκωβος ἦτο ἡ κεφαλὴ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας καὶ ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος αὐτῆς. 'Ο Παῦλος δονομάζει αὐτόν, ὅπως καὶ τοὺς Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Ἰωάννην, «στύλους» τῆς Ἐκκλησίας (Γαλ. Β' 9). "Ἐγραψε καὶ ἐπιστολὴν, ἀπευθυνομένην «πρὸς τὰς δώδεκα φυλὰς τὰς ἐν διασπορᾷ» καὶ ἡ ὅποια κατετάχθη εἰς τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. "Ἐξετιμάτο διὰ τὴν εὐσέβειάν του καὶ τὸ ἥθος του καὶ ἀπὸ Χριστιανούς καὶ ἀπὸ Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι τὸν ὀνόμαζον «δίκαιον». 'Ἐν τούτοις μικρὸν πρὸ τῆς πολιορκίας τῶν Ἱεροσολύμων ἔπεσε θῦμα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ φανατισμοῦ καὶ ἀπέθανε μαρτυρικὸν θά-

νατον. 'Ο ἀδελφός τοῦ Ἰακώβου Ιούδας ἔδρασε καὶ αὐτὸς εἰς Παλαιστίνην καὶ ἔγραψεν δόμοις μικράν ἐπιστολήν, καταταχθεῖσαν εἰς τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. Κατὰ τὸν Εύσέβιον, οἱ υἱοί του, ζῶντες εἰς Παλαιστίνην, ἐθεωρήθησαν ἐπικίνδυνοι ὡς ἀπόγονοι τοῦ Δαυΐδ καὶ ἥχθησαν εἰς Ρώμην ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Δομιτιανοῦ (81 - 96). Ἰδών δμως δ αὐτοκράτωρ τοὺς τύλους εἰς τὰς χεῖράς των καὶ πεισθεῖς ὅτι ἥσαν ἀκίνδυνοι γεωργοί, τοὺς ἀφῆκεν ἐλευθέρους.

5. Οι Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς

ΜΑΡΚΟΣ, φέρων καὶ τὸ 'Ἐβραϊκὸν ὄνομα Ἰωάννης, ἦτο ἀνεψιός τοῦ μνημονευθέντος ἥδη Βαρνάβα καὶ υἱὸς τῆς Μαρίας, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς δοποίας συνεκεντρώνοντο οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Χριστιανοί. 'Υπῆρξεν δπὸ τοὺς συνεργάτας τοῦ Παύλου. Κυρίως δμως ἦτο μαθητής καὶ ἀκόλουθος τοῦ Πέτρου, δ δποίος εἰς τὴν πρώτην του ἐπιστολήν, τὴν δποίαν ἔγραψεν ἀπὸ τῆς Ρώμης τὸν ἀποκαλεῖ «Γίόν» του (Α' Πέτρ. Ε' 14). 'Ἐλέχθη ἥδη δτι, παρακολουθῶν δ Μᾶρκος τὸν Πέτρον καὶ καταγράφων τὰ κηρύγματά του, συνέγραψε τὸ Εὐαγγέλιον του, τὸ δποίον ὀνομάζετο «ἀτομνημονεύματα τοῦ Πέτρου». Κατὰ τὴν παράδοσιν, δ Μᾶρκος ὑπῆρξεν ἰδρυτής καὶ πρῶτος Ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου καὶ ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον. Τὸ λείψανόν του μετεφέρθη ἀργότερον εἰς Βενετίαν, ἐπὶ τοῦ τάφου του δὲ ἐκτίσθη δ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ 'Αγίου Μάρκου.

'Ο Λουκᾶς, ἵστρος τὸ ἐπάγγελμα (Κολοσσ. Δ' 10), καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας καὶ εἰδωλολάτρης, πρὶν ἦ γίνη Χριστιανός, ἐκατηχήθη προφανῶς ἀπὸ τὸν Παῦλον, τοῦ δποίου ὑπῆρξε συνεργός καὶ ἀκόλουθος, παραμείνας, αὐτὸς μόνος, πλησίον τοῦ διδασκάλου του καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἀκόμη φυλάκισίν του εἰς τὴν Ρώμην. «Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ», γράφει μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του δ Παῦλος (Β' Τιμοθ. Δ' 11). Εἶναι συγγραφεὺς τοῦ φέροντος τὸ ὄνομά του Εὐαγγελίου καὶ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Μετὰ τὸν θάνατον

τοῦ διδασκάλου του, ἐκήρυξεν εἰς Ἀχαΐαν καὶ ἀπέθανε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὰς Θήβας.

Μὲ τὴν ἵδιαν πίστιν καὶ τὸν ὕδιον ἐνθουσιασμὸν εἰργάσθησαν καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων. Καὶ αὐτοὶ, δπως καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἦσαν ἄνθρωποι χωρὶς δύναμιν, χωρὶς πλοῦτον, χωρὶς ἀξιώματα. Ἐφόδια εἶχον μόνον τὴν πίστιν των καὶ τὸν φλογερόν των ζῆλον, μὲ τὰ ὅποια κατώρθωσαν νὰ ὑπερνικήσουν μεγάλα ἐμπόδια καὶ νὰ διαδώσουν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς δόλον τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ ὡς ἀγίους καὶ μάρτυρας τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Ἀποστολικούς μαθητὰς καὶ ἔχει ἀφιερώσει ὠρισμένην ἡμέραν τοῦ ἔτους εἰς τὴν μνήμην ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν. «Καὶ μὴ λησμονοῦμεν τὴν θέσιν τῶν πρώτων ἐκείνων διλίγων καὶ ἀσήμων μαθητῶν ἐνώπιον τοῦ διεφθαρμένου κόσμου. Θὰ εύρισκόμεθα πρὸ αἰνίγματος πῶς κατώρθωσαν διτι κατώρθωσαν, ἐὰν δὲν ἐγνωρίζομεν δτὶ ἐκεῖνος τοὺς ἔδωκεν ἐντολήν, δ ἔχων πᾶσαν ἔξουσίαν ἐν Οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (Δ. Μπαλάνος).

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Ν ΑΝΤΙΘΕΣΕΙ πρὸς τὰς εἰδωλολατρικὰς θρησκείας καὶ τὸν Ἰουδαιϊσμόν, δ Χριστιανισμὸς ἐθεώρησεν ἀνέκαθεν τὴν γυναικα ὡς Ισάξιον τοῦ ἀνδρὸς πλάσμα καὶ διεκήρυξε τὴν πλήρη αὐτῆς Ισοτιμίαν πρὸς τὸν ἀνδρα ἐντὸς τῆς θρησκευτικῆς κοινότητος. Τοιουτοτρόπως συνετέλεσεν ἡ νέα θρησκεία εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς γυναικὸς ἀπὸ τῆς καταπτώσεως, εἰς τὴν δποίαν αὐτῇ εἰχε περιέλθει ἐντὸς τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Τὸ σάλπισμα ἢ ἡ κλῆσις τοῦ Ἰησοῦ: «Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς» (Ματθ. IA' 28) ἀπηυθύνετο πρὸς δλους δσοι ἦσαν διατεθειμένοι νὰ μετανοήσουν καὶ ἐπεδίωκον τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας καὶ τὴν σωτηρίαν των, τόσον πρὸς τοὺς ἀνδρας, δσον καὶ πρὸς τὰς γυναικας.

“Ἡδη εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ ἀναφέρονται γυναικες, αἱ δποίαι προσέφερον σημαντικὰς ὑπηρεσίας. Ἡ Θεοτόκος Μαρία

έτιμήθη ἀνέκαθεν ἀπὸ τὴν Χριστιανωσύνην καὶ ἔξυμνήθη ὡς σύμβολον τῆς παρθενικῆς ἀγνότητος καὶ τῆς μητρικῆς συγχρόνως στοργῆς.

Παραπλεύρως πρὸς τὸν πρεσβύτην Συμεών, δὲ δποῖος προεῖπε τὸ μέλλον τοῦ θείου βρέφους, ἀναφέρεται καὶ ἡ προφῆτις "Αννα (Λουκ. Β' 36 - 39). Εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον (Η' 1 - 3) ἀναγινώσκομεν : «Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθ' ἔξης καὶ αὐτὸς διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κώμην κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ, καὶ γυναῖκες τινες, αἱ δποῖαι ἥσαν τεθεραπευμέναι ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν καὶ ἀσθενειῶν, Μαρία ἡ καλουμένη Μαγδαληνή, ἀφ' ἣς δαιμόνια ἐπτὰ ἔξεληλύθει, καὶ Ἰωάννα γυνὴ Χουζᾶ, ἐπιτρόπου Ἡρώδου, καὶ Σουσάννα καὶ ἔτεραι πολλαί, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς».

Ἐκτὸς ἄλλων, μνημονεύονται εἰς τὰ Εὐαγγέλια ἡ πενθερὰ τοῦ Πέτρου, θεραπευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ (Μάρκ. Α' 30-31), ἡ ἀμαρτωλὸς εἰς τὴν οἰκίαν ἐνὸς Φαρισαίου, ἡ δποία ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ τὴν παραβολὴν τῶν δύο χρεωφειλετῶν (Λουκ. Ζ' 36 - 56), αἱ δύο ἀδελφαὶ τοῦ Λαζάρου, ἡ Μαρία καὶ ἡ Μάρθα (Λουκ. Ι' 38 - 42 καὶ Ἰωάνν. ΙΑ' 17 - 37 καὶ ΙΒ' 2-8), ἡ Συροφοίνισσα, τῆς δποίας ἀνεγνώρισε καὶ ἔξετίμησε τὴν πλοτίν (Μάρκ. Ζ' 24 - 30), ἡ Σαμαρεῖτις, πρὸς τὴν δποίαν εἶπε τοὺς ὁραίους λόγους περὶ πνευματικῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ (Ἰω. Δ' 23). Γυναῖκες συνώδευσαν τὸν Ἰησοῦν ἀναβαίνοντα εἰς Ἱεροσόλυμα (Μάρκ. ΙΕ' 41) καὶ δδηγούμενον εἰς τὴν σταύρωσιν (Ματθ. ΚΖ' 55 - 56) καὶ ἵσταντο παρὰ τὸν σταυρόν του (Ἰωάνν. ΙΘ' 25 κ. ἔξ.). Αἱ μυροφόροι τέλος ὑπῆρξαν αἱ πρῶται μάρτυρες τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ (Μάρκ. ΙΣΤ').

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων ἀνεγνωρίσθη ὅτι καὶ εἰς αὐτὰς ἐδόθη «ἡ ἔξι ὑψους δύναμις», δπως καὶ εἰς τοὺς ἄρρενας δπαδούς. Καὶ αὐταὶ ἥσαν ἀφωσιωμέναι «τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς» (Πράξ. Β' 42). Εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθητῶν καὶ τὴν πρώτην ἐκκλησίαν εἶχον σημαντικὴν θέσιν. Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου μνημονεύουν πολλὰς γυναῖκας, αἱ δποῖαι εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπή-

λαυνον μεγάλης ύποληψεως. Ἐφιλοξένουν τοὺς Ἀποστόλους καὶ Εὐαγγελιστάς εἰς τὰς οἰκίας των κατὰ τὰς περιοδείας των καὶ παρεῖχον τοὺς οἴκους των διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν λατρείαν. Τοιαῦται γυναῖκες ὀναφέρονται: ἡ μήτηρ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου Μαρία, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ὁποίας συνεκεντρώνοντο οἱ Χριστιανοί τῶν Ἱεροσολύμων (Πράξ. ΙΒ' 12), εἰς τοὺς Φιλίππους ἡ Λυδία, ἡ πορφυρόπωλις ἐκ Θυατείρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Πράξ. ΙΣΤ' 15 καὶ 40), ἡ Πρίσκιλλα (Πράξ. ΙΗ' 2, Α' Κορινθ. ΙΣΤ' 19, Ρωμ. ΙΣΤ' 3), ἡ Χλόη εἰς τὴν Κόρινθον (Α' Κορινθ. Α' 11), ἡ Δάμαρις εἰς Ἀθήνας (Πράξ. ΙΖ' 34), ἡ Φοιβη, διάκονος εἰς τὴν ἐν Κεγχρεαῖς τῆς Κορίνθου ἐκκλησίαν (Ρωμ. ΙΣΤ' 1), ἡ Ευόδια καὶ ἡ Συντύχη εἰς τοὺς Φιλίππους (Φιλιππ.Δ' 2), ἡ Ἀπφία εἰς Κολοσσάς (Φιλήμ. 2), ἡ Εύνικη καὶ ἡ Λωΐς, ἡ μήτηρ καὶ ἡ μάμη τοῦ Τιμοθέου (Β' Τιμοθ. Α' 5).

Πολλαὶ γυναῖκες διεκρίνοντο διὰ τὴν φιλανθρωπικήν των δρᾶσιν πρὸς πτωχούς, χήρας, ὄρφανά, ἀσθενεῖς, ὅπως εἰς τὴν Ἰόππην ἡ Ταβιθά (Δορκάς), τὴν ὁποίαν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν ὁ Πέτρος (Πράξ. Θ' 36 καὶ 40 ... αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημόσυνῶν ὃν ἐποίει. Ταβιθά, ἀνάστηθι κλπ.).

Ομοίως διείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι γυναῖκες προσέφερον σημαντικὰς ὑπηρεσίας διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰργάσθησαν διὰ τὸν προσηλυτισμὸν γυναικῶν. Ἀναφέρεται μέγας ἀριθμός γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ κατήχησις αὐτῶν δέν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ παρά μόνον δι' ὅμοφύλων των, ἐφ' ὅσον οἱ Απόστολοι καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ δὲν ἦδύναντο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τοὺς γυναικινάτας.

Ἄλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διδάσκουν καὶ νὰ προφητεύουν ἀνεγνωρίσθη εἰς αὐτάς. Ἡ Πρίσκιλλα ἀναφέρεται μὲ τὸν σύζυγόν της Ἀκύλαν ὡς διδάξασα τὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας λόγιον Ἀπολλώ, δ ὁποῖος μόνον τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου ἐγνώριζε καὶ ἀτελῶς τὰ περὶ Ἰησοῦ (Πράξ. ΙΗ' 24 - 26). Ομοίως παραδίδεται διὰ τὰς τέσσαρας θυγατέρας τοῦ διακόνου Φιλίππου, ὅτι ἔδρασαν ὡς προφήτιδες εἰς Μικρὰν Ἀσίαν (Πράξ. ΚΑ' 9). Καὶ δ Παῦλος (Α' Κορινθ. ΙΑ' 3 - 16) ἐπιτρέπει νὰ ἀπαγγέλλουν προσευχάς καὶ νὰ προφητεύουν εἰς συγκεντρώσεις γυναῖκες ἔχουσαι τὸ χάρισμα, ἀπαιτεῖ δὲ μόνον ἡ περιβολὴ καὶ ἡ ἐμφάνισίς

των νὰ εἶναι εὑπρεπής. Καὶ ἀπαγορεύει μὲν νὰ διδάσκουν εἰς τὰς ἐκκλησίας αἱ γυναικες (Α' Κορινθ. ΙΔ' 33 - 35), ἡ ἀπαγόρευσις δῆμως αὕτη δὲν σημαίνει ύποτίμησιν τῆς γυναικός.

Τέλος μνημονεύονται ὡς κατέχουσαι εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἐκκλησίαν ἀξιώματα καὶ διακόνισσαι ἡ χῆραι (Α' Τιμόθ. Ε' 9 - 13). Ἔργα αὐτῶν ἥσαν νὰ παρίστανται εἰς τὸ βάπτισμα τῶν γυναικῶν, νὰ διδάσκουν κατηχουμένας, νὰ περιποιοῦνται τοὺς ἀσθενεῖς, νὰ ἐπισκέπτωνται τὰς μάρτυρας εἰς τὰς φυλακάς καὶ νὰ φέρουν εἰς αὐτὰς ἐλεημοσύνας, συλλεγομένας ὑπὲρ αὐτῶν, νὰ μένουν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας διὰ τὴν τάξιν εἰς τὴν λατρείαν, νὰ ἔχουν τὴν ἐποπτείαν τῶν γυναικῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀναφέρονται κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας πλεῖστα ὀνόματα διακονισσῶν, αἱ δποῖαι περιεφρόνησαν πλούτη, τιμᾶς καὶ δόξαν, διὰ νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μαρτυρήσουν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡς, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, ἡ ἀγία Θέκλα, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παύλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ
Η ΗΡΩΪΚΗ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
Η ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ
ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΠΟ ΤΗΣ Ἀποστολικῆς ἐποχῆς τὸ Εὐαγγέλιον εἶχεν ἀποκτήσει βαθείας ρίζας εἰς τὰς πλείστας ἐπάρχιας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέστης θρησκείας προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὴν μέσην ι.αὶ κατωτέραν τάξιν (χειροτέχναι, ἔμποροι, δοῦλοι) καὶ ἀπὸ τὸν γυναικεῖον κόσμον. Ἐν τούτοις, ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου, δὲν ἔλειψαν εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν πιστῶν καὶ πλούσιοι, ἐπιφανεῖς καὶ μορφωμένοι (Φιλιπ. Δ' 22: «ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντας οἱ ἄγιοι, μάλιστα δὲ οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας»),

·Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου αἰώνος αὐξάνει συνεχῶς δ ἀριθμὸς τῶν εύπόρων καὶ πεπαιδευμένων Χριστιανῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν κατεχόντων ἀνώτερα ἀξιώματα. Περὶ τὸ 250 δ Χριστιανισμὸς εἶχε πλέον τόσον σταθεροποιηθῆ, ώστε οἱ βαρύτατοι καὶ συστηματικοὶ διωγμοί, οἱ ὅποιοι ἥρχισαν ἀπὸ τοῦ ἔτους αὐτοῦ, νὰ μὴ δύνανται πλέον νὰ ματαιώσουν τὴν ὁριστικὴν του ἐπικράτησιν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τέλος τοῦ τετάρτου αἰώνος—περὶ τὸ 300 μ. Χ.—δ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἀνήρχετο εἰς 7 ἑκατομμύρια ἔναντι τῶν 50 ἑκατομμυρίων, τὰ δποῖα ἀπετέλουν τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ περισσότεροι τῶν Χριστιανῶν ἦσαν κάτοικοι τῆς Ἀνατολῆς.

·Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα συνετελέ-

σθη μὲ σχετικὴν ταχύτητα, οὕτως ὥστε ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Παύλου ἡ ἐκκλησία τῆς Ἐλλάδος (Ἀχαΐας) παρίσταται ώς ὁργανωμένη εἰς ἐν δλον (Β' Κορινθ. Α' 11) καὶ συγκεντρωμένη περὶ τὴν Κόρινθον, τῆς ὅποιας δὲ ἐπίσκοπος κατέλαβε λίαν ταχέως πρωτεύουσαν θέσιν μεταξὺ δλων τῶν ἐπίσκοπων τῆς Ἐλλάδος.

“Ηδη κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Κορίνθου τριάκοντα περίπου ἐπίσκοποι, συνεκροτοῦντο δὲ ἔκτοτε τακτικαὶ σύνοδοι ἐπίσκοπων. Περὶ τὸ 250 μ. Χ. ἐπεσκέφθη τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν δὲ Ὡριγένης καὶ τὴν εὑρεῖαν—ἄκμαζουσαν. Μερικοὶ δὲ Ἀθηναῖοι φιλόσοφοι ἀπελογοῦντο ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Ρωμαίους αὐτοκράτορας.

“Ηδη δὲ Κλήμης δὲ Ἀλεξανδρεὺς καὶ δὲ Ὡριγένης, ἀκόμη δὲ περισσότερον ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες τοῦ τετάρτου καὶ τοῦ πέμπτου αἰῶνος διέβλεπον δρθῶς εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ εὐρεῖαν—ὄντως δὲ ἐκπληκτικὴν—διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἰσχυροτέραν ἀπόδειξιν τῆς θείας προελεύσεώς του.

ΕΥΝΟΙ· ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ἐνεφανίσθη εἰς τὸν κόσμον, διταν εἶχεν ἔλθει « τὸ πλήρωμα τοῦ χοόνου » (Γαλ. Δ' 4). “Ολη ἡ προηγηθεῖσα θρησκευτικὴ καὶ ἡθικὴ ἔξελιξις ὑπῆρξε μία βαθμιαία προπαρασκευὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ Ἰουδαῖοι παρεσκευάσθησαν διὰ τῆς Π. Δ. ‘Η ὑπαρξίς ἀφ’ ἐτέρου εἰς ἐκάστην πόλιν Ἰουδαϊκῆς κοινότητος μὲ κέντρον τὴν συναγωγὴν, ἡ εἰς τὴν Ἐλληνικὴν μετάφρασις τῆς Π. Δ., ἡ δοπία εἶχεν ἀρχίσει τὸ 280 καὶ εἶχε συμπληρωθῆ τὸ 150 περίπου π.Χ., δλα τὰ γεγονότα αύτὰ ὑπῆρξαν ἡ γέφυρα, διὰ τῆς δοπίας αἱ ὑπέροχοι διδασκαλίαι τοῦ Ἰουδαϊκοῦ μονοθεϊσμοῦ μετεβιβάσθησαν εἰς τὸν εἰδωλολατρικὸν κόσμον. Καὶ αἱ προσδοκίαι τῶν Ἰουδαίων διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου δὲν ἦσαν ἀγνωστοὶ εἰς τὸν ἔθνικὸν κόσμον. ‘Ο Ρωμαῖος ποιητὴς Βιργίλιος εἰς ἐν ποίημά του, τὸ δοπίον ἀπέστειλεν εἰς φίλον του, ἐπὶ τῇ γεννήσει εἰς αύτὸν υἱοῦ, εὔχεται ἵνα τὸ γεννηθὲν ἀποβῇ ἐκεῖνος, δὲ δοπίος θὰ σώσῃ καὶ θὰ λυτρώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα.

Δίδει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔκφρασιν εἰς ἓνα γενικὸν πόθον τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του. Τέλος ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία διατυπώνει ίδεας καὶ θεωρίας, αἱ ὅποιαι καθίστων τοὺς ἀνθρώπους ωρίμους διὰ τὴν κάτανόησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐκτὸς δημως τῆς γενικῆς αὐτῆς ἔξελίξεως, ὑπῆρξαν καὶ περιστάσεις ίδιαιτέρως εύνοϊκαι διὰ τὴν ἔξαπλωσιν τῆς νέας θρησκείας. Ὡς τοιαῦται δὲ θεωροῦνται γενικῶς αἱ ἔξῆς :

1. Ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία

ΥΤΗ εἶχε καταργήσει τὰ σύνορα μεταξὺ τῶν λαῶν. Ἐπὶ πλέον εἶχε μετριασθῆ ἡ ἀντίθεσις τῶν λαῶν πρὸς πᾶν ξένον. Θρησκεῖαι καὶ ἔθιμα τῆς Ἀνατολῆς μετεδίδοντο εἰς τὴν Δύσιν, ἐνῷ ταυτοχρόνως αἱ ίδεαι τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας διεισέδυον δλονὲν βαθύτερον εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἐκτὸς τούτου, οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κατασκευάσει καὶ συνετήρουν ἄριστα στρατιωτικάς καὶ ἐμπορικάς δδούς, αἱ ὅποιαι συνέδεον τὴν Ρώμην μὲ δλα τὰ μακρυνὰ σύνορα. Ἡ παροιμία «Πολλαὶ δδοὶ ἄγουν εἰς Ρώμην» ἀποδίδει ἐπιτυχῶς τὴν ἀρίστην κατάστασιν τῆς συγκοινωνίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας. Ο Ὡριγένης (κατὰ Κέλσου II, 30) παρατηρεῖ: «Ο Θεὸς προπαρεσκεύασε τοὺς λαοὺς καὶ ἐνήργησεν, ὥστε δ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ νὰ κυριαρχῇ εἰς δλον τὸν κόσμον..., διότι ἡ ὑπαρξίας πολλῶν κρατῶν θ' ἀπετέλει ἐμπόδιον διὰ τὴν ἔξαπλωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ».

2. Ἡ ἔξαπλωσις καὶ ἐπικράτησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ, εἰς μορφὴν μάλιστα τῆς κοινῆς διαλέκτου, εἶχεν ἀποβῆ ἡ γλῶσσα τῶν διανοουμένων καὶ τοῦ ἐμπορίου. «Ολοι οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἐγίγνωσκον τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἔγραφον πολλάκις εἰς αὐτὴν ἔργα των, ἀπέστελλον δὲ καὶ τὰ τέκνα των πρὸς μόρφωσιν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ γυναῖκες ἀκόμη ἀνεμείγνυον εἰς τὴν ὁμιλίαν των Ἑλληνικάς λέξεις, διὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι ἔτυχον ἀνωτέρας παιδεύσεως. Τὴν Ἑλληνικὴν

έχρησιμοποίησεν εύθὺς ἔξι ἀρχῆς δι Χριστιανισμὸς καὶ τὴν κατέστησε γλῶσσάν του. Ὁ Παῦλος ἥδυνατο νὰ κηρύττῃ καὶ νὰ γράφῃ μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ νὰ γίνεται ἀντιληπτός, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην διερμηνέων καὶ μεταφραστῶν. Καὶ τὰ 27 βιβλία τῆς Κ.Δ. ἐγράφησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἡ δοπία ἥτο γενικῶς ἡ γλῶσσα τοῦ κηρύγματος, τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς λατρείας. Μόνον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ζου αἰώνος ἤρχισεν νὰ διαμορφώνεται Λατινικὴ ἑκκλησιαστικὴ γλῶσσα.

3. Ἡ παρακμὴ τῶν ἀρχαίων ψηφισκειῶν

ΙΜΥΘΟΙ περὶ θεῶν δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ ἴκανοποιήσουν τοὺς πόθους καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν πραγματικῶν εὐσεβῶν. Ἡ φιλοσοφία πολλοὺς αἰῶνας π. Χ. εἶχεν ἀσκήσει κριτικὴν ἐπὶ τῶν θρησκειῶν αὐτῶν καὶ εἶχε καταδεῖξει τὴν πλάνην, ἡ δοπία ὑπῆρχεν εἰς αὐτάς. Ἡ ἀπιστία δὲ ἐπεκράτει παντοῦ. Καὶ δύως οὕτε τὰ ἄτομα οὕτε αἱ κοινωνίαι ἡμποροῦν νὰ ζήσουν χωρὶς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Πολλοὶ προησθάνοντο δτι θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ θρησκεία τελειοτέρα. Ὁ βωμὸς εἰς τὸν ἄγνωστον θεόν, τὸν δοποῖον εἶδεν δι Παῦλος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀποτελεῖ ἕκφρασιν τοῦ πόθου αὐτοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς ἥλθεν εἰς κατάλληλον ἐποχήν, διὰ νὰ ἴκανοποιήσῃ τὸν γενικὸν αὐτὸν πόθον.

4. Ἡ ἡθικὴ κατάπτωσις

ΛΑΟΣ ἔπαινε νὰ πιστεύῃ εἰς τοὺς ἀρχαίους θεούς. Ἡ παρακμὴ δὲ αὕτη τῶν θρησκειῶν ἐπέφερε καὶ ἡθικὴν κατάπτωσιν. "Οχι μόνον δι Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν (Α' 24-32), ἀλλὰ καὶ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, δπως δ Σενέκας, δ Τάκιτος καὶ δ Ιουβενάλιος, περιγράφουν μὲ ζοφερὰ χρώματα τὴν ἡθικὴν κατάπτωσιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἔκφράζουν τὸν ἀποτροπιασμόν των δι' αὐτήν. "Ολοι ἔφεροντο ἀκατασχέτως πρὸς τὸ κακὸν καὶ ἡσθάνοντο δτι ἡσαν δοῦλοι τῆς ἀμαρτίας. Ἀλλὰ καὶ

ὅλοι ἐπόθουν τὸν ἔξαγνισμόν, τὴν λύτρωσιν, τὴν ἀναγέννησιν.
Οὐ Χριστός, μὲ τὴν διδασκαλίαν Του, προσέφερεν εἰς τὴν ἀνθρώποτητα ἑκεῖνο τὸ ὅποιον αὕτη ἔζήτει.

5. Ἡ κοινωνικὴ ἔξαθλίωσις

ΘΕΣΙΣ τῶν δούλων καὶ τῶν γυναικῶν ἥτο ἀθλία. Δὲν ἀνεγνωρίζοντο εἰς αὐτὴν προσωπικὰ δικαιώματα, ἥτο δ' αὕτη δούλη τοῦ πατρός, τοῦ συζύγου καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ θανόντος δρισθέντος ἐπιτρόπου ἢ τοῦ ἐνηλίκου πρεσβυτέρου υἱοῦ. Αἱ τάξεις αὐταὶ τῶν καταπιεζομένων δὲν ἥτο δυνανδὸν εἰμήν νὰ ἐλκυσθοῦν ἀπὸ μίαν θρησκείαν, ἢ ὅποια ὡς βασικὸν δρον διὰ τοὺς διαδούς της ἔθετε τὴν ἥθικήν ἀνύψωσιν καὶ ἀναγέννησιν. Μόνον δι' αὐτῆς καὶ ὅχι διὰ νομοθετικῶν μέτρων ἥτο δυνατὸν καὶ τότε, δπως καὶ πάντοτε, νὰ ἐπέλθῃ βελτίωσις τῆς καταστάσεως. Διὰ τὰς ἀδικουμένας αὐτὰς τάξεις οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ : «Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κάγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς» (Ματθ. ΙΑ' 28) καὶ τοῦ Παύλου (Γαλάτ. Γ' 28) : «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἐλλην· οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» ἥσαν παρήγορά μηνύματα.

6. Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ἥθική ἀνωτερότης τῶν πρώτων Χριστιανῶν

ΙΗΣΟΥΣ ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν πλήρη ἀγάπης ἐπουράνιον πατέρα τῶν ἀνθρώπων. Ἐδίδαξε τὴν θείαν προέλευσιν καὶ τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως· ὑπεσχέθη εἰς δσους θὰ τὸν ἡκολούθουν ἀφεσιν ἀμαρτιῶν, λύτρωσιν ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἀμαρτίαν, ἥθικήν ἀναγέννησιν, κοινωνίαν μὲ τὸν Θεόν, αἰωνίαν ζωήν, τελικὸν θρίαμβον τοῦ ἀγαθοῦ. Τὰ διδάγματά του ἔλυον ὅλα τὰ αἰνίγματα, τὰ δποῖα ἀνέκαθεν ἐβασάνιζον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἱκανοποιοῦν δμως συγχρόνως καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς καρδίας. Οὐ Ιουστῖνος, δ Τατιανός, δ Διονύσιος ἐξ Ἀλεξανδρείας

—φιλόσοφοι καὶ οἱ τρεῖς—ἀφοῦ προηγουμένως ματαίως προσεπάθησαν ν' ἀνεύρουν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰ συστήματα τῶν φιλοσόφων, ἀνεκάλυψαν τέλος—ὅπως λέγει ὁ Ἰουστῖνος—εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τὴν «μόνην ἀληθῆ καὶ χρήσιμον φιλοσοφίαν».

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ δόποιον ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν τῶν ἔθνικῶν καὶ περισσότερον ἀπὸ κάθε κήρυγμα τοὺς εἴλκυε πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ἥσαν τὰ χριστιανικὰ ἥθη.

Οἱ Χριστιανοὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην των.
Ἐπεκράτει εἰς αὐτοὺς ἀύστηρότης καὶ ἀγνότης ἥθων. Τὴν ἐκδίκησιν ἀντικατέστησεν ἡ ἀνεξικακία, ἡ ἀνεκτικότης, ἡ διαλλακτικότης, ἡ προθυμία πρὸς συμφιλίωσιν μὲ οἰανδήποτε θυσίαν. Τὸ μῆσος καὶ τὸν φθόνον διεδέχθη ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, τὴν φιλαυτίαν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τὰς στερήσεις τῶν ἄλλων ἡ χριστιανικὴ φιλανθρωπία καὶ ἀλληλεγγύη. «Οπως παρατηρεῖ δὲ Ὡριγένης (κατὰ Κέλσου), ἐπαναλαμβάνων λόγους τοῦ Παύλου (Φιλιππ. β' 15), οἱ Χριστιανοὶ ἥσαν «ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα τοῦ Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, φωστῆρες ἐν κόσμῳ». Οἱ Τερτυλλιανὸς λέγει δὲ οἱ ἔθνικοὶ ἀνεφώνουν: «Ἔδετε πᾶς ἀγαποῦν ἄλλήλους οἱ Χριστιανοὶ καὶ πᾶς εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀποθανοῦν δὲ ἔνας διὰ τὸν ἄλλον». Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κατηγόρους τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός, ἐκφεύγει θαυμασμὸς διὰ τὰ χριστιανικὰ ἥθη (ἐπιστ. 49). Εἰς τοὺς διωγμοὺς ἀντέτασσον τὴν καρτερίαν καὶ τὴν σταθερότητά των εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν.

Οἱ Τερτυλλιανὸς λέγει: «Σταυρώσατε, βασανίσατε, καταδικάσατε· δόσον περισσότερον θεριζόμεθα ἀπὸ σᾶς, τόσον περισσότεροι ἀποβαίνομεν. Τὸ αἷμα εἶναι δὲ σπόρος τῶν Χριστιανῶν» (τῆς ἑκκλησίας). Καὶ δὲ Λακτάντιος μαρτυρεῖ «δόσον περισσότερον πιεῖται ἡ θρησκεία τοῦ Θεοῦ, τόσον αὐξάνει».

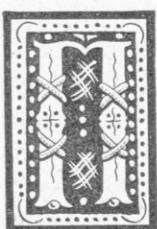
Πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὲ ἡλίος τῆς πίστεως τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Ἀνδρες καὶ γυναῖκες, ἐπιφανεῖς καὶ ἀσημοί, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, πεπαιδευμένοι καὶ ἀπαίδευτοι, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ὑπάλληλοι, ἔμποροι, στρατιώται, μετεβάλλοντο εἰς ἐθελοντὰς κήρυκας, προστηλυτιστάς, Εὐαγγελιστάς καὶ Ἀποστόλους, εἰς Παύλους.

Τέλος τὰ θαύματα, τὰ δόποια συνώδευον τὸ κήρυγμα τοῦ

Εύαγγελίου εἰς ἑκάστην χώραν, ἔπειθον δὲ τὴν θείαν προέλευσιν τῆς νέας θρησκείας.

ΕΜΠΟΔΙΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Α) ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ

ΑΡΑΠΛΕΥΡΩΣ πρὸς τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις, ὁ Χριστιανισμὸς ἀντιμετώπισεν εὔθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια διὰ τὴν διάδοσίν του. 'Ο θρίαμβος τελικῶς τῆς χριστιανικῆς πίστεως μόνον ὡς θαῦμα πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ νὰ ἀποδοθῇ εἰς θείαν ἐπέμβασιν καὶ προστασίαν.

Εὔθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔξαπελύθησαν ἐναντίον του οἱ διωγμοί, οἱ δόποι οἱ διήρκεσαν ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας (64 - 313).

Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εἶχε προείπει ὅτι οἱ μαθηταί του θὰ προσέκρουον εἰς μεγάλην ἀντίστασιν, τὴν δόποιαν θὰ ἐπρόβαλεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἀμαρτωλὴ ἀνθρωπότης. Τοὺς εἶχεν εἴπει ('Ιωάν. ΙΕ' 18 κ. ἔξ.): «... εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, δικόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει· ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου (τοῦ ἀμαρτωλοῦ) οὐκ ἐστέ, ἀλλ᾽ ἐγὼ ἔξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς δικόσμος... ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον».

'Ο Τερτυλλιανὸς παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀξία τοῦ Χριστιανισμοῦ προσμετρεῖται μὲ τὸ μῆσος κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Οἱ ἀρχοντες ἀπῆτουν ἀπὸ κάθε Ρωμαῖον ὑπῆκοον νὰ λατρεύῃ καὶ τοὺς θεοὺς τῆς Ρώμης, εἰς τοὺς δόποίους, κατὰ τὴν ἀντίληψιν των, ἡ Ρώμη ὥφειλε τὴν κοσμοκρατορίαν τῆς. Αἱ πολυθεϊστικαὶ θρησκεῖαι ἥσαν ἀνεκτικαὶ καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς διπαδούς των νὰ λατρεύουν καὶ ἄλλους θεούς. 'Αφ' ὅτου δ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ 'Οκταβιανοῦ διεσώζοντο μὲν ἐπιφανειακῶς οἱ δημοκρατικοὶ τύποι, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν τὸ πολίτευμα ἀπέβη μοναρχικόν, ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ ἐθεωρήθη ὅχι πλέον ὡς ἄτομον, ἀλλ' ὡς ὀνώτατος ἀρχῶν, ὡς θεῖον πρόσωπον. Οἱ αὐτοκράτορες ἀπεθεώνοντο ἀπὸ τὴν σύγκλητον, ἡ δόποια ἐπεκύρωνε τὰς πράξεις καὶ τὰ διατάγματά των, κατ' ἀρχὰς μὲν μετὰ τὸν θάνατόν των, κατόπιν ὅμως καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ἀκόμη τῆς ἐπιγείου ζωῆς των, καθ' ἣν ἀνεκηρύττοντο θεῖοι (divi) καὶ ἐτιμῶντο ὡς θεοί. Εἰς τὰ ἀγάλματα καὶ τὰς

εἰκόνας των ἔπρεπε νὰ ἀποδίδωνται θεῖαι τιμαῖ. Ὁ ἀρνούμενος νὰ πράξῃ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ως ἐπαναστάτης, ως ἀσεβῶν πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος, ως ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας. Τὰ αὕτια τῆς ἀρνήσεως δὲν ἡρευνῶντο, ἀλλ' αὐτῇ ἡ ἀρνησις ἀπετέλει ἔγκλημα καθοσιώσεως.

Ἡ ἀρνησις τῶν Χριστιανῶν νὰ λατρεύσουν τοὺς Θεοὺς τῆς Ρώμης καὶ τοὺς ἀποθεωθέντας αὐτοκράτορας ἐθεωρήθη ως ἐπικίνδυνος. Εἰς μάτην οἱ Χριστιανοὶ διεμαρτύροντο ὅτι ὑποτάσσονται εἰς τὰς «ὑπερεχούσας ἔξουσίας» (Ρωμ. ΙΓ' 1), ὅτι εὔχονται ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὅτι ἀρνοῦνται ἀπλῶς νὰ λατρεύσουν ψευδεῖς Θεοὺς καὶ νὰ ἀπονείμουν θείας τιμᾶς εἰς ἀνθρώπους. Ματαίως δὲ Τερτυλλιανὸς διεμαρτύρετο ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τιμοῦν καὶ σέβονται τοὺς αὐτοκράτορας, ἀλλὰ κατὰ διαφορετικὸν τρόπον. Αἱ διαμαρτυρίαι αὐταὶ οὐδόλως ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Ρωμαίων, πᾶς φέρων τὸ ὄνομα Χριστιανὸς ἦτο καὶ μόνον ἔνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ στασιαστής κατὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἔχθρὸς αὐτοῦ.

Ἄπὸ τὴν ἀρχικὴν αὐτὴν παρεξήγησιν προέκυψαν μοιραίως καὶ ἄλλαι. Ἐνομίζετο ὅτι εἰς τὰς συγκεντρώσεις τῶν Χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀνάγκην ἐγίνοντο ἐν κρυπτῷ, ἀφοῦ δὲ Χριστιανισμὸς ἦτο ἀπηγορευμένη θρησκεία, ἔξυφαίνοντο συνωμοσίαι κατὰ τοῦ καθεστῶτος.

Οἱ φιλόσοφοι διετέθησαν δυσμενῶς κατὰ τῆς νέας θρησκείας, διότι ἐθεώρουν ἀνάξιον ἀευτῶν νὰ προσέξουν εἰς τὴν ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν προερχομένην νέαν σοφίαν. Ὁμοίως οἱ ἀγαλματοποιοί, ἀναθηματοποιοί, Ἱερεῖς, μάντεις καὶ ὅλοι οἱ συνδεόμενοι μὲ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν διέκειντο ἔχθρικῶς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, δι' εὐνοήτους λόγους. Οἱ ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους διεσπαρμένοι Ἰουδαῖοι ἐμίσουν τοὺς Χριστιανούς, ως ἀποστάτας καὶ διαστροφεῖς τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, καὶ ἔξηρέθιζον ἐναντίον των τοὺς ἔθνικούς.

Ἄπὸ τοὺς κύκλους αὐτοὺς ἐπλάσθησαν ἀστήρικτοι κατηγορίαι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καθαραὶ συκοφαντίαι, αἱ ὁποῖαι δημως ἐγίνοντο πιστευταὶ ἀπὸ τὰς λαϊκὰς μάζας. Τοιαῦται κατηγορίαι ἦσαν κατὰ πρῶτον ἡ τῆς ἀθετικής. Ἐπειδὴ εἰς τοὺς τό-

πους τῶν συγκεντρώσεων τῶν Χριστιανῶν δὲν ἔβλεπον βωμούς, ἀγάλματα, εἰκόνας, θυσίας, διὰ τοῦτο τοὺς ἔχαρακτήριζον ώς ἀθέους. Δευτέρα κατηγορία ἡτοί ἡ τῆς μισανθρωπίας. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἔκόσμουν τὰς οἰκίας των μὲ στεφάνους οὕτε τὰς ἐφωταγώγουν κατὰ τὰς εἰδωλολατρικὰς ἑορτάς. Δὲν μετεῖχον καὶ εἰς τὰς διασκεδάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγίνοντο κατ' αὐτὰς καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκράτει μεγάλη ἀκοσμία καὶ ἐλευθεριότης. ‘Ωσαύτως ἀπέφευγον καὶ τὰ θέατρα, τὰ ὁποῖα εἶχον καταπέσει τότε καὶ εἶχον ἀποβῆ τόποι διαφθορᾶς! ’Απεστρέφοντο δὲ καὶ τὰ θεάματα τῶν θηριομαχιῶν καὶ τῶν μονομαχιῶν. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐλαμβάνοντο ώς μισάνθρωποι. Διὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἐλέγετο ὅτι ἡτοί τοῦτο Θυέστειον δεῖπνον. ‘Εσφαγιάζετο δηλαδὴ βρέφος, τοῦ ὁποίου ἔρροφάτο τὸ αἷμα καὶ κατεβροχθίζοντο αἱ σάρκες. Τὰς ἀγάπας, τὰ κοινὰ δεῖπνα εἰς τὰ ὁποῖα παρεκάθηντο οἱ Χριστιανοί, τὰς ἐθεώρουν ώς συμπόσια, διὰ τὰ ὁποῖα διεδίδετο ὅτι ἔγίνοντο κατ' αὐτὰ πολλαὶ παρεκτροπαὶ καὶ μάλιστα καὶ Οἰδιπόδειοι μείζεις.

‘Οσάκις δ’ ἔπληττον τὴν χώραν δυστυχήματα, π. χ. πλημμύραι, ξηρασία, λοιμοί καὶ λιμοί, ἐκρήξεις ἡφαιστείων, σεισμοί κλπ., ἔθεωροῦντο ταῦτα ώς τιμωρία τῶν θεῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι ἡνείχοντο εἰς τὸ κράτος των τοὺς ἀσεβεῖς Χριστιανούς. ‘Ο λαός, ἔξερεθιζόμενος καταλλήλως, ἔξηγείρετο καὶ ἐκραύγαζεν «αἴρε τοὺς ἄθεους!», «τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τοὺς λέοντας!» Εἰς μάτην παρετήρουν οἱ Χριστιανοί ὅτι τοιαῦτα φαινόμενα μὲ πλέον καταστρεπτικὰ ἐπακόλουθα εἶχον συμβῆ καὶ εἰς προχριστιανικούς χρόνους.

Τὸ ἀνυπόστατον τῶν διαδόσεων αὐτῶν ἦτο φανερόν. Μορφωμένοι δὲ Χριστιανοί, κληθέντες ἀπολογηταί, συνέτασσον καὶ ἀπηγύθυνον πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας ἀπολογίας, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεδείκνυον τὸ ἀσύστατον τῶν φημῶν αὐτῶν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. ‘Απὸ τῶν ἀρχῶν δὲ τοῦ τρίτου αἰῶνος, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν διετάχθησαν γενικοὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν, δὲν ἐπαναμβάνονται πλέον αἱ κατηγορίαι αὐταί. Παρέμεινεν ὅμως μέχρι τέλους ἡ πεπλανημένη ἀντίληψις ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὴν ὑπαρξιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἀληθὲς βέβαια ἦτο τὸ ἀντίθετον, ὅτι

δηλ. ή νέα θρησκεία ἀπετέλει ἡθικὴν δύναμιν, ὅποια μόνον αὐτῇ ἥτο ἵκανή νὰ ἀναζωογονήσῃ τὴν πρὸ πολλοῦ σοβαρῶς νοσοῦσαν αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ’ ὁ Χριστιανισμός, μὲ τὰς ἑρησκευτικάς του διδασκαλίας καὶ τὰς ἡθικάς του ἀντιλήψεις, ἥτο κοσμοθεωρία μὴ ἀρεστὴ εἰς τὰς κυριάρχους τάξεις. Τὸ μῆσος καὶ ή δυσμένεια αὐτῶν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ μετεβιβάζετο καὶ εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα.

Αὕταὶ ὑπῆρξαν αἱ αἴτιαι, ἔνεκα τῶν ὅποιῶν ἐξαπελύθησαν οἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοί.

Β) ΣΥΣΤΗΜΑ, ΚΑΤΑ ΤΟ ΟΠΟΙΟΝ ΔΙΕΞΗΘΗΣΑΝ ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ
ΑΙ ΔΥΟ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΑΥΤΩΝ

ΠΟ ΤΟΥ Νέρωνος (64) μέχρι τοῦ 250 δὲν ἐξεδόθησαν εἰδικοὶ νόμοι κατὰ τῶν Χριστιανῶν οὔτε διετάχθη γενικός διωγμὸς αὐτῶν καθ’ δλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐδιώκοντο οὗτοι ἐπὶ τῇ βάσει προϋπαρχόντων νόμων κατὰ τῶν ξένων καὶ μὴ ἀνεγνωρισμένων θρησκειῶν καὶ κατὰ τῶν ἀπηγορευμένων μυστικῶν ἔταιριῶν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων αὐτῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐξηρτάτο ἐκάστοτε ἀπὸ τὰς διαθέσεις ἄλλοτε μὲν τῶν κατὰ τόπους ἀνθυπάτων, ἄλλοτε δὲ τοῦ λαοῦ. Τὴν πρωτοβουλίαν δηλαδὴ τῶν διώξεων ἀνελάμβανεν ἄλλοτε μὲν ὁ ὅχλος, ἄλλοτε δὲ οἱ κατὰ τόπους ἀρχοντες. Συνέβαινε δ’ οὕτω μέχρι τοῦ 250 εἰς μίαν μὲν περιοχὴν νὰ ὑφίστανται σκληροὺς διωγμοὺς οἱ Χριστιανοί, εἰς ὅλην δὲ νὰ παραμένουν δλως ἀνενόχλητοι. Ἐν τούτοις δρθῶς παρετηρήθη δτι οὐδεμία ἡμέρα διέρρευσε, κατὰ τὴν δποῖαν νὰ μὴ ἔχυθη χριστιανικὸν αἷμα.

Ἐκτὸς τούτου, ἔλειπεν ἀπὸ τοὺς ὄπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας τὸ αἰσθημα τῆς ἀσφαλείας. Ἡ ζωὴ, τὰ ἀξιώματα καὶ ή περιουσία τῶν ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὰς διαθέσεις τοῦ ὅχλου.

Ἄπὸ τοῦ 250 μέχρι τοῦ 313 — μὲ διακοπὰς βέβαια ἐν τῷ μεταξὺ—ἐξεδόθησαν εἰδικοὶ νόμοι καὶ διετάχθησαν γενικοὶ διωγμοί, οἱ ὅποιοι διεξήχθησαν μὲ ἀπεριγραπτὸν σκληρότητα.

“Ἐχομεν οὕτω δύο περιόδους τῶν διωγμῶν: α) ἀπὸ τοῦ 64 μέχρι τοῦ 249 καὶ β) ἀπὸ τοῦ 250 μέχρι τοῦ 313.”

1. 'Ο διωγμὸς τοῦ Νέρωνος (64—68)

Ο ΘΕΡΟΣ τοῦ 64 ἐξερράγη εἰς τὴν Ρώμην πυρκαϊά, ἡ δποία, διαρκέσασα 9 ἡμέρας (19-28 Ιουλίου), ἀπετέφρωσε τὰ 2/3 τῆς πόλεως. Πολλοὶ εὗρον τὸν θάνατον εἰς τὰς φλόγας. Γενικὴ ἦτο ἡ πεποίθησις δτι ἡ πυρκαϊά ἦτο ἐμπρησμός, ὑπαίτιος τοῦ δποίου ἔθεωρήθη ὁ Νέρων. "Ἡθελε, καταστρεφομένης τῆς παλαιᾶς πόλεως, νὰ ἀνοικοδομήσῃ νέαν καὶ νὰ ἀνεύρῃ χῶρον διὰ μεγαλοπρεπέστερα ἀνάκτορα. 'Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ ἦτο μεγάλη. Τοῦ ὑπεδείχθη τότε—ἴσως ἀπὸ Ιουδαίους—νὰ διαδώῃ καταλλήλως δτι ὁ ἐμπρησμὸς ἦτο ἔργον τῶν Χριστιανῶν. 'Ἡ συκοφαντία ἔγινε πιστευτή, ἀφοῦ οἱ Χριστιανοὶ ἔθεωροῦντο ὡς μισάνθρωποι. Μεταξὺ ἄλλων—«πολὺ πλῆθος ἐκλεκτῶν μαρτύρων»—εὗρον τότε μαρτυρικὸν θάνατον καὶ οἱ κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παύλος. 'Ο διωγμὸς διήρκεσεν ἐπὶ μίσαν τετραετίαν (64-68), ἐπεξετάθη δ' ἐκ τῆς Ρώμης καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰταλίας, ἀν καὶ δὲν ὑπῆρχον εἰς αὐτὰς πολλοὶ Χριστιανοί. Εἰς ἄλλας περιοχὰς οἱ Χριστιανοὶ παρέμειναν ἀνενόχλητοι.

Τοῦ διωγμοῦ αὐτοῦ ἔχομεν περιγραφὴν ἀπὸ τὸν Ρωμαῖον ἴστορικὸν Τάκιτον (Χρον. ΙΓ' 44). Μολονότι δ' οὖτος, προκατειλημμένος ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ἐκφράζεται μὲ ἀποστροφὴν δι' αὐτούς, ἐν τούτοις διὰ μέσου τῶν γραμμῶν του διαφαίνεται ἡ ἀθωότης των, ἡ γαλήνη καὶ ὁ ἥρωϊσμός των, ἡ σκληρότης καὶ ἀπανθρωπία τῶν διωκτῶν καὶ ἡ ἀποδοκιμασία τῶν τελεσθέντων ἀπὸ κάθε ἀμερόληπτον καὶ εύσυνεδητον παρατηρητήν. 'Ἡ περιγραφὴ τοῦ Τακίτου ἔχει ὡς ἔξις:

«Ἄλλ' οὔτε ἀνθρωπίνη δύναμις, οὔτε ἡγεμονικὴ δωρεά, οὔτε ἔξιλαστήριοι θυσίαι πρὸς τοὺς θεοὺς ἦτο δυνατὸν νὰ διασκεδάσουν τὴν καταισχύνουσαν τὸν Νέρωνα ὑποψίαν δτι ἡ πυρκαϊά ἔγινε κατόπιν διαταγῆς. Διὰ νὰ θέσῃ λοιπὸν ἐν τέρμα εἰς τὰς φήμας αὐτὰς ὁ Νέρων, ὑπέδειξεν ὃς ἐνόχους καὶ διέταξε νὰ ἐπιβληθοῦν αἱ πλέον ἔξεζητημέναι ποιναὶ εἰς ἐκείνους, τοὺς δποίους δ λαὸς ὀνόμαζε Χριστιανοὺς καὶ τὸν ἐμίσει διὰ τὰ αἰσχγη των. 'Ο δημιουργὸς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Χριστὸς

εἶχε θανατωθῆ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τιβερίου ἀπὸ τὸν ἐπίτροπον Πόντιον Πιλάτον. Ἀλλ' ἡ πρὸς στιγμὴν καταπιεσθεῖσα δλεθρία αὕτη δεισιδαιμονία ἀνεφάνη ἐκ νέου, δχι μόνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν (Ρώμην), δπου πανταχόθεν δλα τὰ αἰσχρὰ καὶ κακοποιὰ στοιχεῖα συρρέουν καὶ εὑρίσκουν ὁπαδούς. Καὶ κατ' ἀρχὰς λοιπὸν συνελήφθησαν ἐκεῖνοι, οἱ δοποῖοι φανερὰ ώμολόγησαν, κατόπιν δὲ τῇ ὑποδείξει αὐτῶν ἐν ἀναρίθμητον πλῆθος. Ἐν τούτοις οὗτοι δὲν ἀπεδείχθησαν ἔνοχοι τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ μίσους, τὸ δοποῖον ἔτρεφον κατὰ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Οἱ μελλοθάνατοι οὗτοι ἐγένοντο ἀντικείμενον ἐνδὸς σκληροῦ χλευασμοῦ, οὕτως ὥστε ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν, ἐνραπτόμενοι εἰς δέοματα ζῷων, κατεσπαράσσοντο ἀπὸ τοὺς κύνας, ἄλλοι προσηλώνοντο εἰς σταυροὺς ἢ ἐκαίοντο, ἄλλοι δὲ πάλιν, ὅταν ἡ ἡμέρα ἔληγεν, ἡνάπτοντο ὡς νυκτερινοὶ φανοί. Ὁ Νέρων παρέσκε τοὺς κήπους του διὰ τὸ θέαμα τοῦτο καὶ διωργάνωσεν ἵπποδρομιακὸν ἀγῶνα, φέρων δὲ στολὴν ἦνιόχου ἀνεμειγνύετο μὲ τὸ πλῆθος ἢ ἐπέβαινεν ἀρματος. Ὁθεν, ἀν καὶ ἔνοχοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἄξιοι τῶν ἐσχάτων ποινῶν, ἐν τούτοις διήγειρον τὸν οἴκον, διότι ἐφονεύοντο δχι πρὸς κοινὴν ὀφέλειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν σκληρότητα ἐνός».

2. Μάρτυρες καὶ μαρτυρολόγια

ΟΛΛΑΚΙΣ ἐκκλησίαι, διωχθεῖσαι μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν διωγμῶν, συνέταξαν ἔξιστορήσεις τῶν δραματικῶν γεγονότων, τὰς δοποίας ἐν μορφῇ ἐπιστολῶν ἀπέστειλαν εἰς γειτονικὰς ἐκκλησίας. Ὁ Εύσέβιος πάραθέτει εἰς τὴν ἐκκλησιαστικήν του ἴστορίαν μερικὰς ἀπ' αὐτάς.

Εἰς δλας αὐτὰς τὰς διηγήσεις βλέπομεν ἐκτυλισσόμενα τὰ ἔδια γεγονότα. Ὁ δχλος, παρακινούμενος καταλλήλως ἀπὸ ἀδιαλλάκτους ἔχθρούς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐξεγείρεται καὶ ἀπαιτεῖ τὴν σύλληψιν καὶ τὴν θανάτωσιν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ ἀνθύπατος ἐνδίδει· οἱ Χριστιανοὶ καλοῦνται νὰ θύσουν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ νὰ ὅμόσουν εἰς τὴν τύχην τοῦ Καΐσαρος, πολλάκις βιάζονται νὰ καταθέσουν διὰ τὰ ἐγκλήματα καὶ τὰς αἰσχρὰς πράξεις, αἱ δοποῖαι ἐγίνοντο δῆθεν εἰς τὰς συγκεντρώσεις τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ δὲν πείθονται νὰ

ψευσθοῦν. Ἐπακολουθοῦν δόμαδικαι θανατώσεις, τῶν δοπίων προηγήθησαν φρικώδη βασανιστήρια.

Μέρικαι ἀπὸ τὰς λεπτομερείας τῶν διηγήσεων αὐτῶν εἶναι ἀξιομνημόνευτοι. Ὁ γηραιός Πολύκαρπος, καεὶς ζῶν ἐπὶ πυρᾶς εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Σμύρνης, τὴν 22αν Φεβρουαρίου τοῦ 156, δταν ἐκλήθη ἀπὸ τὸν ἀνθύπατον νὰ λοιδορήσῃ τὸν Χριστόν, ἀπεκρίθη: «Οὐδοίκοντα καὶ ἔξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ καὶ οὐδὲν μὲ ηδίκησεν· καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου, τὸν σώσαντά με». Ὅταν ἡπειλήθη δτι θὰ καῇ, εἶπε: «Πῦρ ἀπειλεῖς τὸ πρὸς ὥραν καιόμενον καὶ μετ' ὀλίγον σβεννύμενον, ἀγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελουόσης κοίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ. Ἀλλὰ τί βραδύνεις; φέρε ὅ βουλει».

Εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικήν πάλιν, περὶ τὸ 203, ἡ Περπέτουα, κατηχουμένη, καταγομένη δ' ἀπὸ ἐπιφανὲς γένος, παρεκαλεῖτο ἀπὸ τὸν πατέρα της ἵκετευτικῶς νὰ ἔξωμόσῃ. Ἡ ἀπάντησις ἦτο: «Θὰ γίνη ὅ, τι θέλει ὁ Θεός», διότι ἔγνωριζεν δτι διατελούμεν υπὸ τὴν ἔξουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅχι τὴν ἴδικήν μας.

Παρὰ τοὺς ἀπανθρώπους διωγμούς, ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν ἐνισχύετο καὶ ἀπεδεικνύοντο ἀληθεῖς οἱ λόγοι τοῦ Τερτυλίανου: «Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων εἶναι ὁ σπόρος τῆς ἐκκλησίας». Ἀπὸ τὰς δχλοκρατικὰς δμως αὐτὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τῶν Χριστιανῶν διεταράττετο σοβαρῶς ἡ δημοσία τάξις.

Ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία—καὶ δικαίως—ἐτίμησε τοὺς μάρτυρας. Τὴν ἐπέτειον ὑμέραν τοῦ θανάτου τῶν συνεκεντρώνοντο εἰς τοὺς τάφους τῶν οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἐκεῖ ἀνεγινώσκετο διήγησις περὶ τῶν ἄθλων των. Ἐντεῦθεν προέκυψαν αἱ λεγόμεναι πράξεις μαρτύρων ἡ μαρτύρια ἡ μαρτυρολόγια. Τὰς πράξεις (acta) αὐτὰς τὰς διαιροῦμεν εἰς ἀρχαιοτέρας καὶ μεταγενεστέρας. Αἱ ἀρχαιότεραι εἶναι ἡ ἀντιγραφὴ πρακτικῶν τῆς δίκης—πρακτικῶν, τὰ δόποια κατώρθωνον οἱ χριστιανοὶ νὰ ἔξαγοράζουν ἀπὸ τὰς Ἀρχὰς—μὲ πρόλογον καὶ ἐπίλογον, γραμμένους διὰ Χριστιανικῆς χειρός, ἡ διηγήσεις συγχρόνων καὶ αὐτοπτῶν περὶ τῶν συμβάντων. Αἱ ἀρχαιότεραι αὐταὶ πράξεις ἔξιστοροι ἀπολύτως ἔηηκριβωμένα γεγονότα. Αἱ μεταγενέστεραι ἔχουν γραφῆ τοιλὺ βραδύτερον, μετὰ τὰ συμβάντα. Τὰ ἀναφερόμενα εἰς αὐτὰς στηρίζονται βεβαίως ἐπὶ ἱστορικῆς βάσεως, ἔχει

ὅμως ἀναμειχθῆ εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ἡ εὐλαβὴς φαντασία τῶν συγγραφέων.

Δ) Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ (249-313)

1. Ὁ διωγμὸς τοῦ Δεκίου καὶ τοῦ Οὐαλεριανοῦ

Ο 248 ἔωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς καθ' ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν ἡ χιλιοστή ἐπέτειος ἀπό τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 249 ἐξέδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ Δέκιος διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεσκόπει κυρίως τὴν ἔξοντωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δι' αὐτοῦ, ὅλοι οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀνεξαρτήτως καταγωγῆς καὶ θρησκείας, ὑποχρεούνται νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς τῆς Ρώμης. Τὸ διάταγμα ἀπεστάλη πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθυπάτους. Συνεστήθησαν εἰς ἔκάστην καμόποιοιν καὶ χωρίον ἐπιτροπαί, οἱ δὲ διοικηταὶ διετάχθησαν νὰ ἐποπτεύσουν. "Ολοι, ἐμφανιζόμενοι ἐνώπιον τῶν Ἀρχῶν, θὰ προσέφερον τὴν νενομισμένην θυσίαν καὶ θὰ ἐλάμβανον πιστοποιητικόν, μὲ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐφωδιασμένοι ὅλοι. Αἱ ποιναί, αἱ ἐπιβαλλόμεναι κατὰ τῶν δυστροπούντων ἡ ἀρνουμένων, ἥσαν αὐστηρόταται. Δῆμευσις, ἔξορία, φυλάκισις, καταναγκαστικὰ ἔργα, βασανιστήρια, θάνατος. Μὲ αὐστηρότητα ἴδιαιτέραν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ μέτρον εἰς τοὺς κληρικούς· ὁ Δέκιος ἀλλως τε εἶχεν εἴπει δτὶ ἐπροτίμα νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὴν Ρώμην ἀντίπαλος αὐτοῦ αὐτοκράτωρ, παρὰ Χριστιανὸς ἐπίσκοπος.

Τὸ πλήγμα ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητον, ἡ δ' Ἐκκλησία ὑπέστη αἰφνιδιασμόν, δεχθεῖσα αὐτὸν ὕστερον ἀπὸ σχετικῶς μάκρὸν χρόνον εἰρήνης. Ἐν τούτοις, ἐλάχιστοι σχετικῶς ἥσαν ἑκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπτοήθησαν καὶ ὑπέκυψαν, ἀπεκλήθησαν δὲ πετωκότες. Εἰς τὴν πλειονότητά των οἱ Χριστιανοὶ—κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ—ὑπερησπίσθησαν μὲ ἀξιοθαύμαστον ἡρωϊσμὸν τὴν θρησκευτικήν των ἐλευθερίαν. Ἐν ἀπὸ τὰ πρῶτα θύματα ὑπῆρξεν δὲ ἐπίσκοπος Ρώμης Φαβιανὸς (236-50). Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ρώμης δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐκλέξουν διαδόχους του, ὁ δὲ ἐπίσκοπος θρόνος ἔμεινεν ἐπὶ ἐν ἔτος κενός. Οἱ ἐπίσκοποι Βαβύλας· Ἀντιοχείας καὶ Ἀλέξανδρος· Ἱεροσολύμων ἀπέθανον εἰς τὰς

φυλακάς, ύποκύψαντες εἰς τὰ βασανιστήρια. 'Ο γηραιός Ὁριγένης φυλακισθεὶς ύπέστη κακώσεις· καὶ ἡλευθερώθη μὲν βραδύτερον, ἀλλ' ἀπέθανε μετ' ὀλίγον (254).

"Ἀλλοι, δπως δ Διονύσιος δ Ἀλεξανδρείας καὶ δ Καρχηδόνος Κυπριανός, ἐκρύβησαν εἰς γειτονικοὺς τόπους, διὰ νὰ μὴ ἀποστερήσουν τὴν ποιμνὴν των τοῦ ποιμένος, διηύθυνον δ ἀπὸ τοῦ καταφυγίου των τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. 'Ο Νεοκαισαρείας Πόντου Γρηγόριος δ θαυματουργός, παρακολουθούμενος ἀπὸ πνευματικά του τέκνα, ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὅρη. 'Ο πρεσβύτερος Πιόνιος καὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ ἔξεπλυναν μὲ τὸ αἷμά των τὴν κηλίδα, τὴν δποίαν προσῆψεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Σμύρνης δ ἀνάξιος ἐπίσκοπος Σμύρνης Εύκτημων, καέντες ἐπὶ πυρᾶς.

Τὸ Θέρος τοῦ 251 ἔπεσεν εἰς τὸν κάτω Δούναβιν δ Δέκιος, μαχόμενος κατὰ τῶν Γότθων, καὶ δ ὑπ' αὐτοῦ ἐγερθεὶς διωγμὸς κατέπαυσεν.

'Ο διαδεχθεὶς αὐτὸν Γάλλος (251 - 253) δὲν παρηνώχλησε κατ' ἀρχὰς τὴν Ἐκκλησίαν. "Οταν δμως μετ' ὀλίγον ἐνέσκηψεν ἐπιδημία, ἡ δποία βαθμιαίως ἐπεξετάθη εἰς δλον τὸ κράτος, διέταξε, πρὸς ἀποτροπὴν τῆς νόσου, νὰ προσφερθοῦν ἔξιλαστήριοι θυσίαι εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Τὸ μέτρον, δπως ᾧτο ἐπόμενον, ἔπληξε καὶ πάλιν τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' οἱ διωγμοὶ τὴν φορὰν αὐτὴν δὲν ὑπῆρξαν οὕτε τόσον σφοδροὶ οὕτε μεγάλης ἐκτάσεως, δπως ἐπὶ Δεκίου.

Μὲ τὴν ἀνοδον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Οὐαλεριανοῦ (253 - 260) ἐπανῆλθε κατ' ἀρχὰς ἡ εἰρήνη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τὸ ἄμεσον μάλιστα περιβάλλον τοῦ αὐτοκράτορος ὑπῆρχον ἀρκετοὶ Χριστιανοί. Μετ' ὀλίγον δμώς παρεπείσθη ἀπὸ τὸν θανάσιμον ἔχθρὸν τῶν Χριστιανῶν στρατηγὸν Μακριανὸν καὶ κατὰ τὰ ἔτη 257 καὶ 258 ἔξεδωκε διατάγματα κατὰ τῶν Χριστιανῶν, τὰ δποῖα ὑπερέβαινον εἰς αὐστηρότητα τὰ μέτρα τοῦ Δεκίου. 'Ιδίως ἀπηγορεύετο ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἡ ἐπίσκεψις τῶν κοιμητηρίων—τῶν τάφων δηλαδὴ τῶν μαρτύρων—καὶ τῶν τόπων τῶν συγκεντρώσεων τῶν Χριστιανῶν. Οἱ ἀνώτεροι ἰδίως κληρικοί, ἀρνούμενοι νὰ θυσιάσουν, ἐτιμωροῦντο παρευθύς μὲ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Διὰ τῶν διατάξεων αὐτῶν ἀπεσκοπεῖτο ἡ κατάρρευσις τοῦ δργανισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ θύματα ὑπῆρξαν καὶ πάλιν πολ-

λά: δι πάπας Σιξτος Β' (257 - 258), συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ ἵερουργῇ εἰς τὴν κατακόμβην τοῦ Καλλίστου (218-223), ἀπεκεφαλίσθη ἐπὶ τόπου μὲ τέσσαρας διακόνους· πέντε ἡμέρας κατόπιν συνελήφθη καὶ δι ἀρχιδιάκονος Λαυρέντιος. "Οταν τοῦ ἔζητησαν νὰ δηλώσῃ ποῦ ἔχουν κρυψῆ οἱ θησαυροὶ τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς διέταξε νὰ συγκεντρώσουν τὰς χήρας καὶ τὰ δρφανά, τὰ ὅποῖα συνετηροῦντο ἀπὸ συνεισφορᾶς τῶν Χριστιανῶν, ἐπιδείξας δὲ τὸ πλῆθος αὐτὸς (1500 περίπου) εἶπεν: «Αὐτοὶ εἶναι οἱ θησαυροὶ τῆς Ἐκκλησίας». Ἐτιμωρήθη δύμας σκληρῶς διὰ τὸ θάρρος του αὐτό. Ἐδέθη ἐπὶ πυρακτωμένης ἑσχάρας καὶ ἐψήθη ζωντανός. Εἰς τὴν Ἀφρικήν, εἰς τὴν πόλιν Utica, μέγα πλῆθος Χριστιανῶν ἐκάη δύμοι μὲ τὸν ἐπίσκοπον Quadratus. Ὁμοίως εἰς τὴν Καρχηδόνα ἀπεκεφαλίσθη ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς Κυπριανὸς τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ 258. "Οταν ἤκουσε τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀνθυπάτου, εἶπε μὲ ἀταραξίαν: Deo gratias (εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεόν). "Απειρον πλῆθος παρηκολούθησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποκεφαλίσεως ἐν Sexti. Πρὸ αὐτῆς παρήγειλεν δι μάρτυς ἐπίσκοπος νὰ δώσουν εἰς τὸν δῆμιον 25 χρυσᾶ νομίσματα. 'Ο λαός εἶχεν ἀπλώσει δόθόνας, διὰ νὰ συλλέξῃ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ μάρτυρος.

'Ο Ούαλεριανός, πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν, συνελήφθη αἷχμαλωτος, τὸ 259, καὶ ἐφονεύθη. 'Ο διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱός του Γαλλιηνός (260-268), ὅχι μόνον κατέπαυσε τοὺς διωγμούς, ἀλλ ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰ κοιμητήρια καὶ τοὺς ναούς, τῶν διποίων ἡ ἀνέγερσις εἶχε καταστῆ δυνατὴ ἥδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰώνος, μολονότι ἀκόμη δι Χριστιανισμὸς ἥτο ἀπηγορευμένη θρησκεία. Καὶ ἄτομα ἀκόμη ἀνέκτησαν ἀξιώματα καὶ περιουσίας, τὰς διποίας εἶχον ἀπολέσει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου διωγμοῦ. Τὰ μέτρα τοῦ Γαλλιηνοῦ ἰσοδυνάμουν σχεδὸν πρὸς ἀνοχὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Μέχρι δὲ τοῦ 303 ἀπήλαυσαν αἱ Ἑκκλησίαι πλήρους εἰρήνης. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο δι Χριστιανισμὸς ἔξηπλώθη εὑρύτατα, διὸ δὲ ὀργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἔλαβε τὴν πλήρη του διαμόρφωσιν.

Τέλος, τὸ 303, κατεφέρθη κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τὸ τελευταῖον πλῆγμα, τὸ διποίον ὑπῆρξε σφοδρότερον ἀπὸ δλα τὰ προηγηθέντα αὐτοῦ καὶ διήρκεσεν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν (303 - 313).

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ, ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ τὸ 285, εἰς οὐδεμίαν ἔμμεσον ἢ ἄμεσον δίωξιν τῆς Ἐκκλησίας προέβη κατὰ τὰ 18 πρῶτα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας του (285 - 303). "Ηδη εἰς πολλὰς πόλεις εἰχον ἀνεγερθῆ μεγαλοπρεπεῖς χριστιανικοὶ ναοί, ἔνας δὲ τοιοῦτος ἐκόσμει καὶ τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας, τὴν δποίαν εἶχε καταστήσει καθέδραν του. Πολλοὶ Χριστιανοὶ κατεῖχον ἀνώτατα ἀξιώματα εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν αὐλήν. Ἀκόμη καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Διοκλητιανοῦ Πρίσκα καὶ ἡ κόρη του Βαλερία διέκειντο εύνοϊκῶς πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Προσωπικῶς δὲ ἕδιος δὲ αὐτοκράτωρ ἦτο ἀπὸ τοὺς θιασώτας τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ ἐφρόνει διότι μόνον μὲ τὴν ἀναζωογόνησιν αὐτῆς θὰ ἀνέκτα καὶ ἡ αὐτοκρατορία τὴν παλαιὰν δύναμιν καὶ αἴγλην της. Σώφρων δμως, δπως ἦτο κατὰ γενικήν δμολογίαν, δὲν ἀπεφάσιζε νὰ διατάξῃ διωγμόν, διότι διέβλεπεν διότι τοιοῦτον μέτρον θὰ Ισοδυνάμει πρὸς ἐμφύλιον θρησκευτικὸν πόλεμον, ἀφοῦ 7 καὶ πλέον ἀπὸ τὰ 50 ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν Χριστιανοί. Ὁ σύζυγος δμως τῆς θυγατρός του Βαλερίας Γαλέριος, τὸν δποῖον δὲ Διοκλητιανὸς εἶχε προολάβει ὡς συνάρχοντα εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸν εἶχεν ἀναδείξει Καίσαρα, ἔτρεφε θανάσιμον μῖσος κατὰ τῆς νέας θρησκείας. Τὸ μῖσος αὐτὸ τὸ εἶχον ἐμπνεύσει εἰς αὐτὸν οἱ Νεοπλατωνικοὶ φιλόσοφοι, καὶ μάλιστα δὲ ἐκ Βιθυνίας Ἱεροκλῆς, δὲ ποῖος καὶ σύγγραμμα κατὰ τῶν Χριστιανῶν εἶχε γράψει. Αὐτὸν τούλαχιστον θεωρεῖ ὡς κύριον ὑποκινητὴν τοῦ διωγμοῦ δὲ σύγχρονός του χριστιανὸς ἀπολογητὴς Λακτάντιος.

Ἐπὶ πολὺ δὲ Διοκλητιανὸς ἀνθίστατο εἰς τὰς ἐπιμόνους προτροπὰς τοῦ Γαλερίου, ἀλλ᾽ ἐπὶ τέλους ὑπέκυψε καὶ ἐνέδωσεν. "Ως ἐὰν δὲ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν, ἥρωτησεν ἐπανειλημμένως τὰ μαντεῖα, ἐὰν ἔνας διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἦτο δίκαιος καὶ ἀν θέραψειν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κράτους. "Οπως ἦτο ἐπόμενον ἡ ἀπάντησις ὑπῆρξε καταφατική.

"Ως θλιβερὸν προανάκρουσμα τῶν μελλόντων νὰ ἐπακολου-

θήσουν, ἔξεδόθη κατά πρῶτον διαταγή, σύμφωνα μὲ τὴν δποίαν δλοι οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν στρατὸν ἀξιωματοῦχοι καὶ ὅπλιται διετάσσοντο νὰ θύσουν εἰς τοὺς νενομισμένους θεούς· δσοι ἡροῦντο θὰ ἔξεδιώκοντο τοῦ στρατεύματος καὶ θὰ ἔχανον τὰ ἀξιωματά των. 'Η διαταγὴ ἔξετελέσθη χωρὶς αἴματοχυσίαν. 'Ο στρατὸς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέβαινε κατάλληλον ὅργανον διὰ τὴν δίωξιν των Χριστιανῶν.

'Απὸ τῆς 23ης Φεβρουαρίου τοῦ 303 μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ 304 ἔξεδόθησαν τέσσαρα διατάγματα κατά τῶν Χριστιανῶν, τὸ ἐν αὐστηρότερον τοῦ ἄλλου. Δι' αὐτοῦ ἀπεσκοπεῖτο ἡ ἔξόντωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ κατεδαφίζοντο· καὶ κατά πρῶτον κατεδαφίσθη ὁ ναὸς τῆς Νικομηδείας. Αἱ Ἱεραὶ Γραφαὶ ἐκαίοντο. Οἱ δοῦλοι ἔχανον τὸ δικαίωμα ν' ἀπελευθερωθοῦν, οἱ δ' ἀπελεύθεροι καθίσταντο καὶ πάλιν δοῦλοι. Οἱ ἀιήκοντες εἰς ἀνωτέρας τάξεις ἔχανον πολιτικὰ δικαιώματα, προνόμια καὶ ἀξιώματα. Οἱ κληρικοὶ δλοι ἐφυλακίζοντο καὶ διὰ βασανιστηρίων ἔπρεπε νὰ ἔξαναγκασθοῦν νὰ θυσιάσουν. Τέλος δλοι οἱ Χριστιανοὶ διετάσσοντο ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ προσφέρουν εἰς τοὺς θεούς θυσίας. "Ηρχισαν λοιπὸν νὰ ρέουν κρουνοὶ χριστιανικοῦ αἵματος. 'Ο ἴστορικὸς Εὐσέβιος, ἀποκρυβεὶς εἰς Τύρον καὶ καταφυγών κατόπιν εἰς Θηβαΐδα τῆς Αἰγύπτου, περιγράφει τὰ μαρτύρια τῶν Χριστιανῶν τῶν χωρῶν αὐτῶν καὶ ἰδίως τῆς Αἰγύπτου, τῆς δποίας ὁ διοικητὴς Ἱεροκλῆς, ὁ μνημονευθεὶς ἀνωτέρω Νεοπλατωνικός, ἐφήρμοζε μὲ ἀπερίγραπτον σκληρότητα τὰ διατάγματα τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἰς μόνην τὴν μικρὰν ἐπαρχίαν τῆς Παλαιστίνης ἀναφέρονται 84 ὀμαδικὰ μαρτύρια. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐθανατώνοντο ἡμερησίως ἀπὸ 10 - 100 Χριστιανοί. Οἱ χρόνοι αὐτοὶ ἐκλήθησαν δικαίως ἡ ἐποχὴ τῶν μαρτύρων. 'Ελάχιστοι ὑπῆρξαν καὶ πάλιν οἱ πεπτωκότες. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς «ἡθλησαν» καὶ οἱ δύο ἰδιαιτέρως τιμώμενοι εἰς τὴν 'Ορδόδοξον 'Εκκλησίαν μεγαλομάρτυρες, ὁ ἐκ Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας Γεώργιος ὁ τροπαιοφόρος καὶ χιλιαρχος καὶ ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Δημήτριος. "Ηδη ἀπὸ τοῦ 5ου αἰώνος ἥρχισαν ν' ἀνεγείρωνται ναοὶ εἰς τὴν μνήμην των.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ διωγμὸς δὲν διεξήχθη μὲ τόσην ἀγριότητα. 'Ιδίως δ Καῖσαρ Κωστάντιος Χλωρός, δ πατήρ τοῦ μεγάλου

Κωνσταντίνου, διοικῶν τὴν Γαλατίαν, Ἰβηρίαν καὶ Βρεττανίαν, διέκειτο εὔνοϊκῶς πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Διὰ νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς συνάρχοντάς του, ἐφήρμοσεν εἰς τὴν περιοχὴν του—καὶ μάλιστα χαλαρῶς—μόνον τὸ πρῶτον διάταγμα, τὸ ἐπιβάλλον τὴν κατεδάφισιν τῶν ναῶν καὶ τὴν καῦσιν τῶν Ἱερῶν Γραφῶν.

Τὰ μέτρα, τὰ ὅποῖα δὲ Διοκλητιανὸς καὶ δὲ Γαλέριος ἔλαβον κατὰ τῶν Χριστιανῶν, δεικνύουν δτὶ καὶ οἱ δύο δὲν κατώρθωσαν νὰ κατανοήσουν τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας, τὴν ὅποιαν κατεπολέμουν, οὕτε νὰ συλλάβουν τὸ νόημα, οὕτε νὰ εἰσδύσουν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς. Ἐφρόνουν δτὶ δὲ Χριστιανισμὸς θὰ ἔξηφανίζετο, ἐὰν ἀπεστέρουν τὸν θεὸν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς λατρείας του, τοὺς ναούς, καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας του, τοὺς ἵερετις. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ συμβῇ — δπως καὶ συνέβη—διὰ θρησκείας, οἵαι ἥσαν αἱ ἀρχαῖαι. Ὁ Χριστιανισμὸς ἥτο πίστις, κοσμοθεωρία, ἐλπίς, ἥθικὸν φρόνημα, ἀγάπη. “Ολα δὲ αὐτὰ διὰ τῆς βίας ὅχι μόνον δὲν ἔξαφανίζονται, ἀλλ’ ἐνσχύονται περισσότερον.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ

ΝΩ Η Ἔκκλησία ὑφίστατο τὰ πλήγματα, τὰ ὅποια κατέφερε κατ' αὐτῆς ἡ κράταιά Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, καὶ ἥγωνίζετο διὰ νὰ διασώσῃ τὴν ὑπαρξίν της, εὑρέθη ὑποχρεωμένη ταυτοχρόνως ν' ἀντιμετωπίσῃ ἔνα, ἐξ Ἰσου ἐπικίνδυνον πρὸς τὸν ἔξωτερικόν, ἐσωτερικὸν ἔχθρόν. ‘Ο ἐσωτερικὸς αὐτὸς ἔχθρὸς ἥσαν οἱ αἱρετικοί, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀναφανῆ ἥδη ἀπὸ τῶν ἥμερῶν τῶν Ἀποστόλων.

Αἱρετικοὶ ὠνομάσθησαν ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἔκεῖνοι οἱ ὅποιοι σχηματίζουν περὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐσφαλμένας ἀντιλήψεις, καλούμένας αἱρέσεις, οἱ ὅποιαι δὲν στηρίζονται οὕτε εἰς τὰ κηρύγματα τοῦ Ἰησοῦν, οὕτε εἰς τὰς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν του, οὕτε εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ή ὅποια μεταδίδεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Εἰς τὰς πεπλανημένας αὐτὰς ἰδέας των προσπαθοῦν πάντοτε οἱ αἱρετικοὶ νὰ

προσελκύσουν καὶ ἄλλους καὶ ἀποβαίνουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἴτιοι τῆς διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ἡ Ἐκκλησία ἡγωνίζεται καὶ θ' ἡγωνίζεται πάντοτε κατὰ τῶν αἱρέσεων, μεταχειριζομένη πρὸς τοῦτο μόνον πνευματικά μέσα καὶ ὅπλα φωιτιζομένη ἀπὸ τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα", τὸ ὁποῖον παραμένον πάντοτε εἰς αὐτήν, τὴν προφυλάττει ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὴν καθοδηγεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Οἱ κυριώτεροι ἀπὸ τοὺς αἱρετικούς τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων ὑπῆρχαν οἱ Ἰουδαῖοντες καὶ οἱ Γνωστικοί. Καὶ οἱ δύο ὑπῆρχαν ἔξι ἵσου ἐπικίνδυνοι. Ἀνεφάνησαν εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὄποιους ἡ Ἐκκλησία ἡμύνετο διὰ τὴν ὑπαρξίν της, δ' ἐκκλησιαστικὸς ὄργανισμὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη προσλάβει τὴν πλήρη διαμόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν του. Ἡδύναντο λοιπὸν εὔκολως περιβεβλημένοι χριστιανικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔνδυμα νὰ διαδίουν τὰς σφαλεράς των ἰδέας, ἐνῷ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἦτο εὔκολον οὕτε νὰ τοὺς διακρίνῃ οὕτε ν' ἀντικρούσῃ τὰς πλάνας των. "Ἐπειτα, μὲ τὰ διδάγματά των, ἡλλοιώνετο ἡ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ· διεστρέφετο καὶ παρεμορφώνετο τὸ Εὐαγγέλιον, ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡθικὴ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος· δ' Χριστιανισμὸς ἐτίθετο εἰς ἵσην μοῖραν μὲ τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἡ μὲ ἄλλα θρησκεύματα τῆς Ἀνατολῆς· ἀνεμειγνύοντο μὲ αὐτὸν στοιχεῖα ξένα, τὰ ὄποια εἶχον ληφθῆ ἀπὸ φιλοσοφικὰς θεωρίας.

Καὶ ποῖοι μὲν ἥσαν οἱ Ἰουδαῖοντες, πόθεν προήρχοντο, τὶ ἐπεδίωκον, πῶς ἀντιμετωπίσθησαν καὶ παρεμερίσθησαν τελικῶς; τὸ εἴδομεν εἰς τὴν ζωήν τοῦ Παύλου. Οἱ δὲ Γνωστικοί προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν ἔξι ἔθνῶν Χριστιανῶν. Ὁνόμαζον τὸν ἔαυτόν τους Γνωστικούς, διότι ἐκαυχῶντο ὅτι αὐτοὶ εἶχον ἀποκτήσει τὴν πλήρη γνῶσιν καὶ τὴν βαθύτεραν κατανόησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνῷ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐστηρίζοντο μόνον εἰς τὴν πίστιν. Ἐνεφανίζοντο ως φιλόσοφοι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐπεδίωκον νὰ δημιουργήσουν μίαν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν. Κυρίως δύως ούδεν ἄλλο ἐπραττον, παρὰ νὰ ἀκολουθοῦν μίαν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πολλοὶ δηλαδὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, μὴ ἴκανοποιημένοι ἀπὸ τὰ πολλὰ θρησκεύματα, τὰ ὄποια ἐκυκλοφόρουν καὶ προσελκυον ὀπαδούς, ἔξέλεγον ἀπὸ δλα ἰδέας τῆς ἀ-

ρεσκείας των, ὀνεμείγνυον καὶ μερικάς φιλοσοφικάς θεωρίας καὶ τοιουτοτρόπως διεμόρφων παράδοξα καὶ τερατώδη κατασκευάσματα τῆς ἰδικῆς των ἐμπνεύσεως, τὰ δποῖα τὰ παρουσίαζον ως θρησκευτικὴν φιλοσοφίαν ἡ φιλοσοφικὴν θρησκείαν. Πολλὰ τοιαῦτα ἀλλόκοτα συγκροτήματα ἔξηφανίσθησαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, χωρὶς νὰ παραμείνῃ οὕτε ἔχνος ἔξ αὐτῶν. Ἡ αὐτὴ τύχη θὰ ἐπεφυλάσσετο καὶ εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐὰν οἱ γνωστικοὶ ἐπετύγχανον εἰς τὰς προσπαθείας των. Ἀλλ' ἡ πλάνη ἥτο τόσον ἀντίθετος πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ὅτε δὲν ἐπέτυχε νὰ ἀναμειχθῇ μετ' αὐτῆς, ἀλλ' ἔξηφανίσθη.

Κύρια διδάγματα τῶν Γνωστικῶν ἥσαν δτι ἔδεχοντο δύο ἀρχὰς τοῦ κόσμου καὶ δύο θεούς, θεὸν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀπὸ τὸν δποῖον προέρχονται δλα τ' ἀγαθά, καὶ θεὸν τοῦ κακοῦ, ἀπὸ τὸν δποῖον πηγάζουν δλα τὰ κακά. Ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς θεούς ἀπορρέουν ἄλλοι κατώτεροι—ἄλλοι μὲν ἀγαθοὶ καὶ ἄλλοι κακοὶ—δνομαζόμενοι αὶ ὡνες. "Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς αἰῶνας ἥτο καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὁ δποῖος ἥλθε νὰ λυτρώσῃ τὰς εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ριφθείσας καὶ δεσμευμένας εἰς τὸ δεσμωτήριον τοῦ σῶματος ψυχὰς καὶ νὰ τὰς δδηγήσῃ οὕτως εἰς τὴν ούρανίαν τῶν πατρίδα. Ὁ δρατὸς κόσμος ἔδημιουργήθη ἀπὸ ἔνα ἐκ τῶν κακῶν θεῶν, ἀπὸ τὸν Δημιουργόν, τὸν Θεὸν τῆς Π. Δ. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δὲν εἶναι ἡ τελειοποίησις καὶ συμπλήρωσις τῆς Ἰουδαϊκῆς, ἀλλ' ἡ ἄκρα ἀντίθεσις πρὸς αὐτήν. Τὸ κακὸν ἔχει τὴν ἔδραν του εἰς τὴν ὅλην, συνεπῶς καὶ εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Τοῦτο πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ μὲ ὑπεραυστηρὰν ἔγκράτειαν ἡ καὶ μὲ σωματικὰς καταχρήσεις. Εἶναι εὔκολον ν' ἀντιληφθῇ κανεὶς ἀν δύναται νὰ διακρίνῃ καὶ ἔχνος ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ναζωραίου, ὡς τὰ ἀποκρουστικὰ αὐτὰ κατασκευάσματα. Ἐξ ἔσου δμως εύκόλως δύναται ν' ἀντιληφθῇ καὶ ποῖον κίνδυνον διέτρεξεν ὁ Χριστιανισμὸς ἔξ αὐτῶν.

Διὰ νὰ διαδώσουν τὰς ἰδέας των οἱ Γνωστικοί, συνέθετον καὶ ἔθετον εἰς κυκλοφορίαν παντὸς εἴδους ἔργα: ποιήματα, πραγματείας, συγγράμματα παρόμοια τὴν μορφήν πρὸς τ' Ἀποστολικά—Εύαγγέλια, Πράξεις, Ἐπιστολάς, Ἀποκαλύψεις—εἰς τὰ δποῖα ἔθετον ψευδεῖς ἐπιγραφάς, ἐμφανίζοντες αὐτὰ ὡς ἔργα τῶν Ἀποστόλων ἡ Ἀποστολικῶν ἀνδρῶν. Ὁμοίως ἐπεκαλοῦντο καὶ

μίαν δῆθεν μυστικήν παράδοσιν, διασωθεῖσαν μόνον εἰς αὐτούς.

Ἐναντίον τῶν Γνωστικῶν ἡγωνίσθη μὲν θάρρος καὶ δεξιότητα μία δράξει ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, ἰδίως δὲ Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυών), δὲ Ἱππόλυτος, πρεσβύτερος ἐν Ρώμῃ, καὶ ἑλάχιστοι ἄλλοι. ᘙναντίον δμως αὐτῶν ἐστρατεύθη καὶ δλη ἡ Ἔκκλησία. Εἰς τὴν δῆθεν μυστικήν των παράδοσιν ἀντετάχθη ἡ γνησία παράδοσις, ἡ δποία διεφυλάχθη εἰς τὴν Ἔκκλησίαν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἐπισκόπου εἰς ἐπίσκοπον. Εἰς τὰ ψευδεπίγραφα καὶ ἀπόκρυφα ἔργα, τὰ δποῖα ἔθετον εἰς κυκλοφορίαν οἱ Γνωστικοί, ἀντέταξεν ἡ Ἔκκλησία τὰ γνήσια ἔργα τῶν Ἀποστόλων, ἀπὸ τὰ δποῖα, διαφυλαττόμενα εἰς τὰς ἐκκλησίας, κατήρτισε συλλογήν, ἡ δποία ὠνομάσθη κανῶν τῆς Κ. Δ. Καὶ τέλος, διὰ νὰ προφυλαχθοῦν οἱ Χριστιανοί, κατηρτίσθησαν ἀπὸ τὰς κατὰ τόπους ἐκκλησίας σύντομοι ἑκθέσεις τῆς πίστεως, δμολογίαι καὶ σύμβολα (σημεῖα διὰ τῶν δποίων διεκρίνοντο οἱ γνήσιοι Χριστιανοί ἀπὸ τοὺς μὴ γνησίους), τὰ δποῖα, περιέχοντα τὰς κυριωτέρας διδασκαλίας τῆς πίστεως, ἥρχιζον ἀπὸ τὴν λέξιν: «Πιστεύω».

Ο ἀνωτέρω μνημονεύθεις Εἰρηναῖος εἰς τὸ κατὰ τῶν Γνωστικῶν ἔργον του ἀποδεικνύει κατ' ἀρχὰς ὅτι αἱ διδασκαλίαι τῶν αἵρετικῶν τούτων ἔχουν ληφθῆ ἀπὸ τὰς θεωρίας προχριστιανικῶν φιλοσόφων. Μετὰ ταῦτα, ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτούς, τοὺς λέγει: «Ἐκεῖνοι—οἱ προχριστιανικοὶ φιλόσοφοι—τῶν δποίων αἱ διδασκαλίαι συμπίπτουν μὲ τὰς διτάς σας, ἐγνώρισαν τὴν ἀλήθειαν ἡ ὅχι; »Αν τὴν ἐγνώρισάν, τότε ἦτο περιττὸν νὰ ἔλθῃ δ Σωτὴρ εἰς τὸ κόσμον. Διότι διατί ἥλθε; διὰ νὰ φέρῃ τὴν ἥδη γνωστὴν ἀλήθειαν εἰς ἐκείνους οἱ δποῖοι τὴν ἐγνώριζον; »Αν δμως οὗτοι δὲν ἐγνώριζον τὴν ἀλήθειαν, τότε πῶς δύνασθε σεῖς νὰ καυχᾶσθε ὅτι κατέχετε τὴν βαθυτάτην γνῶσιν δμοῦ μὲ ἐκείνους οἱ δποῖοι δὲν ἐγνώρισαν τὴν ἀλήθειαν; »

Ἐνας ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἴστορικούς ἀποκαλεῖ τὸν Γνωστικισμὸν τὴν ἴσχυροτάτην αἴρεσιν τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Καὶ τελικῶς ἀποφαίνεται: ««Ἡ νίκη τῆς Ἔκκλησίας κατὰ τοῦ Γνωστικισμοῦ ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς θείας προελεύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπόδειξιν οὐδόλως ὑπολειπομένην εἰς λαμπρότητα ἀπὸ τὸν θρίαμβον αὐτῆς κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

1. Γενική ἐπισκόπησις

Ι ΛΟΓΟΙ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι «οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. Δ' 23), ἀπέβησαν καθοριστικοὶ διὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Αὕτη ἡτο — καὶ θά εἶναι πάντοτε — καθαρῶς πνευματική. «Ἐν ἄλλῳ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς χριστιανικῆς λατρείας εἶναι ὅτι αἱ τελεταὶ αὐτῆς, αἱ κληθεῖσαι μυστήρια — βάπτισμα, χρῖσμα, εὐχαριστία κτλ. — εἶχον πάντοτε ἐν ἡθικόν νόημα καὶ ἀπέρρεον ἀπ' αὐτὰς ἡθικαὶ ὑποχρεώσεις εἰς τὸν μετέχοντα αὐτῶν.

2. Τόποι λατρείας

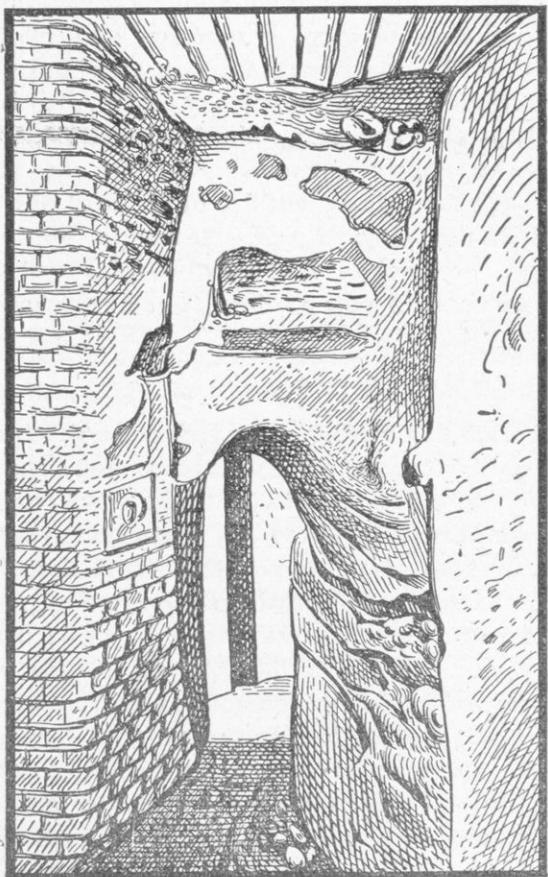
ΑΤΑ ΤΟΥΣ Ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ πέραν ἀκόμη, ὡς τόποι λατρείας ἔχρησιμοποιοῦντο κατ' ἀρχὰς ἵδιωτικαὶ οἰκίαι. Ὡς μανθάνομεν ἀπὸ «πράξεις μαρτύρων» καὶ ἀνευρεθέντα μνημεῖσα, ἐν καιρῷ διωγμῶν κατέφευγον οἱ Χριστιανοὶ πρὸς τέλεσιν τῆς λατρείας εἰς κοιμητήρια, νεκροταφεῖα δηλαδή, καὶ εἰς κατακόμβας (ὑπογείους στενούς διαδρόμους εἰς Ρώμην καὶ ἀλλαχοῦ), αἱ δοποῖαι καὶ αὐταὶ ἔχρησιμοποιοῦντο ὡς χριστιανικὰ νεκροταφεῖα. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰῶνος ἥρχισαν νὰ κτίζωνται ἵδιαίτεροι εὐκτήριοι οἶκοι ἢ ναοὶ τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ τρίτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος ὑπῆρχον εἰς πολλὰς πόλεις ἐπιβλητικὰ κτίρια διὰ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν.

Εἰς τοιοῦτος ἡτο καὶ ὁ ναὸς τῆς Νικομηδείας, ὁ δοποῖος κατεστράφη κατὰ διαταγὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Τὰ σχέδια, κατὰ τὰ δοποῖα ἐκτίζοντο οἱ ναοί, ἥσαν διάφορα, ἐπεκράτησεν δύμως γενικῶς ὁ ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς (ἐπιμήκη δρθογώνια κτίρια, ἀποληγοντα εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα καὶ διηρημένα ἐσωτερικῶς διὰ κιονοστοιχιῶν).

Απὸ φόβον μὴ περιπέσουν οἱ ἔξ ἔθνῶν Χριστιανοὶ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀπεφεύχθη κατ’ ἀρχὰς ἡ χρῆσις τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς εἰς τὴν λατρείαν. Ταχέως δόμως ἤρχισε

νὰ ὑπερνικᾶται τὸ δέος τοῦτο καὶ οὕτω διεμορφώθη βαθμιαίως χριστιανικὴ τέχνη. Τὰ πρῶτα προϊόντα τῆς ἥσαν σύμβολα, τὰ ὅποια μὲν Ἐλληνιστικὴν τεχνοτροπίαν καὶ μὲ συγκινητικὸν τρόπον ἐκφράζουν τὴν πεποίθησιν τῶν Χριστιανῶν εἰς τὸν Θεόν, ὡς σωτῆρα ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ εἰς τὴν μακαριότητα τῆς μελλοντικῆς ζωῆς. Τὰ σύμβολα αὐτὰ ἥσαν κατὰ πρῶτον ἐν χρήσει εἰς τὸν ἴδιωτικὸν βίον τῶν Χριστιανῶν, ἐπὶ σκευ-

Eίδος κατακόμβης

ῶν, ἐνδυμάτων, τοῖχων, οἴκων, τάφων. Μὲ αὐτὰ εἶναι διακοσμημένοι καὶ οἱ τοῖχοι τῶν κατακομβῶν. Κατὰ μικρὸν δὲ εἰσήγοντο καὶ εἰς τοὺς τόπους τῆς λατρείας. Τοιαῦτα σύμβολα ἥσαν δὲ σταυρὸς, ἡ ναῦς (τῆς ἐκκλησίας), ἡ λύρα (τῆς προσευχῆς). Ἡ

ἄγκυρα (τῆς ἐλπίδος), ὁ ἵχθύς (τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ=Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Γίδος Σωτήρ), ἡ περιστερά (τῆς ἀθρῷότητος), τὸ πρόβατον, ὁ κριός (τοῦ θυσιασθέντος Σωτῆρος), ὁ φοῖνιξ (τὸ μυθολογούμενον πτηνὸν τῆς ἀναστάσεως) κτλ. Ἀπό τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἔχομεν καὶ τὰς πρώτας εἰκόνας, παριστανούσας σκηνὰς ἐκ τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Δ.

3. Αἱ χριστιανικαὶ τελεταὶ ἡ τὰ μυστήρια

ΛΑ ΤΑ γνωστὰ εἰς ἡμᾶς σήμερον ἐπτὰ μυστήρια, διά τῶν ὁποίων μεταδίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ θεία εὐλογία, μαρτυροῦνται ἥδη ὡς τελούμενα—καθ' ἀπλούστατον βέβαια τρόπον—ἥδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀποστόλων. Κέντρον τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἦτο ἥδη ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἡ θεία εὐχαριστία, θεωρουμένη ἀνέκαθεν ὡς ἀναίμακτος ἀναπαράστασις τῆς σταυρικῆς θυσίας Θεανθρώπου. «Ἡ «Διδαχὴ τῶν 12 Αποστόλων», ἔργον γραφὲν περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου αἰῶνος, καὶ δὲ Ἰουστίνος ὁ μάρτυς τὴν δνομάζουν ρητῶς θυσίαν. Πῶς αὕτη ἐτελεῖτο κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν, ἔχομεν περιγραφὴν ἐν Πράξ. Β' 42 καὶ Κ' 7-11. Ἐκτενεστέραν περιγραφὴν εὑρίσκομεν εἰς τὴν «Διδαχὴν τῶν 12 Αποστόλων» καὶ εἰς τὴν πρώτην ἀπολογίαν τοῦ Ἰουστίνου. Κατ' αὐτήν, ἡ τελετὴ ἥρχιζε μὲν ἀνάγνωσμα ἐκ τῆς Βίβλου, ἐπηκοούθει ὅμιλα τοῦ προεστῶτος, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῶν κατηχουμένων καὶ τῶν μετανοούντων, ἐγίνετο κοινὴ καὶ γενικὴ προσευχὴ. Εἴπετο ὁ κοινὸς ἀσπασμός. Οἱ πιστοὶ κατόπιν προσέφερον ἄρτον καὶ οἶνον μεμειγμένον μεθ' ὕδατος εἰς τὸν ἐπίσκοπον. «Ἐυχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος καὶ εὐφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῶν διάκονοι διδόσαιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἶνου καὶ ὕδατος καὶ τοῖς οὖ παροῦσιν ἀποφέρουσιν». Ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ Ἰουστίνου πρέπει νὰ συμπληρωθῇ μὲ τὴν προσθήκην, διτι κατὰ τὴν εὐχαριστήριον τελετὴν ἐψάλοντο καὶ ψαλμοὶ ἀπὸ τὴν Π. Δ. (Ψαλμ. Β', ΞΒ', ΡΜ' καὶ ἄλλοι) καὶ χριστιανικοὶ ὕμνοι, οἱ περιεχόμενοι ἥδη εἰς τὸ κατὰ

Λουκᾶν Εὐαγγέλιον (Α' 46-53 και 68-70 και Β' 29-32), δέ όως θινδός ύμνος, συντεθεὶς ἀπό τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις (Λουκ. Β' 14) και ἄλλα τεμάχια, δέ τρισάγιος ('Ησ. ΣΤ' 1-4) και δέ θριαμβευτικός ύμνος ('Ωσαγνὸν κτλ. Ματθ. ΚΑ' 9). Σημειωτέον δτι ή θεία εὐχαριστία συνηνωμένη, δπως ἥδη ἐλέχθη (σελ. 21-22), ἀρχικῶς μετά τῆς ἀγάπης, ἔχωρίσθη κατόπιν ἀπ' αὐτῆς και μετετέθη εἰς τὴν πρωΐαν, ἐνῷ αἱ ἀγάπαι ἐγίνοντο τὴν ἐσπέραν, μέχρις δτου ἔπαυσαν τελούμεναι.

'Από τὰ ἔργα τῶν ἀμέσων μαθητῶν τῶν Ἀποστόλων, τῶν δόνομασθέντων ἀποστολικῶν πατέρων, λαμβάνομεν ἰδέαν τῶν ἀπλῶν και ἐποικοδομητικῶν κηρυγμάτων, τὰ ὅποια ἐγίνοντο κατὰ τὰς συγκεντρώσεις τῶν Χριστιανῶν. Δυνάμεθα δὲ τὴν φαντασίαν μας ν' ἀναπαραστήσωμεν μὲ πόσην ζέσιν θ' ἀπηγθύνετο κατὰ τὰς συγκεντρώσεις τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα ή Κυριακὴν προσευχήν, ἵδιως δὲ στροφαὶ αὐτῆς, δπως: «Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ φῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ» και μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν.

4. Εορταὶ

ΔΗ ΑΠΟ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀποστόλων, ἀντικατεστάθη τὸ Ἰουδαϊκὸν Σάββατον διὰ τῆς «μιᾶς (πρώτης) τῶν Σαββάτων», τῆς πρώτης δηλαδὴ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, ή ὅποια ὀνομάσθη «ἡμέρα τοῦ Κυρίου», «Κυριακὴ ἡμέρα» και κατόπιν ἀπλῶς «Κυριακή». Εἰς τὴν «Διδαχὴν τῶν 12 Ἀποστόλων» ἀναγινώσκομεν (κεφ. VIII): «Ἄι δὲ νηστεῖαι ὑμῖν μὴ ἔστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, νηστεύουσι γὰρ δευτέρᾳ σαββάτῳ και πέμπτῃ, ὑμεῖς δὲ νηστεύσατε Τετάρτην και Παρασκευήν». «Αν και τὸ Πάσχα ἐωρτάζετο κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους, δὲν εἶναι βέβαιον.

'Από τοῦ Β' αἰῶνος ἀναφέρονται, ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς, τὸ Πάσχα, ή Πεντηκοστὴ (βλ. σελ. 18), ή 'Ανάληψις, ή ἐօρτὴ τῶν 'Ἐπιφανείων, αἱ μνῆμαι τῶν μαρτύρων. Τοῦ Πάσχα προηγεῖται νηστεία, τῆς ὅποιας ἥτο ἀδριστος δ τρόπος και δ χρόνος. Αἱ ἄλλαι γνωσταὶ εἰς ἡμᾶς ἐօρται καθιερώθησαν βραδύτερον.

5. Χριστιανικά ήθη και έθιμα

ΤΙ ΤΑ χριστιανικά ήθη ήσκησαν σπουδαίαν ἐπίδρασιν διὰ τὴν ἔξαπλωσιν καὶ τὴν τελικὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, περὶ τούτου ἔγινεν ἡδη λόγος καὶ προηγουμένως (σελ. 73). ‘Ομοίως μᾶς εἶναι γνώστὸν δτι, καθ’ ὃν χρόνον διὰ χριστιανισμὸς ἐπάλαισε διὰ τὴν ὑπαρξίν του ἐναντίον τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκροτορίας καὶ τῶν αἱρέσεων, διεξῆγε συγχρόνως ἀγῶνα ἐναντίον ἄλλων εὐρέως διαδεδομένων εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος θρησκεῖῶν, αἱ δόποιαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀντίπαλοι αὐτοῦ. Αἱ θρησκεῖαι, αἱ καλούμεναι συνήθως εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων «μυστήρια» καὶ «μυστηριακαὶ θρησκεῖαι», παρεῖχον καὶ αὐταὶ ὑπόσχεσιν εἰς τοὺς δπαδούς των περὶ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν, λυτρώσεως, ἀναγεννήσεως κοινωνίας μετὰ τῆς Θεότητος καὶ αἰωνίας ζωῆς. ’Αλλ’ ἐνῷ αῦται ἡρκοῦντο μόνον εἰς τὰς συμβολικὰς τελετάς των, εἰς τὰς δποίας ἀπέδιδον μαγικὴν δύναμιν, μόνον διὰ χριστιανισμὸς ἡξίωσεν ἀπὸ τοὺς δπαδούς του καὶ κατώρθωσε τελικῶς νὰ ἐπιβάλῃ ὥστε αἱ ἰδεῖαι αὐταὶ νὰ μετατραποῦν εἰς πρᾶξιν, μίαν πρᾶξιν, ἡ δποία ἀπέσπασε τὸν θαυμασμὸν τοῦ μὴ χριστιανικοῦ κόσμου. Μόνον τὰ χριστιανικὰ αἰσθήματα, ἡ χριστιανικὴ πρᾶξις, ἡ χριστιανικὴ ζωή, μόνον αὐτὰ ἐπρεπε νὰ δείξουν δτι εἶναι κανεὶς πραγματικὸς Χριστιανός. Προσέλαβεν οὕτως ἡ νέα θρησκεία μίαν ἡθικὴν σοβαρότητα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς δπαδούς της ἔνα ἡθικὸν ἀνθρωπισμόν. Καὶ δὲν πρέπει βέβαια νὰ φανταζώμεθα δτι ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν αἱ ἀνθρώπιναι ἀδυναμίαι, ἐλλείψεις καὶ κακίαι. Εἰς τὴν Ἀποστολικὴν ἀκόμη ἐποχὴν βλέπομεν τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν νὰ ψεύδωνται (Πράξ. Ε' 2-11). ‘Ομοίως πληροφορούμεθα περὶ γογγυσμοῦ τῶν ‘Ελληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἐβραίους (Πράξ. ΣΤ' 1). Αἱ παρεκτροπαὶ δμως αὐταὶ ἐτιμωροῦντο καὶ οἱ παρεκτρεπόμενοι ἡ βαρέως ἀμαρτάνοντες ἀπεκλείοντο ἐπ’ ἀρκετὸν τῆς Χριστιανικῆς κοινωνίας. Εἰς τὸ σύνολόν της δμως ἡ χριστιανικὴ κοινότης ἦτο ἐν ἀπὸ ἡθικῆς ἀπόψεως ἐπιβλητικὸν φαινόμενον.

‘Ως διακρίνουσαι τοὺς ἀρχαίους χριστιανούς ἀρεταὶ ἀναφέρονται ἡ αὐστηρότης καὶ ἀγνότης τῶν ἡθῶν, ἡ ἐγκράτεια καὶ σωφροσύνη, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ εἰρηνοποιὸς διάθεσις, ἡ ἀνεξικακία, ἡ διαλλακτικότης καὶ ὑποχωρητικότης καὶ πρὸ παντὸς ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ἡ παραμερίζουσα ὅλας τὰς δυσχερείας καὶ λύουσα ὅλα τὰ προβλήματα. Αὕτη ἔθεωρεῖτο ὡς τὸ κυριώτερον χάρισμα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὸ μεταδιδόμενον εἰς τοὺς πιστεύσαντας (Α΄ Κορινθ. ΙΓ΄ 1-13).

‘Ο ἄγνωστος συγγραφεὺς μιᾶς χριστιανικῆς ἀπολογίας, γραφείσης μὲ μορφὴν ἐπιστολῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνος, περιγράφει ὡς ἔξῆς τὰ χριστιανικὰ ἥθη: «Οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν σάρκα, ἀλλὰ δὲν ζοῦν κατὰ σάρκα, διαμένουν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ πολιτεύονται εἰς τὸν οὐρανόν, πείθονται εἰς τοὺς καθαρισμένους νόμους καὶ μὲ τὴν ζωήν των νικοῦν τοὺς νόμους. Ἀγαποῦν ὅλους καὶ διώκονται ὑπὸ ὅλων. Ἀγνοῦνται καὶ κατακρίνονται, θανατοῦνται καὶ ζωοποιοῦνται, πτωχεύονται καὶ πλουτίζουν πολλούς, στεροῦνται ἀπ’ ὅλα καὶ ἐν τούτοις ἀπὸ ὅλα ἔχουν περίσσειαν, ἀτιμώνονται καὶ μὲ τὰς ἀτιμώσεις δοξάζονται... ἐμπατίζονται καὶ εὔλογοιν. ὑβρίζονται καὶ τιμοῦν, ἐνῷ ἀγαθοποιοῦν, τίμωροῦνται ὡς κακοί, τιμωρούμενοι μὲ θάνατον χαίρουν, ὡς ἔάν τοὺς δίδεται νέα ζωή... Καὶ συντόμως δ, τι εἶναι εἰς τὸ σῶμα ἡ ψυχή, τοῦτο εἶναι εἰς τὸν κόσμον οἱ Χριστιανοί».

‘Ο ἀπολογητὴς πάλιν Θεόφιλος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, λέγει: «Εἰς τοὺς Χριστιανούς ἀνευρίσκει κανεὶς σοφὴν αὐτοκυριαρχίαν, εἰς αὐτοὺς ἀσκεῖται ἡ ἐγκράτεια, φυλάττεται ἡ μονογαμία, τηρεῖται ἡ ἀγνότης, ἡ ἀδικία ἔξαφανίζεται, ἡ ἀμαρτία ἔξιλοθρεύεται, ἡ δικαιοσύνη ἀσκεῖται, δόνομος τηρεῖται, ἡ εύσέβεια μαρτυρεῖται μὲ τὴν πρᾶξιν, δόμολογεῖται δ Θεός, ἡ ἀλήθεια θεωρεῖται ὡς τὸ ὑψιστον. Ἡ χάρις τοὺς διαφυλάττει, ἡ εἰρήνη τοὺς πραστατεύει, δ ‘Ἄγιος Λόγιος τοὺς δῦνει, ἡ σοφία τοὺς διδάσκει, ἡ αἰωνία ζωὴ τοὺς κατευθύνει».

‘Ο ἔθνικὸς ἰατροφιλόσοφος Γαληνὸς (περὶ τὸ 200) ἔξυμνεῖ τὴν ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου, τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἀγνότητά τῶν, διαδηλώνει δ’ δτι ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν καὶ Χριστιανοί, οἱ δόποιοι εἰς τὴν αὐτοκυριαρχίαν

καὶ τὸν ζῆλόν των διὰ τὸ ἴδεωδες καὶ τὸ εὐγενὲς οὐδόλως ὑπολείπονται τῶν ἀληθῶν φιλοσόφων.

Σύμφωνα μὲ τὰ ἥθη διεμορφώθησαν καὶ τὰ χριστιανικά ἔθιμα. Ἡ καθημερινὴ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ καθηγιάζετο μὲ τὴν ἴδιωτικήν ἡ κατ' οἶκον προσευχήν. Αὕτη ἐγίνετο τρίς τῆς ἡμέρας, πρωῖαν, μεσημβρίαν καὶ ἐσπέραν. Σπουδαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τῆς περιόδου αὐτῆς (ὅπως δὲ Τερτυλλιανός, δὲ Κυπριανός καὶ ὁ Ὁριγένης) ἔξετάζουν ἴδιαιτέρως τὸ ζήτημα τῆς προσευχῆς καὶ τονίζουν τὰ εὐεργετικά αὐτῆς ἀποτελέσματα. Ἰδίως ἐρμηνεύουν τὸ ὑπόδειγμα, τὸ δποῖον δὲ Κύριος παρέδωσεν εἰς τοὺς μαθητάς του, τὴν Κυριακήν προσευχήν.

Ἐνωρὶς μαρτυρεῖται ἡ συνήθεια τῆς σημειώσεως διὰ τοῦ σταυροῦ. Αὕτη ἐγίνετο κυρίως πρὸ τῆς ἀναλήψεως καὶ τῆς ἐνάρξεως κάθε ἐργασίας. Ἐνδύματα, οἰκίαι καὶ σκεύη τῶν Χριστιανῶν ἐκοσμούντο μὲ τὰ μνημονευθέντα ἥδη σύμβολα, τὰ δποῖα κατόπιν εἰσήχθησαν καὶ εἰς τοὺς ναούς. Θεάματα, δπως θέατρα, ἵπποδρομίαι, ἀρματοδρομίαι, θηριομαχίαι καὶ μονομαχίαι, ἀπεφεύγοντο ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, διὰ τὴν ἀνηθικότητα, ἡ δποία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπεκράτει, καὶ τὴν ἀγριότητα, ἡ δποία ἐξεδηλώνετο εἰς αὐτά. Μερικά ἐπαγγέλματα (καὶ ἴδιαιτέρως τοῦ ἀγαλματοποιοῦ, τοῦ θεατρικοῦ ὑποκριτοῦ, τοῦ μάγου, τοῦ μάντεως κλπ.) ἥσαν ἀπηγορευμένα· δποίος ἐγίνετο δεκτός, καὶ ὡς κατηχούμενος ἀκόμη, ὅφειλε νὰ τὸ παραιτήσῃ.

Διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καθηγιάσθη ὁ οἰκογενειακὸς βίος. Ἡ γυνὴ ἀνυψώθη, ἔπαισε νὰ εἶναι δούλη τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἔθεωρεῖτο ἵσαξιον μὲ αὐτὸν πλᾶσμα. Ἡδη εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου ὑπάρχει πίναξ τῶν οἰκογενειακῶν καθηκόντων (Ἐφεσ. Δ' 22 - 36 καὶ ΣΤ' 2 - 9, Κολοσ. Γ' 18 - 23). Οἱ δεσμοὶ οὕτω μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας κατέστησαν στενότεροι. Ἡ πρὸς τοὺς δούλους συμπεριφορὰ τῶν κυρίων ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀδελφική. Ἡ χριστιανικὴ ἀντιληψὶς περὶ ἵστητος ὅλων τῶν ἀνθρώπων συνετέλεσεν ὥστε δλίγον κατ' ὅλιγον νὰ ἔξαφανισθῇ ὁ καταισχύνας τὴν ἀνθρωπότητα θεσμὸς τῆς δουλείας

Ο μαρτυρήσας ἐπὶ Τραϊανοῦ (98 - 117) Ἰγνάτιος, δὲ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ἀπαιτεῖ ἡ ἔνωσις τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς διὰ τοῦ γάμου νὰ γίνεται «μετὰ τῆς γνώμης τοῦ ἐπισκό-

που, ίνα ό γάμος ή κατά Κύριον και μὴ κατ' ἐπιθυμίαν». Μετά τὴν συμφωνίαν τοῦ γάμου ἐγίνετο μετάβασις εἰς τὴν ἑκκλησίαν. Ἐπηκολούθει προσευχὴ τῆς κοινότητος, Ἱερατική εὐλογία καὶ κοινωνία τῶν τιμῶν δώρων. Οὕτω πλέον ἡ γαμήλιος τελετὴ ἀπέβη βαθμιαίως μυστήριον. Δεύτερος γάμος ἐγίνετο δεκτὸς μὲ δισταγμόν, ἀπηγορεύετο δ' εἰς τοὺς κληρικούς. Ἡ εὐρέως διαδεδομένη εἰς τοὺς ἔθνικούς ἀπάνθρωπος συνήθεια νὰ φονεύωνται τὰ βρέφη ἥδη εἰς τὸν μητρικὸν κόλπον ἡ καὶ νὰ ἐκτίθενται κατεδικάζετο ἀπολύτως ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς.

“Οπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ εὐρήματα τῶν κατακομβῶν, ἡ χρῆσις κοσμημάτων δὲν ἀπηγορεύετο ἀπολύτως. Ἡ πολυτέλεια ὅμως καὶ ἡ σπατάλη δι' αὐτὰ ἔθεωρεῖτο ὡς ἀπάδουσα πρὸς τὴν χριστιανικὴν σοβαρότητα, ἡ δὲ ψιμυθίωσις (φτιασίδωμα) ἔθεωρεῖτο ὡς μομφὴ κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐὰν μη ἐπροίκισεν οὗτος τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτὸν ὠραιότητα καὶ ὡς προσπάθεια ἀνατροπῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεθείσης φυσικῆς τάξεως. Ὁμιλῶν δὲ Κλήμης δ' Ἀλεξανδρεὺς—εἰς τὸ ἔργον του «Παιδαγωγὸς»—διὰ τὸν στολισμὸν τοῦ σώματος, δὲν ἀπαγορεύει τόσον τὴν χρῆσιν κοσμημάτων δσον τὸν ἀχαλίνωτον πόθον δι' αὐτὰ. Ἀναγνωρίζει δ' ὡς εὐπρεπῆ ψυχαγωγίαν τὴν γυμναστικήν, τὸ κυνήγιον, τὸ ψάρευμα.

Τὰ τυχηρὰ παίγνια ἀπηγορεύοντο.

Τὴν ἐν χρήσει εἰς τοὺς ἔθνικούς καθισιν τῶν νεκρῶν τὴν ἀπέκρουνον οἱ Χριστιανοί, ἐπροτίμων δὲ τὸ ἀρχαῖον καὶ εὐγενέστερον ἔθιμον τῆς ταφῆς. Τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν των ἑκόσμουν μὲ εἰκόνας καὶ σύμβολα, τὰ δόποια ἑξέφραζον τὴν βεβαίαν ἐλπίδα διὰ μίαν μακαρίαν ζωὴν πέραν τοῦ κόσμου τούτου.

Διὰ τὴν χριστιανικὴν φιλανθρωπίαν εἶναι χαρακτηριστικοὶ οἱ λόγοι τοῦ Ἰουστίνου: «Ἡμεῖς, οἱ δόποιοι ἄλλοτε ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἥγαπῶμεν τὸ χρηματικὸν κέρδος, τὸ διανέμομεν τῷσα μὲ πᾶν ὅ, τι ἄλλο κατέχομεν καὶ δίδομεν εἰς κάθε ἔχοντα ἀνάγκην». Ἡ περίθαλψις τῶν πτωχῶν ἦτο θαυμασίως ὡργανωμένη καὶ ἀπετέλει τὴν κυρίαν ἀσχολίαν τῶν διακόνων καὶ τῶν διακονισσῶν. Καὶ ἔρανοι ἀκόμη ἐγίνοντο καὶ ἐστέλλοντο ἀπὸ τῆς μιᾶς ἑκκλησίας εἰς ἄλλην, καὶ μάλιστα, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παύλου, εἰς τὴν μητέρα ἑκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Κυπριανὸς συνέλεξεν εἰς διάστημα

έλαχιστων ήμερών 100.000 σηστερτίους καὶ τοὺς ἔχρησιμοποιήσε πρὸς ἔξαγορὰν αἰχμαλωτισθέντων Χριστιανῶν ἐκ Νουμιδίας.

‘Ομοίως ἔξυμνοῦντο καὶ ἡ χριστιανικὴ φιλοξενία. Οἱ ξένοι καὶ οἱ ταξιδεύοντες Χριστιανοὶ ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὰς οἰκίας τῶν δμοπίστων των, κατεβάλλετο δὲ φροντὶς νὰ ἔξευρεθῇ δι’ αὐτοὺς ἑργασία. Ἡ ἐπαιτεία ὅμως ἀπεδοκιμάζετο.

‘Ως διαμαρτυρία κατὰ τῆς ἀκολασίας τῶν χρόνων ἐκείνων πρέπει νὰ νοηθῇ καὶ τὸ φαινόμενον ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν κόσμον—ἀμφοτέρων τῶν φύλων—ζῶντες ἐντὸς τῶν πόλεων ἀφοσιώνοντο εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων, τὴν προσευχήν, τὰς γηστείας κτλ. Ἡ Ἐκκλησία ἐτίμησεν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐκ ουσίως εἶχον ἐπιβάλει εἰς τὸν ἑαυτόν τους τὴν ζωὴν αὐτήν, οὐδέποτε ὅμως διενοήθη νὰ ἔξαναγκάσῃ δλους τοὺς πιστοὺς νὰ ζοῦν κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον. Οἱ οὕτω διαβιοῦντες ὠνομάσθησαν ἀσκηταῖ. Μερικοὶ ἔξ αὐτῶν, διὰ ν’ ἀποφύγουν τὴν μανίαν τῶν διωκτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν καὶ διὰ νὰ εὔρισκωνται μακράν μιᾶς διεφθαρμένης κοινωνίας, ἤρχισαν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ τρίτου αἰῶνος νὰ ἐγκαταλείπουν τὰς πόλεις καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς ἐρήμους. Οὗτοι ἐκλήθησαν ἀναχωρήται, ἐρημίται, μοναχοί. Ἀπ’ αὐτοὺς διεκρίθησαν διαστολής διακονούμενοι οἱ Θηβαΐδος καὶ ὁ δμοίως Αἴγυπτος Ἀντώνιος, θαυμασθέντες καὶ οἱ δύο διὰ τὴν ἀρετήν των. Οὕτως ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ μοναχικὸς βίος, ὁ ὅποιος ἀνήλθεν εἰς ἀκμὴν τὴν ἐπομένην περίοδον.

ΔΙΑ ΤΙΝΩΝ ΜΕΣΩΝ ΑΝΤΕΔΡΑΣΕΝ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΧΩΡΩΝ ΤΟΥ

ΑΤΑ τὴν αἵματηράν περίοδον τῶν πάσης φύσεως διωγμῶν, δλόκληρος διαρκῆ συναγερμόν. “Ολα, πέρις τοῦ μαρτυρικοῦ ἐκείνου κόσμου, ἐκάλυπτεν ἡ ἀπειλὴ τῶν βασάνων καὶ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου. Ἄλλ’ ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἔχασε τὴν πίστιν της, οὐδὲ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ χριστιανικοῦ της καθήκοντος.

Ἐλχε πάντοτε ἀναμμένην τὴν φλόγα τῆς πίστεως πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ἐκ ταύτης ἥντλει τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνταμοιβῆς πλησίον

τοῦ Κυρίου καὶ τὴν πεποίθησιν τῆς νίκης τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς δὲ τοὺς ἔχθρούς του ὁ Χριστιανισμὸς ἀντέταξε μετὰ παρρησίας καὶ θάρρους τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἡ δοκίμα διετηρήθη ἐνιαίᾳ εἰς δόλας τὰς τότε χριστιανικὰς ἐκκλησίας.

Οὕτω διετυπώθησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν τὰ γνήσια συγγράμματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὰ δοκίμα ἀπετέλεσαν τὸν κανόνα τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἰδρύθησαν δὲ αἱ διάφοροι θεολογοὶ καὶ σχολαῖ, αἵτινες σκοπὸν εἶχον τὴν σαφῆ διατύπωσιν καὶ διάδοσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, δπως ἀκριβῶς ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ.

Σπουδαιότεραι ἔκ τῶν σχολῶν τούτων ἀνεδείχθησαν δύο: τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τῆς Καρχηδόνος εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικήν. Ἡ σχολὴ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐδίδασκε τὸ «ἔρευνα καὶ πίστευε», δηλ. ἡ πίστις περὶ τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν πρέπει νὰ ἐνισχύεται καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῶν διαφόρων θεολογικῶν προβλημάτων. Ἡ σχολὴ τῆς Καρχηδόνος ἐδίδασκεν δτι ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία στηρίζεται ἐπὶ ἀληθειῶν, τὰς δοκίμας ἐδίδαξεν διδυτὴς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας Ἰησοῦς Χριστός. Ἐπομένως πρέπει νὰ τὰς παραδέχεται τις ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐρεύνης καὶ δισταγμοῦ. Διότι δ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐρευνήσῃ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, τὰς δοκίμας δρθῶς ἐδίδαξεν δο Κύριος. Ἐδίδασκε δηλαδὴ ἡ σχολὴ τῆς Καρχηδόνος τὸ «πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα».

ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΑΝΤΕΣ οἱ λόγιοι καὶ μορφωμένοι Χριστιανοί, οἵτινες προφορικῶς καὶ διὰ συγγραμμάτων ἐδίδαξαν καὶ ἀνέπτυξαν δρθῶς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῶν δοκίμων πλείστοις ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, ἵνα ἀντιαχθοῦν κατὰ τῶν διωγμῶν καὶ τῶν αἰρέσεων, ὀνομάσθησαν γενικῶς Πατέρες τῆς Ἔκκλησίας.

Διαιροῦμεν δὲ αὐτούς: Α') εἰς Ἀποστολικούς Πατέρας, Β') εἰς Ἀπολογητὰς καὶ Γ') εἰς ἀντιαρετικούς συγγραφεῖς.

Αποστολικοί Πατέρες λέγονται οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἔκεινοι συγγραφεῖς, οἵτινες ὑπῆρξαν μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων ἢ ἔζησαν καὶ ἥκμασαν διλίγον χρόνον μετ' αὐτούς. Σπουδαιότεροι ἔκ τούτων ὑπῆρξαν οἱ ἔξῆς:

1. Κλήμης ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης (92 - 101)

ΚΛΗΜΗΣ κατήγετο ἐκ Ρώμης καὶ ὑπῆρξεν δι τρίτος κατὰ σειράν χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐπίσκοπος Ρώμης (Λίνος, Ἀνέγκλητος ἢ Κλητός, Κλήμης), ὃπου διέθεσε μετὰ ζήλου δλον τὸν βίον αὐτοῦ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐκ τῶν συγγραφικῶν του ἔργων διεσώθη μόνον μία ἐπιστολὴ αὐτοῦ, γραμμένη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν, τὴν δόποιαν ἀπηγόρευε πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου. Ἀφορμὴν δὲ ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἔξῆς γεγονότος: Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου εἶχον συμβῇ ἀνωμάλιαι καὶ ταραχαῖ εἰς βάρος τῶν ιερέων. Μαθὼν ταῦτα δὲ Κλήμης, ἀπέστειλε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἐκφράζει τὴν λύπην του διὰ τὸ θλιβερὸν αὐτὸ διάταντημα τῆς ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου, ἔνεκα ζηλοτυπίας καὶ φθόνου, συνιστᾶ νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ πρωταίτιοι τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν αὐθάδειαν καὶ νὰ πειθαρχήσουν εἰς τοὺς ιερεῖς, οἵτινες εἶναι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦτο ἐπικαλεῖται τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς Κορινθίους νὰ ἐπανεύρουν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὅμονοιαν.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς παραθέτει τὴν ἀκόλουθον προσευχήν: «Ἄξιοῦμεν σέ, Δέσποτα, βοηθὸν γενέσθαι καὶ ἀντιλήπτορα ἡμῶν. Τοὺς ἐν θλίψει ἡμῶν σῶσον, τοὺς ταπεινοὺς ἐλέησον, τοὺς πεπτωκότας ἔγειρον, τοὺς δεομένους ἐπιφάνηθι (βοήθησε), τοὺς ἀσθενεῖς ἔσσαι, τοὺς πλανωμένους τοῦ λαοῦ σου ἐπίστρεψον. Χόρτασον τοὺς πεινῶντας, λύτρωσε τοὺς δεσμίους, ἔξανάστησον τοὺς ἀσθενοῦντας, παρακάλεσον (παρηγόρησε) τοὺς ὀλιγοψυχοῦντας. Γνώτωσάν σε πάντα τὰ ἔθνη, ὅτι Σὺ εἶ ὁ Θεὸς μόνος καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ παῖς σου καὶ ἡμεῖς λαός σου καὶ πρόβατα τῆς νομῆς σου».

2. Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας καὶ μάρτυς

ΙΓΝΑΤΙΟΣ εἶναι δ δεύτερος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ὁνομάζεται δὲ Θεοφόρος διὰ τὴν μεγάλην του ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν πρὸς τὸν Χριστόν. Κατὰ τὴν αἱματηρὰν ἐκείνην περίοδον τῶν διωγμῶν ἐποίμανε τὸ χριστιανικὸν ποίμνιόν του μὲν ἀφοσίωσιν καὶ θάρρος. Κατὰ δὲ τὸν διωγμὸν τοῦ Τραϊανοῦ συνέλήφθη καὶ, δδηγηθεὶς εἰς τὴν Ρώμην, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 110 μ. Χ. Ἀξιοθαύμαστον εἶναι τὸ θάρρος του καὶ ἡ καρτερικότης, τὴν δόποιαν ἐπέδειξε κατὰ τὴν πολυήμερον καὶ βασανιστικὴν πορείαν του ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν εἰς τὴν Ρώμην. Διελθὼν ἐκ Σμύρνης, ἔγραψεν ἐπιστολὰς πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Ἐφέσου, Μαγγησίας, Τράλλεων κτλ.), πρὸς τὰς δόποιας συμβουλεύει ὁμόνοιαν, πίστιν καὶ ἀποφυγὴν ἀπὸ τὰς αἱρέσεις, ὑπακοὴν καὶ πειθαρχίαν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὴν διδασκαλίαν των, οἵτινες εἶναι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ. Ἐνῷ δὲ εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς πορείαν πρὸς τὴν Ρώμην, ἐπληροφορήθη δτὶ οἱ Χριστιανοὶ τῆς πόλεως ταύτης, διὰ μεσολαβήσεως, προσεπάθουν νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ τὸ μαρτύριον. Τότε δὲ Ἰγνάτιος ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς μίαν ἐπιστολὴν, διὰ τῆς δόποιας τοὺς παρακαλεῖ νὰ παύσουν τὰς ἐνεργείας των αὐτάς, διότι γνωρίζει καλῶς δτὶ συντομώτερον, διὰ τοῦ μαρτυρίου του, θὰ συναντήσῃ τὸν Χριστόν.

«Ἐῦχομαι πολὺ γρήγορα νὰ ἀντιμετωπίσω τὰ θηρία, τὰ δοτοῖα θὰ ἔξαναγκάσω νὰ μὲ κατασπαράξουν...Προτιμῶ νὰ ἀποθάνω χάριν τοῦ ὄντοματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ νὰ βασιλεύσω εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς... Ἀφήσατέ με νὰ πάρω καθαρὸν φῶς, διότι μόνον μόλις φθάσω ἐκεῖ θὰ εἴμαι ἀληθινὸς ἀνθρωπος. Σᾶς γράφω ζῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀποθάνω». (Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς πρὸς Ρωμαίους).

Οὕτω δὲ Ἰγνάτιος, μὲ τοιαύτας πραγματικάς διαθέσεις διὰ τὸν σωτήριον θάνατον, δδηγηθεὶς εἰς Ρώμην καὶ ριφθεὶς εἰς τὰ ἄγρια θηρία, ὑπέστη φρικτὸν θάνατον. Ἡ μνήμη του ἔορτάζεται τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου.

3. Πολύκαρπος ἐπίσκοπος Σμύρνης καὶ μάρτυς

ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ἐγεννήθη εἰς Σμύρνην, κατὰ τὸ ἔτος 65 μ. Χ. Εἰς νεανικὴν ἡλικίαν συνανεστρέφετο μὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ μάλιστα μὲ τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, τοῦ διποίου ὑπῆρχε μαθητής, καὶ ἔχειροτονήθη ὑπὸ αὐτῶν ἐπίσκοπος Σμύρνης. Μὲ θάρρος καὶ ζῆλον εἰργάσθη ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου, χωρὶς νὰ φείδεται χρόνου καὶ κόπου, προσπαθῶν νὰ ἐπιστρέψῃ τοὺς εἰδωλολάτρας εἰς τὴν ὁρθὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ στηρίξῃ τοὺς πιστούς, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν διωγμῶν. Ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολάς, τὰς δποίας ἀπέστειλεν εἰς διαφόρους ἑκκλησίας. Δι’ αὐτῶν συμβουλεύει καὶ παρηγορεῖ τοὺς Χριστιανούς.

Μέχρις ἡμῶν διεσώθη μόνον μία, τὴν δποίαν ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἑκκλησίαν τῶν Φιλίππων. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοὺς συγχαίρει, διότι ἔδειξαν συμπάθειαν πρὸς τὸν Ἰγνάτιον, δταν διήρχετο ἐκ τῆς πόλεως τῶν, ὅτε ἐβάδιζε πρὸς τὸ μαρτύριον, ὃς καὶ εἰς ἄλλους μάρτυρας ἀδελφούς. Τοὺς συμβουλεύει ἐπίσης νὰ πράττουν τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ ἀποφεύγουν τὰς αἱρέσεις. Κατὰ τὸν διωγμὸν ἐπὶ Ἀντωνίνου Πίου (138 - 161), συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀσίας Κοδράτου. Οὕτος κατ’ ἀρχὰς προσεπάθησε, διὰ διαφόρων μέσων καὶ ὑποσχέσεων, νὰ πείσῃ τὸν Πολύκαρπον νὰ ἀρηθῇ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἴδωλα. Ἄλλ’ δ γηραιός Πολύκαρπος ἔχει πάρει τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνῃ χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἀπαντήσας μετὰ θάρρους εἰς τὸν ἀνθύπατον: «Ἄγε ἔτη δουλεύω εἰς τὸν Χριστὸν καὶ οὐδὲν μὲ ἥδικησε· πῶς λοιπὸν δύναμαι νὰ βλασφημήσω τὸν βασιλέα καὶ σωτῆρα μου; Πῦρ ἀπειλεῖς, τὸ πρὸς ὅραν καιδύμενον καὶ μετ’ ὀλίγον σβεννύμενον; ἀγνοεῖς γάρ τὸ τῆς μελλούσης κοίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ; Ἄλλὰ τί βραδύνεις; φέρε ὁ βούλει». (Μαρτύριον Πολυκάρπου, ἐπιστολὴ ἑκκλησίας Σμύρνης πρὸς τὴν ἑκκλησίαν Φιλομηλίου Φρυγίας, κεφ. II).

‘Αφοῦ ἐβασανίσθη, τέλος ἐφονεύθη διὰ τοῦ ξίφους τοῦ δημίου του. Ἡ μνήμη του ἔορτάζεται τὴν 23ην Φεβρουαρίου.

ΠΟΛΟΓΗΤΑΙ καλούνται οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀνδρες, οἵτινες, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν, ἀπεδείκνυον (ἀπελογοῦντο), εἴτε προφορικῶς εἴτε γραπτῶς, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ μόνη ἀληθῆς θρησκεία καὶ ὅτι οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀδικοί. Ὑπεστήριζον ὅτι οἱ Χριστιανοὶ εἶναι κατὰ πάντα νομοταγεῖς καὶ δίκαιοι, ἀδικοὶ δὲ εἶναι οἱ συκοφάνται καὶ οἱ διώκται αὐτῶν.

Τὰς ἀπολογίας των ταύτας δὲν ἔδισταζον νὰ κάμουν καὶ ἐνώπιον τῶν αὐτοκρατόρων. Δι’ αὐτὸν πολλοί, συλλαμβανόμενοι, ὑφίσταντο μαρτυρικὸν θάνατον. Τοιοῦτοι ἀπολογηταὶ ἦσαν ὁ Κοδράτος, ὁ Τατιανός, ὁ Μιλτιάδης, ὁ Ἀπολλινάριος ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως, ὁ Μελίτων Σάρδεων, ὁ Ἀθηναγόρας ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Λατίνος Μινούκιος Φῆλιξ, ὁ Ἰουστῖνος, ὁ Ἀριστείδης ὁ Ἀθηναῖος κ. ἢ. Σπουδαιότεροι δὲ ἦσαν οἱ ἔξης:

1. Ἀριστείδης ὁ Ἀθηναῖος

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ἦτο Ἀθηναῖος φιλόσοφος, ὅστις, ἀφοῦ ἐμελέτησε καὶ κατενόησε καλῶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἐγένετο Χριστιανός. Ἐκτοτε ὑπεστήριξε μετὰ θάρρους τὰς Χριστιανικὰς ἀληθείας. Ἔγραψεν Ἀπολογίαν, τὴν δύοιαν ἀπηγόρυθμενη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν (117 - 138 μ. Χ.), δταν οὕτος ἥλθεν εἰς Ἀθήνας.

Διὰ τῆς ἀπολογίας του αὐτῆς ὁ Ἀριστείδης ἀποδεικνύει ὅτι μόνον οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν τὴν ἀληθῆ γνῶσιν περὶ Θεοῦ. Κατώρθωσε δὲ κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ πείσῃ τὸν Αὐτοκράτορα νὰ καταπαύσῃ τὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἰδού τὸ γράφει εἰς τὴν Ἀπολογίαν του ὁ Ἀριστείδης: «Καὶ οὗτοι (οἱ χριστιανοὶ) εἰσὶν οἱ ὑπὲρ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς εὑδόντες τὴν ἀλήθειαν· γιγνώσκουσι γὰρ τὸν Θεόν. Ἐχουσι τὰς ἐντολὰς Αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ταῖς καρδίαις κεχαραγμένας καὶ ταύτας φυλάττουσι, προσδοκῶντες ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Τιμῶσι πατέρα καὶ μητέρα καὶ τὸν πλησίον φιλοῦσι, δίκαια κορίνουσι,

ὅσα οὐ θέλουσιν αὐτοῖς γίγνεσθαι ἑτέρῳ οὐ ποιοῦσι, τοὺς ἀδικοῦντας αὐτοὺς παρακαλοῦσι (συγχωροῦσι) καὶ προσφιλεῖς αὐτοὺς ἔαντοις ποιοῦσι, τοὺς ἐχθροὺς εὑεργετεῖν σπουδάζουσιν. ‘Ο ἔχων τῷ μὴ ἔχοντι ἀφθόνως ἐπιχορηγεῖ· ξένον ἐάν τιδωσιν ὑπὸ στέγην εἰσάγουσιν.’ Ετοιμοί εἰσιν ὑπὲρ Χριστοῦ τὰς ψυχὰς αὐτῶν προέσθαι» (Ἀπολογία Ἀριστείδου, Πατρολ. Migne, κεφ. 96).

2. Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ ἐγεννήθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' αἰώνος εἰς Φλαυρᾶν Νεάπολιν (ἀρχαία πόλις τῆς Παλαιστίνης Συχέμ) ἐκ γονέων εἰδωλολατρῶν. Ὁταν ἦτο ἀκόμη νέος, τὸν κατεῖχε σφοδρά ἐπιθυμία νὰ γνωρίσῃ τὰ μυστήρια τοῦ σύμπαντος καὶ τιδίως νὰ λάβῃ σαφῆ ἔννοιαν περὶ Θεοῦ καὶ περὶ θείας Προνοίας.

Ἐμελέτησε τὰ συγγράμματα τῶν διαφόρων φιλοσόφων, κυρίως δὲ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ παρετήρησε μετά λύπης δτι ταῦτα δὲν ἥσαν ίκανά νὰ τοῦ λύσουν τὰς ἀπορίας καὶ νὰ ίκανοποιήσουν τὰς ψυχικάς του ἐπιθυμίας.

Μίαν ἡμέραν, ἐνῷ εύρισκετο εἰς παραλιακὴν δόδον τῆς Ἐφέσου καὶ ἐσκέπτετο τὰ διάφορα προβλήματα τοῦ κόσμου, ἐγνωρίσθη μετά τινος γέροντος, ὑπὸ τοῦ ὅποιου ἐπείσθη νὰ μελετήσῃ τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Πράγματι, μελετήσας μετά προσοχῆς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, εὗρεν εἰς αὐτὴν τὴν ποθουμένην λύσιν καὶ ίκανοποίησιν καὶ ἐγένετο Χριστιανὸς εἰς ήλικίαν 30 ἑτῶν, ἀποδεχθεὶς δόλιψύχως τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

Ἐπεσκέφθη πολλάκις πόλεις καὶ τέλος κατέληξεν εἰς τὴν Ρώμην, δπου ἔδρυσε σχολήν, εἰς τὴν δόποιαν ἐδίδασκε μὲν ζῆλον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἀπέκτησε δὲ πολλούς μαθητάς.

Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν δόποιων περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν δύο ἀπολογίαι ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν ἔθνικῶν καὶ μία ἀπολογία κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐνστάσεων περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπὸ μορφὴν διαλόγου, μὲν τὸν τίτλον «Διάλογος πρὸς Τρύφωνα».

Εἰς τὰς δύο πρώτας ἀπολογίας του, τὰς δόποιας ἔδωκεν εἰς

τὸν αὐτοκράτορα Μᾶρκον Αὐρήλιον, ὁ Ἰουστῖνος ὑποστηρίζει ὅτι οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἄδικοι καὶ αἱ κατ’ αὐτῶν κατηγορίαι ψευδεῖς, ἀποδεικνύει δ’ ὅτι αἱ χριστιανικαὶ ἀρχαὶ εἶναι ἀνώτεραι ἀπὸ οἰανδήποτε ἀνθρωπίνην φιλοσοφίαν καὶ οἱ Χριστιανοὶ εἶναι κατὰ πάντα ἐνάρετοι καὶ νομοταγεῖς.

Εἰς τὸν «Διάλογον πρὸς Τρύφωνα», δοτις εἶναι ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, ἀποδεικνύει καὶ πείθει αὐτὸν ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι τελειοτέρα καὶ ἀνωτέρα πάσης ἄλλης θρησκείας, καὶ αὐτῆς τῆς Ἐβραϊκῆς.

Οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς του, ἐπειδὴ τοὺς ἥλεγχε καὶ ἀπεκάλει αὐτοὺς λαϊμάργους καὶ ἀπατεῶνας, τὸν κατηγόρησαν ὡς Χριστιανὸν καὶ ἐπέτυχον τὴν σύλληψίν του, κατὰ τὸν ἐπὶ Μᾶρκου Αὐρηλίου (161 - 180) διωγμόν. Ὁ Ἰουστῖνος, βασανισθεὶς ἀγρίως, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, κατὰ τὸ ἔτος 165 μ. Χ.

Παραθέτομεν περικοπήν, εἰς τὴν δόποιαν ἀναφέρει περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἑκκλησίας καὶ περὶ τῆς εἰσόδου του εἰς τὸν Χριστιανισμόν : «Οὐ τρόπον δὲ καὶ ἀνεθήκαμεν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, καινοποιηθέντες διὰ τοῦ Χριστοῦ ἔξηγησόμεθα. Ὅπως μή, τοῦτο παραλιπόντες, δόξωμεν πονηρεύειν τὶ ἐν τῇ ἔξηγήσει. Ὅσοι ἀν πεισθῶσι καὶ πιστεύσωσιν ἀληθῆ ταῦτα, τὰ ὑφ' ὑμῶν διδασκόμενα καὶ λεγόμενα εἴναι, καὶ βιοῦν οὕτω δύνασθαι ὑπισχνοῦνται, εὔχεσθαι τε καὶ αἴτειν, νηστεύοντες, παρὰ τοῦ Θεοῦ, τῶν προηματημένων ἀφεσιν διδάσκονται, ἡμῶν συνευχομένων καὶ συννηστεύοντων αὐτοῖς» (Ἀπολογία ἀγίου Ἰουστίνου, Πατρολ. Migne, κεφ. 61).

Γ' ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΑΝΤΙΑΙΡΕΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

NANTION τῶν αἱρέσεων τῆς Α' περιόδου εἰργάσθησαν πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (πατέρες), οἵτινες καὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων των καὶ διὰ τῆς προφορικῆς των διδασκαλίας ἀπέκρουσαν ἐπιτυχῶς τὰς αἱρέσεις αὐτὰς καὶ ἡρμήνευσαν ὅρθῶς τὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἑκκλησίας.

Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀντιαιρετικῶν συγγραφέων εἶναι οἱ ἔξῆς :

1. Ειρηναῖος ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυδώνος) καὶ μάρτυς

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ἥτο ἑλληνικῆς καταγωγῆς καὶ ἐγεν-
νήθη εἰς τὴν Σμύρνην, τὸ ἔτος 140 μ. Χ. "Οταν
ἀκόμη ἥτο νέος, ἐγνώρισε τὸν ἐπίσκοπον Σμύρ-
νης Πολύκαρπον, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθη τὸν
Χριστιανισμόν. Ἐγένετο ἐπίσκοπος Λουγδούνου
(Λυδώνος) τῆς Γαλλίας, δῆποι 24 ἔτη εἰργάσθη
μετὰ ζήλου διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Δὲν παρέλειπε βέβαια καὶ τὸ ἔτερον καθῆκον,
νὰ παρέχῃ ἑλπίδα καὶ θάρρος κατὰ τοὺς διωγμούς, εἰς τοὺς
ταλαιπωρούμενους Χριστιανούς.

"Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων
τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ φέρον τὸν τίτλον «Ἐλεγχος καὶ ἀνα-
τροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», διὰ τοῦ ὁποίου καταπολεμεῖ δι-
λας τὰς αἱρέσεις τῆς περιόδου ταύτης, γράφων: «Οταν δὲ ἐπι-
μειγῇ διὰ τὸν ἄργυρον, τίς εἰκόλως δυνήσεται τοῦτον ἀκεραί-
ως δοκιμάσαι; Ινα οὖν μή, παρὰ τὴν ἡμετέραν αἰτίαν, συναρπάζων-
ται τινες ὡς πρόβατα ὑπὸ λύκων, ἀγνοοῦντες αὐτοὺς διὰ τὴν ἔξωθεν
τῆς προβατείου δοράς ἐπιβουλήν, οὓς παρήγγελκεν ἡμῖν δὲ Κύριος, δι-
μοια μὲν λαλοῦντας, ἀνόμοια δὲ φρονοῦντας» (Βιβλίον Α', κεφ. 2,
Πατρολογία Migne 7).

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (192-211), ὁ Εἰ-
ρηναῖος, συλληφθείς, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

2. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς

ΚΛΗΜΗΣ ἐγεννήθη πιθανῶς εἰς τὰς Ἀθήνας
περὶ τὸ ἔτος 150 μ. Χ. ἐκ γονέων εἰδωλολατρῶν
καὶ προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν εἰς νεα-
νικὴν ἡλικίαν. Λέγεται δὲ Ἀλεξανδρεὺς, διότι
ἔδρασεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Διὰ νὰ μελετήσῃ δὲ καλύτερον τὰς ἀρχὰς
τοῦ Χριστιανισμοῦ, περιήλθε διαφόρους χώρας,
ἥτοι τὴν Ἑλλάδα, Ἰταλίαν, Συρίαν, Παλαιστί-
νην, καὶ τέλος κατέληξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τὸν
διευθυντὴν τῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας Πάνταινον, παρὰ τοῦ

δποίου ἐδιδάχθη πολλά καὶ τὸν δποῖον δὲ Κλήμης Ἰδιαιτέρως ἔξετίμησε. Δι' αὐτὸ τὸν ἀποκαλεῖ «Σικελικὴν Μέλισσαν».

Χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος ύπὸ τοῦ Πανταίνου, προσελήφθη ὑπὸ αὐτοῦ ὡς βοηθός εἰς τὴν ὧς ἄνω κατηχητικὴν σχολήν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πανταίνου, περὶ τὸ ἔτος 200, ἔγινε προιστάμενος αὐτῆς καὶ εἰργάσθη μέχρι τοῦ ἔτους 203.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου, ἐγκατέλειψε τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην δτι δὲ Χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ παραδίδεται ἐκουσίως εἰς τὸν θάνατον, ἀλλὰ νὰ προφυλάσσεται, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, διότι αἱ ὑπηρεσίαι του εἶναι πολύτιμοι διὰ τοὺς Χριστιανούς. Κατὰ τὸ ἔτος 211 εύρισκομεν τὸν Κλήμεντα πλησίον τοῦ ἀλλοτε μαθητοῦ του Ἀλεξάνδρου, δστις ἥτο ἐπίσκοπος εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης. Ἀπέθανε περὶ τὸ ἔτος 215 μ. Χ.

Ο Κλήμης δὲ Ἀλεξανδρεὺς ἦτο εύρειας μορφώσεως καὶ ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν δποίων σώζονται τὰ κάτωθι τέσσαρα:

1) Λόγος προτρεπτικὸς πρὸς Ἑλληνας. Παραβάλλει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος μὲ τοὺς μύθους τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας.

2) Παιδαγωγός. Περιγράφει ποῖος πρέπει νὰ εἶναι δὲ βίος ἐκάστου Χριστιανοῦ.

3) Στρωματεῖς. Καταπολεμεῖ τὰς αἵρεσεις καὶ παραθέτει λεπτομερῶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν.

4) Τίς δὲ σφζόμενος πλούσιος. Ὑποστηρίζει δτι δὲ Ἰησοῦς δὲν ἀπέκλεισε πάντα πλούσιον ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ οὕτε εἶπεν δτι ἔκαστος πλούσιος πρέπει νὰ ἔξαφανίζῃ τὸν πλοῦτον του, ἀλλὰ νὰ ἔξαφανίζῃ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ κάμνῃ καλὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου.

Παραθέτομεν μίαν περικοπὴν ἐκ τοῦ τελευταίου: «...Τοιοῦτον καὶ δὲ πλοῦτος δργανὸν ἔστι. Δύνασαι χρῆσθαι δικαίως αὐτῷ; πρὸς δικαιοσύνην καθυπηρετεῖ. Ἀδίκω τις αὐτῷ χρῆται; πάλιν ὑπηρέτης ἀδικίας εὑρίσκεται... Ὡστε μὴ τὰ κτήματά τις ἀφανιζέτω μᾶλλον ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ μὴ συγχωροῦντα τὴν ἀμείνω χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων» (Πατρολ. Μίγνε, κεφ. ΙΔ').

Περὶ πίστεως λέγει δτι αὕτη εἶναι ἡ παραδοχὴ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Γνῶσις δὲ ἡ ἐπιστη-

μονική ἔξετασις καὶ ἡ κατανόησις αὐτῶν. Διὰ δὲ τὴν φιλοσοφίαν λέγει ὅτι αὕτη εἶναι βοηθὸς τῆς θεολογίας.

3. Ὡριγένης

ΟΡΙΓΕΝΗΣ ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν, κατὰ τὸ ἔτος περίπου 185 μ. Χ., ἐκ γονέων Χριστιανῶν. Τὰ πρῶτα του γράμματα ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του Λεωνίδη καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας διεκρίνετο διὰ τὴν σπανίαν εύφυΐαν καὶ φιλομάθειάν του. Πολλάκις μάλιστα ὁ πατήρ του συνήντα δυσκολίαν νὰ ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀπορίας τοῦ μικροῦ Ὡριγένους.

Μετὰ ταῦτα ἐγένετο μαθητής τῶν διευθυντῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς Πανταίνου καὶ Κλήμεντος καὶ διεκρίθη ὡς ὁ σπουδαιότερος μαθητής αὐτῶν καὶ ὁ μέγιστος συγγραφεὺς ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ὑπερέβαλε δὲ κατὰ πολὺ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς διδασκάλους του. Δικαίως δὲ θεωρεῖται ἡ σπουδαιοτέρα θεολογικὴ φυσιογνωμία τῆς ἀρχαίας ἑκκλησίας. Μάλιστα εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν ἐγένετο διευθυντὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδασκε θεολογίαν, φιλοσοφίαν, φιλολογίαν καὶ μαθηματικά, τῶν ὁποίων ἦτο βαθὺς γνώστης.

Κατὰ τὸν διωγμὸν ἐπὶ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου (202 μ.Χ.), ὃτε συνελήφθη ὁ πατήρ του Λεωνίδης, ὁ Ὡριγένης ἐπέδειξε σπάνιον θάρρος καὶ ἀποφασιστικότητα.

“Ἡθελε νὰ συμμερισθῇ τὴν τύχην τοῦ πατρός του, ἀλλ’ ἡ μήτηρ του, ἀποκρύψασα τὰ ἐνδύματά του, τὸν ἡνάγκασε νὰ παραμείνῃ ἐντὸς τῆς οἰκίας του. Πλὴν δμως, ἔγραψεν ἐνθαρρυντικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πατέρα του, διὰ τῆς ὁποίας συνιστᾷ εἰς αὐτὸν νὰ ὑπομείνῃ μὲ καρτερίαν τὸ μαρτύριον καὶ νὰ μὴ ἀρνηθῇ τὸν Χριστόν. «Ἐπεχε μὴ δὶ ἡμᾶς ἄλλο τι φρονήσῃς» ἔγραφε.

Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἐδημεύθη ἡ περιουσία των καὶ ὁ Ὡριγένης ἀπέμεινεν ὁ μόνος προστάτης τῆς οἰκογενείας του, ἄνευ πόρου ζωῆς. Ἱνα δὲ διαθρέψῃ τοὺς ἔξι ἀδελφούς του καὶ τὴν μητέρα του, ἀντέγραφε διάφορα χειρόγραφα καὶ ἐκέρδιζεν ἡμερησίως τέσσαρας διβολούς.

Παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς οἰκονομικάς δυσχερείας, δὲν ἔπαινεν ἀπὸ τοῦ νὰ διδάσκῃ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμοιβῆς εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν δποίαν παρέμεινε διδάσκων ἐπὶ τριάκοντα ὀλόκληρα ἔτη (202-232). Ἐπέκτησε δὲ τόσην φήμην, ὥστε αὕτη διεδόθη καὶ ἔξω τῶν δρίων τῆς Ἀλεξανδρείας, ὥστε εἰς τὰς πάραδόσεις του προσήρχοντο, ὅχι μόνον Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ εἰδωλολάτραι, Ἐβραῖοι καὶ ἀρχιερεῖς. Πολλοὶ δὲ ἐκ τούτων, γοητευόμενοι ἐκ τῆς διδασκαλίας του καὶ τοῦ ἡθους του, ἐγένοντο Χριστιανοί. Τὸ ἔτος 232 ἡναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ, ἐλθών εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ἴδρυσεν ἑκεῖ νέαν σχολήν, εἰς τὴν δποίαν ἐδίδαξεν ἐπὶ 17 ὀλόκληρα ἔτη (232-249).

Ο Ὁριγένης ὑπῆρξεν διπολυγραφώτερος συγγραφεύς. Τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν συγγραμμάτων του, διὰ τῶν δποίων κατεπολέμησε τὰς αἱρέσεις, ἀπωλέσθησαν.

Εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ ὑπαγορεύῃ ταυτοχρόνως εἰς ἐπτά διαφόρους ταχυγράφους διαφόρων κειμένων, χωρὶς νὰ λησμονῇ τί ὑπαγορεύει εἰς ἔνα ἕκαστον. Διὰ τὴν ἱκανότητα καὶ ἀντοχήν του ταύτην δικαίως ἀπεκάλεσαν τὸν Ὁριγένην «Ἀδαμάντινον» καὶ «Χαλκέντερον». Ή ἔκδοσις τῶν συγγραμμάτων του ὀφείλεται εἰς πλούσιον φίλον του, δνόματι Ἀμβρόσιον, δστις διέθεσε πολλὰ χρήματα δι' αὐτὸν τὸν σκοπόν. Οὗτος, κινούμενος ἔξ αἰσθήματος ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν σοφὸν Ὁριγένην, ἀφειδῶς παρέσχεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν ὑλικὴν καὶ ἡθικὴν βοήθειαν, πρὸς ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου του.

Κατὰ τὸν διωγμὸν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου (249-250), εἰς ἡλικίαν 65 ἔτῶν, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη. Βασανισθεὶς δέ, ναὶ μὲν ἀπεφυλακίσθη καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος, ἀλλὰ, λόγω τῶν κακουχιῶν καὶ τῶν βασάνων, ἡσθένησε καὶ, τὸ ἔτος 254, ἀπέθανε, πιθανῶς εἰς τὴν Τύρον τῆς Φοινίκης, εἰς ἡλικίαν 70 ἔτῶν.

Ο Ὁριγένης ἀνήκει εἰς τὰς μεγάλας μορφὰς καὶ τὰς ἔξαιρέτους φυσιογνωμίας τῆς Ἐκκλησίας. Ή θερμὴ πίστις του εἰς τὸν Χριστόν, ἡ ἔξαιρετος μόρφωσίς του καὶ ἡ ἀκλόνητος ἀγάπη του πρὸς τὴν ἀλήθειαν κατέστησαν τὸ ὄνομά του τιμώμενον καὶ ἔνδοξον. Ή διδασκαλία του δὲ ἔσχε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Θεολογίας μέχρι σήμερον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (κατ' ἀρχὰς ὀνομάζετο Θεόδωρος) ἔγεννήθη εἰς Νεοκαισάρειαν τοῦ Πόντου, τὸ ἔτος 210 μ. Χ., ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἑθνικῶν. Ὄνομάζεται δὲ θαυματουργὸς διὰ τὰ θαύματα, τὰ δποῖα ἐπετέλεσεν ὡς χριστιανὸς ἐπίσκοπος. Εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν ἔχασε τὸν πατέρα του. Κατ' ἀρχὰς ἐσπούδασε τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν, ρητορικὴν καὶ νομικά.

“Ινα δὲ συμπληρώσῃ τὰς σπουδάς τοῦ, ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀθηνοδώρου εἰς Βηρυτὸν τῆς Φοινίκης.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ διῆλθον ἐκ τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, δπου ἤκουσαν τὸν Ὡριγένην διδάσκοντα. Τόσον δὲ ἔθελον ἔργα σαν ἀπό τὴν σοφίαν καὶ διδασκαλίαν του, ὥστε ἐγκατέλειψαν τὸ πρὸς Βηρυτὸν ταξίδιόν των καὶ παρέμειναν ἐκεῖ, ὡς μαθηταὶ τοῦ Ὡριγένους, ἐπὶ πέντε ἔτη.

“Οταν ἐτελείωσαν τὰς σπουδάς των, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ἔγιναν ἐπίσκοποι. Ὁ Θεόδωρος, δοτὶς ἔλαβε τὸ ὄνομα Γρηγόριος, ἔγινε πρῶτος ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας τοῦ Πόντου. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν διετέλεσεν ἐπὶ 30 ἔτη (240-270), ἐργασθεὶς μετὰ ζήλου διὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐπαναφορὰν τῶν πεπλανημένων. Λέγεται μάλιστα δτι κατὰ τὴν ἀνοδόν του εἰς τὸ ἀξιώμα τοῦ ἐπισκόπου εὑρεν εἰς τὴν πατρίδα του μόνον 17 Χριστιανούς, δταν δὲ ἀπέθανεν ἀφῆκε 17 μόνον εἰδωλολάτρας.

“Ο Γρηγόριος τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του κατηνάλωσεν ἐκτελῶν τὰ ποιμαντορικά του καθήκοντα, περιθάλπων καὶ ἐνισχύων παντοιοτρόπως τὸ χριστιανικὸν ποίμνιόν του. Δι' αὐτὸ ἐλάχιστα συγγράμματα ἔγραψε. Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τούτων εἶναι »Ἐκθεσις Πίστεως», τὸ δποῖον ἐπεκράτησε νὰ λέγεται καὶ ἀποκάλυψις Γρηγορίου.

Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο ἐκθέτει σαφῶς τὴν περὶ Ἀγίας Τριάδος διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἔκκλησίας. Τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τὴν βιογραφίαν του, ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτὸν ἀπό τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, κατ' ἐντολὴν τῆς Θεοτόκου.

Κατά τὸν διωγμὸν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου (250 μ. Χ.) ἡ-ναγκάσθη νὰ παραλάβῃ μαζὶ του τὸ περισσότερον ποίμνιόν του καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ὅρη, ἵνα προφυλάξῃ τοῦτο ἀπὸ τὰς σφα-γάς καὶ τὰς ταλαιπωρίας. "Οταν ἐτελείωσεν διωγμός, ἐπανῆλθε καὶ ὤρισε νὰ τελῆται κατ' ἔτος ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῶν μαρτυ-ρησάντων χάριν τῆς πίστεως.

Τὸ ἔτος 270 μ. Χ., ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ, ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 60 ἑτῶν. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 17 Νοεμβρίου.

Δ') ΛΑΤΙΝΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

1. Τερτυλίανδς

ΤΕΡΤΥΛΛΙΑΝΟΣ ἐγεννήθη εἰς τὴν Καρχηδόνα τῆς Β. Ἀφρικῆς, περὶ τὸ ἔτος 155 μ.Χ. Ὁ πατήρ του ἦτο ἀξιωματικὸς ἐκατόνταρχος τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀφρικῆς. Κατ' ἀρχὰς ἐσπούδασεν εἰς τὴν Καρχηδόνα, δπου ἥκμαζον τότε τὰ γράμματα. "Υστερον μετέβη εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐπεδόθη μὲς ζῆλον εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου.

Μετὰ τὰς σπουδὰς του, ἔξησκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου εἰς τὴν Ρώμην, δπου ἔζη, καθὼς ὁ Ἰδιος δημολογεῖ, βίον ἔκλυτον καὶ διεφθαρμένον. Κατ' ἀρχὰς περιεφρόνει καὶ ἔχειεύα-ζε τοὺς Χριστιανούς, βραδύτερον δημως, βλέπων καὶ θαυμάζων τὸ θάρρος καὶ τὴν φλογερὰν πίστιν, τὴν δποίαν ἐπεδείκνυον οὗτοι, δταν ὑφίσταντο τὰ μαρτύρια καὶ τὸν ἐκ τούτων θάνατον, ἐπεισθη περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ, περὶ τὸ ἔτος 195, προσῆλθεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς χριστιανικῆς ἐκκλη-σίας, ἐπιδοθεὶς μετὰ ζῆλου εἰς τὴν μελέτην καὶ διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου.

Μετὰ ταῦτα, ἐγκαταλείψας τὴν Ρώμην, ἥλθεν εἰς τὴν πατρίδα του Καρχηδόνα, δπου, χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος, εἰργάσθη ἀόκνως ὡς κατηχητής, διαδίδων τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ στηρίζων τὸ ποίμνιόν του εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Καίτοι δὲ ἦτο κάτοχος τῆς φιλοσοφίας, ἐν τούτοις περιεφρόνει αὐτὴν καὶ οὐδόλως τὴν μετεχειρίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν του. Διότι ἐνό-

ζεν δτι ούδεν κοινὸν ὑπάρχει μεταξὺ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς φιλοσοφικῆς Ἀκαδημίας, καθώς ἔλεγε: «Τί κοινὸν μεταξὺ Ιεροσολύμων καὶ Ἀθηνῶν, μεταξὺ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας;»

“Ἐγραψε πλεῖστα συγγράμματα εἰς τὴν Λατινικὴν καὶ, ὅπως δ Ὡριγένης εἰς τὴν Ἀνατολήν, οὕτω καὶ ὁ Τερτυλιανὸς εἰς τὴν Δύσιν, θεωρεῖται πατήρ τῆς λατινικῆς θεολογίας. Διὰ τῶν συγγραμμάτων του αὐτῶν ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ καταπολεμεῖ τὰς αἵρεσεις. Μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων του ἄξιον μνείας εἶναι καὶ τὸ Περὶ ὑπομονῆς, τοῦ ὅποιου παραθέτομεν περικοπὴν ἐν μεταφράσει: «Ἡ ὑπομονὴ κατοχυροῖ τὴν πίστιν, φέρει τὴν εἰρήνην, βοηθεῖ τὴν ἐλέημοσύνην, διδάσκει τὴν ταπεινοφροσύνην, ἀπεκδέχεται τὴν μετάνοιαν, ἐπισφραγίζει τὴν ἔξομολόγησιν, κυβερνᾷ τὸ σῶμα, ὑπηρετεῖ τὸ πνεῦμα, χαλιναγωγεῖ τὴν γλῶσσαν, συγκρατεῖ τὴν χεῖρα, δαμάζει τὸν πειρασμόν, διώκει τὰ σκάνδαλα, τελειοῦ τὸ μαρτύριον, παραμυθεῖται τὸν πτωχόν, διδάσκει τὸν πλούσιον τὴν μετριοφροσύνην, ὑποστηρίζει τὸν ἀσθενῆ, ταπεινοῖ τὸν ἰσχυρόν, εὐφραίνει τὸν πιεστόν, προσελκύει τὸν εἰδωλολάτρην, προσεγγίζει τὸν δοῦλον πρὸς τὸν δεσπότην καὶ τὸν δεσπότην πρὸς τὸν Θεόν, στολίζει τὴν γυναῖκα, ἔξευγενίζει τὸν ἀνθρωπον».»

“Ο Τερτυλιανὸς ἀπέθανεν εἰς βαθύτατον γῆρας, περὶ τὸ ἔτος 240 μ. Χ.

2. Κυπριανὸς ἐπίσκοπος Καρχηδόνος καὶ μάρτυς

ΤΕΡΟΣ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς τῆς Ἀφρικανικῆς σχολῆς ἦτο καὶ ὁ Κυπριανός. Οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰώνος, εἰς τὴν Καρχηδόνα, δόπου καὶ ἀνετράφη, ἀπὸ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν. Κατήγετο ἀπὸ οἰκογένειαν πλουσίαν καὶ ἐθνικήν. Ἐσπούδασε τὴν ἐλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν καὶ ἔξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορος, ζῶν βίον ἔκλυτον.

Κατὰ τὸ ἔτος 245 μ. Χ. προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, διδαχθεὶς τὸ Εὐαγγέλιον παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου Καικίλιου. Δι’ αὐτό, ὅταν ἐβαπτίσθη, ἔλαβε, πρὸς τιμὴν τούτου, τὸ ὄνομα Καικίλιος.

’Αφοῦ διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχούς, ἔζη βίον ἀσκητικὸν καὶ ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Κυρίως ἐμελέτα πολὺ τὰ συγγράμματα τοῦ Τερτυλλιανοῦ, τὸν ὅποιον καὶ ἀπεκάλει διδάσκαλον.

’Ολιγον χρόνον μετὰ τὸ βάπτισμά του, ἔχειροτονήθη διάκονος, πρεσβύτερος καὶ ἐπειτα ἐπίσκοπος Καρχηδόνος, τὸ ἔτος 248, δράσας ἐπὶ δέκα ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια διέθεσεν ἔξ δὲοκλήρου τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ποιμνίου του.⁹ Οταν μάλιστα, κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 252, ἐνέσκηψε φοβερὸς λοιμὸς καὶ λιμὸς καὶ προεκάλεσε νέους διωγμούς κατὰ τῶν Χριστιανῶν, δὲ Κυπριανὸς ἐπέδειξεν ὑποδειγματικὴν αὐταπάρνησιν. Διωργάνωσεν ὑπηρεσίας πρὸς περισυλλογὴν βοηθημάτων, περιέθαλπε τοὺς δισθενεῖς καὶ ἐνεταφίαζε τοὺς ἀποθνήσκοντας, ἀνεξαρτήτως θρησκεύματος, προκαλέσας τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐθνικῶν.

’Ο Κυπριανὸς διεκρίθη καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς. Εἰς δὲν ἐκ τῶν συγγραμμάτων του μὲν χαρακτηριστικὰς φράσεις περιγράφει τὰ περὶ ἐπιστροφῆς του εἰς τὸν Χριστιανισμόν: «”Ἄλλοτε ἐπλανώμην εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν βαθεῖαν νύκτα καὶ περιεπλανώμην εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ πολυκυνάντου κόσμου, μετὰ βήματος κλονιζομένου καὶ ἀσταθοῦς. Τὸ ὄνδρο τοῦ βαπτίσματος ἐξέπλυνε τὰς κηλīδας τοῦ προτέρου μου βίου. Εἰς τὴν καρδίαν μου, ἡ ὁποία ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τὸν οὐπὸν τοῦ παρελθόντος, ἐξεχύθη φῶς ἄνωθεν. Τὸ οὐρανίον πνεῦμα μὲν ἔκαμε νέον ἄνθρωπον, ὃσὰν νεογεννηθέντα». (Βιβλίον πρὸς Δονάτον, μετάφρ. Δ. Μπαλάνου).

Κατὰ τὸν ἐπὶ αὐτοκράτορος Οὐαλεριανοῦ ἐγερθέντα κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν (258), δὲ Κυπριανός, συλληφθεὶς, κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην μετὰ χαρᾶς ἐπληροφορήθη δὲ Κυπριανός, ἀναφωνήσας «ὅφείλω τῷ Θεῷ χάριτας» (deo gratias). ¹⁰ Απειρον πλῆθος παρηκολούθησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποκεφαλίσεως του, ἥτις ἐγένετο τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 258. Κατ’ αὐτὴν ὁ λαός ἤπλωσε σινδόνην, ἵνα περισυλλέξῃ τὸ αἷμα τοῦ μάρτυρος.

’Η ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 2αν Ὁκτωβρίου.

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ Α' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΥΘΥΣ ἔξ ἀρχῆς, δτε οἱ Ἀπόστολοι περιήρχοντο τάς διαφόρους πόλεις καὶ ὅρυον ἐκεῖ τάς διαφόρους χριστιανικάς κοινότητας, παρέστη ἡ ἀνάγκη τῆς διοργανώσεως τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δμῶς οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραμένουν ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὸ ὅριον μέρος ἡ νὰ ἐπισκέπτωνται τοῦτο συχνά, διωρίζετο ὑπ' αὐτῶν εἰς τάς διαφόρους ὅρυομένας ἐκκλησίας καὶ ἔνας ἀντιπρόσωπός των, ὁνομαζόμενος ἐπίσκοπος. Οὗτος ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης, ἐτέλει πάντα τὰ καθήκοντα τῆς λατρείας καὶ ἐπέβλεπε τὴν κοινότητα εἰς δλας ἐν γένει τάς θρησκευτικάς της ἐκδηλώσεις.

Ἐπειδή, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ηὔξηθησαν αἱ θρησκευτικαὶ ἀνάγκαι τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ ἐπίσκοπος δὲν ἤδύνατο νὰ ἔξαρκέσῃ μόνος του, ἔλαβεν ὡς βοηθούς του τοὺς πρεσβυτέρους, οἵτινες εἶχον περιωρισμένα καθήκοντα τῆς θείας λατρείας. Οἱ πρεσβύτεροι ἔλαβον ὡς βοηθούς τοὺς διακόνους. Οὕτω λοιπὸν ἐδημιουργήθη ἡ τάξις τῶν κληρικῶν καὶ οἱ τρεῖς βαθμοὶ αὐτῶν, ἥτοι τοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Διακόνου.

Μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ἐπίσκοποι εἶχον λάβει τὸ χάρισμα νὰ χειροτονοῦν αὐτοὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ νὰ τοποθετοῦν αὐτοὺς εἰς τάς διαφόρους δημιουργουμένας ἐκκλησιαστικάς κοινότητας (ἐν ορίας), τῶν δποίων προΐστατο ὁ ἐπίσκοπος. "Οταν ἀργότερα ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη ἀπὸ τάς πόλεις εἰς τὰ χωρία καὶ οὕτω ηὔξηθησαν αἱ ἐνορίαι, πάλιν ὁ ἐπίσκοπος ἥτοι προΐσταμενος αὐτῶν.

Ἐκ τῆς διοργανώσεως τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου εἰς διαφόρους χριστιανικάς κοινότητας (ἐκκλησίας) παρέστη ἡ ἀνάγκη τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας. "Οταν εἰς μίαν ἐπαρχίαν ἦσαν ἐκκλησίαι μὲ ἔνα ἐπίσκοπον, αὐταὶ διοικοῦντο ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ. "Οταν δμῶς εἰς μίαν ἐπαρχίαν ἦσαν περισσότεροι τοῦ ἐπίσκοποι, τότε δλοὶ οἱ ἐπίσκοποι ἀπετέλουν μίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα. 'Οσάκις δὲ παρουσιάζοντο ζητήματα κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, συνεκαλοῦντο δλοὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐ-

παρχίας καὶ ἀπετέλουν τὴν λεγομένην ἐπαρχιακὴν σύνοδον.
Ἐκεῖ συνεζήτουν ὅλα τὰ ἀφορῶντα τὰς ἐπισκοπάς των ζητήματα, ἥτοι τὴν διοργάνωσιν, τὴν διοίκησιν καὶ ἐν γένει τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν χριστιανικῶν ἴδαινικῶν διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν ἔργων ἀγάπης καὶ ἀλληλεγγύης. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι συνεκαλοῦντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, τὴν μητρόπολιν, πρόεδρος αὐτῶν ἦτο ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτευούσης, δστις τιμητικῶς ὀνομάζετο καὶ Μητροπολίτης.

Τοιοῦτοι μητροπολῖται ἦσαν τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ρώμης καὶ τῶν Ἱεροσολύμων.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (313 - 867)

Η ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΠΙ ΤΡΕΙΣ δλοκλήρους αἰῶνας ἀπὸ τῆς Ἰδρύσεώς της, ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εύρισκετο εἰς διαρκῆ προσπάθειαν καὶ ὑπὸ φοβεροὺς διωγμούς, δπως καταλάβῃ τὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν τῆς, ἐν μέσῳ τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Καὶ ἐπέτυχε τοῦτο, ἀφοῦ ἄφθονον χριστιανικὸν αἷμα ἔχυθη καὶ ἐπότισε τὴν γῆν.

Τώρα πλέον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς θείας δυνάμεώς της, εἶναι ἐλευθέρα καὶ ἵσταται ὡς φωτεινὸς φάρος, ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου. Τοῦτο, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὀφείλεται εἰς τὸν Μέγαν Κωνσταντίνον, δστις ἐμμέσως ἔθεσε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ὑπὸ τὴν προστασίαν του.

Ο Κωνσταντίνος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Ἀγίας Ἐλένης. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 272 μ. Χ. εἰς μίαν πόλιν τῆς Σερβίας, τὴν Ναϊσόν (σημερινὴν Νύσσαν). Ἡκολούθησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ, διακριθεὶς εἰς διαφόρους πολέμους, ἔγινεν ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ὁ στρατός, δστις ἀπετελεῖτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ Χριστιανούς, ἀνεκήρυξε τὸν Κωνσταντίνον Αὔγουστον (αὐτοκράτορα).

Εύθὺς ἐξ ἀρχῆς ἦτο εύνοϊκῶς διατεθειμένος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, τρέφων ἴδιαιτέραν πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν, ἡ δοῖα ηὕξανε διαρκῶς. Αὕτη ηὑξήθη ἀκόμη περισσότερον, δταν ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Μαξέντιον καὶ, εύρισκ-

μενος εις ἀμηχανίαν, εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ κάτωθι δραμα: 'Ἐνῷ μίαν ἡμέραν ἐσκέπτετο τίνι τρόπῳ θὰ καταβάλῃ τὸν ἀντί-παλόν του, αἴφνης εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν λάμποντα Σταυρὸν καὶ κάτωθεν αὐτοῦ τὰς λέξεις «'Ἐν τούτῳ νίκα».

* Ο Κωνσταντῖνος τὸ δραμα τοῦτο ἐθεώρησεν ὡς σημεῖον τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ διέταξεν ἀμέσως καὶ κατεσκεύασαν λάβαρον, φέρον χρυσόν σταυρὸν καὶ στέμμα καὶ εἰς τὸ μέσον τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ Χριστοῦ (I.X.). * Απὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸ λάβαρον τοῦτο προηγεῖτο εἰς δλας τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ διὰ τοῦτο προστάτης τῆς Εκκλησίας γένεται νὰ τρέψῃ εύσεβειαν πρὸς τὸν Θεόν καὶ συμπάθειαν καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς Χριστιανούς.

Λαβὼν δὲ περισσότερον θάρρος ἐπιτίθεται καὶ νικᾷ τὸν Μα-έντιον εἰς τὴν Μουλβίαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ καὶ γίνεται κύριος τῆς Ρώμης καὶ διοκλήρου τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. * Εξέδωκε δέ, τὸ ἔτος 313 μ. Χ., εἰς τὰ Μεδιόλανα (σημερινὸν Μιλάνον), τὸ περίφημον ἐκεῖνο διά-ταγμα, διὰ τοῦ δποίου πάντες οἱ εὑρισκόμενοι ύπό τὴν κυριαρ-χίαν του λαοὶ ἥσαν ἐλεύθεροι ν' ἀκολουθοῦν οἰανδήποτε θρη-σκείαν τῆς ἀρεσκείας των.

Τοιουτοτρόπως, διὰ τοῦ διατάγματος τούτου ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς διωγμούς καὶ διὰ τοῦ διωγμούς καὶ διατάγματος κόσμος ἀπέκτησε τὸ δι-καίωμα, ὅστερα ἀπὸ τόσας αἰματηρὰς θυσίας, νὰ ἀσκῇ ἐλεύθε-ρος πλέον τὰ χριστιανικά του καθήκοντα. * Επανέκτησαν οὕτω οἱ Χριστιανοὶ τὰς ἐκκλησίας των καὶ τὰς ύπὸ τῶν διωκτῶν των δημευθείσας περιουσίας των. * Ή δὲ Ἐκκλησία ἀπέκτησε τὸ δι-καίωμα νὰ ἐλευθερώνῃ τοὺς δούλους. Διὰ νόμου, μετὰ ταῦτα, ὥρισε τὴν Κυριακὴν ἀργύριαν καὶ κατέστησε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

* Ο Κωνσταντῖνος δόλονεν καὶ εἰσεχώρει εἰς τὸν Χριστιανι-σμόν. * Ανεγίνωσκε τὴν Ἀγίαν Γραφήν, συνανεστρέφετο μετὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἀνέθρεψε τὰ τέκνα αὐτοῦ χριστιανικῶς.

Παραλλήλως πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, δοτις ἥρχισε νὰ οἰ-κειοποιῆται τὴν χριστιανικὴν πίστιν, εἰργάζετο μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἐλένη, ἥτις ἐγένετο Χριστιανή. Αὕτη, ἐκτὸς τοῦ δτι ἥτο πιστὸς συνεργάτης τοῦ υἱοῦ της, ἔκαμε καὶ διάφορα ἔργα ὑψίστης χριστιανικῆς ἀξίας. * Εκτισεν εἰς τὴν Κων-

σταντινούπολιν τὸν Ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Εἰς δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸ ἔτος 327 μ. Χ., μετὰ πολλὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸν τόπον, δῆπου προσέφερεν τὸ αἷμά Του δὲ Χριστός, ἀνεῳρε τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ τὸν Τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ἔκτισε δὲ ἐπὶ τοῦ Τάφου τὸν περίφημον Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρός του, δὲ Κωνσταντῖνος, ἐλθὼν εἴς τι προάστειον τῆς Νικομηδείας, ἐβαπτίσθη. Ἀσθενήσας δέ, ἀπέθανε τὴν 21ην Μαΐου τοῦ ἔτους 337, εἰς ἡλικίαν 65 ἑτῶν.

Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν Κωνσταντῖνον, διὰ τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας του πρὸς αὐτήν, ὠνόμασεν Ἀγιον καὶ Ἰσαπόστολον. Τὴν δὲ μνήμην αὐτοῦ καὶ τῆς μητρός του, τῆς Ἀγίας Ἐλένης, ἔορτάζει τὴν 21ην Μαΐου.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΠΟ ΤΟΥ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐντεῦθεν δὲ Χριστιανισμὸς εἶναι ἐλεύθερος καὶ πᾶσα κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις ἔξελιπτεν.

Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, οἱ πλεῖστοι τῶν δοπίων ἥσαν Χριστιανοί. Οὕτω δὲ ἔξηπλώθη δὲ Χριστιανισμὸς εἰς τὰς δύο μεγάλας χώρας, εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, αἵτινες προσέφερον ἔδαφος πρὸς καλλιέργειαν τῶν Χριστιανικῶν ἰδεῶν.

Α') ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

1. Εἰς Περσίαν. Ἐλεύθερος πλέον δὲ Χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ ἐκτὸς τῶν δρίων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 4ης ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον πολλοὶ Χριστιανοί εἰς τὴν Περσίαν. Εἰς δὲ τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐλαβε μέρος καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Περσίας.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Περσίας ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀντιοχείας. Οἱ Χριστιανοί δμως τῆς Περσίας ἤκολούθησαν τὴν αἵρεσιν τοῦ Νεστορίου καὶ μέχρι σήμερον εἶναι Νεστοριανοί.

2. Εἰς Αρμενίαν. Εἰς τὴν Ἀρμενίαν τὸν Χριστιανισμὸν διέδωκεν δὲ Γρηγόριος, δὲ βραδύτερον δόνομασθεὶς Φωτιστής. Οὕτως κατὰ τὴν μικράν του ἡλικίαν ἦτο ἔθνικός. Ἐγκαταλείψας τὴν

Αρμενίαν, ήλθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, δπου ἐγένετο Χριστιανὸς καὶ ἔλαβεν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ἐπανελθών δὲ εἰς Αρμενίαν, ἐκήρυξε τὸν Χριστιανισμόν, προσελκύσας πολλοὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑκκλησίας καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν βασιλέα τῆς Αρμενίας Τιριδάτην μεθ' ὅλης τῆς αὐλῆς του.

Χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Καισαρείας Λεοντίου, εἰργάσθη μετὰ ζήλου διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς Αρμενικῆς Ἑκκλησίας. Ἀργότερα ὑπὸ τοῦ Αρμενίου Πατριάρχου Μεσρωπίου μετεφράσθησαν ἡ Ἀγία Γραφὴ καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἑκκλησιαστικῶν πατέρων εἰς τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν.

Κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα οἱ Ἀρμένιοι ἐδέχθησαν τὴν αἵρεσιν τοῦ Εύτυχοῦς καὶ παραμένουν μέχρι σήμερον Μονοφυσῖται.

3. Εἰς Ἀβησσονίαν. Εἰς τὴν Ἀβησσονίαν τὸν Χριστιανισμὸν διέδωκαν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος (330 μ.Χ.), οἱ ἐκ Τύρου καταγόμενοι ἀδελφοὶ Φρουμέντιος καὶ Αἰδέσιος.

Ο Φρουμέντιος ἐγένετο παιδαγωγὸς εἰς τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀβησσονίας Αἰζανᾶ. Ἐλθὼν δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μ. Ἀθανασίου ἐπίσκοπος τῆς πρωτευούσης Αὐξούμειος (Ἀκσούμ). Ἐβάπτισε τὸν Αἰζανᾶ καὶ διδίγον κατ' διδίγον μέγα μέρος τοῦ λαοῦ προσείλκυσεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Ο Αἰδέσιος ἔδρασε καὶ αὐτὸς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἀβησσονίαν καὶ ὑστερὸν ἔχειροτονήθη ἴερεὺς Τύρου.

Ἀργότερα ὑπὸ τοῦ Φρουμεντίου μετεφράσθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀβησσονῶν ἡ Ἀγία Γραφὴ καὶ πολλὰ συγγράμματα Ἐλλήνων πατέρων τῆς Ἑκκλησίας.

Οἱ Ἀβησσονοὶ περιέπεσαν εἰς τὴν μονοφυσιτικὴν αἵρεσιν τοῦ Εύτυχοῦς καὶ ὡς τοιοῦτοι παραμένουν μέχρι σήμερον.

4. Εἰς Ἀραβίαν. Εἰς τὴν βόρειον Ἀραβίαν δὲ Χριστιανισμὸς εἶχε διαδοθῆ τὸν ἔκτον αἰῶνα. Εἰς δὲ τὴν νότιον Ἀραβίαν διεδόθη ἐκ τῆς Αβησσονίας, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἦτο μικρός.

Μετὰ ταῦτα ἀνεκόπη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ πρόοδος τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι παρουσιάσθη ὁ Μωάμεθ, ὅστις ἐπέβαλε τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου.

ΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ εἰς τὰς διαφόρους βαρβαρικάς φυλάς, αἵτινες κατέλαβον τὰς χώρας τῆς Δύσεως, διέδωσαν οἱ Χριστιανικοὶ λαοί, οἱ κατακτηθέντες ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Οἱ βάρβαροι οὗτοι λαοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γερμανικῆς καταγωγῆς (Βησιγότθοι, Ὀστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξωνες καὶ Φράγκοι), ἐπέδραμον κατὰ τῆς Δύσεως κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα, ὅτε, μεταξὺ ἄλλων χωρῶν, κατέλαβον τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Καθὼς δὲ ἦτο ἐπόμενον, ἀπὸ τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς παρέλαβον, ὅχι μόνον τὸν πολιτισμόν των, ἀλλὰ καὶ τὴν χριστιανικήν θρησκείαν των.

Ἐπίσης διεδόθη δὲ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν νῆσον Ἰρλανδίαν καὶ εἰς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς Ἀγγλίας, τὴν Σκωτίαν.

Τὸν δὲ πέμπτον αἰῶνα δὲ πάπας Γρηγόριος διέδωσε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Ἀγγλοσάξωνας, ἀποστείλας πρὸς τοῦτο ἑκεῖ τοὺς Βενεδικτίνους μοναχούς.

ΑΙΡΕΣΕΙΣ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΑΤΑ ΤΗΝ δευτέραν περίοδον δὲ Χριστιανισμὸς ἀπηλλάγη ἐκ τῶν φοβερῶν ἑκείνων διωγμῶν. Τώρα πλέον ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἐλευθέρα καὶ ἐπιδίδεται μὲ δλας τῆς τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας της. Αἱ διάφοροι θεολογικαὶ σχολαὶ ἐπιδίδονται καὶ τώρα εἰς τὴν συστηματικὴν καλλιέργειαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἐκάστη τούτων ἔφαρμόζει τὸ ἴδικόν της σύστημα διδασκαλίας καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ διάφορα θεολογικὰ προβλήματα διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν δεδομένων.

Πολλοὶ δέκατοι θεολόγων δὲν ἥρμήνευσαν ταῦτα σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ σύμφωνα πρὸς τὴν ἴδικήν των λογικήν καὶ δπως αὐτοὶ ἥδυναντο νὰ τὰ ἐννοήσουν. Ἐκ τούτου, ὡς ἦτο ἐπόμενον, προέκυψε πολλάκις ἐσφαλμένη

έρμηνεία τής δογματικής διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν ἐνεφανίσθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν αἱ αἰρέσεις τῆς Β' περιόδου. Αὗται διέφερον ἀπὸ τὰς αἰρέσεις τῆς Α' περιόδου. Διότι ἐκεῖναι μὲν περιωρίσθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας, οἱ Χριστιανοὶ ὅμως ἥσαν ἡνωμένοι λόγῳ τῶν διωγμῶν. Τώρα ὅμως ἐκάστη αἵρεσις ἐδημιούργησε φανατισμὸν εἰς τοὺς ὄπαδούς της, δοτις πολλάκις ἔξετράπη εἰς ρῆξιν καὶ κατέληξεν εἰς λυπηρὰ ἀποτελέσματα, προκαλέσας ἀπειρα θύματα εἰς νεκρούς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ φανατισμὸς δὲ αὐτός δὲν περιωρίσθη μεταξὺ τῶν ὄπαδῶν μιᾶς αἰρέσεως, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ μεταξὺ τοῦ ὄχλου καὶ ἔφθασε καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς αὐτοκράτορας.

Αἱ σπουδαιότεραι αἰρέσεις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἥσαν αἱ ἔξης :

1. Ἡ αἱρεσίς τοῦ Ἀρείου. Ὁ Ἀρείος κατήγετο ἐκ Λιβύης, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος. Ἡτο καλῶς μορφωμένος καὶ εὔσεβής. Χειροτονηθεὶς δὲ πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, διεκρίθη ὡς ρήτωρ. Κατὰ τὸ ἔτος 318 μ.Χ. περιέπεσεν εἰς αἵρεσιν, ἀρνούμενος τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τριάδος, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς θεόν. Ἐλεγεν δτι δ Χριστός δὲν εἶναι θεός καὶ εἶναι ἄλλης οὐσίας πρὸς τὸν Πατέρα (ἄλλότοις καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας) καὶ δτι εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, τὸ πρῶτον κτίσμα πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόμου (ἥν ποτὲ δτε οὐκ ἦν καὶ ἦν πρὸν γένηται).

Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Ἀρείου ἀπέκτησε πολλούς ὄπαδούς καὶ συνεκλόνισε πολὺ τὴν Ἔκκλησίαν. Ταύτην δὲ κατεδίκασεν ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

2. Ἡ αἱρεσίς τοῦ Μακεδονίου. Ὁ Μακεδόνιος ᾧτο ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως (341 μ. Χ.) καὶ ἐδιδασκεν δτι καὶ τὸ "Ἀγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι θεός, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ὅπως καὶ δ Υἱός, εἶναι κτίσμα τοῦ θεοῦ (τὸ "Ἀγιον Πνεῦμα κτίσμα πάλιν κτίσματος φησίν).

Οἱ ὄπαδοι τοῦ Μακεδονίου, ὡς πολεμοῦντες τὸ "Ἀγιον Πνεῦμα, ὠνομάσθησαν πνευματομάχοι. Τούτους κατεδίκασεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα, τὸ ἔτος 381, Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

3. Ἡ αἴρεσις τοῦ Απολλίναρίου. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος ταύτης (361 μ. Χ.). Προσπαθῶν δὲ νὰ ἔξηγήσῃ τὸ ζήτημα τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ (τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης), περιέπεσεν εἰς τὴν αἵρεσιν δτὶ ὁ Χριστός ἥτο μὲν τέλειος θεός, ἀλλ’ ὅχι καὶ τέλειος ἀνθρωπος (δύο τέλεια ἔν γενέσθαι οὐ δύναται). Τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐπίσης κατεδίκασεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

4. Ἡ αἴρεσις τοῦ Νεστορίου. Ὁ Νεστόριος ἦτο ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως (428). Ἐδίδασκε δὲ δτὶ ὁ Χριστός δὲν ἐγεννήθη ὡς θεός, ἀλλ’ ὡς ἀνθρωπος, καὶ μετά τὴν γέννησιν ἀπεκτησε τὴν θείαν ἰδιότητα. Ἐπομένως καὶ ἡ Θεοτόκος δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζηται Θεοτόκος, ἀλλὰ Χριστοτόκος.

Ἡ αἵρεσις αὕτη ἀπέκτησε πολλοὺς δπαδούς, κυρίως εἰς τὴν Περσίαν, δπου ὑφίσταται καὶ μέχρι σήμερον. Ταύτην κατεδίκασεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

5. Ἡ αἴρεσις τοῦ Εὐτυχίου. Ὁ Εὐτυχής ἦτο ἀρχιμανδρίτης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ φοβερὸς πολέμιος τοῦ Νεστορίου καὶ τῆς αἵρεσεως αὐτοῦ, καταπολεμῶν δὲ τὸν Νεστόριον, περιέπεσεν εἰς ὅλην αἵρεσιν. Διὰ νὰ ἀποδείξῃ δτὶ ὁ Χριστός, γεννηθεῖς, ἔφερε καὶ τὰς δύο φύσεις (θείαν καὶ ἀνθρωπίνην), ἐδίδασκεν δτὶ ἡ θεία φύσις ἀπερρόφησε τὴν ἀνθρωπίνην. Οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν αἵρεσιν δτὶ ὁ Χριστός εἶχε μόνον τὴν θείαν φύσιν. Οἱ δπαδοί του ὀνομάσθησαν μονοφυσῖται.

Σήμερον ὑπάρχουν πολλοί μονοφυσῖται εἰς τὴν Συρίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Παλαιστίνην. Ἐπίσης μονοφυσῖται εἶναι οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Κόπται τῆς Αἴγυπτου καὶ οἱ Ἀβηδανοί. Τὴν αἵρεσιν ταύτην κατεδίκασεν ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

6. Ἡ αἴρεσις τοῦ Ὁνωρίου. Οὗτος ἦτο ἐπίσκοπος Ρώμης. Ἐδίδασκεν δτὶ, ἐφ’ ὅσον ὁ Χριστός ἔχει μόνον τὴν θείαν φύσιν, ἔχει καὶ μίαν θέλησιν, τὴν θείαν, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη θέλησις ἔξηφανίσθη.

Λειψανα τῆς αἵρεσεως ταύτης τοῦ Ὁνωρίου ὑπάρχουν εἰς μίαν μονὴν τοῦ ὄρους Λιβάνου, τὴν καλουμένην μονὴν τοῦ Μαρωνος, ἐκ τοῦ δνόματος τῆς ὁποίας οἱ μοναχοὶ λέγονται Μαρωνῖται.

Ι ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ τοὺς ναούς των διεκόσμουν μὲ διαφόρους εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀγίων καὶ μαρτύρων τῆς Ἑκκλησίας. Πολλάκις δόμως ἔκαμνον κατάχρησιν καὶ, ἀντὶ νὰ ἀποδίδουν μόνον σεβασμὸν εἰς τὰς εἰκόνας εἰς μνήμην τῶν ἀγίων, ἀπέδιδον εἰς αὐτὰς καὶ λατρείαν, ἥτις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν.

Τὴν κακὴν δὲ ταύτην συνήθειαν τῶν Χριστιανῶν ἡθέλησε νὰ διορθώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Λέων ὁ Γ' ὁ Ἰσαυρος. Ἐνόμισεν οὗτος ὅτι δύναται νὰ ἔχαλεψῃ τὴν κακὴν ταύτην συνήθειαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακόν, ἀν ἀφαιρέσῃ τὰς εἰκόνας ἀπὸ τοὺς ναούς. Ἡ πρᾶξις δόμως αὕτη τοῦ Λέοντος, ὅχι μόνον δὲν ἔφερε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ τούναντίον ἐξηρέθισε περισσότερον τὸν λαόν, ὅστις διηρέθη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, τῶν εἰκονοφίλων καὶ τῶν εἰκονομάχων.

Αἱ ἔριδες αὗται, λεγόμεναι εἰκονομαχικαί, ἐσυνεχίσθησαν, λόγῳ τοῦ φανατισμοῦ τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου (Κωνσταντίνου τοῦ Ε', Θεοφίλου κτλ.) καὶ διήρκεσαν ἐπὶ ἔνα καὶ πλέον αἰῶνα. Ἡ Ἑκκλησία ύπεστη πολλὰς καταστροφάς. Κατεστράφησαν δὲ ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων πολλοὶ ναοί, σχολεῖα, βιβλιοθήκαι. Ἀνηρπάγησαν πολλὰ σκεύη ἐκκλησιῶν καὶ πολλὰ λείψανα ἀγίων διεκδιώμαδήθησαν.

Τὰς ἔριδας ταύτας κατέπαυσεν ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΣΤ' τοῦ Πορφυρογεννήτου, συγκαλέσασα ἐν Νικαίᾳ, τὸ 787 μ.Χ., τὴν ἐβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἥτις κατέκρινε τοὺς προκαλέσαντας τὴν ταραχὴν ταύτην τῆς Ἑκκλησίας καὶ καθώρισεν ὅτι ἡ λατρεία ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν, εἰς δὲ τὰς εἰκόνας ἀνήκει τιμητικὴ προσκύνησις.

Ἄργοτερον, κατὰ τὸ 843 μ.Χ., ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ἐπανέφερε τὰς εἰκόνας καὶ τὴν τιμὴν αὐτῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐορτάζεται ύπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας μας τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν πρὸ τοῦ Πάσχα, ἥτις καὶ λέγεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ

ΑΤΑ ΤΗΝ πρώτην περίοδον, κατά τὴν δποίαν οἱ Χριστιανοὶ εύρισκοντο ὑπὸ διαρκῆ διωγμόν, ἡ Ἐκκλησία, ἵνα καταπολεμῇ τοὺς διαφόρους ἔχθρούς της καὶ τὰς ἐμφανισθείσας αἰρέσεις, διέδιδε τὴν δρθήν διδασκαλίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, διὰ τῶν διαφόρων συγγραμμάτων τῶν ἐν γένει πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ὅμως ταύτην ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐλευθέρα. Ἡ διοργάνωσις καὶ διοίκησις αὐτῆς εἶναι τελειοτέρα. Ἰνα δὲ τακτοποιῆ διάφορα ζητήματα διοικητικῆς φύσεως ἡ δογματικοῦ περιεχομένου, τὰ δποία δὲν ἥδυναντο νὰ ἐπιλύσουν αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι, συνήρχοντο δμοῦ πάντες οἱ ἐπίσκοποι δλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀπεφάσιζον ἀπὸ κοινοῦ. Κυρίως τοιαύτας ἐπισκοπικὰς συνελεύσεις προεκάλεσαν αἱ διάφοροι αἰρέσεις τῆς Β' περιόδου. Λέγονται δὲ αὗται Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

“Οθεν Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι λέγονται αἱ συγκεντρώσεις δλων τῶν ἐπισκόπων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς ὠρισμένας πόλεις ἐξ δλων σχεδὸν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας, κατὰ τὰς δποίας συνέζητοντο τὰ ἐπίμαχα ζητήματα καὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ κοινοῦ περὶ αὐτῶν ἀποφάσεις.

Τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους συνεκάλει καὶ ἔθετεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του δ αὐτοκράτωρ ἡ ἕξ Ἰδίας αὐτοῦ πρωτοβουλίας ἡ κατόπιν εἰσηγήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ προεδρία ἔδιδετο εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὃν ἦτο παρών. Αἱ δὲ ἀποφάσεις αὐτῶν ἦσαν ἀμετάβλητοι, διότι ἐλαμβάνοντο τῇ ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, καὶ ἐλέγοντο “Οροὶ ἡ Τόμοι. Ἀντίγραφα τῶν ἀποφάσεων τῶν συνόδων ἀπεστέλλοντο εἰς τὰς κατὰ τόπους ἐκκλησίας, πρὸς ὑποχρεωτικὴν παραδοχὴν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων. Τοιαύτας οἰκουμενικὰς συνόδους κατὰ τὴν Β' περίοδον ἔχομεν ἔπτα.

1. Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον συνεκάλεσεν δ αὐτοκράτωρ Μέγας Κωνσταντῖνος ἕξ Ἰδίας αὐτοῦ πρωτοβουλίας καὶ ἦτο πρόεδρος αὐτῆς, εἰς τὴν Νί-

καιαν τῆς Βιθυνίας, τὸ ἔτος 325 μ.Χ., ἵνα ἀποφασίσῃ περὶ διαφόρων ζητημάτων γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, κυρίως δμως ἐπὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου, δστις ἐδίδασκεν δτι δ Υἱὸς (δ Χριστὸς) ἦτο κτίσμα τοῦ Θεοῦ.

Εἰς ταύτην ἔλαβον μέρος 318 πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἔκκλησίας ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας, διακρινόμενοι διὰ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου καὶ διὰ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικήν των παιδείαν. Κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην κατεπολέμησε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου, διὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων, δ ἀρχιδιάκονος τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος. Ἡ σύνοδος κατεδίκασε τὸν Ἀρείον καὶ τοὺς ὅπαδούς αὐτοῦ ως αἱρετικούς καὶ ἀπεφάνθη δτι καὶ δ Υἱὸς (δ Χριστὸς) εἶναι θεός, δμοούσιος τῷ Πατρὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Συνέταξε δὲ καὶ τὰ πρῶτα ἐπτὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, τὸ δποῖον ἔχομεν σήμερον. Ἐπίσης καθώρισε καὶ τὴν χρονολογίαν τῆς ἔορτῆς τοῦ Πάσχα, νὰ ἔορτάζηται τὴν πρώτην Κυριακήν, ἡτις ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἑαρινῆς ἴσημερίας.

2. Δευτέρᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν σύνοδον συνεκάλεσεν ἔξι ἰδίας αὐτοῦ πρωτοβουλίας δ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος δ Α' δ Μέγας εἰς τὴν Κων/πολιν, τὸ ἔτος 381, ἔξι ἀφορμῆς τοῦ Μακεδονίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἐπισκόπου Λασδικείας. Ο μὲν πρῶτος ἐδίδασκεν δτι καὶ τὸ Ἀγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα, δ δὲ δεύτερος δτι δ Χριστὸς ἦτο μὲν τέλειος θεός, δχι δμως καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

Κατ' αὐτὴν παρέστησαν 150 πατέρες καὶ κατεδίκασεν αὕτη τὰς ἀνωτέρω διδασκαλίας ως αἱρετικάς. Ἀπεφάνθη δὲ δτι καὶ τὸ Ἀγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ θεός. Συνεπλήρωσεν ἐπίσης τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, διὰ τῆς προσθήκης τῶν ὑπολοίπων πέντε ἄρθρων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ Ἀγιον Πνεῦμα, τὴν ἑκκλησίαν κ. λ. π.

3. Τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν σύνοδον ταύτην συνεκάλεσε, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς Ἔκκλησίας, δ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος δ Β' δ Μικρός, τὸ ἔτος 431 μ.Χ., εἰς τὴν Ἐφεσον, ἔξι ἀφορμῆς τοῦ Νεστορίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἐδίδασκεν δτι δ Χριστὸς ἐγεννήθη ως ἄνθρωπος καὶ δχι ως

θεός καὶ μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ ἡνῶθη ἡ θεία φύσις μὲ τὴν ἀνθρωπίνην.

Εἰς ταύτην παρέστησαν 200 πατέρες καὶ, ἀφοῦ κατεδίκασαν τὸν Νεοτόριον ως αἱρετικόν, ἀπεφάνθησαν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη τέλειος θεός καὶ τέλειος ἄνθρωπος καὶ ἡ Παρθένος Μαρία δέον νὰ ὀνομάζηται Θεοτόκος καὶ ὅχι Χριστοτόκος, ως γεννήσασα θεόν.

4. Τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν οἰκουμενικὴν ταύτην σύνοδον συνεκάλεσαν, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς Ἑκκλησίας, ἡ Πουλχείρα καὶ ὁ Μαρκιανός, ὅστις ᾧτο καὶ πρόεδρος αὐτῆς, εἰς τὴν Χαλκηδόνα, τὸ ἔτος 451 μ.Χ., ἐξ ἀφορμῆς τῆς αἱρέσεως τοῦ Εύτυχοῦς, ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον μίαν φύσιν, τὴν θείαν, τὴν δὲ ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπερρόφησεν ἡ θεία φύσις.

Κατ' αὐτὴν παρέστησαν 650 ἑπίσκοποι. Αὕτη κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εύτυχοῦς ως αἱρετικὴν καὶ ἐξέδωκε καὶ ἄλλας ἀποφάσεις, διοικητικῆς φύσεως. Ἀπεφάνθη δὲ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἡνωμένας, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ χωρισθῶσιν εἰς δύο οὔτε καὶ νὰ συγχωνεύωνται εἰς μίαν.

5. Πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν σύνοδον ταύτην συνεκάλεσεν ἐξ ἴδιας πρωτοβουλίας ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἔτος 553 μ.Χ., ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐμφανίσεως διαφόρων συγγραμμάτων θεολόγων μὲ περιεχόμενον αἱρετικὸν (Θεοδώρου ἐπισκόπου Μοψουεστίας, Θεοδωρῆτού ἐπισκόπου πόλεως Κύρου, Ἰβα ἐπισκόπου Ἐδέσσης Μεσοποταμίας κ.ἄ.).

Κατ' αὐτὴν παρέστησαν 165 πατέρες, οἵτινες καὶ κατεδίκασαν τὰ ἀνωτέρω αἱρετικὰ συγγράμματα.

6. Ἑκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν ἔκτην οἰκουμενικὴν σύνοδον συνεκάλεσε, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς Ἑκκλησίας, ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἔτος 680 μ.Χ. Ἀφορμὴ τῆς συγκλήσεως ταύτης ᾧτο ἡ αἱρεσίς τοῦ μητροπολίτου τῆς Ρώμης Ὄνωρίου. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει μίαν θέλησιν, δπως καὶ κατὰ τὴν αἱρεσίν τοῦ Εύτυχοῦς ἔχει μίαν φύσιν.

Κατ' αὐτὴν παρέστησαν 289 πατέρες. Αὕτη κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ὁνωρίου ὡς αἱρετικήν, ἀπεφάνθη δὲ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο θελήσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλ᾽ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ὑποτάσσεται εἰς τὴν θείαν θέλησιν.

7. Ἐβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν ἐβδόμην οἰκουμενικὴν σύνοδον συνεκάλεσε, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς Ἔκκλησίας, ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου τέκνου τῆς αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' τοῦ Πορφυρογεννήτου, εἰς τὴν Νίκαιαν, τὸ ἔτος 787 μ. Χ., ἐξ ἀφορμῆς τῶν εἰκονομαχικῶν ἔριδων.

Ἐλαβον μέρος 350 πατέρες, οἵτινες ἀπεφάνθησαν ὅπως ἐπιτραπῇ ἡ ἐπαναφορὰ τῶν ἀγίων εἰκόνων εἰς τοὺς ναούς, ἀποδίδηται δύμως εἰς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ τιμὴ, ἡ δὲ λατρεία νὰ ἀποδίδηται μόνον εἰς τὸν Θεόν.

Τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἐτακτοποιήθη δριστικῶς ὑπὸ τῆς Θεοδώρας, ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλίκου τέκνου τῆς αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Γ', τὸ ἔτος 843 μ. Χ. Αὕτη συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου, καὶ ἀνεστήλωσεν δριστικῶς τὰς εἰκόνας. Τὸ γεγονός τούτο ἔօρτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς πρὸ τοῦ Πάσχα, ἥτις καὶ δνομάζεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΑΤΑ τὴν περίοδον ταύτην ἡ διοργάνωσις καὶ διοίκησις τῆς Ἔκκλησίας ἦτο καλυτέρα.

Οἱ κληρικοὶ τῶρα εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μορφωμένοι καὶ διακρίνονται διὰ τὴν ἀρετὴν των. Οὗτοι εἶχον ὡς δόδηγόν, ἔκτὸς ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τὰς οἰκουμενικὰς συνδόους, ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τῶν ὅποιων ούδεις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παρεκκλίνῃ ἢ νὰ μεταβάλῃ αὐτάς. Οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῶν κληρικῶν διετήρηθησαν, ὡς ἥσαν καὶ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον. Πλὴν δύμως, εἰς τοὺς ἐπισκόπους προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀξιώματα (τίτλοι). Κατὰ τὴν

πρώτην περίοδον εἶδομεν ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῶν πρωτευουσῶν πόλεων, ὡς προεδρεύοντες τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων, ὀνομάσθησαν μητροπολῖται. Μεταξὺ τῶν μητροπολιτῶν αὐτῶν διεκρίνοντο οἱ ἐπίσκοποι Ρώμης, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας (Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κανὼν στ'). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅτε ἡ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς πολλὰς διοικητικὰς περιφερείας (ἐπαρχίας), οἱ μητροπολῖται οὗτοι ἀπέκτησαν μεγαλυτέραν σημασίαν. Διότι, ἔχοντες τὰς ἔδρας τῶν εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν διοικήσεων, σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων μητροπολιτῶν τῆς διοικήσεώς των, δπως ἀκριβῶς καὶ οἱ μητροπολῖται τῶν ἐπαρχιῶν εἶχον ἔξουσίαν τινὰ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας των. Εἰς τοὺς ὡς ἄνω μητροπολῖτας Ρώμης, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας προσετέθησαν τώρα καὶ οἱ μητροπολῖται τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι αὕτη ἦτο ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ κράτους, καὶ Ιεροσολύμων (Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κανὼν ζ'), ἐπειδὴ ἔκει ἔζησε καὶ ἤρχισε τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον του δ Σωτῆρος.

Οἱ μητροπολῖται οὗτοι τῶν πέντε πόλεων ἀπὸ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ὀνομάσθησαν ἔξαρχοι ἢ ἀρχιεπίσκοποι. Εἶχον δὲ τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονοῦν τοὺς μητροπολίτας, νὰ συγκαλοῦν τὰς συνόδους τῆς διοικήσεως, νὰ προεδρεύουν αὐτῶν καὶ νὰ ἀκούουν τὰ κατὰ τῶν μητροπολιτῶν παράπονα τῶν ἐπισκόπων.

Ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος οἱ ἀρχιεπίσκοποι οὗτοι ὀνομάσθησαν πατριάρχαι καὶ ἀπετέλουν εἰς τὴν διοίκησίν των τὴν ὑψίστην ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχήν.

Οὕτω λοιπόν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία περιελάμβανε πέντε Πατριαρχεῖα: τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν Ιεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ρώμης.

Ἐκαστον ἀπὸ αὐτὰ διώκει τὰς ἐκκλησίας τῆς διοικήσεως του καὶ δλα μαζὶ δλόκληρον τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ναὶ μὲν ἥσαν ἀνεξάρτητα τὸ ἔν ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ δλα διώκουν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἴτινες δι' δλας τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας εἶχον τὴν αὐτὴν ἴσχυν. Ἐπιπροσθέτως εἰς τοὺς πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης ἀπεδόθησαν καὶ ἴδιαίτερα πρωτεῖα τιμῆς. Καὶ δ μὲν πρῶ-

τος ώνομάσθη Οἰκουμενικός Πατριάρχης, διότι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ κράτους (Β' Οἰκουμενική Σύνοδος, κανὼν γ'), δὲ Ρώμης ώνομάσθη Πάπας, διότι ἡ Ρώμη ἦτο ἡ πρώτη πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΑΤΑ ΤΗΝ περίοδον ταύτην αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας ἦσαν στεναί, διότι ἀμφότεραι εἶχον τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, εἰς τὸ δόποῖον συνηντῶντο αἱ φροντίδες των, τὸν λαόν, δστις ἀπετέλει μέλος καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας.

Ἡ Ἐκκλησία εἶχε τὴν Πολιτείαν ἰσχυρὸν βοηθὸν καὶ παραστάτην. Αὕτη προσέφερεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀμέριστον τὴν βοήθειάν της, δσάκις παρίστατο ἀνάγκη. Τοῦτο παρετηρήσαμεν κατὰ τὰς διαφόρους αἱρέσεις, ὅπότε οἱ ἔκαστοτε αὐτοκράτορες ἐβοήθουν τὴν Ἐκκλησίαν, συγκαλοῦντες καὶ θέτοντες ὑπὸ τὴν προστασίαν των τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους. Εἰς πολλὰς μάλιστα εἶχον καὶ τὴν προεδρίαν, παριστάμενοι αὐτοπροσώπως (Α', Δ' Οἰκ. Συν.). Γενικῶς δὲ αὐτοκράτωρ πάντοτε συνειργάζετο μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐθεώρει καθῆκόν του νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο δὲ ἐφαίνετο καλῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, δστις ἔξεφρασε τὴν ἔξῆς ἰδέαν εἰς τινας ἐπισκόπους: «Ἄλλ ὑμεῖς μὲν τῶν εἰσω τῆς Ἐκκλησίας, ἔγῳ δὲ τῶν ἐκτός ὑπὸ Θεοῦ καθεσταμένος ἐπίσκοπος ἀν εἴην».

Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰώνος ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲ οἰκουμενικός πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως δίδει εἰς αὐτὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, χωρὶς βέβαιαν νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν ἐκλογὴν του.

Ομοίως δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰς πολλὰς κρισίμους περιστάσεις προσέφερεν εἰς τὴν Πολιτείαν ἀπειρούς ψλικᾶς καὶ ἡθικᾶς βοηθείας, κυρίως δὲ ὅταν τὸ κράτος ἐπεδίδετο εἰς διαφόρους ἀγῶνας κατὰ τῶν βαρβάρων λαῶν, ὡς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, τὸ 626 μ. Χ.

ΠΑΠΑΣ δμως της Ρώμης τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου ἡθέλησε νὰ ἐκμεταλλευθῇ πρὸς ἴδιον ὄφελος. Εἶχε τὸν ἔγωϊσμὸν ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶναι ἀνωτέρα ὅλων τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ ἐπομένως ὁ πάπας αὐτῆς εἶναι ἀνώτερος τῶν ἄλλων ἐπισκόπων καὶ πατριαρχῶν. Συνεπῶς, ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ὅφειλον νὰ συμφωνοῦν καὶ νὰ ὑπακούουν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης. Ὁ δὲ πάπας νομίζει ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγχῃ καὶ νὰ δικάζῃ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ἀξιώσις αὕτη τοῦ πάπα ὀνομάσθη «Πρωτεῖον τοῦ Πάπα». Τὴν ἀξιώσιν τῶν ταύτην οἱ πάπαι ἐστήριζον εἰς τὸ ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, δοτις, κατὰ τὴν γνώμην τῶν, ἥτο διάδοχος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπομένως καὶ ὁ πάπας, ὡς διάδοχος τοῦ Πέτρου, εἶναι ἀνώτερος τῶν ἄλλων.

Τοῦτο δὲ πάπας στηρίζει εἰς ἑσφαλμένην ἔρμηνείαν χωρίου τῆς Ἀγίας Γραφῆς. «Οταν δὲ Χριστὸς ἡρώτησε τοὺς μαθητὰς του νὰ τοῦ εἰποῦν ποίαν ἰδέαν ἔχουν οἱ ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ περὶ αὐτοῦ, δὲ Πέτρος ἀπήντησε: «Κύριε, ἐγὼ πιστεύω ὅτι εἶσαι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ». Ὁ Χριστὸς ἐπει τὰς ἔξῆς λέξεις εἰς τὸν Πέτρον: «Σὺ εὶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πύλαι «Ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» (Ματθ. ΙΣΤ' 18-19). Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ἔρμηνεύει καλῶς δὲ πάπας.

Εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Δύσεως οἱ πάπαι κατώρθωσαν νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἰδέαν τοῦ «Πρωτείου» καὶ προσεπάθησαν τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς νὰ ἐπιβάλουν καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐσκέφθησαν ἐπίσης νὰ ἰδρύσουν ἰδιαίτερον παπικὸν κράτος καὶ νὰ ἀποκτήσουν καὶ κοσμικὴν ἔξουσίαν. «Ινα δὲ πραγματοποιήσουν τὴν φιλοδοξίαν τῶν ταύτην, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Φράγκους. «Οταν οἱ Λογγιοβάρδοι εἶχον καταλάβει ἐν μέρος τῆς βορείου Ἰταλίας καὶ ἡπείρου νὰ καταλάβουν τὴν Ρώμην, τότε δὲ πάπας Στέφανος δὲ ζος ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Πιπίνου,

δστις ἦτο αὐλάρχης τοῦ Φραγκικοῦ κράτους. Ὁ Πιπίνος δέ, ἐπειδὴ ἥθελε νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸν θρόνον καὶ ἐπειδὴ ἥθελε νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὸν πάπαν, ἐδέχθη νὰ βοηθήσῃ αὐτόν.

Ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Λογγοβάρδων, ἐνίκησε καὶ ἐξεδιωξεν αὐτοὺς καὶ ὡς νικητὴς κατέθεσε τὰς κλεῖδας τῶν κυριευθεισῶν πόλεων ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀγίου Πέτρου, μὲ δωρητήριον ἔγγραφον πρὸς τὸν πάπαν.

Οὕτω ἴδρυθη τὸ λεγόμενον παπικὸν κράτος. Ἐκτοτε οἱ πάπαι, συγκεντρώσαντες πολιτικὴν ἔξουσίαν, συνεκρότησαν στρατὸν καὶ ἐπέβαλον μὲ πάντα τρόπον τὴν θέλησίν των εἰς δῆλους τοὺς ἡγεμόνας. Οὕτοι, ἀρνούμενοι πολλάκις, ἐδέχοντο τὰς ἐπιθέσεις τῶν παπῶν. Τὴν δύναμίν των αὐτὴν ἥθελον νὰ χρησιμοποιήσουν καὶ οὕτω νὰ ἐπιβάλουν τὴν θέλησίν των καὶ ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν δποίαν ἀπετέλουν τὰ ὑπόλοιπα τέσσαρα πατριαρχεῖα, τὰ δποῖα δῆμως ἀπέκρουσαν πᾶσαν ἀξιωσιν τῶν παπῶν.

NAOI—ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

1. Ναοί. Ἐξέλιξις τῶν ναῶν

ΑΤΑ τὴν πρώτην περίοδον εἴδομεν ὅτι οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ δὲν εἶχον οὔτε ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον οὔτε ἐσωτερικῶς καλλιτεχνικὴν διακόσμησιν.

Εἴδομεν ἐπίσης ὅτι ὡς ναοὶ ἔχρησίμευσαν κατ’ ἀρχὰς τὰ εὑρύχωρα ὑπερῷα τῶν οἰκιῶν, μετὰ ταῦτα δὲ τετράγωνα οἰκοδομήματα, ὃνευ οὐδεμιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς ἐμφανίσεως. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τῶν διωγμῶν ὡς ναοὶ ἔχρησίμευον αἱ κατακόμβαι.

Ἄπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου οἱ Χριστιανοὶ εἶναι ἐλεύθεροι. Κτίζουν τώρα πλέον ναοὺς εὐρυχώρους καὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ μὲ ἀρχιτεκτονικούς ρυθμούς, ὡστε νὰ ἀποδίδουν τὸ πραγματικὸν μεγαλεῖον τῆς Ἱερᾶς τῶν Θέσεως.

Τὰ πρῶτα σχέδια, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν των, οἱ Χριστιανοὶ παρέλαβον ἀπὸ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα τῶν Ρωμαί-

ων, ἀπὸ τὰς λεγομένας βασιλικὰς στοάς, αἵτινες ἔχρησίμευον καὶ ὡς δικαστήρια. Ἐκ τῶν βασιλικῶν τούτων στοῶν προέκυψεν καὶ ὁ λεγόμενος ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς.

1. Πυθμὸς Βασιλικῆς. Τὰ γνωρίσματα τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι τὰ ἔξης: Εἶναι ἐν ἐπίμηκες ὁρθογώνιον οἰκοδόμημα, ἐκτενόμενον ἀπὸ δυσμάς πρὸς ἀνατολάς. Ἐξωτερικῶς ἡ στέγη εἶναι ἐπικλινής, ἐσωτερικῶς δὲ εἶναι ἐπιστρωμένη μὲν ξυλίνην ὁ-

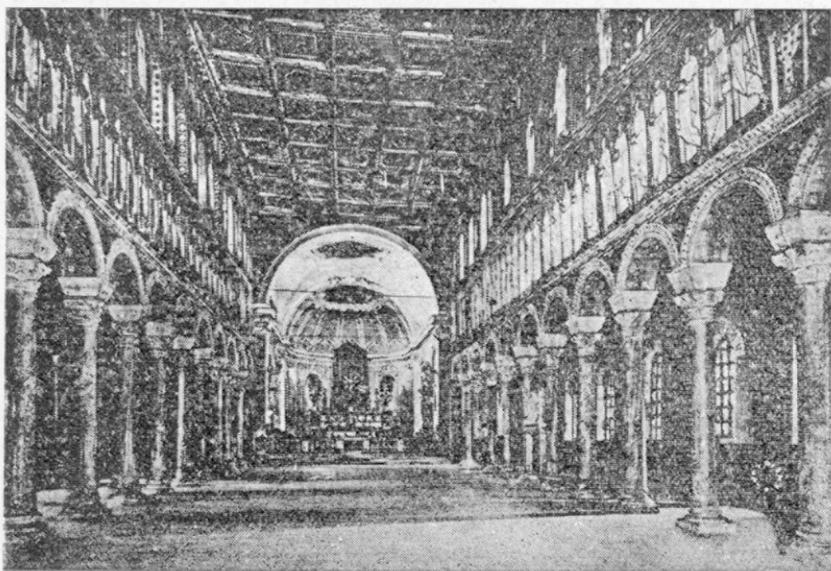

*Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (ρυθμὸς Βασιλικῆς)

ροφήν. Αὕτη στηρίζεται εἰς κίονας, ὁ ἀριθμὸς τῶν δποίων ἔξαρταται ἀπὸ τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ. "Ητοι, ὃν ἔχωμεν δύο σειράς κιόνων, ὁ ναὸς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, εἰς τὸ μεσαῖον καὶ τὰ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ. Τὰ μέρη δὲ ταῦτα λέγονται κλίτη καὶ ἡ Βασιλικὴ λέγεται τρίκλιτος." Αν ἔχωμεν τέσσαρας σειράς κιόνων, ὁ ναὸς διαιρεῖται εἰς πέντε κλίτη καὶ λέγεται πεντάκλιτος κλπ.

Τὸ μεσαῖον κλίτος ἥτο πλατύτερον τῶν ἄλλων καὶ εἰς τὴν δροφήν ἀπολήγει πρὸς τὸ μέσον τοῦ ἱεροῦ εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα ἡ κόγχη ναούμενην. Εἰς πολλοὺς ναούς, κυρίως εἰς τὰς τρικλίτους Βασιλικάς, ὑπῆρχον, ἀντὶ μιᾶς ἀψίδος, τρεῖς, μία δι' ἔκαστον κλίτος.

2. Βυζαντινὸς ρυθμός. Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὀνομάσθη δὲ Βυζαντινός, διότι ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

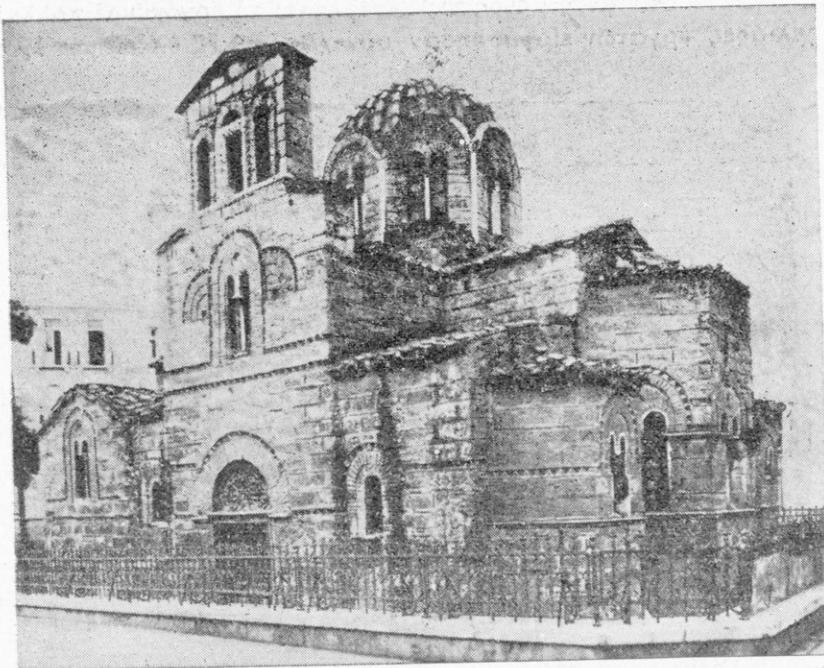

*Εσωτερικὸν ραοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ("Άγιος Απολλινάριος Ραβέννης)

Γνωρίσματα αύτοῦ εἶναι διάφοροι τρούλοι, δστις στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων κιόνων, οἱ δὲ κίονες ἐνοῦνται μεταξύ των διὰ ἡμικυκλικῶν τόξων. Ἐπίσης σχηματίζονται ἐπὶ τῆς δροφῆς δύο ἡμικυκλικαὶ ἀψίδες. Η μία ἐκτείνεται ἀπὸ δυσμάς πρὸς ἀνατολὰς καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἱερόν καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ καὶ καταλήγει εἰς τὴν νοτίαν πλευράν. Καὶ αἱ δύο αὗται ἀψίδες συναντῶνται ἐπὶ τῆς δροφῆς τοῦ ναοῦ εἰς τὸ μέρος ἀκριβῶς δπου ἀρχίζει ὁ τρούλλος. Σχηματίζουν δὲ

καὶ ἐσωτερικῶς τοῦ ναοῦ καὶ ἔξωτερικῶς τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ.

Τοιούτοι ναοὶ μὲν ρυθμοὺς Βασιλικῆς καὶ Βυζαντινὸν ἔκτισθησαν πολλοί. Σπόυδαιότεροι δύναμις εἶναι: ‘Ο ἐν Ἀντιοχείᾳ μητροπολιτικὸς ναός, κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντινούπολει, ὑπὲρ πάντας δὲ δὲ ἐν Κωνσταντινούπολει ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, δοστις, κτι-

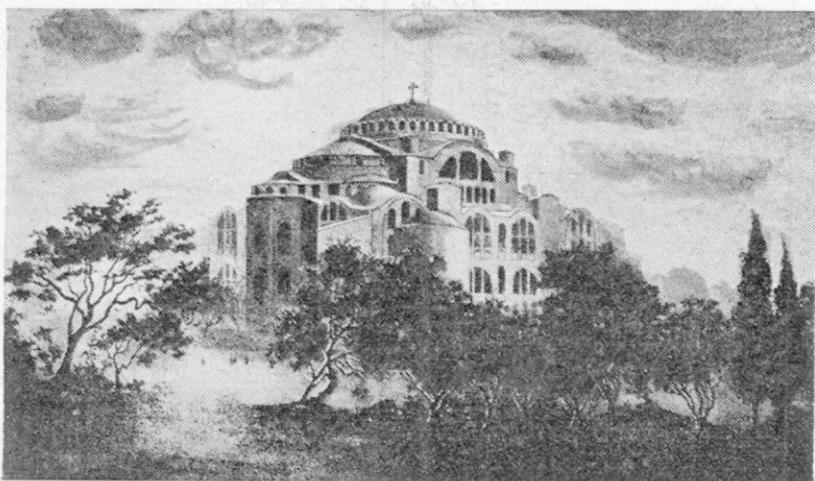
‘Ο ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων (Βυζαντιοῦ ρυθμοῦ)

σθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ καταστραφεὶς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, ἐπανεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

‘Ο ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας. ‘Ο ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας τοῦ Θεοῦ, ρυθμοῦ Βασιλικῆς μετὰ τρούλου, ἔκτισθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ ἔτος 537 μ.Χ., εἰς τὰ θεμέλια τοῦ πρώτου ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀνεγερθέντος καὶ ἔπειτα καταστρα-

φέντος δόμωνύμου ναοῦ. Ἀρχιτέκτονες τούτου ὑπῆρξαν δὲ ἐκ Τράλλεων τῆς Μ. Ἀσίας Ἀνθέμιος καὶ δὲ ἐκ Μιλήτου τῆς Μ. Ἀσίας Ἰσίδωρος. Τὸ πλάτος του εἶναι 228 πόδες καὶ τὸ μῆκος του 252 πόδες. Ὁ πελώριος τρούλλος του στηρίζεται ἐπὶ κυκλικῆς στεφάνης, ἡτις ἐφάπτεται τῶν τεσσάρων τόξων, ἀτινα ἐνώνουν τοὺς τέσσαρας κίονας. Ἐχει οὖτος διάμετρον 108 πόδας καὶ ὕψος 169 πόδας.

Ο Ἰουστινιανὸς μόνος του ἐπέβλεπε τὸ ἔργον καὶ πολλαὶ χιλιάδες ἐργατῶν εἰργάσθησαν συνεχῶς ἐπὶ ἔξ δόλοκληρα ἔτη.

** ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, δῶς ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ
(ονθμοῦ Βασιλικῆς)*

Ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ τὰ ἐκλεκτότερα μάρμαρα καὶ ξυλεία καὶ ἀδαπανήθησαν κολοσσιαῖα χρηματικά ποσά.

Ο τρούλλος μὲ τὰ πολυάριθμα παράθυρα ἔχει τοιαύτην θέσιν, ὅστε, ὅταν τις, εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναόν, ἀντικρύζῃ αὐτὸν, νομίζει ὅτι εὑρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ναοῦ, δὲ Ἰουστινιανός, εἰσελθὼν μετὰ τῆς ἀκολουθίας του ἐντὸς αὐτοῦ, δὲν ἥδυνήθη νὰ ἀποκρύψῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ὑπερηφάνειάν του καὶ ἀνεφώνησε μετὰ θριαμβευτικῆς φωνῆς «Νενίκηκά σε, Σολομῶν».

‘Ο ναὸς οὗτος τῆς ‘Αγίας Σοφίας ἀφ’ ἐνὸς μὲν ἀποδεικνύει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν τοῦ ’Ιουστινιανοῦ καὶ τῶν ἄλλων μετέπειτα αὐτοκρατόρων καὶ τοῦ λαοῦ, ἀφ’ ἑτέρου δὲ ὑπῆρξε τὸ θρησκευτικὸν σύμβολον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, κάτω ἀπ’ τὸ δόποῖον τὸ ἔλληνικὸν βυζαντινὸν πνεῦμα ἐνεπνέετο καὶ ἐμεγαλούργησεν ἐπὶ χίλια δλόκληρα ἔτη, μεταδῶσαν τὸν βυζαντινὸν πολιτισμὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἡ ‘Ελληνικὴ ψυχὴ ἐλάμβανε τὴν θαλπωρὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος. ‘Ο ιστορικὸς Προκόπιος γράφει: «Ἐις τὸν ναὸν αὐτὸν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ὑψώνεται μέχρι τοῦ Θεοῦ καὶ νομίζει ὅτι κατοικεῖ ὁ Θεὸς ἐντὸς αὐτοῦ». Σήμερον ἔχει μεταβληθῆναι εἰς μουσεῖον βυζαντινῆς τέχνης.

Μετὰ τοὺς δύο αὐτοὺς κυρίως ρυθμοὺς ἐνεφανίσθησαν καὶ ὅλλοι, ἀλλὰ ἥσαν παραλλαγαὶ τῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

2. Χριστιανικὴ τέχνη. Διακόσμησις τῶν ναῶν

Οἱ ναοὶ τῶν Χριστιανῶν διαιροῦνται εἰς τρία μέρη, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Εἰς τὸν νάρθηκα, εἰς τὸν ὁποῖον παρέμενον οἱ κατηχούμενοι, εἰς τὸν κυρίως ναόν, εἰς τὸν ὁποῖον παρέμενον οἱ βεβαπτισμένοι Χριστιανοί, καὶ εἰς τὸ ‘Ιερὸν ἡ ‘Αγιον Βῆμα, εἰς τὸ ὁποῖον παρέμενον οἱ ἵερεῖς καὶ ἐτέλουν τὴν θείαν λειτουργίαν. Ἡ διαίρεσις αὕτη ὑπάρχει καὶ μέχρι σήμερον. Τὸ ‘Ιερὸν Βῆμα χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοῦ τέμπλου.

Τοὺς ναούς των οἱ Χριστιανοί διεκδόσμουν, ὡς καὶ σήμερον, διὰ διαφόρων εἰκόνων. Αὗται δὲ ἥσαν ἔζωγραφισμέναι ἢ ἐπὶ ξύλου ἢ ἐπὶ τῶν τοίχων, ὅποτε τὸ εἶδος αὐτὸς τῆς ζωγραφικῆς λέγεται τοιχογραφία, ἢ διὰ μωσαϊκῶν ἢ ψηφιδωτῶν. Αἱ εἰκόνες δὲ παριστάνουν διάφορα πρόσωπα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ διαφόρους ἀγίους μάρτυρας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἢ καὶ διαφόρους παραστάσεις ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὰς εἰκόνας αὐτὰς οἱ Χριστιανοί ἔδιδον καλλιτεχνικὴν χροιάν καὶ εύσέβειαν εἰς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα. Ἐπὶ τοῦ τρούλου ἔζωγράφιζον τὸν Χριστὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀψιθῆς τοῦ ἱεροῦ τὴν Θεοτόκον, προσευχομένην ὑπὲρ τῶν πιστῶν.

ΑΤΑ τὴν περίοδον ταύτην ἡ καλλιτεχνική ἐμφάνισις τῶν χριστιανικῶν ναῶν ἐπέβαλε τὴν τέλεσιν τῆς θείας λατρείας μὲν περισσοτέραν μεγαλοπρέπειαν. Ἐντὸς τῶν ναῶν καλλιεργεῖται περισσότερον τὸ χριστιανικὸν συναίσθημα καὶ αὐξάνει τοῦτο ἐν πίστει καὶ χριστιανικῇ ζωῇ καὶ ἀγάπῃ. Ἡ λατρεία πρὸς τὸν Θεόν, ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἀγίους μάρτυρας τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ γίνεται μετὰ περισσοτέρας προσοχῆς.

Ἄναλόγως τῆς ἀναπτύξεως τῆς θείας λατρείας, ἀνεπτύχθη, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, καὶ ὁ κύκλος τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἔορτῶν, προστεθεὶς εἰς τὴν ἔορτὴν τῆς Κυριακῆς.

“Ολῶν δὲ τῶν ἔορτῶν προηγεῖται ἡ ἔορτὴ τοῦ Πάσχα, ἣτις καθωρίσθη ὑπὸ τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325) νὰ τελῆται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανούσλην τῆς ἑαρινῆς ἴσημερίας. Ταύτης προηγεῖται τεσσαρακονθήμερος νηστεία.

Μετὰ ταῦτα ὥρισθησαν καὶ ἄλλαι ἔορταί, ὡς τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἀγίων μαρτύρων τῆς πίστεως, ἦτοι ἡ ἔορτὴ τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος (25 Δεκεμβρίου), ἡ Περιτομὴ (1 Ἰανουαρίου), ἡ Βάπτισις (6 Ἰανουαρίου), ἡ Μεταμόρφωσις (6 Αὔγουστου), ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου), ὁ Εὐαγγελισμὸς (25 Μαρτίου), ἡ Κοίμησις (15 Αὔγουστου) κ.ἄ.

Καθωρίσθησαν ἐπίσης ὁ χρόνος τῆς νηστείας καὶ αἱ διάφοροι τροφαί, ἐκ τῶν δποίων ὅφειλον νὰ ἀπέχουν οἱ Χριστιανοί. Μετὰ δὲ τὴν νηστείαν προσήρχοντο καὶ μετελάμβανον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ προηγεῖτο ἡ ἔξομολόγησις, ἦτις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐγίνετο, οὐχὶ δημοσίως, ἀλλὰ κρυφίως καὶ ἐνώπιον ὥρισμένου κληρικοῦ.

Ἐπίσης ἀπηγγέλλετο εἰς τοὺς Ἱεροὺς ναοὺς κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, ὅπως καθώρισε τοῦτο ἡ Α΄ ἐν Νικαίᾳ καὶ συνεπλήρωσεν ἡ Β΄ ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἀνεπτύχθη δὲ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ὁνομασθεῖσα Βυζαντινή. Εἰσήχθη δὲ καὶ ὁ θεσμὸς τῶν ψαλτῶν, οἵτινες ἔψαλλον ἀνευ συνοδείας μουσικῶν ὀργάνων.

Αἱ δὲ τελεταὶ τῶν ἐπτά μυστηρίων τελοῦνται μετὰ μεγαλυτέρας προσοχῆς καὶ τάξεως.

10

ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΕΤΑΞΥ τῶν Χριστιανῶν εἶχον, ὡς εἴδομεν, ἀναπτυχθῆ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τὰ ἀγνότερα ἥθη, ἃτινα καὶ διετηρήθησαν ἐπὶ τρεῖς περίου αἰῶνας.

Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον παρατηροῦμεν χαλάρωσιν ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν ἥθων καὶ πολλοὶ Χριστιανοὶ κατ’ ὄνομα εἶναι Χριστιανοὶ καὶ ὅχι εἰς τὴν πραγματικότητα. Ταῦτα συνέβησαν, διότι μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πολλοὶ ἐκ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων κατεδίωξαν τὴν εἰδωλολατρείαν, κηρύξαντες τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Πολλοὶ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας προσήρχοντο εἰς τὸν Χριστιανισμὸν κατ’ ἀνάγκην, ἵνα μὴ βλάψουν τὰ συμφέροντά των, καὶ ὅχι ἀπὸ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις. Ἐπίσης εἰς τὴν κατάπτωσιν τῶν ἥθων συνετέλεσαν εἰς μὲν τὴν Ἀνατολὴν καὶ αἱ δογματικαὶ ἔριδες, εἰς δὲ τὴν Δύσιν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων φυλῶν.

Πλὴν δύναμις τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ μέριμνα τῆς Ἑκκλησίας κατορθώνουν νὰ ἔξουδετερώσουν τὴν δι’ ὀλίγον χρόνον ἐμφανισθεῖσαν χαλάρωσιν τῶν ἥθων καὶ νὰ ἀνυψώσουν καὶ πάλιν τὸν ἥθικὸν βίον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Εἰς τοῦτο συνετέλεσε, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ κλῆρος, ὅστις ἦτο μορφωμένος περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχὴν καὶ εἶχεν ἐπίγνωσιν τῆς θείας ἀποστολῆς του καὶ τοῦ καθήκοντός του, εἰς βαθμὸν μάλιστα, ὥστε νὰ ἐλέγχῃ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς αὐτοκράτορας, παρεκτρεπομένους, ὡς λ. χ. ὁ Χρυσόστομος τὴν Εύδοξίαν, ὁ Ἀμβρόσιος τὸν Θεοδόσιον κ. ἄ.

Οὕτω ἡ Ἑκκλησία διετήρει τὸν λαὸν εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τῶν κηρυγμάτων. Παρεῖχε δὲ διὰ παντὸς μέσου τὰς εὐεργεσίας της, ἰδρύουσα νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα,

πτωχοκομεῖα καὶ ἐν γένει πᾶν ἔδρυμα, δυνάμενον νὰ θεραπεύσῃ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην ψυχικῆς καὶ σωματικῆς θεραπείας.

ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

ΑΤΑ τὴν πρώτην περίοδον οἱ μοναχοὶ ἔζων κατὰ μόνας (ἀσκηταὶ). Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον συγκροτοῦν τὰς λεγομένας κοινοβιακὰς μοναχικὰς κοινότητας. Πατήρ τοῦ μοναχικοῦ βίου θεωρεῖται ὁ Μέγας Ἀντώνιος, χαρακτηρισθεὶς ὡς ἡ σπουδαιοτέρα ἀσκητικὴ μορφὴ τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας.

Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 250 εἰς τὴν πόλιν Κομάτης Αἴγυπτου, κειμένην πλησίον τῆς Μέμφιδος, ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ πολὺ πλουσίων. Καίτοι ἀγράμματος ἐγνώριζεν ἀπό μνήμης πλεῖστα μέρη τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Μετὰ τὸν θάγατον τῶν γονέων του, ἀκούσας τὴν παραβολὴν τοῦ πλουσίου νεανίσκου, διένειμε τὴν μεγάλην πέριουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔγινε μοναχὸς πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, διπού ἔζησε βίον ἀσκητικὸν ἐπὶ εἴκοσιν δλόκληρα ἔτη.

Ἄπεκτησε φήμην θαυματουργοῦ καὶ ἅπειρα πλήθη ἥρχοντο πρὸς αὐτόν, ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ τὸν θαυμάσουν, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ θεραπευθοῦν ἀπ' αὐτόν. Καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντίνος καὶ οἱ υἱοί του Κώνστας καὶ Κωνστάντιος ἔζητον συμβουλάς ἀπὸ τὸν Ἀντώνιον («ἔγραφον ὡς πατοὶ καὶ ηὔχοντο λαμβάνειν ἀντίγραφα παρ' αὐτῶν»). Ὁ δὲ Ἀντώνιος ἔλεγεν εἰς τοὺς θαυμάζοντας μοναχούς: «Μὴ θαυμάζετε εἰ γράφει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς ἀνθρωπος γάρ ἐστιν. Ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζετε ὅτι ὁ Θεὸς τὸν Νόμον ἀνθρώποις ἔγραψε καὶ διὰ τοῦ Ἰδίου λελάληκεν ἡμῖν» (Βίος Μ. Ἀντωνίου κ. 81).

Ἄπεθανε τὸ ἔτος 355 μ. Χ., εἰς ἡλικίαν 105 ἔτῶν, διατηρήσας μέχρι τέλους ὅλας τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς του δυνάμεις. Ἡ μνήμη του ἔορτάζεται τὴν 17ην Ἰανουαρίου.

Μαθητὴς τοῦ Μ. Ἀντωνίου ὑπῆρξεν ὁ Παχώμιος, δοτις ἔδρυσε περὶ τὰ δέκα κοινόβια μοναστήρια εἰς τὴν Ταβένην τῆς ἄνω Αἴγυπτου.

Εἰς τὴν Δύσιν τὸν μοναχικὸν βίον διέδωσεν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος.

‘Ο μοναχικὸς βίος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν συνετέλεσε μόνον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν χριστιανικῶν ἴδαινικῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν διαφόρων συγγραμμάτων, ἅτινα ἀντέγραφον οἱ μονάχοι.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ἐπιστήμη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἔφθασεν εἰς τὸν ὄψιστον βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεώς της. Αἱ δὲ σχολαί, εἰς τὰς δόποιας ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιστημονικῶς αἱ χριστιανικαὶ ἀλήθειαι, ἥσαν ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ τῆς Ἀντιοχείας. Πάντες σχεδόν οἱ πατέρες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς εἶναι ἐφωδιασμένοι ἐπαρκῶς μὲ τὰς καλλιτέρας θεολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς γνώσεις. ‘Ἐδειξαν καὶ ἀνέπτυξαν τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Τοιούτοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐνεφανίσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Α') ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΕΡΑΡΧΑΙ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

1. ‘Ο Μέγας Ἀθανάσιος. ‘Ο Μ. Ἀθανάσιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τὸ ἔτος 295 μ.Χ. Ἐμελέτησε τὰς Ἀγίας Γραφὰς καὶ ἐμορφώθη φιλοσοφικῶς. Κατὰ τὴν νεανικήν του ἡλικίαν, γνωρισθεὶς μετὰ τοῦ Μ. Ἀντωνίου, ἔζησε μετ' αὐτοῦ ἀσκητικὸν βίον εἰς τὴν ἔρημον. Κατὰ τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἤκολούθησε τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, ὡς ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ. Λόγῳ τῆς ἀρτίας του θεολογικῆς μορφώσεως καὶ τῆς θερμῆς καὶ ἀκλονήτου πίστεώς του, ἀνεδείχθη ὁ πρωταθλητής τῆς ὁρθοδόξου διδασκαλίας, καταπολεμήσας ἀποτελεσματικῶς τὰς αἵρετικὰς πλάνας τοῦ Ἀρείου, διδάσκοντος ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ πρῶτον κτίσμα τοῦ Θεοῦ. ‘Ο Ἀθανάσιος ὑπεστήριξεν ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι θεός (διμοούσιος τῷ Πατρὶ), διότι, ὡς ἔλεγεν, ἂν ὁ Χριστὸς ἦτο κτίσμα, δὲν θὰ διέφερον οἱ Χριστιανοί

διπό τούς ειδωλολάτρας, οἵτινες ἐλάτρευον τὰ κτίσματα («οὐκ ἦν ποτέ, ὅτε οὐκ ἦν»). Ἡ ἀποψίς τοῦ Ἀθανασίου, διατυπωθεῖσα μὲ θέρμην καὶ πίστιν, ἔγένετο δεκτή. Ἐπὶ τῇ βάσει δ' αὐτῆς κατεδικάσθη ὁ Ἀρειος καὶ συνετάχθησαν, ὡς εἴδομεν, τὰ πρῶτα ἐπτά ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, τὸ δποῖον συνεπλήρωσε κατὰ τὰ ύπόλοιπα πέντε ἄρθρα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ Ἀγιον Πνεῦμα, τὴν ἑκκλησίαν, τὸ βάπτισμα κ.λ.π., ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα, τὸ ἔτος 381, Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἀνεδείχθη Πατριάρχης ὁ Ἀθανάσιος, τὸ ἔτος 328, ψηφισθεὶς ὑπὸ σύμπαντος τοῦ λαοῦ. Ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἥρχισεν ἀμέσως τὸ ὑψηλὸν ἔργον του, ποιμαίνων ἀφ' ἐνὸς τὸ ποιμνιόν του καὶ ἀφ' ἔτέρου καταπολεμῶν τὰς Ἀρειανικὰς αἰρέσεις. Οἱ Ἀρειανοί, τῶν δποίων δ' Ἀθανάσιος ἦτο ἐπικινδυνος ἀντίπαλος, πολλάκις κατηγόρησαν καὶ ἐσυκοφάντησαν αὐτόν, ἀλλὰ δλαι αἱ κατηγορίαι, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀπεδείχθησαν ψευδεῖς. Καὶ κατὰ τὴν παρούσαν στιγμὴν δ' Ἀθανάσιος ἀνεδείχθη «ἄληθὴς στῦλος τῆς Ἐκκλησίας». Διετέλεσεν ἐπίσκοπος ἐπὶ 46 ἔτη. Πεντάκις ἔωρισθη καὶ διετέλεσεν ἐν τῇ ἔξορίᾳ πλέον τῶν 16 ἔτῶν. Ἔμεινε δὲ σταθεράν πεποίθησιν καὶ ἀκλόνητον πίστιν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐγραψε πλεῖστα συγγράμματα. Διὰ τῶν περισσοτέρων ἔξ αὐτῶν καταπολεμεῖ τὴν Ἀρειανικὴν αἰρέσιν καὶ ἔδραιώνει τὴν δρθόδοξον διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ο Ἀθανάσιος ἀνήκει πράγματι εἰς τὰς μεγάλας μορφὰς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τὴν συγγραφικὴν του δρᾶσιν καὶ διὰ τὸν ἀδάμαστον χαρακτῆρα του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός: «Ὁδὸν ἐπισκοπῆς εἶναι τὸν ἐκείνου βίον καὶ τρόπον, νόμον δὲ δρθόδοξίας τὰ ἐκείνου δόγματα» (Γρηγορ. Ναζ. εἰς Μ. Ἀθαν. 37). Ο δὲ ύμνῳδός τῆς Ἐκκλησίας λέγει περὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου: «Ἀθανάσιον καὶ θανόντα ζῆν λέγω, οἱ γὰρ δίκαιοι ζῶσι καὶ τεθνηκότες».

Ἡ Ἐκκλησία, διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας του, ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 18ην Ἰανουαρίου.

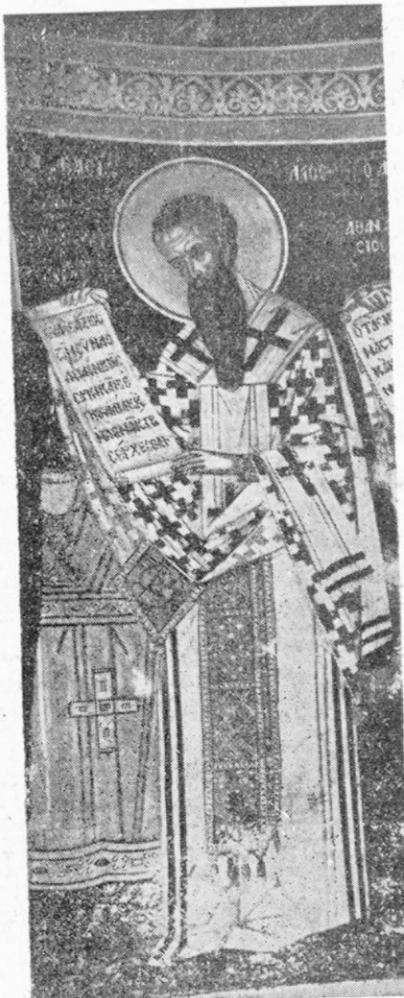
2. Ο Μέγας Βασίλειος. Ο Μέγας Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς

Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, τὸ ἔτος 330 μ.Χ., ἐκ γονέων ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας. Ὁ πατήρ του, δνομαζόμενος καὶ οὗτος Βασίλειος, κατήγετο ἐκ Πόντου καὶ ἔξησκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου. Ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Ἐμμέλεια, κατήγετο ἐκ Καππαδοκίας καὶ ἦτο θυγάτηρ χριστιανοῦ μάρτυρος.

Τὴν χριστιανικὴν μόρφωσιν τοῦ Βασιλείου ἀνέλαβον, κατ' ἀρχάς, ἡ κατὰ πάντα εὔσεβὴς καὶ ἐνάρετος μήτηρ του καὶ ἡ ἐκ πατρὸς μάρμη του Μακρίνη, ἥτις ἐδιδάχθη τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ τὸν Γρηγόριον τὸν Θαυματουργὸν. Αἱ δύο αὗται χριστιανικαὶ εὐσεβεῖς γυναῖκες ἐνέπνευσαν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὸν Βασίλειον τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν πλευρὰν πρὸς τὸν Χριστόν.

Τὰ πρῶτα του γράμματα τὰ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του. "Υστερα ἐφοίτησεν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του καὶ τοῦ Βυζαντίου, ὃπου ἐδιδασκον σπουδαῖοι ρήτορες καὶ φιλόσοφοι. Ἐκεῖ πιθανῶς ἐγγνωρίσθη μὲ τὸν ρήτορα Λιβάνιον.

"Οταν συνεπλήρωσε τὸ 21^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας του, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὃπου ἐδιδάχθη ἀπὸ διαπρεπεῖς διδασκάλους. Ἐσπούδασε δὲ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ρητορικήν, φιλοσοφίαν,

“Ο Ιεράρχης Μέγας Βασίλειος

άστρονομίαν, γεωμετρίαν, ιατρικήν κλπ. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐγνώρισθη μετά τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου. Μεταξύ δὲ τῶν δύο μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας Βασιλείου καὶ Γρηγορίου ἀνεπτύχθη ἵερὸς δεσμὸς φιλίας καὶ ἀγάπης, ως μᾶς λέγει ὁ Γρηγόριος εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον του πρὸς τὸν Βασίλειον: «Εἰς ᾧτο ὁ νοῦς εἰς ἀμφοτέρους... Ὁ εἰς διὰ τὸν ἄλλον ἦτο τὸ πᾶν. Εἴχομεν τὴν αὐτὴν στέγην, τὴν αὐτὴν δίαιταν καὶ εἰμέθα ἡγωμένοι, ἀποβλέποντες εἰς τὰ αὐτά... Εἴχομεν ἀμφότεροι κοινὰ ἴδανικὰ μὲ πολὺν ζῆλον καὶ χωὶς φθόνον, ἐπιθυμοῦντες νὰ γίνωμεν καλοὶ φήτορες... Ἐφαίνετο ὡς νὰ εἴχομεν μίαν ψυχὴν εἰς δύο σώματα, ἀμφότεροι δὲ εἴχομεν ὃς μέλημά μας τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ ζῶμεν σύμφωνα πρὸς τὰς ἔλπιδας τῆς μελλούσης ζωῆς, πρὸς τὰς δοποίας ἀποβλέποντες, κατημύναμεν καὶ τὰς πράξεις μας καὶ τὸν βίον μας» (Γρηγ. Ναζιανζηνοῦ, ἐπιτάφιος λόγος εἰς Μ. Βασίλειον, κεφ. 15-24).

Μετὰ σπουδὴν τεσσάρων ἑταῖν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, τὸ ἔτος 356, ὅπου δι' ὀλίγον καιρὸν ἔξησκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορος. "Ινα δὲ γνωρίσῃ τοὺς μοναχοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπεσκέφθη τὰ μοναστήρια τῆς Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Συρίας καὶ Μεσοποταμίας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχούς καὶ ἔγινε μοναχὸς εἰς τὸν Πόντον, παραμείνας εἰς τὴν ἔρημον ἐπὶ πέντε ἔτη (357-362). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Καισαρέας τῆς Καππαδοκίας Εύσεβίου ἔξελέγη ἐπίσκοπος αὐτῆς.

"Ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἐποίμανε τὸ ποίμνιόν του, θεραπεύων τοῦτο διὰ τῶν κηρυγμάτων καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας. Ἰδρυσε τὸ περίφημον πτωχοκομεῖον, τὸ ὅποιον ἦτο δόλοκληρος πόλις ἐντὸς τῆς πόλεως, δνομασθὲν πρὸς τιμὴν του «Βασιλειάς». Ἐκεῖ μέσα πάντες οἱ αἰσθανόμενοι τὸν ψυχικὸν καὶ σωματικὸν πόνον τῆς ζωῆς εὔρισκον πᾶσαν περίθαλψιν καὶ τὴν θαλπωρὴν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ καλωσύνης τοῦ πατρὸς Βασίλειου.

"Αξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ στάσις τοῦ Βασίλειου ἀπέναντι τοῦ ἀρειανίζοντος αὐτοκράτορος Οὐάλεντος καὶ τοῦ ἀπεσταλμένου αὐτοῦ Μοδέστου, δστις ἡπείλησε τὸν Βασίλειον ὅτι θὰ δημεύσῃ τὴν περιουσίαν του, θὰ τὸν ἔξορίσῃ καὶ θὰ τὸν θανάτωσῃ μὲ μαρτύρια. Ὁ Βασίλειος, περιφρονήσας καὶ κινδύνους

καὶ τὰ πάντα, ἀπήντησε μετὰ θάρρους: «Δὲν φοβοῦμαι δήμευσιν περιουσίας, διότι ἡ μόνη μου περιουσία εἶναι ὀλίγα παλαιὰ ἐνδύματα καὶ βιβλία. Ἐξορίαν δὲν φοβοῦμαι, διότι εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν εἴμαι παρεπίδημος. Τὰ βασανιστήρια δὲν μὲ φοβίζουν, διότι τὸν θάνατον θεωρῶ ὡς εὐεργέτην, διότι θὰ μὲ δῦνηγήσῃ ταχύτερον πρὸς τὸν Θεόν». Ὁ Μόδεστος τότε, πλήρης ὀργῆς, τοῦ παρετήρησεν διὰ οὐδεὶς ἄλλος ἐπίσκοπος τοῦ ὁμίλησε κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον. Καὶ διὰ Βασίλειος τοῦ ἀπήντησε: «Δὲν θὰ ὁμίλησες μὲ πραγματικὸν ἐπίσκοπον». Καὶ προσέθεσε: «Πῦρ καὶ ξίφος καὶ θηρία καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες τρυφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσὶν ἢ κατάπληξις. Πρὸς τοῦτο ὑβρίζε, ἀπείλει, ποίει πᾶν ὅ,τι οὖν ἀν βουλομένῳ σοι, τῆς ἔξουσίας ἀπόλαυε. Ἀκούετω τοῦτο καὶ βασιλεύς, ὡς ἡμᾶς γε οὐχ αἰρήσεις, οὐδὲ πείσεις συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, καλὸν ἀπειλῆς χαλεπώτερα» (Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον, κεφ. 30).

‘Ο Βασίλειος ἀνεδείχθη καὶ ὡς συγγραφεύς. Τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων του διεσώθησαν μέχρι σήμερον.

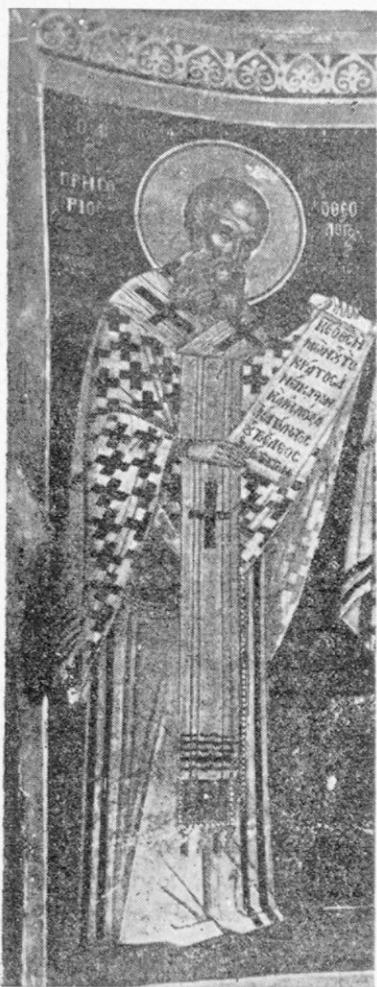
‘Αξιόλογος εἶναι ἡ πραγματεία του πρὸς τοὺς νέους ἀνεψιούς του, εἰς τοὺς δποίους συνιστᾶ νὰ μελετοῦν τοὺς “Ἐλληνας συγγραφεῖς, ἐκ τῆς μελέτης τῶν δποίων θέλουσιν ὠφεληθῆν. «... Νὰ μιμῆσθε τὸν Ὅδυσσεα, ὅστις ἔφρασσε τὰ ὕτα του, διὰ νὰ μὴ σαγηνευθῇ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῶν Σειρήνων, τὰς μελίσσας, αἱ δποῖαι δὲν ἔκμυζοῦν τὸ δηλητήριον ἀπὸ τὰ ἄνθη, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἱ δποῖοι, δρέποντες τὰ ἄνθη, προφυλάσσονται ἀπὸ τὰς ἀκάνθας» (Μ. Βασιλείου, Λόγος πρὸς τοὺς νέους, δπως ἀν ἐξ Ἐλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων).

‘Αξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ ὁμιλία του περὶ μέθης, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιγράφει μετ’ αὐτηρότητος τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὀλεθρίας αὐτῆς ἔξεως.

‘Ο Μ. Βασίλειος ἐσυντόμευσε καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἱακώβου του ἀδελφοθέου καὶ συνέταξε καὶ ἴδικήν του, ἥτις χρησιμοποιεῖται 10 φοράς τὸ ἔτος.

‘Ενεκα τοῦ ἀσκητικοῦ του βίου καὶ τῶν πολλῶν φροντίδων, πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ποιμνίου του, ἐκλονίσθη ἡ ύγεια του καὶ δ. Μ. Βασίλειος ἀπέθανε τὸ ἔτος 379 τὴν 1ην Ἱανουαρίου, μὴ συμπληρώσας τὸ 50όν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Αἱ τελευταῖαι του λέξεις ἦσαν «Πάτερ, εἰς χεῖράς Σου παραθήσομαι.

τὸ πνεῦμα μου». Τόσος δὲ κόσμος παρηκολούθησε τὴν κηδείαν του, ὅστε πολλοὶ ἀπέθανον ἐκ τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ.

Ο Ἰεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος

Αθήνας καθηγητικὴ ἔδρα, τὴν δποίαν δμως δὲν ἀπεδέχθη.

Ἐξ Ἀθηνῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ναζιανζόν καὶ, ἀφοῦ ἐβαπτί-

‘Η ἐκκλησία μας τὸν Βασίλειον ὕνόμασε Μέγαν καὶ ἓνα ἐκ τῶν μεγάλων φωστήρων αὐτῆς, τιμᾶ δὲ τὴν μνήμην του τὴν 1ην τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου.

3. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ο Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Ἀριανζόν, κείμενον πλησίον τῆς Ναζιανζοῦ τῆς Καππαδοκίας, τὸ ἔτος 329 μ. Χ. Ο πατήρ του, ὀνομαζόμενος καὶ οὗτος Γρηγόριος, ἦτο ὑπάλληλος καὶ, χάρις εἰς τὴν εὐσεβή Χριστιανὴν σύζυγόν του Νόναν, γρήγορα ἔγινε Χριστιανός.

Ο Γρηγόριος τὰ πρῶτα του γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν Ναζιανζόν. Μετὰ ταῦτα ἐφοίτησεν εἰς τὰς σχολὰς τῆς Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, δῆπου κατὰ πρῶτον ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Μ. Βασιλείου, τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας.

“Υστερὸν ἐσπούδασεν ἐπὶ ἔξ ἔτη εἰς Ἀθήνας (354-360), δῆπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Μ. Βασιλείου. Λόγω τῶν ἔξαιρετικῶν ἐπιστημονικῶν του προσόντων, τοῦ προσεφέρθη εἰς

σθη, ἀπεισύρθη εἰς ἔρημικὸν μέρος τοῦ Πόντου, πλησίον τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἀργότερον ἔχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ, τὸ ἔτος 372, ὁ Μ. Βασίλειος τὸν ἔχειροτόνησεν ἐπίσκοπον τοῦ χωρίου Σάσιμα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρειανοφίλου αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, πρόσεκλήθη καὶ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα διδάξῃ τὰ ὀρθόδοξα δόγματα (379). Εἰς τοὺς ὀρθοδόξους εἶχε μείνει μόνον ὁ μικρὸς ναὸς τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας. Ἐπ’ ἑκεῖ ὁ Γρηγόριος ἔξεφώνησε τοὺς περιφήμους λόγους του περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ὅχι μόνον ἀρειανούς, ἀλλὰ καὶ ἔθνικούς καὶ Ἰουδαίους ἀκόμη.

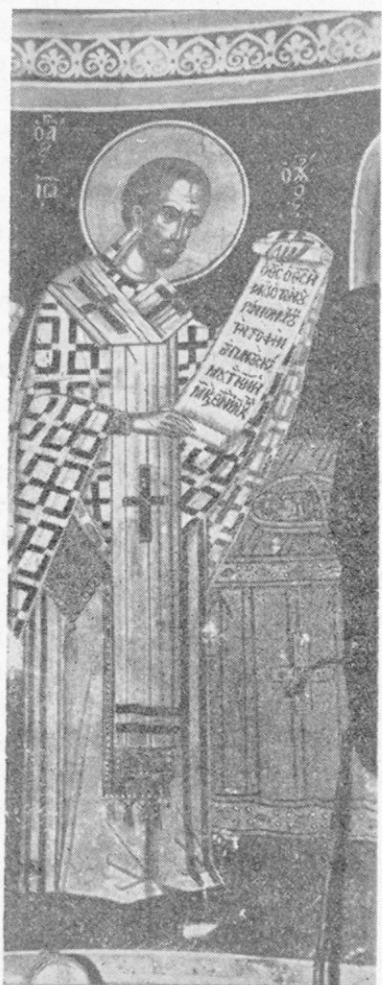
Ο αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Μέγας, δοτις διεδέχθη τὸν Οὐάλεντα καὶ ἥτο φιλορθόδοξος, ἀνεβίβασε τὸν Γρηγόριον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (380). Ἀλλὰ μετ’ ὀλίγον χρόνον παρητήθη τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, δπου καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 61 ἔτῶν, τὸ ἔτος 390.

Ο Γρηγόριος διεκρίθη ἐπίσης καὶ ὡς σπουδαῖος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς λόγων, ἐπιστολῶν καὶ ποιημάτων. Μεταξὺ αὐτῶν ἀξιόλογον θέσιν κατέχει καὶ ἡ περὶ Ἱερωσύνης δμιλία του, ἐν τῇ δποίᾳ περιγράφει δποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ προσερχόμενος ἵνα χειροτονηθῇ: «Καθαροῦναι δεῖ πρῶτον καὶ εἴτα καθάραι· σοφισθῆναι καὶ οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς καὶ φωτίσαι· ἔγγίσαι θεῷ καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους· ἀγίασθῆναι καὶ ἀγιάσαι· χειραγωγῆσαι μετὰ χειρῶν, συμβουλεῦσαι μετὰ συνέσεως» (Λόγος Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, περὶ τῶν προσερχομένων πρὸς χειροτονίαν). Ἐν συνεχείᾳ γράφει ποῖα εἶναι τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου: «Τὸ ἀπολαλὸς ἐκζήτει. Τὸ ἀσθενὲς ἐνίσχυε. Τὸ ἰσχυρὸν φύλασσε» (Λόγος Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ ΙΓ' εἰς χειροτονίαν Δοαρῶν).

Ἡ μνήμη τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἔορτάζεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας τὴν 25ην Ἰανουαρίου.

4. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ο Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, περὶ τὸ ἔτος 345 μ. Χ. Ο πατέρος του Σεκούνδος ἥτο ἀνώτερος ἀξιωματικὸς καὶ ἀπέθανεν ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ τέκνου του. Τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Ἰωάννου ἀνέλαβεν ἡ κατὰ πάντα εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος μήτηρ αὐτοῦ Ἀνθούσα, ἥτις ἥτο μόλις εἴκοσιν ἔτῶν. Τοιαύτη δὲ ἥτο ἡ ἀ-

φοισίωσις αύτῆς εἰς τὸ δρφανὸν τέκνον της, ὡστε εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰ ἑγκόσμια καὶ εἶχεν ἀφοσιωθῆναι τὸ καθαρῶς μητρικόν της καθῆκον. ‘Ο διδάσκαλος τοῦ Χρυσοστόμου ἑθνικὸς ρήτωρ Λιβάνιος, ἔχων ὑπ’ ὄψιν του τὰς ἀρετὰς τῆς Ἀνθούσης, μετὰ θαυμασμοῦ ἔλεγε: «Βαβαί, οἵτινες παρὰ Χριστιανοῖς γυναῖκες εἰσίν!» (Λόγιος Χρυσοστόμου εἰς νεωτέραν χηρεύουσαν). Τόσον πολὺ δ’ ἔξετίμα δὲ Λιβάνιος τὸν μαθητήν του Χρυσόστομον, ὡστε, ἐρωτηθεὶς ποῖον ἀφίνει διάδοχόν του, εἶπε: «Τὸν Χρυσόστομον, εἴμην τοῦτον οἱ Χριστιανοὶ ἐσύλησαν».

‘Ο Ἰεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ ἔπειτα πρεοβύτερος. Εἰργάσθη δὲ ὡς ἱεροκήρυξ καὶ εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν πτωχῶν, δεδομένου ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντιο-

“Οταν ἐτελείωσε τὰς νομικάς του σπουδάς, ἐξήσκησεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου. Ήδίψα του δμως πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὀδήγησε τοῦτον εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας, ὅπου καὶ ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ ἔτος 370, εἰς ἡλικίαν εἴκοσι πέντε ἔτῶν, ἐβαπτίσθη. Ἐγκαταλείψας τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου, ἔζησε βίον ἀσκητικὸν ἐπὶ ἐννέα ἔτη. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἀντιόχειαν, περὶ τὸ ἔτος 380, ἔχειροτονήθη κατ’ ἀρχὰς διάκονος

χείας εἶχε νὰ διαθρέψῃ τότε τρεῖς χιλιάδας χήρας, ἀσθενεῖς καὶ φυλακισμένους, παροτρύνων διὰ τῶν κηρυγμάτων του τοὺς ἔκει πλουσίους νὰ προσφέρουν τὴν βοήθειάν των καὶ νὰ μὴ κάνουν κακὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου. ‘Ο Χρυσόστομος ἀπέκτησε μεγάλην φήμην, ἥτις διεδόθη καὶ ἔξω τῶν δρίων τῆς Ἀντιοχείας. “Οταν δέ, τὸ ἔτος 397, ἀπέθανεν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεκτάριος, ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου Εὐτρόπιος ἐκάλεσεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ὡς μόνον ἐνδεδειγμένον, τὸν Χρυσόστομον, τὸν δόποιον εἶχε γνωρίσει εἰς τὴν Ἀντιοχείαν. ‘Ο λαὸς δύμας τῆς Ἀντιοχείας τόσον πολὺ ἡγάπα τὸν Χρυσόστομον, ὡστε ἡμπόδιζε τὴν ἀναχώρησίν του. Τότε ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως ἔξηναγκάσθη νὰ δόῃγήσῃ κρυφίως τὸν Χρυσόστομον ἔξω τῆς πόλεως καὶ νὰ ἐπιβιβάσῃ αὐτὸν ὁχήματος.

“Οταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἡ πρώτη σκέψις τοῦ Χρυσοστόμου ἦτο νὰ τακτοποιήσῃ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ δόποια δὲν εύρισκοντο εἰς καλὴν κατάστασιν.

Διὰ τῶν κηρυγμάτων καὶ τῆς ρητορικῆς αὐτοῦ ἴκανότητος προσείλκυσε πολλοὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ δὲ τῶν ἔργων τῆς φιλανθρωπίας ἔθεράπευσε πᾶσαν ἀνάγκην καὶ ἀσθένειαν πάντων τῶν ἐνδεῶν καὶ τῶν ἀσθενούντων. “Ἐπραττε δὲ ταῦτα πάντοτε μὲ πνεῦμα ἀγάπης καὶ ἀλληλεγγύης. Δὲν ἐδίσταζε συγχρόνως, ὡς δίκαιος κριτής, νὰ καυτηριάζῃ πᾶσαν παρεκτροπὴν ἐκ τῆς χριστιανικῆς ὁδοῦ, ἀπ’ δόπουδήποτε καὶ ἀν προήρχετο αὕτη.

“Ενεκα τοῦ αὐστηροῦ ὑφους, μὲ τὸ δόποιον ἥλεγχε τοὺς παρεκτρεπομένους, ἀπέκτησε πολλοὺς ἔχθρούς καὶ ἑκ τῆς τάξεως τῶν πλουσίων καὶ ἀρχόντων, τῶν σπαταλώντων ἀσκόπως τὸν πλοῦτον, καὶ ἑκ τῆς τάξεως τῶν μὴ ἐκτελούντων τὸ ἱεράτικόν των καθῆκον κληρικῶν. Μέγιστον δὲ πάντων ἔχθρὸν ἀπέκτησε καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν αὐτοκράτειραν Εύδοξίαν, τὴν δοποῖαν πολλάκις ἥλεγξε καὶ ἐκαυτηρίσασε διὰ τὰς ἀσεβεῖς καὶ ἀμαρτωλὰς πράξεις της.

Τὰ φοβερὰ βέλη τῶν ἔχθρῶν του ὅμοι συνεκεντρώθησαν καὶ ἐκτύπησαν θανασίμως τὸν μέγαν τοῦτον ἱεράρχην. Τὸ ἔτος 403, εἰς συγκληθεῖσαν σύνοδον, εἰς ἐν προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Δρῦν), ὁ Χρυσόστομος κατεδικάσθη εἰς ἔξορίαν.

“Ο λαός δημοσίευε τὸν ἄξιον Ἱεράρχην του, διότι εἶχε πολλάκις εὐεργετηθῆ ἀπό αὐτόν, ἔξεγερθείς, ἡμπόδιζε τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ. ‘Ο μέγας δημοσίευε διὰ παρηγορητικῆς ὁμιλίας τὸν θλιβόμενον λαόν. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ ταραχῶν, παρεδόθη κρυφίως εἰς τοὺς ἀρμοδίους, οἵτινες τὸν ὀδήγησαν εἰς τὴν ἔξορίαν, μεταφέροντες αὐτὸν ἀπὸ τὸ ἐν μέρος εἰς τὸ ἄλλο, ἵνα χάσῃ τὰ ἵχνη του δ λαός, διότι τὸν ἡγάπα καὶ εἰς τὴν ἔξορίαν ἀκόμη ἔτρεχε πρὸς τὸν ποιμενάρχην του. Ἐν τέλει τὸν μετέφεραν εἰς Κουκουσὸν τῆς Ἀρμενίας, εἰς τὸ πλέον ἔρημον χωρίον, ὅπου ἐστερεῖτο τῶν πάντων, καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς τροφῆς του. Ἄλλα καὶ ἑκατόντα μανθάνοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι δὲ ἔξοριστος Χρυσόστομος καὶ ἐκεῖ ἀκόμη περιστοιχίζεται ὑπὸ τοῦ ποιμήνου του, διέταξαν νὰ μεταφέρουν αὐτὸν εἰς Πυτιούντα τοῦ Πόντου. Πλὴν δημοσίευε τὸ ἔξηντλημένον σῶμα τοῦ Χρυσοστόμου δὲν ἀντέσχε. Καὶ, εὑρισκόμενος εἰς τὸν δρόμον τῆς ἔξορίας, κατελήφθη ὑπὸ μεγάλου πυρετοῦ. Οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν στρατιώται τὸν ὀδήγησαν εἰς παρακείμενον ναὸν καὶ τὸν ἐτοποθέτησαν ἐμπροσθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης. ‘Ο Χρυσόστομος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἱερέα τοῦ ναοῦ καὶ ἐνεδύθη λευκὰ ἄσμφια καὶ ἐκοινώνησε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Μετὰ τὴν θείαν Κοινωνίαν προστηχήθη θερμῶς καὶ ἐτελείωσε τὴν τελευταίαν του ταύτην προσευχὴν μὲ τὴν φράσιν, τὴν δποίαν συχνάκις ἐπανελάμβανε: «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν». “Υστερα ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ καὶ, ἀφοῦ ἐξήπλωσε τοὺς πόδας του, ἀπέθανε, πρὶν φθάσῃ εἰς τὸν νέον τόπον τῆς ἔξορίας του, τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 407.

Τριάκοντα ἔτη ἀργότερα διεύδοσε τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τῆς Εὐδοξίας Θεοδόσιος δέ Β' μετέφερε τὸ ἄγιον λείψανον τοῦ Χρυσοστόμου, διπερ ἐναπετέθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. ‘Η μνήμη του δημοσίεοτάζεται τὴν 13ην Νοεμβρίου.

‘Ο Χρυσόστομος ἀνεδείχθη καὶ ὡς μέγας συγγραφεύς. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ διάλογος του πρὸς τὸν καταδιωκόμενον τώρα πλέον πρωθυπουργὸν Εὐτρόπιον, διότις κατέφυγεν εἰς τὸν Χρυσόστομον, ζητῶν παρ’ αὐτοῦ προστασίαν: «Οὐκ ἔλεγόν σοι συνεχῶς ὅτι δραπέτης δ πλοῦτος ἐστί; Σὺ δὲ ἡμῶν

ούν κήνείχουν (δέν κήνείχεσο νά μὲ δικούσῃ). Ποῦ νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι; ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα; ποῦ ὁ τῶν παρασίτων ἐσμὸς καὶ δι' ὅλης ἡμέρας ἔκχειμενος ἄκρατος καὶ αἱ ποικίλαι τῶν μαγείων τέχναι καὶ οἱ τῆς δυναστείας θεραπευταί, οἱ πάντα πρὸς χάριν ποιοῦντες καὶ λέγοντες; Νὺξ ἦν πάντα ἔκεινα καὶ ὄναρ καί, ἡμέρας γενομένης, ἡφανίσθη. "Ανδη ἦν ἔαρινά καί, παρελθόντος τοῦ ἔαρος, ἀπαντα κατεμαράνθη. Σκιὰ ἦν καὶ παρέδραμε. Καπνὸς ἦν καὶ διελύθη. Πομφόλυγες ἦσαν καὶ διερράγησαν. Ἀράχνη ἦν καὶ διεσπάσθη" (Ιωάννου Χρυσόστομου, Λόγος πρὸς Εὐτρόπιον).

"Ο Χρυσόστομος συνέταξε καὶ ἴδικήν του λειτουργίαν, ἥτις εἶναι ἐν χρήσει σήμερον, συντομεύσας τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου.

"Ο Ιωάννης δι Χρυσόστομος, δι Γρηγόριος δι Ναζιανζηνὸς δι Θεολόγος καὶ δι Μ. Βασίλειος, ἀναδειχθέντες ὡς οἱ κατ' ἔξοχὴν διδάσκαλοι, δικαίως ὀνομάσθησαν Φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι ἔδωκαν νέαν δόξαν καὶ λαμπρότητα εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, διὰ τῶν συγγραμμάτων των. Διὰ δὲ τῆς προφορικῆς των διδασκαλίας καὶ τῶν ἐν γένει λόγων καὶ συγγραμμάτων των ἐπέδρασαν καὶ τότε καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ή μνήμη των ἐορτάζεται τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου.

5. Ιωάννης δι Δαμασκηνός. Ο Ιωάννης δι Δαμασκηνὸς ἐγεννήθη εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας, περίπου κατὰ τὸ ἔτος 660 μ. Χ., ἐκ γονέων Χριστιανῶν. Ο πατήρ του Σέργιος κατεῖχεν ἐπὶ Σαρακηνῶν τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τοῦ Γενικοῦ Λογοθέτου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του διαρίσθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πρωτοσύμβουλος.

Τὸν Ιωάννην διέκρινεν ἀληθῆς ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Μετ' ὀλίγον χρόνον ὅμως, διανείμας τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχούς, μετέβη εἰς Ιεροσόλυμα καὶ ἐμόνασεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀγίου Σάββα, μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του (750). Ἐκεῖ ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα, ἐκ τῶν διποίων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ «Πηγὴ γνώσεως». Εἰς τοῦτο ἀναγράφει τὴν ιστορίαν 103 αἵρεσεων, τὰς διποίας καὶ καταπολεμεῖ δι' ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ διατυπώνει ἐκ παραλλήλου τὴν διδασκαλίαν

τῆς ἐκκλησίας. Ἐπιτίθεται δὲ καὶ κατὰ τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰ-
σαύρου, δστις εἶχε δημιουργήσει τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, λέ-
γων πολλάκις: «Οὐ βασιλέων ἔστι νομοθετεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ». Ἐξ
ἄλλου ύποστηρίζει δτι αἱ εἰκόνες εἶναι παλαιὰ παράδοσις τῆς
Ἐκκλησίας. Κάμνει δμως διάκρισιν μεταξύ λατρείας καὶ προσ-
κυνήσεως. Ἡ μὲν λατρεία ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, ή δὲ προσκύνη-
σις εἰς τὰς εἰκόνας, δι' ὃν τιμῶνται τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα.
Ἐπίσης λέγει δτι αἱ εἰκόνες ἔχουν παιδαγωγικὴν σημασίαν διὰ
τοὺς ἀγραμμάτους οἵαν ἀξίαν ἔχουν τὰ βιβλία διὰ τοὺς ἐγ-
γραμμάτους. Διὰ τοῦτο ἀποκαλεῖ αὐτὰς «Βίβλους τῶν ἀγραμμά-
των καὶ στήλας εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν διαπρεψάντων εἰς τὴν Ἐκ-
κλησίαν τοῦ Θεοῦ».

Ο χρυσορρόας Δαμασκηνὸς διεκρίθη καὶ ὡς ὑμνῳδός, δη-
μιουργήσας τοὺς δκτῷ λεγομένους ἥχους τῆς Βυζαντινῆς μου-
σικῆς. Συνέθεσε δὲ καὶ τὰ νεκρώσιμα ἰδιόμελα καὶ τὰς διαφό-
ρους εὔχας καὶ ἀκολουθίας ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων. Ἀπέθανε
τὸ ἔτος 750 καὶ ή μνήμη του ἔστραζεται τὴν 4 Δεκεμβρίου. Ή
δὲ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀνεκήρυξε, τὸ 1890, τὸν Δαμασκηνὸν Δι-
δάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας.

Β') ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ

ΠΟ ΤΟΥ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος ἐνεφανίσθησαν
πολλοὶ ὑμνῳδοὶ καὶ ὑμνογράφοι. Οὗτοι ἐγεκαι-
νίασαν νέαν περίοδον ἀκμῆς τῆς ἐκκλησιαστι-
κῆς ποιήσεως, ή ὅποια εἰσήχθη εἰς τὴν λατρείαν
καὶ ἔσχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πιστῶν. Σπουδαιό-
τερος τούτων ἦτο δΡωμανὸς δΜελῳδός.

Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν "Ἐμεσαν τῆς Συρίας",
ἐκ γονέων Ἐβραίων. Προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστι-
ανισμὸν καὶ ἤκμασε κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἔκτου αἰῶνος.
Ἐγένετο κατ' ἀρχὰς διάκονος εἰς Βηρυτὸν καὶ βραδύτερον
ἐφημέριος εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου εἰς Κωνσταντινούπολιν,
ὅπου ἔλαβε τὸ χάρισμα νὰ συνθέτῃ κοντάκια. Συνέθεσε περὶ τὰ
χίλια, ἔξ ὃν σώζονται μόνον 80, ἀντλῶν τὰ θέματα ἀπὸ τὴν
"Ἀγίαν Γραφήν.

“Ωνομάσθη δὲ «δ Πίνδαρος τῆς ρυθμικῆς ποιήσεως». “Αλλοι λέγουν ὅτι δέ μέλλων ἴστορικός τῆς λογοτεχνίας θὰ ἔξυμνήσῃ τὸν Ρωμανὸν ὡς τὸν μέγιστον τοῦ κόσμου ἐκκλησιαστικὸν ποιητήν.

“Εγραψε τὸν ὕμνον τῶν Χριστουγέννων (‘Η Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει’ κλπ.) καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα. Ἐπίσης εἰς τὸν Ρωμανὸν ἀποδίδεται καὶ ή σύνθεσις τοῦ ‘Ἀκαθίστου’ Υμνου. Ἡ μνήμη του ἔορτάζεται τὴν Ιην Σεπτεμβρίου.

Γ') ΛΑΤΙΝΟΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

I ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ Λατῖνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς εἶναι οἱ ἔξης :

1. Ἀμβρόσιος ἐπίσκοπος Μεδιολάνων. Ὁ Ἀμβρόσιος ἐγεννήθη τὸ ἔτος 335 εἰς τὰ Τρέβηρα τῆς Γαλλίας ἐκ γονέων εὐγενῶν. Ὁ πατήρ του, δονομαζόμενος καὶ αὐτὸς Ἀμβρόσιος, ἦτο Χριστιανὸς καὶ ἔπαρχος τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἡ χήρα μήτηρ του, πρὸς μόρφωσιν τῶν τριῶν δρφανῶν τέκνων της, ἤλθε καὶ ἔγκατεστάθη δριστικῶς εἰς τὴν Ρώμην.

Ἐκεῖ δὲ Ἀμβρόσιος ἐσπούδασεν ἐπιμελῶς τὴν ἐλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ νομικά. Μετὰ τὰς σπουδάς του, κατ’ ἀρχὰς ἔξῆσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου καὶ ὑστερὸν ἀνέλαβε δημοσίαν ὑπηρεσίαν, τὸ ἔτος 373, διακριθεὶς ὡς διοικητής ἐνὸς τμήματος τῆς βορείου Ἰταλίας, μὲ πρωτεύουσαν τὰ Μεδιόλανα (σημερινὸν Μιλάνον). Εἰς τὴν νέαν του θέσιν δὲ Ἀμβρόσιος, μὲ τὸ ἔξαίρετον ἥθος του καὶ τὴν ἀρτίαν του μόρφωσιν, ἐκέρδισε τὴν συμπάθειαν ὅλων.

“Οταν, τὸ ἔτος 374, ἀπέθανεν δὲ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Αὔξέντιος, δόλος δέ κόσμος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν Ἀμβρόσιον, ὃς ἀντάξιον αὐτοῦ διάδοχον. Μίαν ἡμέραν ὀρθόδοξοι καὶ ἀρειανοὶ ἐφιλονείκουν εἰς ἔνα ναὸν ποῖος ἐκ τῶν κληρικῶν ἔπρεπε νά ἐκλεγῆ ἐπίσκοπος εἰς τὴν χηρεύουσαν θέσιν. “Οταν παρουσιάσθη δὲ Ἀμβρόσιος, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν διασαλευθεῖσαν τάξιν, ἡκούσθη μία παιδικὴ φωνή, λέγουσα: «Ο

’Αμβρόσιος πρέπει νὰ γίνη ἐπίσκοπος». ’Ο ’Αμβρόσιος κατ’ ἀρχὰς ἡρνήθη, βλέπων δύμας τὴν ἐπιμονὴν ὅλου τοῦ λαοῦ, ἐδέχθη καὶ εἰς ὀλίγον χρόνον ἔχειροτονήθη καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος Μεδιολάνων.

Εἰργάσθη μὲ πολὺν ζῆλον καὶ ἐφρόντιζε παντοιοτρόπως διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ ποιμένου του, μὴ διστάζων νὰ θυσιάζῃ πρὸς τοῦτο πᾶν διὰ τοῦτο ἐνδιμίζεν διτὶ ἥτο ἀξιον τοιαύτης θυσίας καὶ μὴ πτοούμενος ἀπὸ οἰασδήποτε κατηγορίας καὶ ἀπειλῆς. Διέθεσε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἤρχετο πάντοτε βοηθὸς τῶν δυστυχῶν καὶ τῶν πενήτων («χαιρόων μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίων μετὰ κλαιούντων»). ”Οταν κάποτε διέθεσεν ὅλα τὰ χρυσᾶ ἀφιερώματα, ἵνα, διὰ τῆς ἀξίας των, ἔξαγοράσῃ καὶ ἀπελευθερώσῃ αἰχμαλώτους, καὶ κατηγορήθη δι’ αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, ἀπήντησε μετὰ θάρρους: «Τὴν ζωὴν τῶν λογικῶν δημιουργημάτων θεωρῶ πολυτιμοτέραν τῶν χρυσῶν σκευῶν». Εἰς δὲ τὸν αὐτοκράτορα Οὐλεντινιανόν, δοτὶς ἡξίωσεν ἀπὸ τὸν ’Αμβρόσιον νὰ δοθῇ ναὸς εἰς τοὺς ἀρειανούς, οὗτος ἀρνηθεὶς ἀπήντησεν: «Εἰς τὸν Καίσαρα ἀνήκουν τὰ ἀνάκτορα καὶ εἰς τὸν Ἱερέα ὁ ναός». Εἰς δὲ τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον, δοτὶς ἔδωσε διαταγὴν καὶ ἐσφάγησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐπτά χιλιάδες ἄνθρωποι, ἀπηγόρευσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν καὶ ἤρνηθη νὰ τὸν κοινωνήσῃ, εἰπών: «Στάσου, διότι εἰς ἄνδρα βέβηλον ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν καὶ δοτὶς ἔχει τὰς χεῖρας αἱματωμένας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσέρχηται εἰς τὸν ναὸν καὶ νὰ κοινωνήσῃ τῶν Θείων Μυστηρίων, ποὶν τελέσῃ μετάνοιαν». ’Ο Θεοδόσιος ἡναγκάσθη νὰ κηρύξῃ δημοσίως τὴν μετάνοιάν του καὶ τότε ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ’Αμβροσίου νὰ κοινωνήσῃ.

’Ο ’Αμβρόσιος διεκρίθη καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ ὡς συγγραφεὺς ποικίλων συγγραμμάτων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὑμνῶν. Διετέλεσε δὲ 23 ἔτη ἐπίσκοπος καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 397.

2. ’Ιερώνυμος. ’Ο ’Ιερώνυμος ἐγεννήθη εἰς τὴν Στριδῶνα τῆς Δαλματίας, περὶ τὸ ἔτος 345 μ. Χ. Ἐσπούδασεν εἰς Ρώμην τὴν Ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρητορικήν. Οἱ γονεῖς του ἦσαν Χριστιανοί. ’Ο ’Ιερώνυμος ἐδέχθη τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἔτῶν. Ἐγκαταλείψας τὸν πολυτάραχον καὶ ἔκλυτον βίον τῆς Ρώμης, ἥλθε κατ’ ἀρχὰς εἰς Τρέβηρα τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην

τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας. "Υστερον μετέβη εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας καὶ παρέμεινεν εἰς μίαν ἔρημον αὐτῆς ἐπὶ τρία ἔτη, ζῶν βίον ἀσκητικὸν καὶ μελετῶν τούς" Ἐλληνας ἐκκλησιαστικούς πατέρας. Ἐκ τῆς ἑρήμου, ἐλθὼν πάλιν εἰς Ἀντιόχειαν, ἔχειροτονήθη πρεσβύτερος (τὸ ἔτος 378). Κληθεὶς δὲ κατὰ τὸ ἔτος 382 ἀπὸ τὸν πάπαν Δάμασον, μετέβη ἐκεῖ, ἵνα τακτοποιήσῃ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, καὶ ἐγένετο γραμματεὺς καὶ μυστικοσύμβουλος τοῦ πάπα. Ἐκεῖ ἀνεθέωρησε τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἔκαμεν ἀπλῆν μετάφρασιν αὐτῆς (δνομασθεῖσαν vulgata=κοινή, ἀπλῆ). Ἐκ τῆς Ρώμης ἥλθεν εἰς Ἱερώνυμον καὶ εἰς Βηθλεέμ, ὅπου προΐστατο ἴδρυθείσης μονῆς ἀρρένων, ὅπου καὶ ἀπέθανε, τὸ ἔτος 420 μ. Χ.

Ο Ἱερώνυμος διεκρίθη καὶ ὡς συγγραφεὺς πλείστων ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων. Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία, κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα, ἀνεκήρυξε τὸν Ἱερώνυμον «Διδάσκαλον τῆς ἐκκλησίας», διότι πράγματι οὐδεὶς ὑπερέβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὰς γνώσεις.

3. Ο Ἱερὸς Αὐγουστῖνος. Ο Αὐγουστῖνος ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος ἐξ ὅλων τῶν Λατίνων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἔγεννήθη τὸ ἔτος 354 εἰς Ταγάστην, κῶμην τῆς Νουμιδίας εἰς Ἀφρικήν. Ο πατήρ του, δνομαζόμενος Πατρίκιος, ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Τοῦτον ἐδίδαξεν ἡ κατὰ πάντα εύσεβης καὶ ἐνάρετος σύζυγός του Μόνικα.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Αὐγουστῖνος ἐσπούδασεν εἰς Καρχηδόνα, ὅπου συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του. Ἐκεῖ τὸ περιβάλλον ἦτο διεφθαρμένον καὶ, ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ, ἔζη βίον ἔκλυτον. Ἐκ τῆς Καρχηδόνος μετέβη εἰς Ρώμην καὶ ἀργότερα εἰς Μεδιόλανα, ὅπου ἔξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς. Ἐμελέτησε μετὰ ταῦτα βαθύτερον τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ πολλάκις ἤκουσε κηρύττοντα τὸν ἐπίσκοπον Μεδιολάνων Ἀμβρόσιον.

"Ολ' αὐτὰ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μετατραπῇ ἡ ψυχή του καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Τὸ ἔτος 387 ἐβαπτίσθη Χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρός του, δστις τὸν ἐλύπησε πολύ, ἥλθεν εἰς τὴν πα-

τρίδα του Ταγάστην καὶ ἐγκατεστάθη εἰς ἓν μικρὸν κτῆμα, κα-
ταγινόμενος εἰς τὴν προσευχὴν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν Γρα-
φῶν. Διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχούς καὶ ἔζη βίον
ἀσκητικόν. Τὸ ἔτος 396 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἰππώνος, πα-
ραθαλασσίας πόλεως τῆς Νουμιδίας, δπου ἔχρημάτισεν ἐπίσκο-
πος 34 ἔτη, μέχρι τοῦ θανάτου του, κηρύσσων ουχνά, πολλάκις
καὶ δις τῆς ἡμέρας. Μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν 450 ὁμιλίαι του.

‘Η ἀρτία μόρφωσίς του καὶ ἡ εὐσέβειά του κατέστησαν τὸν
Αὐγουστῖνον πασίγνωστον εἰς τὴν Δύσιν. Προεκάλεσε δὲ τὸν
θαυμασμὸν πάντων ἡ μεταβολὴ του ἀπὸ τὸν ἔκλυτον βίον εἰς
τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει δὲ Ἰδιος τὴν μετα-
στροφήν του εἰς τὸν Χριστιανισμόν: «Κατὰ τὸ ἔτος 386, εἰς ἡλι-
κίαν 32 ἑτῶν, εύρισκετο εἰς τὴν ἐν Μεδιολάνοις οἰκίαν του καὶ
ἐσκέπτετο τὰ προβλήματα περὶ κόσμου καὶ ὑπάρξεως. Αἴφνις
ἐνόμισεν ὅτι ἥκουσε παιδικὴν φωνὴν, ἡ ὅποια τοῦ ἔλεγε «tole et
lage» (=λάβε καὶ ἀνάγγωσε). Ἀμέσως ἔτρεξε καὶ ἐπῆρε τὴν
‘Αγίαν Γραφήν, τὴν ὅποιαν ἐμελέτα, καὶ οἱ ὁφθαλμοί του ἔπε-
σαν εἰς ἓν χωρίον τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου
(ΙΓ' 13-14). Εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ δὲ Παῦλος, μεταξὺ τῶν ὅλων,
συνιστᾷ ν' ἀποφεύγωμεν τὴν μέθην, τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, τὰς
ἔριδας, τὸν φθόνον καὶ νὰ ἐνδυώμεθα τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χρι-
στόν, μὴ φροντίζοντες διὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός. Ἐκτοτε
ἔλεγεν: «Ἡ ἀνθρωπίνη καρδία δὲν εὑρίσκει τὴν γαλήνην μέχρι τῆς
στιγμῆς καθ' ἣν κατορθώνει νὰ ἀναπαυθῇ εἰς σέ, ὦ Θεέ». (Αὐγου-
στίνου ἔξομοιογήσεις).

4. Γρηγόριος ὁ Διάλογος. Ὁ πάπας Γρηγόριος, ὁ δονομαζό-
μενος Ἅγιαλογος, ἐγεννήθη τὸ ἔτος 540 εἰς Ρώμην ἐξ εὐγενοῦς
οἰκογενείας. Εἰς νεαρὰν ἀκόμη ἡλικίαν ἀνήλθεν εἰς πολλὰ ἀξι-
ώματα καὶ τέλος ἐγένετο πραίτωρ τῆς πρωτευούσης. Μετὰ τὸν
θάνατον τοῦ πατρός του ἐγκατέλειψε καὶ ἀξιώματα καὶ τιμὰς
καὶ, ἀφοῦ διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχούς, ἔζη
βίον ἀσκητικόν, ἰδρύσας ἐπτά μοναστήρια, ἔξ εἰς τὴν Σικελίαν
καὶ ἐν εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ ἔτος 590 ἔξελέγη Πάπας, δπότε εἰρ-
γάσθη μετὰ ζήλου διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τὴν κα-
ταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας
καὶ τοῦ κλήρου. Διέδωσε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Ἀγγλοσά-

ξονας, ἀποστείλας τὸ ἔτος 596 τὸν ἀββᾶν Αὐγουστῖνον μὲ 39 Βενεδικτίνους μοναχούς. "Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάλογοι», εἰς τὸ ὅποιον ὑπὸ μορφὴν διαλόγων περιγράφει τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα λατίνων ἀσκητῶν.

*Ο Γρηγόριος ἀπέθανε τὸ ἔτος 604 καὶ ἡ μνήμη του τιμάται ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 12ην Μαρτίου. Εἶναι καὶ οὗτος εἷς ἐκ τῶν τεσσάρων Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ('Αμβρόσιος, Ἰερώνυμος, Αὐγουστῖνος καὶ πάπας Γρηγόριος).

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (867 - 1453)

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΑΤΑ ΤΗΝ περίοδον ταύτην τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον δὲων προσείλκυσε τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν, τὸ διποῖον διήρεσε τὸν χριστιανικὸν κόσμον εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Εἰς τοῦτο βεβαίως τὴν εὐθύνην φέρουν οἱ πάπαι, οἵτινες εἶχον τὸν ἔγωγες μόνον νὰ θεωρῶνται ἀνώτεροι δὲων τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Εἴδομεν κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον δὲτι ὁ πάπας διεκήρυξεν δὲτι, ὡς διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἦτο ἀνώτερος τῶν ἄλλων ἐπισκόπων καὶ δὲτι ἐπομένως οὖτοι ἔπρεπε νὰ ζητοῦν καὶ νὰ λαμβάνουν δῦνηγίας παρ' αὐτοῦ. Τὰς δὲξιώσεις των ταύτας οἱ πάπαι προσεπάθουν νὰ ἐπιβάλουν καὶ εἰς τὰς ἑκκλησίας τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐνόμισαν δὲ δὲτι ἦτο κατάλληλος ἡ εὐκαιρία, δταν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνέβησαν τὰ ἔξῆς γεγονότα.

Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο ὁ Μιχαήλ ὁ Γ', πατριάρχης δὲ ὁ Ἰγνάτιος. Οὗτος, ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, κατεβιβάσθη ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς αὐτὸν ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ κατὰ πάντα μορφωμένος Φώτιος. Εἰς διάστημα ἔξη ἡμερῶν ἔλαβε τοὺς κατωτέρους βαθμοὺς καὶ τέλος ἔχειροτονήθη εἰς Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως. Ἰνα δὲ θεωρηθῆ νόμιμος ἡ ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου, ὁ αὐτοκράτωρ συνεκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἔτος 861, εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἅγιων Ἀποστόλων, Σύνοδον, εἰς

τὴν δποίαν ἐζήτησε καὶ ἀπὸ τὸν πάπαν τῆς Ρώμης νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους. 'Ο πάπας τῆς Ρώμης Νικόλαος δ' Α' ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους, μὲ ἐπιστολὰς εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Φῶτιον, εἰς τὰς δποίας διεκήρυττε τὰς ἀξιώσεις του, δτι εἰς τὸ δημιουργηθὲν ζήτημα ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἡ γνώμη αὐτοῦ. Εἰς δὲ τοὺς ἀντιπροσώπους του ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ συγκεντρώσουν πληροφορίας, διὰ νὰ στηρίξῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν κρίσιν του. Κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην ἀνεγνωρίσθη ὡς κανονικὴ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου, τὴν δποίαν παρεδέχθησαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα. 'Αλλ' ὁ πάπας, μαθὼν τοῦτο, συνεκάλεσεν εἰς Ρώμην, τὸ ἔτος 863, ἄλλην σύνοδον, εἰς τὴν δποίαν ἀφώρισε τοὺς ἀντιπροσώπους του καὶ καθήρεσε τὸν Φῶτιον, ὃς μὴ κανονικῶς ἐκλεγέντα. 'Ο Φῶτιος μετὰ ταῦτα συνεκάλεσε, τὸ ἔτος 867, ἔτέραν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον, εἰς τὴν δποίαν παρέστησαν ἀντιπρόσωποι πολλῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς ταύτην κατηγγέλθησαν ὅλαι αἱ ἀδικαιολόγητοι αὐθαιρεσίαι τοῦ πάπα περὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν νέων διδασκαλιῶν, αἵτινες δὲν στηρίζονται εἰς τὴν 'Αγίαν Γραφήν. Καθὼς δ' ᾧτο ἐπόμενον, ἡ σύνοδος αὕτη ἀφώρισε τὸν πάπαν καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη μεταξὺ τῶν δύο 'Εκκλησιῶν διάστασις καὶ ψυχρότης, ἥτις διετηρήθη καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωτίου.

Τὸ σχίσμα ἐγένετο δριστικόν, δταν ᾧτο αὐτοκράτωρ δ Κωνσταντίνος δ Μονομάχος καὶ πατριάρχης δ Μιχαὴλ Κηρουλάριος, πάπας δὲ δ Λέων δ 9ος. 'Ο Κηρουλάριος ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν πάπαν, διὰ τῆς δποίας παρεκάλει καὶ συνίστα νὰ τακτοποιήσουν τὰς διαφόρους ἀταξίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως καὶ ἔξεφραζε τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν θέλησιν νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν, ἵνα ἀρθοῦν τὰ ἐμπόδια ἔκεινα, τὰ δποῖα ἔχουν χωρίσει τὴν 'Εκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς δύο ἀντιμαχόμενα μέρη. 'Ο πάπας ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ ἐπιστολὴν, εἰς τὴν δποίαν κατηγόρει τὸν Κηρουλάριον δτι ἔξελέγη ἀντικανονικῶς πατριάρχης, δτι δῆθεν θέλει νὰ ύποτάξῃ τὰ πατριαρχεῖα τῆς 'Ανατολῆς, δτι χρησιμοποιεῖ τὸν τίτλον «Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης» καὶ δτι καταδικάζει τὰ ἔθιμα τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας. Οἱ ἀπεσταλμένοι του ἐφέρθησαν μὲ ἀνοίκειον τρόπον καὶ μὲ ύπερηφάνειαν, διότι εἶχον τὴν ἀξιώσιν νὰ παραδε-

χθοῦν δλοι δτι είναι ἀπεσταλμένοι τοῦ ἀνωτέρου αύτῶν ἐκκλησιαστικοῦ ἄρχοντος.

"Ενεκα τούτων δ Κηρουλάριος ἔθεωρησε πλαστήν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πάπα καὶ διέκοψε πᾶσαν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους του. Οὗτοι ἀπεθρασύνθησαν ἀκόμη περισσότερον, ὅπότε, τὴν 16ην Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1054, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ, καθ' ἣν ὕραν ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, κατέθεσαν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἐκκλησιαζομένου λαοῦ, ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸ τῆς ἀπρεποῦς ταύτης συμπεριφορᾶς τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ πάπα, δ Κηρουλάριος συνεκάλεσε τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον τὸ αὐτὸ δέκατον (24 Ἰουλίου, ἡμέραν Κυριακήν), ἵτις ἀνεθεμάτισε τὸ ἔγγυραφον τοῦτο καὶ τοὺς συντάξαντάς καὶ δεχομένους αὐτό. Τάς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ταύτης ἐδέχθησαν καὶ οἱ πατριάρχαι τῶν ἀλλων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς (Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας). Τοιουτοτρόπως συνεπληρώθη καὶ ἐγένετο δριστικὸν τὸ σχίσμα, τὸ δποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ Φωτίου.

ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΙΑ ΤΗΝ ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πολλαὶ ἀπόπειραι ἐγένοντο κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα. Πλὴν δμως οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα προέκυψεν ἀπὸ αὐτάς, διότι οἱ πάπαι ἐδέχοντο μὲν τὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία νὰ είναι πάντοτε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πάπα.

Δύο ἀπόπειραι ἐγένοντο τὰ ἔτη 1095 καὶ 1111 ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Οὕτος, δταν οἱ Σελτζοῦκοι κατέλαβον τὴν Ἀντιόχειαν, ἵνα ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἀπετάθη πρὸς τὸν πάπαν Οὐρβανόν, ζητῶν τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε, διότι ὁ πάπας Οὐρβανὸς ἥθελε νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀπόψεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. "Αλλαὶ ἀπόπειραι ἐγένοντο ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Β' καὶ Μανουὴλ τοῦ Α', ὅπότε ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν (1170) ἀπεσταλμένοι, ἵνα συζητήσουν τὴν ἔνωσιν τῶν

Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ αὐταις ἀπέτυχον, διότι καὶ αἱ δύο Ἐκκλησίαι ἐζήτουν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπόψεις των.

Ἡ σπουδαιοτέρα ὅλων ἀπόπειρα ἐγένετο ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Ἡ'. Οὗτος, βλέπων ὅτι οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει τὸ μέγιστον μέρος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐλπίζων εἰς βοήθειαν τοῦ Πάπα, ἐπανέλαβε τὴν ἀπόπειραν πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀποταθεὶς πρὸς τὸν πάπαν Μαρτῖνον τὸν Ἑ', δστις καὶ ἐδέχθη μὲ προθυμίαν. Ὅποδε τοῦ πάπα Εὐγενίου τοῦ Δ' συνεκλήθη σύνοδος, τὸ ἔτος 1438, εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἰταλίας Φερράραν. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην μετέσχον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Ἡ' καὶ πόλλοι λόγιοι τοῦ Βυζαντίου, ὡς καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσῆφ μὲ πολλοὺς ἐπισκόπους. Εἰς βάρος αὐτῶν ὁ Πάπας μετεχειρίσθη πολλοὺς ἔξαναγκασμούς. Κατὰ τὴν συζήτησιν προεβλήθησαν διάφοροι νέαι διδασκαλίαι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὡς τὸ filioque, τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα κ. ἄ., τὰς δοποίας οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπέκρουν, ἀποδεικνύοντες ὅτι αὐταις δὲν ὑπάγονται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Πλὴν δμως ὁ Πάπας οὐδεμίαν σημασίαν ἔδιδεν εἰς αὐτούς. Οὕτοι ἐπεθύμουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Σύνοδον καὶ νὰ φύγουν. Ἰναὶ ὁ Πάπας καταστήσῃ περισσότερον δύσκολον τὴν φυγὴν αὐτῶν καὶ τοὺς ἔξαναγκάση νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰς ἀξιώσεις του, μετέθεσε τὴν Σύνοδον εἰς τὴν Φλωρεντίαν (Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1439), διότι ἡ Φλωρεντία ἦτο μακρύτερον τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτω λοιπόν, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εύρισκόμενοι οἱ Ἀνατολικοὶ ἀντιπρόσωποι, ἥναγκάσθησαν νὰ ὑπογράψουν τὴν ἔνωσιν μὲ κυριαρχίαν τοῦ Πάπα.

Πρῶτος ἐδέχθη ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Ἡ', εἰς τὸν δοποῖον ὁ Πάπας εἶχεν ὑποσχεθῆ ὑποστήριξιν καὶ βοήθειαν. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωσῆφ εἶχεν ἀποθάνει ἔνα μῆνα πρὸ τῆς ὑπογραφῆς. Ἐλάχιστοι δὲ ἡρνήθησαν τὴν ὑπογραφήν, μεταξὺ τῶν δοποίων διεκρίθη ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός.

Τὴν ἀπόφασιν δμως τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν ὑπογραφὴν τῆς ἔνωσεως δὲν ἐδέχθησαν τὰ Πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας. Ταῦτα,

διά συνόδου, συγκληθείσης εἰς Ἱεροσόλυμα, τὸ ἔτος 1443, ἀπεκήρυξαν τὴν ἔνωσιν. Τὸ ἔτος 1450, ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος, συγκαλέσας σύνοδον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπεκήρυξε τὴν φευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας καὶ κατεδίκασε τὴν ἔνωσιν. Τρία ἔτη ἀργότερον, τὸ 1453, κατελήφθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἔκτοτε μέχρι σήμερον διατηρεῖται τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

ΠΟΙΑΙ ΕΙΝΑΙ ΑΙ ΝΕΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΤΑ ΤΟΝ δριστικὸν πλέον χωρισμὸν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, οἱ πάπαι εἰσήγαγον νέας διδασκαλίας εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Αὗται δὲ ἦσαν αἱ ἔξης:

1. Ἡ διδασκαλία περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, τὸ "Ἀγιον Πνεύμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ (filioque)." Ἔνῳ τὸ δρθόν, δπως ὀρίσθη ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἶναι δτι τὸ "Ἀγιον Πνεύμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνεῖται.

2. Ἡ διδασκαλία περὶ ἀξιομισθίας. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, πᾶς ἀνθρώπος ἀμαρτάνων τιμωρεῖται, δι' ἐπιβολῆς εἰς αὐτὸν διαφόρων ποινῶν (ἐπιτιμίων). Ἄλλα δὲ Πάπας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ δύνανται νὰ ἐλαττώσουν τὰς τιμωρίας αὐτάς, δίδοντες εἰς τοὺς τιμωρημένους ἀγαθάς πράξεις, αἴτινες περισσεύουν δῆθεν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ τοὺς ἀγίους. Ἡ δρθὴ δμως διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι δτι πᾶς ἀμαρτάνων συγχωρεῖται διὰ τῆς προσωπικῆς του μετανοίας.

3. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἔξωμοιογήθησαν καὶ ἔξετέλεσαν τὰς ἐπιβληθείσας εἰς αὐτοὺς ποινάς, συγχωροῦνται. Αἱ ψυχαὶ δμως ἔκεινων οἵτινες ἔξωμοιογήθησαν μέν, ἀλλά, λόγω τοῦ ἐπελθόντος θανάτου, δὲν ἐπρόλαβον νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποχρεώσεις των, μεταβαίνουν

εἰς τὸ λεγόμενον Καθαρτήριον Πόρο καὶ καθαρίζονται. Ἡ δρθὴ δημως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι δτι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σώματος, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀθάνατοι καὶ θάκριθούν υπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν δευτέραν Αὐτοῦ παρουσίαν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τῇ ζωῇ πράξεών των.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΟΝ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς κάτωθι λαούς.

1. Εἰς τὸν Σλάβον: Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ εἰς τοὺς σλαβικούς λαούς, τόσον εἰς τοὺς εἰσβαλόντας καὶ κατοικήσαντας εἰς τὴν Πελοπόννησον δοσον καὶ εἰς τοὺς ἔγκατασταθέντας εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν

τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας χώρας.

Διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν Πελοπόννησον Σλάβων συνετέλεσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτῆς, οἵτινες ἦσαν Χριστιανοί, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ ἀρχαιοτέρα διοργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας, λείψανα τῆς ὁποίας διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σλάβων, ἀποτελέσαντα τὰς βάσεις τῆς νέας διοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ παλαιὰ διοργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε μόνον τὴν Μητρόπολιν τῆς Κορίνθου, ἐνῷ ἡ νέα διοργάνωσις ἔχει πολλὰς Μητροπόλεις, ὡς αἱ τῶν Πατρῶν, τοῦ Ἀργους, τῆς Μονεμβασίας κ.ἄ.

Τῶν Νοτιοσλάβων (Σέρβων, Κροατῶν, Σλαβώνων, Δαλματῶν κτλ.), οἵτινες κατώκουν πρὸς βορρᾶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὁ ἐκχριστιανισμὸς εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου. Διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας ἐφρόντισε κατ' ἀρχὰς ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος (611 - 641), ἐνῷ διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν δυτικῶν Σλάβων (Μοραβῶν, Βοημῶν καὶ Πόλωνῶν) ἐφρόντισαν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Γ', ἀποστείλαντες ἐκεῖ τοὺς δύο ἀδελφούς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον, συνόδευομένους ἀπὸ κληρικούς, μοναχούς, τεχνίτας καὶ ἐμπόρους.

Οι δύο ουτοί ἀδελφοί καταγόμενοι ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ γγωρίζοντες τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν, ἐπενόησαν τὴν σλαβικὴν γραφὴν (ἀλφάβητον), τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα γράμματα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Μετέφρασαν δὲ εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ διάφορα ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία τῶν πατέρων τῆς Ἑκκλησίας, χρήσιμα νὰ στηρίξουν αὐτοὺς εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν.

Οἱ σλαβικοὶ ἑκεῖνοι λαοὶ εἶναι σήμερον οἱ Νοτιοσλάβοι (Κροάται, Σλαβῶνοι, Δαλματοί), οἱ Ρουμάνοι καὶ οἱ Πολωνοί.

2. Εἰς τὸν Βουλγάρους. Κατ' ἀρχὰς τὰς βάσεις τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων ἔθεσαν, κατὰ τὸν δον αἰῶνα, "Ἑλληνες Χριστιανοί, κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ αἰχμάλωτοι, οἵτινες εἶχον παραμείνει εἰς τὰς χώρας αὐτὰς πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Σλάβων. 'Οριστικῶς δῆμος οἱ Βούλγαροι ἔγιναν Χριστιανοί κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα. Κατ' ἀρχὰς ἐβαπτίσθη χριστιανὸς ὑπὸ ἀπεσταλμένου τοῦ πατριάρχου Φωτίου ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις, λαβὼν τὸ ὄνομα Μιχαήλ. 'Ο δὲ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ δ Γ' δι' ἀπεσταλμένου του ἐγένετο ἀνάδοχος αὐτοῦ. Οὕτω ἡ Βουλγαρία ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν ἐκκλησιαστικὴν ὅργανωσιν, μὲ ἐξάρτησιν δῆμος ἐκ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Πρῶτος δ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ἀρχεπίσκοπον (869).

3. Εἰς τὸν Ρώσον. Τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν Ρώσον (οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ βόρειοι Σλάβοι) μετέδωκαν ἔμποροι Ρώσοι, οἵτινες ἥρχοντο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀποκίας τοῦ Εὔξείνου Πόντου καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς καὶ οἱ Ρώσοι μισθοφόροι στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ὑπηρέτουν εἰς τὸν Βυζαντινὸν στρατόν. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἔλαβον γνῶσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸν μετέφερον εἰς τὴν πατρίδα των.

Κατὰ τὸ ἔτος 957 μ. Χ., ἡ χήρα σύζυγος τοῦ Ρώσου ἡγεμόνος Ἰγάρο "Ολγα ἥλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐβαπτίσθη, δονομασθεῖσα Ἐλένη. Βραδύτερον δὲ ἔγγονος αὐτῆς Βλαδίμηρος ἡσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Βαπτισθεὶς δέ, ἔλαβε τὸ ὄνομα Βασίλειος. Οὕτως, τὸ ἔτος 989, ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν Ἀνναν, ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους Βα-

σιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ὁ Βλαδίμηρος εἰργάσθη πράγματι μετά ζήλου διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς δόλον τὸ κράτος του καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάσθη ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας Ἰσαπόστολος καὶ κατετάγη μεταξὺ τῶν ἄγίων.

Τὸ ἔργον του συνέχισεν ἀργότερα ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἱεροσλαῦος (1054), ἰδρύσας ναούς, μοναστήρια καὶ σχολεῖα καὶ εἰσαγαγών ἐκκλησιαστικά βιβλία, μεταφρασμένα εἰς τὴν Ρωσικὴν γλῶσσαν.

Οὕτω ὠργανώθη ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως. Οἱ μητροπολῖται ἔξελέγοντο καὶ ἔχειροτονοῦντο κατ' ἀρχὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατόπιν ἀπεστέλλοντο εἰς Ρωσίαν. Πολλοὶ ἔξ αὐτῶν ἦσαν Ἑλληνες.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΙΣ ΤΗΝ Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐπικρατεῖ, κατὰ τὴν τρίτην περίοδον καὶ μετά τὸ σχίσμα, τὸ ἕδιον σύστημα διοικήσεως. Τώρα τὰ Πατριαρχεῖα εἶναι τέσσαρα: Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρεῖας, Ἀντιοχείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ πατριάρχαι εἶχον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν των τοὺς μητροπολίτας, οἱ δὲ μητροπολῖται τοὺς ἐπισκόπους. Πάντες οἱ μητροπολῖται εἰς τὰς περιφερείας των ἦσαν μὲν ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ διοικητικῶς ὑπήγοντο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ δόποιον εἴδομεν, διὰ ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος εἶχε λάβει τὸν τίτλον «Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον». Ὁ Πατριάρχης εἶχε τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, συμφώνως πρὸς τὸν 28ον κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἔφερε τὸν τίτλον Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, προσηγορεύετο δὲ Παναγιώτατος. Ἡ προσαγόρευσις αὗτη διατηρεῖται μέχρι σήμερον. Οὕτος παρεσκεύαζε καὶ διένειμε τὸ Ἅγιον Μύρον καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας. Οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι προσηγορεύοντο Θεοφιλέστατοι.

Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν περίοδον αὕτην εὑρίσκεται εἰς μεγαλυτέραν ἀκμήν, διότι ἔχει ἐπεκταθῆ ἡ δικαιοδοσία του καὶ λόγω αὐξήσεως τῶν ὁρίων τοῦ κράτους καὶ λόγω τῆς ἐκχριστιανίσεως τῶν πρὸς βορρᾶν σλακράτους.

βικῶν λαδῶν, οἵτινες ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ Πατριαρχεῖον περιελάμβανε τὰς περιοχὰς τῆς Ρωσίας, Μολδοβλαχίας, Βουλγαρίας, Ἐλλάδος, Μακεδονίας, Θράκης, Κρήτης, νήσων Αίγαίου, Σερβίας, Μαυροβουνίου, Δαλματίας καὶ Κροατίας. Τὰ λοιπὰ Πατριαρχεῖα, τῶν Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, εύρισκοντο εἰς παρακμήν, διότι εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Ἀραβας. Δὲν ἔπαυσαν ὅμως καὶ αὐτὰ νὰ ζητοῦν καὶ νὰ πράττουν τὰς ἐντολὰς καὶ δδηγίας τοῦ ἀκμάζοντος Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Πολλάκις δέ, εἰς παρουσιαζομένας ἀνάγκας, ἐζήτουν καὶ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ.

Τὰ διάφορα ἐκκλησιαστικά ζητήματα ἐρρυθμίζοντο ὑπὸ τῶν Συνόδων, πατριαρχικῶν, τοπικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν Πολλάκις, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις καὶ ἀνάγκας, ὁ Πατριάρχης συνεκάλει εἰς σύνοδον, εἰς τὴν ἔδραν του, πάντας τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὸ Πατριαρχεῖον μητροπολίτας. Αἱ τοιαῦται Σύνοδοι ὀνομάζοντο ἐν δημοσίᾳ. Τὰς Συνόδους αὐτὰς συνεκάλει ἐκτάκτως ὁ Πατριάρχης, δσάκις παρουσιάζοντο ζητήματα, τὰ δποῖα δὲν ἥδύνατο νὰ ἀναβάλῃ διὰ τὴν ἐνιαύσιον πατριαρχικὴν σύνοδον. Ἡ ἐνιαύσιος δονομαζομένη Σύνοδος συνεκαλεῖτο ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἀπαξ τοῦ ἔτους, μετεῖχον δ' εἰς αὐτὴν οἱ μητροπολῖται ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν εἶχον ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν των ἄλλους ἐπισκόπους. Γενικῶς ἡ διοίκησις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας γίνεται καὶ τώρα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποφάσεων καὶ κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν διαταγμάτων, ἀτινα εἶχον σχέσιν μὲν ἐκκλησιαστικά ζητήματα.

“Ολαι αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ αἱ αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις ἀποτελοῦν τὸ λεγόμενον κανονικὸν δίκαιον. Ὅταν τὸν 9ον αἰῶνα ἤρχισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, ἤρχισε καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου. Πάντες οἱ βουλόμενοι ἥδύναντο νὰ γίνουν κληρικοί, ὀρκεῖν νὰ εἶχον τὰ δριζόμενα ὑπὸ τῶν κανόνων προσόντα. Οἱ μητροπολῖται ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἐκ καταλόγου τριῶν ὑποψηφίων, τοὺς δποίους εἶχε προτείνει ἡ Πατριαρχικὴ Σύνοδος καὶ ἐκ τῶν δποίων ὁ Πατριάρχης ἔξέλεγε τον ἔνα. Οἱ ἐπίσκο-

ποι ἔκλεγονται ύπό τῶν μητροπολιτῶν, λαμβανόμενοι ἢ ἐκ τοῦ κατωτέρου κλήρου ἢ καὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν λαϊκῶν. Πάντες δύμας ἐλέγοντο ἐπίσκοποι, ὅν καὶ ἔφερον τοὺς ὡς ἄνω τίτλους.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ι ΣΧΕΣΕΙΣ τῆς Ἔκκλησίας καὶ τοῦ κράτους ἥσαν καὶ κατὰ τὴν τρίτην περίοδον αἱ αὐταὶ ὡς καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Μερικοὶ δύμας αὐτοκράτορες πολλάκις ἐπενέβαινον εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα κατὰ τρόπον αὐθαίρετον καὶ αὐταρχικόν. Ἡ συνεργασία δύμως καὶ ἡ συνεννόησις δὲν ἔπαισε, διότι τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἔκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας συναντῶνται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς εὐημερίας τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, δστις ἀπετέλει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Κράτος.

ΤΕΧΝΗ - ΛΑΤΡΕΙΑ - ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ - ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

ΑΙ ΚΑΤΑ τὴν τρίτην περίοδον ὁ χριστιανικὸς κόσμος οὐδόλως ὑπελείφθη τῆς προηγουμένης περιόδου, εἰς ἔργα λατρείας καὶ τέχνης, εἰς δλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς χριστιανικῆς ζωῆς.

1. Τέχνη. Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εύρισκεται ἐν χρήσει ὁ Βυζαντινός ρυθμός. Ἡ δὲ διακόσμησις τῶν ναῶν γίνεται ἐπιμελεστέρα καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν τεχνιτῶν (ζωγράφων κλπ.) περιορίζονται εἰς τὸ νὰ παρουσιάζωνται αἱ εἰκόνες δηλοῦσαι αὐστηρότητα ἥθους, σεμνότητα καὶ εὐγένειαν ψυχικήν, ἵνα οὕτω παρουσιάζεται ὡς εἶχε καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ εἰκονίζομενον πρόσωπον τοῦ ἀγίου.

2. Θεία λατρεία. Ἡ θεία λατρεία παραμένει σχεδὸν οἵτο καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, εἰς κατάστασιν στασιμότητος. Διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν αὐτῇ εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐμεσολάβησαν πολλαὶ ταραχαῖ. Πλὴν δύμως, δπου παρουσιάζεται εὐκαιρία, συνεχίζει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς. Προσετέθησαν καὶ ἄλλαι ἔορταὶ παλαιοτέρων ἀ-

γίων καὶ μαρτύρων καὶ ἔορται νέων μαρτύρων. Ἐάν ποτὲ συνέβαινε νὰ πράττῃ ὁ λαὸς καταχρήσεις οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑκκλησίας τὸν ὡδήγουν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὅδον. Πρὸς τιμὴν τῶν ἀγίων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἔξεφωνοῦντο καὶ λόγοι ἐγκωμιαστικοί. Εἰσήχθη καὶ ἡ ἔορτὴ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν (Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου καὶ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ) κατὰ τὰ μέσα τοῦ 11ου αἰώνος. Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου αἰώνος εἰσήχθη καὶ ἡ ἔορτὴ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου. Ἐπίσης καθωρίσθησαν καὶ αἱ νηστεῖαι τῶν Χριστουγέννων, πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

3. Ἡ θητῶν Χριστιανῶν. Τὰ ἥθη ὑπελείποντο τῆς προηγουμένης περιόδου. Τοῦτο διφείλεται εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς διδασκαλίας ἐκ μέρους τῆς Ἑκκλησίας, εἰς τὰς διαφόρους ἔξωτερικὰς ἐπιδρομὰς καὶ εἰς τὰ κακὰ παραδείγματα τῶν ἀρχόντων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν αὐτοκρατόρων. Πολλοὶ ἐτήρουν μόνον τοὺς ἔξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας, ἐνῷ ἡγνόουν τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἔξ αὐτῶν ἀκόμη τῶν αὐτοκρατόρων, ἐνῷ ἦσαν ἀκριβέστατοι εἰς τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα καὶ παρηκολούθουν μακροτάτος ἀκολουθίας καὶ ἔψαλλον μάλιστα καὶ οἱ ἄδιοι καὶ κατεγίνοντο εἰς τὰ θεολογικὰ ζητήματα, ἐκ παραλλήλου δὲν ἐδίσταζον νὰ διαπράττουν καὶ τὰ πλέον ἀπάνθρωπα ἐγκλήματα, περιπίπτοντες πολλάκις εἰς θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν. Καθὼς λοιπὸν ᾧτο ἐπόμενον, τὰ παραδείγματα αὐτῶν ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ λαοῦ.

4. Μοναχικὸς βίος. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, παρατηρεῖται μεγάλος ἐνθουσιασμός ὑπὲρ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Πολλοί, καὶ ἐκ τοῦ ἀπλοϊκοῦ λαοῦ καὶ ἔξ αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας καὶ ἔξ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ βασιλικοῦ γένους, κατέφευγον εἰς τὰ μοναστήρια καὶ ἔγένοντο μοναχοί. Οὗτοι εἶχον αὐστηρὰ ἥθη καὶ ἦσαν πεπροκισμένοι μὲ λιχυρὰν θέλησιν, δὲν ἐδίσταζον δὲ νὰ ἀντιτάσσωνται κατὰ παντὸς εἴδους αὐθαιρεσίας. Εἰς τοὺς μοναχούς δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι διφείλεται κατὰ μέγια μέρος ἡ διατήρησις τῆς Ὁρθοδοξίας. Συνετέλεσαν ἐπίσης πολὺ οἱ μοναχοί εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Τὰ μοναστήρια ἦσαν τὰ σχολεῖα, εἰς τὰ δόποια ἐφοίτων καὶ

έμορφώνοντο οἱ κληρικοί. Πολλὰ τοιαῦτα μοναστήρια ἰδρύθησαν καὶ πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ᾧτο ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου, καὶ εἰς ἄλλα μέρη, λ. χ. ἡ μονὴ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου εἰς τὴν Πάτμον, εἰς τὸ δόρος Σινᾶ, εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἰδρυθεῖσα ἐπὶ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος. Πλεῖστα μοναστήρια ἰδρύθησαν εἰς τὸ δόρος Ἀθως τῆς Χαλκιδικῆς, δπερ δὲ αὐτὸ διονομάσθη καὶ Ἄγιον Ὁρος. Τοῦτο εἶχε καταστῇ κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Τὰ μοναστήρια διακρίνονται εἰς ἴδια ρυθμαὶ καὶ εἰς κοινόβια. Εἰς τὰ ἴδια ρυθμαὶ ἔκαστος μοναχὸς διῃτάτο εἰς τὸ κελλίον του καὶ ἐλάμβανε πρός τοῦτο τὰ ἔξοδα τῆς διατροφῆς καὶ συντηρήσεώς του. Εἰς τὰ κοινόβια τὰ πάντα ἥσαν κοινὰ καὶ ἐτρωγον πάντες εἰς τὴν ἴδιαν τράπεζαν. Ἡ διοίκησις τῶν μοναστηρίων ἀνετίθετο εἰς τὸν ἡγούμενον ἑκάστης μονῆς, διτὶς ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ ᾧτο ἵσόβιος. Τὰ μοναστήρια ὑπήγοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν ὁποίων εύρισκοντο πατριαρχικὰ σταυροπήγια. Εἰς ταῦτα ἐμνημόνευον τὸ δνομα τοῦ Πατριάρχου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΙΣ ΤΟ κεφάλαιον τῆς παιδείας ἀνεπτύχθη καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον ἀξιόλογος δρᾶσις. Πάντες σχεδὸν οἱ λόγιοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἥσαν καὶ πολλοὶ αὐτοκράτορες, εἰργάσθησαν μετὰ ζήλου διὰ τὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν θεολογικῶν γραμμάτων. Ἰνα ἐπιτύχουν τοῦτο, εἶχον πάντοτε ὑπ' ὅψει καὶ ἐμελέτων τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Β' περιόδου. Ἐπὶ τῶν ἥδη γνωστῶν θεολογικῶν ζητημάτων καὶ οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς ταύτης διετύπων τὰς γνώμας καὶ σκέψεις των συστηματικῶν καὶ μὲ ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν. Πλεῖστοι θεολόγοι μὲ ἐπιστημονικὸν κύρος ἀνεδείχθησαν καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Σπουδαιότεροι δὲ ἥσαν οἱ ἔξης:

1. Φώτιος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ο Φώτιος ύπηρξεν ό σπουδαιότερος ἑκκλησιαστικός πατήρ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Οὗτος, διὰ τῆς ἐν γένει ἐπιστημονικῆς καὶ θεολογικῆς του δράσεως, ἔγκαινιάζει νέαν περίοδον ἀκμῆς τῶν θεολογικῶν γραμμάτων.

Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 820. Ἐσπούδασε θεολογίαν, φιλολογίαν, φιλοσοφίαν, νομικήν, ἰατρικήν καὶ μαθηματικά. Ἐνεκα τῶν σπανίων αὐτοῦ προσόντων, ἐγένετο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν, καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἔξυψωσιν τῆς Ἑκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου. Διετέλεσε καθηγητής εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνωτέραν σχολὴν καὶ ἡγωνίσθη ἐναντίον τῶν αἱρέσεων καὶ ἐναντίον τῶν προσπαθειῶν τοῦ πάπα ὅπως ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικήν. Τὸ σπουδαιότατὸν ἐκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι τὸ λεγόμενον ἡ «Μυριόβιβλος». Εἰς τοῦτο παρέχει πληροφορίας καὶ περιλήψεις περὶ 280 συγγραμμάτων τῆς χριστιανικῆς καὶ μὴ χριστιανικῆς φιλολογίας. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Φωτίου ἔχει μεγίστην ἀξίαν, διότι ἐκεῖ εὑρίσκει τις πᾶν ὅ, τι θέλει διὰ τὰ ἀναφερόμενα βιβλία, ἐκ τῶν δποίων πολλὰ δὲν σῷζονται πλέον, ἀπολεσθέντα.

2. Εὐθύμιος Ζυγαριώτης. Οὗτος ἔζησεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081 - 1118), κατ' ἐντολὴν τοῦ δποίου ἔγραψε δογματικὸν σύγγραμμα, μὲ τὸν τίτλον «Δογματικὴ Πανοπλία». Εἰς τοῦτο καταπολεμεῖ τὰς αἱρέσεις καὶ τὴν ελδωλολατρείαν. Ἔγραψεν ἐπίσης ἐρμηνείας τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης.

3. Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ο Εὐστάθιος ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐγένετο μοναχὸς καὶ κατ' ἀρχὰς διάκονος τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1175 ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἔγραψε πολλὰ θεολογικὰ συγγράμματα, διὰ τῶν δποίων συμβουλεύει τοὺς μοναχοὺς νὰ εἶναι πρότυπα ἥθικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, τὰ δὲ μοναστήρια νὰ εἶναι κέντρα τῶν γραμμάτων. Ἔγραψεν ἐπίσης σχόλια διὰ τοὺς ποιητὰς "Ομηρον καὶ Πίνδαρον.

4. Ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Νικήτας Χωνιάται. Οὗτοι ὁνομάζονται Χωνιάται, διότι κατήγοντο ἐκ τῆς πόλεως τῆς Μ. Ἀσίας Χῶναι.

Ο Μιχαὴλ ἐσπούδασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ, λόγῳ τῶν πνευματικῶν καὶ ἡθικῶν του προσόντων, προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριαρχείου. Τὸ ἔτος 1182 ἐγένετο μητροπολίτης Ἀθηνῶν. “Οταν οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας (1204), ὁ Μιχαὴλ ἐγκατέλειψεν αὐτὰς καὶ ἥλθεν εἰς τὴν νῆσον Κέω, εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου, δπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἔγραψε πολλὰ διδακτικά βιβλία ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου ὡς καὶ ὅμιλίας, αἱ δποῖαι εἶχον βάσιν περικοπάς τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Ο Νικήτας ἐσπούδασε καὶ αὐτὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ, ἐκτιμηθεὶς διὰ τὰ ἐν γένει προσόντα του, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου (πρωθυπουργοῦ). “Οταν κατελήφθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Λατίνων σταυροφόρων, ἥκολούθησε τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρον Λάσκαριν εἰς Νίκαιαν, δπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1206). Ἐκ τῶν θεολογικῶν του συγγραμμάτων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Θησαυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας». Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία καὶ εἶναι, τρόπον τινά, ἀπολογία τῆς ὁρθοδόξου πίστεως. Δι’ αὐτοῦ δ Νικήτας Χωνιάτης καταπολεμεῖ καὶ τὰς διαφόρους αἵρεσεις.

5. Μᾶρκος δ Εὐγενικός. Οὗτος ἐγεννήθη, τὸ 1400, εἰς Κωνσταντινούπολιν, δπου καὶ ἐμορφώθη. Εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἡσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον, εἰς τὸν δποῖον καὶ ἥθελε νὰ μείνῃ. Ἄλλα δὲ ἀνωτέρας βουλῆς, τὸ ἔτος 1438, ἐγένετο μητροπολίτης Ἐφέσου, ἀκριβῶς τὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν δποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσουν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν σύνοδον τῆς Φερράρας. Κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην δ Μᾶρκος μετὰ θάρρους κατεπολέμησε τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τοῦ Πάπα. Ὑπῆρξε δὲ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις δὲν ὑπέγραψε τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα. Εἰς ταῦτα ἀναφέρει τὰς ἡθικάς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταπολεμεῖ τὰς διαφόρους καινοτομίας καὶ αὐθαιρεσίας τῆς παπικῆς (δυτικῆς) Ἐκκλησίας.

ΑΤΑ ΤΟΝ ἐνδέκατον αἰῶνα, οἱ Σελτζοῦμοι Τούρκοι μεταξὺ τῶν ἀλλων μερῶν κατέλαβον καὶ τὴν Παλαιστίνην. Οὗτοι κατ’ ἀρχὰς κατεπίεζον τοὺς ἐντοπίους Χριστιανοὺς καὶ ὑστερον πάντας τοὺς ἔρχομένους εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους προσκυνητάς, τοὺς δόποιους ἐλήστευον, ἐκακοποίουν καὶ πολλάκις ἐφόνευον. Ταῦτα ἀντιληφθεὶς προσωπικῶς δὲ ἐξ Ἀμιένης καταγόμενος μοναχὸς Πέτρος, δοτις εἶχεν ἔλθει ὡς προσκυνητὴς εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους, παρουσιάσθη εἰς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Β' καὶ ἀνέφερε λεπτομερῶς τὰ γινόμενα ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ο Πάπας συνεκάλεσεν ἀμέσως σύνοδον εἰς τὴν πόλιν Κλερμόν τῆς Γαλλίας (1095), κατὰ τὴν δόποιαν παρέστησαν πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως. Ἐνώπιον ἀπείρου πλήθους, συγκεντρωθέντος εἰς τὸ ὑπαιθρον, ὥμιλησεν δὲ Πάπας καὶ προέτρεψε τοῦτο νὰ ἀναλάβῃ ἵερὸν πόλεμον, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων. Συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη ἄφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ κατάκτησιν τῶν χωρῶν καὶ τῶν θησαυρῶν τῶν ἀπίστων.

Ἀναφωνοῦντες «deus lo volt» (δ Θεός τὸ θέλει), πλεῖστοι ἐνεγράφησαν, ἵνα μετάσχουν τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ἐπειδὴ δὲ ἔφερον εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα ἡ δηπισθεν ἐπὶ τῶν ὅμων ἐρυθρὸν σταυρόν, ὠνομάσθησαν σταυροφόροι, αἱ δὲ ἐκστρατεῖαι αὐτῶν σταυροφορίαι. Μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτὰς οἱ Πάπαι δὲν ἀπέβλεπον μόνον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων, διέβλεπον εἰς αὐτὰς τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

Τοιαῦται σταυροφόροι αἱ ἀπὸ τὸ 1099 μέχρι τὸ 1270 ἐγένοντο ὁκτώ. Δὲν πειριώθησαν ὅμως μόνον εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἀγίων Τόπων, ἀλλὰ παρεξέκλιναν τούτου, διότι καθ’ ὅδὸν πολυάριθμα στίφη σταυροφόρων ἐπεδίδοντο εἰς λεηλασίας καὶ ἀρπαγάς. Πολλάκις συμπεριεφέρθησαν μὲ βαρβαρικὸν καὶ βάναυσον τρόπον πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἄπο τῆς πρώτης στιγμῆς, ἀπὸ τῆς δόποιας ἡλευθερώθη ἡ

“Ιερουσαλήμ ύπό τῶν σταυροφόρων, δὲ Πάπας ἔξεδιωξε τὸν “Ἐλληνα Πατριάρχην καὶ ἐγκατέστησε Λατίνον.

Κατὰ δὲ τὴν τετάρτην Σταυροφορίαν (1204) κατέλασθον μὲν δόλιον καὶ βίαιον τρόπον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀμέσως ἔξεδιωχθεὶς δὲ ἡ Ελληνικὴ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνῆλθεν ἔτερος, Λατίνος καὶ ἐμπιστος τοῦ Πάπα. Ἡ ἐν γένει συμπεριφορὰ τῶν σταυροφόρων πρὸς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξε βάναυσος καὶ ληστρική, χειροτέρα τῆς συμπεριφορᾶς, τὴν δποίαν ἐπεδείκνυον οἱ Τούρκοι πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Προέβησαν εἰς λεηλασίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ ἔγιναν πρόξενοι πλείστων ἐγκλημάτων καὶ φόνων, χωρὶς νὰ σεβασθοῦν οὔτε διτὶ ἥσαν καὶ οὕτοι χριστιανοὶ οὔτε ἡλικίαν γερόντων καὶ νηπίων οὔτε τὸν Βυζαντινὸν πολιτισμόν.

Τὸ γεγονός τοῦτο παραμένει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑκκλησίας, ὡς ἔνα ἀνεξίτηλον στίγμα βαρβαρότητος καὶ ἐμπαθείας τῆς Δυτικῆς Ἑκκλησίας πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν καὶ συνετέλεσεν ὅστε νὰ διαλυθῇ ὁριστικῶς πᾶσα τυχὸν σκέψις πρὸς συζήτησιν διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἑκκλησιῶν.

Μετὰ 57 ἔτη ἔξεδιωχθησαν ἐκ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας οἱ κατακτηταὶ τοῦ Πάπα καὶ οὕτω πάλιν ἡ Ἀνατολικὴ Ἑκκλησία ἀπέκτησε τὴν προτέραν της ἀξίαν.

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΣΜΟΥ

1. Ἀκμὴ τοῦ παπισμοῦ

ΕΤΑ τὸν χωρισμὸν τῶν δύο Ἑκκλησιῶν, δὲ Πάπας κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ εἰς τὴν Δύσιν μεγίστην δύναμιν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν. Ἡθελεν Ἑκκλησία καὶ Πολιτεία νὰ εἶναι ύποτεταγμέναι εἰς αὐτὸν.

Πολιτικὴν ἔξουσίαν ἀπέκτησεν δὲ Πάπας ἐπὶ βασιλέως τῶν Φράγκων Πιπίνου, δοσις ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν Ρώμην. Ο δὲ Κάρολος δέ Μέγας ἀνεγνώρισε τὴν πολιτικὴν ἔξουσίαν τοῦ πάπα, ἐνῷ δὲ Πάπας εἰς ἀντάλλαγμα τὸν ἔστεψε Ρωμαῖον αὐτοκράτορα. Ἐπειδὴ δὲ Πάπας διεκύρωττεν διτὶ εἶναι ἐκπρόσωπος τοῦ

Χριστοῦ καὶ ἐπομένως εἶχε λάβει παρ' αὐτοῦ ἀπόλυτον ἔξουσίαν, πρέπει δλοι οἱ ἡγεμόνες νὰ διορίζωνται ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτόν. Ἐὰν δὲ ἡγεμών τις ἀντετάσσετο εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα, οὗτος ἀφώριζεν ἀμέσως αὐτὸν καὶ ἀπηγόρευε τὴν τέλεσιν πάσης Ἱεροτελεστίας εἰς ὅλην τὴν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τοῦτον περιφέρειαν.

* Η περίοδος αὐτὴ ἦτο περίοδος ἀκμῆς τῆς ἔξουσίας τοῦ Πάπα. Αὕτη ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεως τῆς ἐπὶ Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ 3ου (1178 - 1216) καὶ διετηρήθη εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μέχρι τοῦ 13ου αἰῶνος.

2. Πτῶσις (ἢ παρακμὴ) τοῦ παπισμοῦ

NΕΩΤΕΡΑ δμως γεγονότα, ἐπισυμβάντα ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ἐσήμαναν τὴν ἔναρξιν τῆς παρακμῆς τοῦ παπισμοῦ. Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες τῆς Δύσεως κατώρθωσαν μὲ τὸν στρατόν των νὰ ἐκμηδενίσουν τὴν ἔξουσίαν αὐτοῦ καὶ νὰ γίνουν πλέον ἀνεξάρτητοι. Ἀλλ' οἱ πάπαι, ἀντιληφθέντες ὅτι χάνουν τὴν δύναμίν των, καταβάλλουν κάθε μέσον καὶ κάθε τρόπον νὰ διατηρήσουν αὐτήν. Ἐν δὲ ἐκ τῶν ἐγκληματικῶν καὶ βαρβαρικῶν αὐτῶν μέσων ἦτο καὶ ἡ Ἰερὰ Ἑξέτασις.

Αὕτη ἦτο δικαστήριον, ἀποτελούμενον ἐκ μοναχῶν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Πάπα, τὸ δποῖον ἐδίκαζε τοὺς αἱρετικούς. Ἀλλὰ καὶ πᾶς δστις ἦτο ἀντίθετος τοῦ Πάπα συνελαμβάνετο καὶ ὠδηγεῖτο εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο, ἐνώπιον τοῦ δποίου, μετὰ πολλὰ βασανιστήρια, ἐνηναγκάζετο νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἦτο αἱρετικός, καίτοι ἦτο ἀθῷος, δπότε, καταδικαζόμενος εἰς θάνατον, ἔξετελεῖτο. Ἡ συνήθης τιμωρία τῶν καταδικαζομένων ὑπὸ τῆς Ἰερᾶς Ἑξετάσεως ἦτο δ θάνατος ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Χιλιάδες ὑπῆρχαν τὰ ἀθῷα θύματα τῆς βαρβαρότητος ταύτης τῶν παπῶν. Τὰ δικαστήρια ταῦτα διετηρήθσαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ ἔτους 1800, δπότε τὰ κατήργησεν δ Μέγας Ναπολέων.

Καίτοι οἱ πάπαι μετεχειρίσθησαν τοιαῦτα βάρβαρα καὶ ἀπάνθρωπα μέσα, διὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἔξουσίαν των, ἐν τού-

τοις δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος· ὁ Ὀραῖος διέταξε τὸν στρατηγὸν του Νογάρετον νὰ εισβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οὗτος ἐνίκησε τὸν στρατὸν τοῦ πάπα Βονιφατίου τοῦ Η', δστις καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν ταραχήν του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου, ὁ Φίλιππος ἀνεβίβασε δι' ἐκλογῆς εἰς τὸν πατικὸν θρόνον τὸν Κλήμεντα τὸν Β'. Ἐκτοτε οἱ πάπαι περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Παιδεία - Λατρεία - Ἡμὴ τῶν Χριστιανῶν - Μοναχικὸς βίος

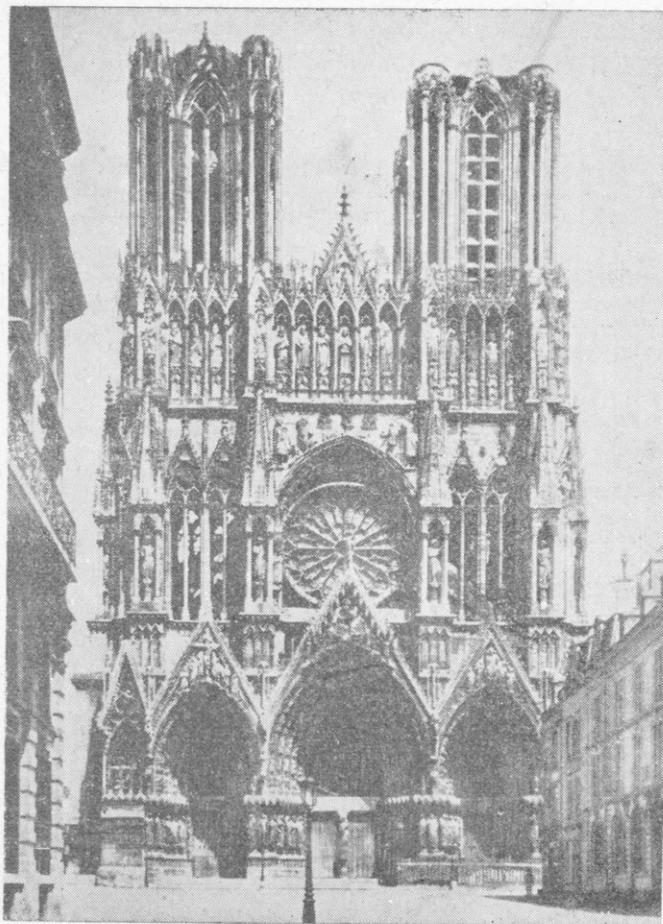

ΔΥΤΙΚΗ Ἑκκλησία, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, διοικεῖται ἀπὸ τὸν Πάπαν. Οὗτος ἐγένετο ὁ ἀνώτατος διοικητικὸς ἄρχων τῆς Ἑκκλησίας καὶ ἀνεμειγνύετο εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μητροπολιτῶν. Οὗτοι, μετὰ τὴν ἐκλογὴν των, ἔδιδον εἰς τὸν Πάπαν ὅρκον ύποτελείας. Ὁ Πάπας ἐπίσης ἐπενέβαινε καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν μητροπολιτῶν, ἐλέγχων αὐτοὺς δι' ἐκτάκτων καὶ μονίμων ἀπεσταλμένων. Ὁ Πάπας ἥτο διάνωτας ἑκκλησιαστικὸς νομοθέτης καὶ ἀνώτατος ἑκκλησιαστικὸς δικαστὴς καὶ μόνον αὐτὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατατάξῃ τινὰ μεταξὺ τῶν ἀγίων.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν συγκεντρωμένων ἔξουσιῶν τοῦ Πάπα προέκυψεν ἡ ἴδεα ὅτι μόνον αὐτὸς εἶναι ἀλάθητος, ἐνῷ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑκκλησίαν ἀλάθητοι εἶναι μόνον αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

1. Λατρεία. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον τελεῖται ἡ θεία λατρεία εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑκκλησίαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, συνετέλεσεν ὅστε νὰ ἔξιψωθῇ ὁ κλῆρος ἀπέναντι τῶν λαϊκῶν κατὰ τρόπον ἔγωστικόν. Ἐν πρώτοις μετεφράσθη ἡ Ἀγία Γραφὴ εἰς τὴν λατινικὴν γλώσσαν, τὴν ὅποιαν πολλάκις δὲν ἔγνωρίζον, δχι μόνον οἱ ὑπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑκκλησίαν λαοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ κληρικοί. Τὰ μυστήρια (βάπτισμα, θεία εύχαριστία, μύρον κλπ.) ἐτελοῦντο κατὰ διάφορον τρόπον ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑκκλησίαν. Οἱ ναοί των γίνονται μεγαλοπρεπέστεροι, ρυθμοῦ

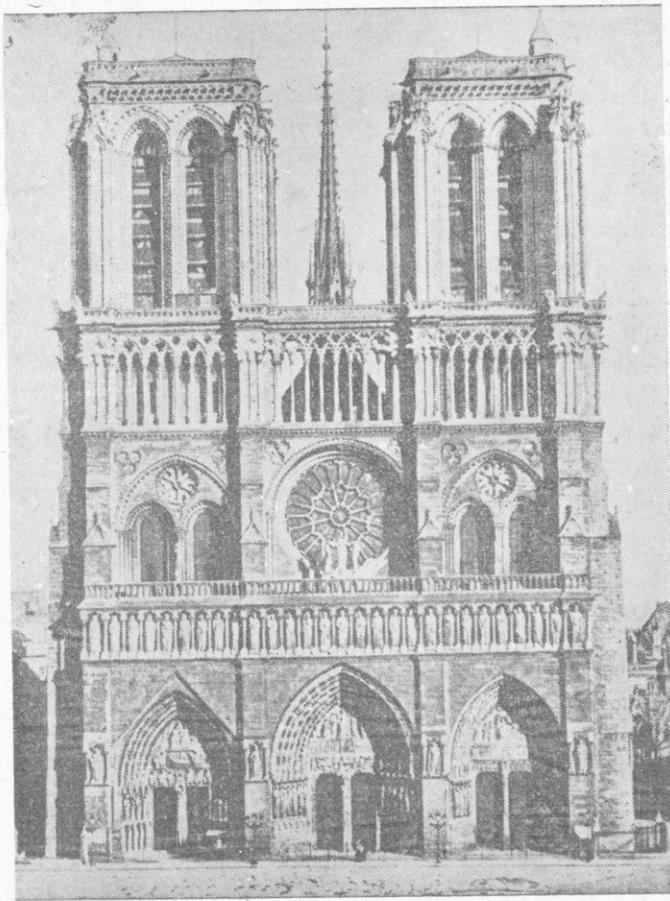
γοτθικοῦ ρωμαϊκοῦ. Αἱ ἔορται ηὔξηθησαν, καθὼς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγίων, διότι ὁ Πάπας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀγιοποιῆ ὅποιον ἥθελε.

Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ
(Ο καθεδρικὸς ναὸς τῆς πόλεως Ρέμης τῆς Γαλλίας)

2. Τὰ ἦ θη. Λόγῳ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν διαφόρων βαρβάρων λαῶν εἰς τὴν Δύσιν, ἐπεκράτει ἐκεῖ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου.

Καθώς δὲ ἦτο ἐπόμενον, ἐπεκράτει καὶ ἀγριότης τῶν ἡθῶν. Εἰς ἑποχὴν πείνης μάλιστα ἔφθασαν εἰς σημεῖον ὥστε νὰ φονεύσουν ἀνθρώπους, διὰ νὰ τραφοῦν.

Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰώνος
(Ο καθεδρικὸς ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)

Ἐπειδὴ εἰς τὴν λατρείαν ἔχρησιμοποιεῖτο ἡ λατινικὴ γλῶσσα, δλοὶ οἱ λαοὶ δὲν ἤδύναντο νὰ ἐννοοῦν τὰς τελουμένας Ἱεροτελεστίας. Οὕτω λοιπὸν δλίγον κατ' δλίγον ἐξέλιπε πᾶν θρη-

σκευτικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ὁ λαός, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἤρχισε νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὰς πράξεις του, ἃν αὐται ἥσαν ἡθικαὶ ἢ ἀνήθικοι. Τοῦτο δὲ διότι ἔγνωριζεν δτι, οἰδήποτε κακὸν καὶ ἃν ἔπι- πρατεν, ἥδύνατο διὰ τῶν ἀξιομισθιῶν νὰ ἔξαγοράσῃ τὰς ἐπι- βαλλομένας εἰς αὐτὸν ποινὰς καὶ τιμωρίας καὶ οὕτω νὰ ἀπο- καταστήσῃ ἡθικῶς τὸν ἑαυτόν του.

3. Παιδεία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκ- κλησίαν ἀνεπτύχθη ἡ λεγομένη «σχολαστικὴ θεολογία», ἥτις κυρίως ἥκμασε κατὰ τὸν 13ον αἰώνα. Αὕτη προσπαθεῖ νὰ ἔξη- γήσῃ διάφορα θεολογικὰ προβλήματα διὰ τῆς λογικῆς, ἐνῷ ἡ «μυστικὴ θεολογία» διδάσκει δτι δ ἀνθρωπος δύναται μὲ τὴν σκέψιν του μόνον νὰ πλησιάσῃ τὸν Θεόν καὶ νὰ ἐνωθῇ μετ' Αὐτοῦ.

4. Μοναχικὸς βίος. Εἰς τὴν Δύσιν συνεστήθησαν τὰ λε- γόμενα μοναχικὰ τάγματα. Ἐκ τούτων σπουδαιότερα ἥσαν τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν, τοῦ δποίου ἰδρυτῆς καὶ ἀρχηγὸς ἦτο δ Ἰσπανός Δομινικος (1170), καὶ τὸ τάγμα τῶν Φραγκι- σκανῶν, τοῦ δποίου ἰδρυτῆς καὶ ἀρχηγὸς ἦτο δ ἔξ Ἰταλίας Φραγκίσκος (1182). Σκοπὸς τῶν μοναχικῶν τούτων ταγμάτων ἦτο ἡ μόρφωσις καὶ ἡ διδασκαλία τῆς μετανοίας.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1453 - 1949)

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΠΟΙΑ ΉΤΟ Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Α ΉΤΟ η σήμερον πολὺ διαφορετική ἡ κατάστασις τῆς Ἀγατολικῆς Ἑκκλησίας, ἐὰν μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀφ' ἣς ἡ Ἀνατολικὴ Ἑκκλησία ἔχασε πλέον τὴν ἀκμήν της, καθότι ὁ Χριστιανισμὸς ἐστερήθη τῆς ἐλευθερίας του, ἡ Θεία Πρόνοια δὲν ἐπενέβαινε καὶ πάλιν, διὰ ν' ἀποτρέψῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ λαμπροῦ ἑκείνου ἔργου τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀποστόλων καὶ τόσων χιλιάδων Χριστιανῶν μαρτύρων, οἵτινες δι' αὐτὸν προσέφερον τὸ τίμιον αἷμά των.

‘Ο κατακτητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μωάμεθ ὁ 2ος, ὅστις ἐγνώριζε καλῶς μὲ ποιὸν φανατισμὸν ἥγωνται οἱ ‘Ἐλληνες Χριστιανοὶ ὑπὲρ τῶν Ἰδανικῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, εὐθὺς ἔξι ἀρχῆς ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δι' αὐτὸν δυνατὸν νὰ διοικήσῃ τὸν κατακτηθέντα χριστιανικὸν κόσμον, ἐπιβάλλων διὰ τῆς βίας τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν. Διότι ἐγνώριζε καλῶς ὅτι οἱ Χριστιανοὶ μὲ κανένα τρόπον καὶ μὲ οὐδεμίαν ἀπειλήν θὰ ἡρούντο τὸν Χριστὸν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν των. Θὰ προετίμων νὰ θυσιάσουν τὴν ζωήν των παρὰ τὴν θρησκείαν των. Ἐσκέφθη λοιπὸν ὅτι ὅρθὸν ἦτο νὰ ἀφήσῃ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἀσκοῦν ἐλευθέρως τὰ χριστιανικά των καθήκοντα, ἵνα κατ'

αύτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ διοικῇ ἀποτελεσματικῶς τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ἀμέσως λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξέδωκε διαταγὴν (τὸ λεγόμενον βεράτιον, δπερ σημαίνει οἰονδήποτε ἔγγραφον ἐπικυρωτικὸν ἀξιώματος ἐκ μέρους τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος· βλ. Ἰστορίαν Παπαρρηγοπούλου, σελ. 46) νὰ ἀποκτήσουν οἱ Χριστιανοὶ ἐκκλησιαστικὸν ἄρχηγόν, Πατριάρχην.

Οἱ Χριστιανοὶ τότε ἔξελεξαν ὡς Πατριάρχην τὸν κατὰ πάντα ἀξιον καὶ μορφωμένον Γεώργιον Σχολάριον, δστις μετὰ τὴν χειροτονίαν του ὡνομάσθη Γεννάδιος. Τὴν ἐκλογὴν του ἐπεκύρωσεν δι Μωάμεθ, δστις τὸν ἐδέχθη εἰς τὰ ἀνάκτορά του μὲ μεγάλας τιμᾶς καὶ ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν ἵππον λευκὸν καὶ χρυσῆν ράβδον, ὡς σύμβολον τῆς χριστιανικῆς ἔξουσίας. Διὰ διατάγματος κατέστησε τὸν Σχολάριον ἄρχηγὸν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἀσκοῦν ἐλευθέρως τὰ χριστιανικά των καθήκοντα καὶ νὰ διατηροῦν τοὺς ναούς των, τὰ μοναστήρια καὶ τὸ δικαίωμα τῆς Ιδιοκτησίας.

Οὕτω ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς δοκιμασίας, ἐνθυμουμένη πάντοτε τὸ λαμπρὸν παρελθόν, προσπαθεῖ νὰ θερμαίνῃ διὰ τῆς πίστεως τὰς πληγωμένας ψυχάς τῶν πιστῶν της καὶ νὰ ὑποθάλπῃ συγχρόνως τὴν ἐλπίδα δτι θὰ ἀνατείλουν εύτυχέστεραι ήμέραι.

Ἡ εύνοϊκὴ δμως αὐτὴ κατάστασις δὲν διετηρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ οἱ Τούρκοι ἥρχισαν νὰ καταπιέζουν καὶ νὰ βασανίζουν τοὺς Χριστιανούς καὶ μὲ πάντα τρόπον προσεπάθουν νὰ ἔξαναγκάζουν αὐτοὺς ἢ νὰ ἐκπατρίζωνται ἢ νὰ ὑφίστανται μαρτυρικὸν θάνατον.

Πολλοὶ μάρτυρες ὑπάρχουν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ὁνομασθέντες νεομάρτυρες, ὡς ἡ δσία Φιλοθέη, μαρτυρήσασα εἰς Ἀθήνας, δι Θεόδωρος δι Βυζαντίος, μαρτυρήσας εἰς Μυτιλήνην τῆς νήσου Λέσβου, δπου καὶ σώζεται δλόκληρον τὸ λείψανόν του, δ Γεώργιος Χιοπολίτης, μαρτυρήσας εἰς τὴν νήσον Χίον, δ Κοσμᾶς δ Αίτωλός, μαρτυρήσας εἰς Βόρειον Ἡπειρον, καὶ ἄλλοι πολλοί, ὑποστάντες μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ διαφόρους καιρούς.

ΙΔΟΜΕΝ δτι ὁ Σουλτάνος ἔδωσε προνόμια ἐλευθερίας εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπομένως τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα (Κωνσταντινούπολεως, Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας) διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Καὶ δὲ μὲν Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινούπολεως, εὐρισκόμενος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ πρώην Βυζαντινοῦ κράτους, διετήρησε καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ πρωτεῖον τῆς τιμῆς, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τὰ δὲ λοιπὰ Πατριαρχεῖα ἐλάμβανον παρ' αὐτοῦ δδηγίας.

Ο Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινούπολεως διώκει κατ' ἄρχας τὴν Ἐκκλησίαν μὲν Σύνοδον, ἡ δποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ κληρικούς καὶ λαϊκούς μὲν ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα καὶ εἰς τὴν δποίαν μετεῖχον διερμηνεὺς μεταξὺ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Σουλτάνου, δστις ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου (Πρωθυπουργοῦ).

Διὰ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινούπολεως δ Σουλτάνος ἥρχετο εἰς συνεννόσιν καὶ μὲ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1856 δ Σουλτάνος, ἵνα κολακεύσῃ τοὺς "Ἐλληνας καὶ ἔχη πάντοτε αὐτοὺς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του πιστούς, πρὸς ἀπομάκρυνσιν παντὸς ἀντιπερισπασμοῦ εἰς τὴν διοίκησίν του, ἔξεδωκε τὸ Χάτι Χουμαγιούμ, νόμον, διὰ τοῦ δποίου ἔδιδοντο καὶ πολιτικὰ προνόμια εἰς τοὺς "Ἐλληνας. Μετὰ τὸν νόμον αὐτὸν τὴν Ἐκκλησίαν διοικοῦν δύο σώματα. Τὸ μὲν ἐν λέγεται Σύνοδος καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 12 ἀρχιερεῖς, τὸ δὲ ἄλλο λέγεται Μικτὸν Συμβούλιον καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας κληρικούς τῆς Συνόδου καὶ ἀπὸ δκτῶ λαϊκούς. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον διαχειρίζεται τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, τὸ δὲ δεύτερον τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν πολιτικὰς ὑποθέσεις.

Σήμερον ἔξέλιπον οἱ λόγοι τῆς ὑπάρξεως τοῦ μικτοῦ συμβουλίου, διότι οἱ ἐναπομείναντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν ἔδραν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Χριστιανοὶ εἶναι ἐλάχιστοι.

ΑΤΑ ΤΗΝ τετάρτην περίοδον ἡ λατρεία καὶ τὰ
ἡθη τῶν Χριστιανῶν ύπεστησαν σημαντικὴν με-
ταβολὴν. Οὕτω :

1. Λατρεία. 'Υπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρ-
κων ἡ λατρεία τῶν Χριστιανῶν ἔχασε τὴν λαμ-
πρότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς προηγου-
μένης περιόδου. 'Ἐκ τῶν μεγαλοπρεπῶν ναῶν
τῶν Χριστιανῶν ἄλλοι μὲν κατεστράφησαν καὶ
ἄλλοι μετεβλήθησαν εἰς τζαμία. Αἱ χαρακτηριστικαὶ κωδωνο-
κρουσίαι ἀπηγορεύθησαν καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἦτο
ἔπομενον, κατηργήθησαν ἢ ἡχρηστεύθησαν. Οἱ Χριστιανοὶ ἐκα-
λοῦντο διὰ σημάντρων εἰς τοὺς ἐναπομεύναντας καὶ κατεστραμ-
μένους ναούς. Αἱ ἑορταὶ ἔχασαν τὴν πανηγυρικήν των μεγα-
λοπρεπειῶν καὶ αἱ τιμαὶ τῶν μαρτύρων ἐγίνοντο χωρὶς τελετάς,
ἀπηγορευομένης τῆς περιφορᾶς τῶν ἀγίων λειψάνων.

'Ἡ κατάστασις αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅ-
πότε ἡ Ἐκκλησία ἐπανέκτησε τὴν προηγουμένην ζωὴν τῆς εἰς
τὰ μέρη, τὰ δόποια ἡλευθεροῦντο ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

2. Ἡ θὴ τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ
χριστιανικὰ ἥθη λαμβάνουν αὐστηροτέραν μορφήν. Ὁ χριστια-
νικὸς κόσμος, εύρισκόμενος ὑπὸ τὴν ξένην δουλείαν, ἐνοστάλ-
γει τὴν ἐπανάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του. Τὴν πρὸς τοῦτο δ' ἐλπί-
δα, εἰς τὰς δυσκόλους ἑκείνας στιγμάς, ἐστήριζεν εἰς τὴν δύνα-
μιν καὶ προστασίαν τοῦ Θεοῦ. "Ἐνεκα λοιπὸν τούτου οἱ Χριστια-
νοὶ ἦσαν περισσότερον προσκεκολλημένοι εἰς τὴν θρησκείαν καὶ
ἐτέλουν τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα λεπτομερῶς καὶ ἀνελ-
λιπῶς. Ὁ δεσμὸς τῆς χριστιανικῆς ἀλληγεγγύης καὶ ἀγάπης ἔγινε
στενώτερος καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐφηρμόζετο μὲ ἀκρίβειαν, ἐκαλλιερ-
γήθη δὲ μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τὸ πνεῦμα τῆς κοινω-
νικῆς προνοίας.

3. Μοναχικὸς βίος. Τὰ μοναστήρια, καίτοι ἀπεγυμνώθη-
σαν, ἐν τούτοις προσέφεραν μεγάλας ύπηρεσίας εἰς τὸν ὑπόδου-
λον χριστιανικὸν κόσμον. Κατέστησαν κέντρα, εἰς τὰ δόποια τὸ
χριστιανικὸν πνεῦμα διετηρήθη ἀμείωτον. 'Εκεῖ ἐκαλλιεργήθησαν

τὰ γράμματα εἰς χρόνους διωγμῶν καὶ ἐκεῖ εὕρισκον ἀσφάλειαν καὶ προστασίαν αἱ καταδιωκόμεναι χριστιανικαὶ ψυχαὶ. Ἐκεῖ ἐπίσης, ὡς θὰ ἔδωμεν, ἐκαλλιεργήθη καὶ ἡ ἴδεα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐναντίον τῶν κατακτητῶν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ πρόοδος ἐσταμάτησε κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, διότι τὰ σχολεῖα ἔκλεισαν καὶ οἱ διδάσκαλοι ἔξεδιώχθησαν. Πολλοὶ λόγιοι καὶ διανοούμενοι, ἵνα ἀποφύγουν τὸ βάρος τῆς δουλείας, ἔγκατέλειπον τὴν ὑπόδουλον πατρίδα τῶν καὶ κατέφευγον εἰς τὴν ἐλευθέραν Δύσιν. Ἐκεῖ δμως δὲν ἔμενον ἀδρανεῖς καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ὑπόδουλον πατρίδα τῶν. Εἰργάσθησαν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῶν Ἕλληνικῶν γραμμάτων, διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν.³ Ἐκ παραλλήλου δὲ ὑπέθαλψαν καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ξένων λογίων πρὸς τὸ στενάζον Ἑλληνικὸν ἔθνος. Πάντες δμως οὗτοι ἔζησαν εἰς τὸν ξένον τόπον μὲ τὸν πόνον τῆς ὑποδούλου πατρίδος καὶ ἐκαλλιέργησαν τὸν πόθον καὶ τὴν νοσταλγίαν τῆς ἀπελευθερώσεώς της.

Τὰ μοναστήρια καὶ οἱ νάρθηκες τῶν ναῶν ἐγένοντο τὰ μυστικὰ κέντρα τῆς διδασκαλίας τῶν ὀλίγων γραμμάτων καὶ ἐκεῖ μέσα ἐλειτούργουν τὰ κρυφά, λεγόμενα, σχολεῖα. Διδάσκαλοι ἦσαν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί, οἵτινες, ἀψηφοῦντες πάντα κινδυνον, ἐδίδασκον εἰς τὰ σκλαβωμένα Ἑλληνόπουλα τὰ ὀλίγα κοιλυθογράμματα καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτὰ τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν καὶ τὴν λαμπράν ἴδεαν τῆς ἐλευθερίας.

Παρὰ τὴν ἀγρίαν τρομοκρατίαν τῶν κατακτητῶν, παρὰ τοὺς κινδύνους, τοὺς δποίους συνήντα κάθε χριστιανικὴ ψυχὴ εἰς τὸν δρόμον τῆς δουλείας της, ἐν τούτοις ὑπῆρξαν πολλοὶ Χριστιανοί, ἄνδρες μὲ ἀρτιωτάτην μόρφωσιν, οἵτινες μὲ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους κατώρθωσαν, διδάσκοντες καὶ κηρύττοντες, νὰ κρατήσουν τὸν ὑπόδουλον χριστιανικὸν κόσμον εἰς τὸ ὅψος τῆς ἔθνικῆς καὶ χριστιανικῆς του ἀποστολῆς. Εἰς πολλὰ δὲ μέρη, ἀμα τῇ ἀπελευθερώσει αὐτῶν, ἀμέσως ἥρχισε μὲ ἐνδιαφέρον ἡ

καλλιέργεια τῶν γραμμάτων. Πολλαὶ θεολογικαὶ σχολαὶ καὶ πανεπιστήμια ἵδρυθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰώνα καὶ πολλὰ συγγράμματα διέδωκαν τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην.

Τοιαῦται σχολαὶ ἡσαν ἡ Θεολογικὴ σχολὴ τῆς Χάλκης εἰς Κωνσταντινούπολιν (1844), ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Σταυροῦ εἰς Ἱεροσόλυμα (1853), τὸ θεολογικὸν τμῆμα εἰς τὴν Ἱόνιον Ἀκαδημίαν καὶ ἡ ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ' συσταθεῖσα Ἱερατικὴ Σχολὴ (1839). Ἐπίσης τοιαῦται σχολαὶ ἵδρυθησαν εἰς Βελιγράδιον, εἰς Βουκουρέστιον, εἰς Ρωσίαν (θεολογικαὶ ἀκαδημίαι) καὶ εἰς Ἀθήνας τὸ Πανεπιστήμιον.

Σπουδαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες καὶ θεολόγοι τῆς περιόδου ταύτης ἡσαν οἱ ἔξι:

1. Κύριλλος Β. Λούκαρης, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λούκαρης ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν μεγάλων Ἑλλήνων ἱεραρχῶν μετά τὴν ἄλωσιν. Ἐγεννήθη εἰς Ἡράκλειον (Χάνδακα) Κρήτης τὴν 13ην Νοεμβρίου 1572 ἐξ ἐπιφανοδος οἰκογενείας. Ἐδιδάχθη τὰ πρῶτά του γράμματα ὑπὸ τοῦ Μελετίου Βλαστοῦ. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Βενετίαν τῆς Ἰταλίας, δπου ἐπὶ τετραετίαν ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικήν, λατινικήν καὶ Ἰταλικήν γλώσσαν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπεστάλη εἰς Πατάβιον, δπου ἐσπούδασεν εἰς τὸ ἑκεῖ Πανεπιστήμιον φιλοσοφίαν καὶ ἐπεδόθη συγχρόνως εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν θεολογικῶν συγγραμμάτων. Περατώσας τὰς σπουδάς του, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, κατὰ τὸ ἔτος 1593, ἵνα ἔργασθῇ ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Ἡτο δὲ καὶ ζηλωτὴς τῆς Ὀρθοδοξίας.

Τοῦτον προσέλαβε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρεῖας Μελέτιος Πηγᾶς, χειροτονήσας αὐτὸν διάκονον καὶ ὑστερὸν πρεσβύτερον εἰς ἡλικίαν 21 ἔτους. Μετὰ ταῦτα ὁ Κύριλλος ἀπεστάλη εἰς Πολωνίαν καὶ νοτιοδυτικήν Ρωσίαν, δπου διεξήγετο σφόδρος ἀγῶν μεταξὺ Ὀρθοδόξου καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰργάσθη ἐν Βίλνᾳ ὡς διδάσκαλος καὶ διευθυντὴς τῆς ἑκεῖ ἵδρυθείσης σχολῆς. Ἐκεῖθεν, κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, μετέβη εἰς Λεντόπολιν (Λβώφ), δπου ἴδρυσε σχολὴν καὶ τυπογραφεῖον καὶ κατέστη ἀντίπαλος τῶν ἑκεῖ Ἰησουϊτῶν.

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Μελετίου Πηγᾶ (13 Νοεμβρίου 1601), δικύριλλος διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὸ 1612 ἔξελέγη ἐπιτηρητὴς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀλλά, ἔνεκα ἀντιδράσεώς τινος, ἥλθεν εἰς Βλαχίαν, ὅπου εἰργάσθη ὑπέρ τῆς Ὁρθοδοξίας, διὰ συγγραφῶν καὶ κηρυγμάτων. Τὸ ἔτος 1620 ἔξελέγη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ο Κύριλλος ἐκυβέρνησεν ἐν μέσῳ δυσκόλων καὶ χαλεπῶν περιστάσεων, διότι οἱ Ἰησουΐται καὶ οἱ προτεστάνται προσεπάθουν νὰ ἐπικρατήσουν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἰδρυσεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφεῖον καὶ ἐλληνικὰ σχολάς καὶ προήγαγε τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου. Πολλάκις ἐσυκοφαντήθη ἀπὸ τοὺς Ἰησουΐτας καὶ πολλάκις κατῆλθεν ἐκ τοῦ θρόνου, ἀλλ' ἐν τέλει κατώρθωνε νὰ νικᾷ τὰς συκοφαντίας τῶν ἀντιπάλων του. Τέλος, συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βεζύρη Βαΐράμ Πασᾶ, διὰ παρασκευάζει ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, συνελήφθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Βοσπόρου. Τὴν 27ην Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1638 οἱ γενίτσαροι, ἐπιβιβάσαντες αὐτὸν εἰς ἄκατον, τὸν ἐστραγγάλισαν, καθ' ἣν ὅραν προσηγόρευσαν τὸν πτῶμα τοῦ Ἱερού Μάρτυρος τὸ ἔθαψαν.

2. Μητροφάνης Κριτόπουλος, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ἐγεννήθη εἰς Βέρροιαν τὸ ἔτος 1589 ἐκ διακεκριμένης οἰκογενείας. Εἰς ἡλικίαν 12 ἐτῶν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Βερροίας μὲ τὸν τίτλον τοῦ πρωτοαποστολαρίου καὶ, χειροτονηθεὶς ἀργότερον διάκονος, μετέβη εἰς "Αγιον" Όρος (1615). Ἐκεῖ ἐγνώρισεν αὐτὸν ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύριλλος διούκαρης, διστις τὸν παρέλαβε μαζί του εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέβη καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν. Ὁταν μετὰ ταῦτα διούκαρης ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἔλαβεν ὡς βοηθόν του κατὰ τῶν Ἰησουΐτων τὸν Μητροφάνην, δινομάσας αὐτὸν Μέγανναν Ἀρχιμανδρίτην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Γερασίμου, δικύριλλος ἐξελέγη πατριάρχης (1636). Ἀπέθανεν ἐν Βλαχίᾳ τὸ 1639.

‘Ο Μητροφάνης ύπηρε καὶ συγγραφεὺς καὶ διὰ τῶν πολυαρίθμων βιβλίων του εἶχεν ἴδρυσει εἰς Ἀλεξάνδρειαν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην τῆς ἐποχῆς του. “Ἐν ἑκ τῶν σπουδαιοτέρων συγγραμμάτων του εἶναι ἡ «‘Ομολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας».

3. Ἡ λίας Μηνιάτης. Ἐγεννήθη εἰς Ληξούριον τῆς Κεφαλληνίας, τὸ ἔτος 1669. Εἰς ἡλικίαν 10 ἐτῶν ἐστάλη ὡς μαθητής εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου ἐδιδάχθη τὴν Ἑλληνικήν, λατινικήν καὶ Ἰταλικήν γλῶσσαν. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην τόσον διεκρίθη ὥστε, διαρίσθητος, καθηγητής τῶν Ἑλληνικῶν μαθημάτων. Ἐπὶ τριετίαν ἐδιδάξεν ἐπιτυχῶς καὶ συγχρόνως ἐκήρυττε καὶ τὸν θεῖον λόγον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ὅπου ἔχειροτονήθη διάκονος.

Ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα του Κεφαλληνίαν, διωρίσθη καθηγητής καὶ ἐδιδάξεν ἐπὶ ἐπταετίαν τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν, κηρύττων συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς ναούς. Ἐκ Κεφαλληνίας μετέβη εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ἐδιδάξεν ἐπὶ 3 ἔτη, καὶ ἐν συνεχείᾳ μετέβη εἰς Κέρκυραν, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνεψιούς τοῦ ἐκεῖ Βενετοῦ στρατηγοῦ. Ἐκ Κερκύρας μετέβη καὶ πάλιν εἰς Βενετίαν, ὡς καθηγητής εἰς τὸ ἐκεῖ φροντιστήριον καὶ μετὰ ἐν ἕτος ἥλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς σύμβουλος τοῦ πρέσβεως τῆς Βενετίας.

Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθάυμάσθησαν αἱ διδαχαὶ του καὶ ἡ ρητορική του τέχνη, διὸ καὶ ἐξελέγη διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς καὶ ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, παραμείνας εἰς τὴν τιμητικὴν ταύτην θέσιν ἐπὶ ἔξι ἔτη, διπότε, παρατηθεὶς, μετέβη καὶ πάλιν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Κέρκυραν.

Μετὰ ταῦτα δὲ Ἡλίας Μηνιάτης ἐγένετο ἱεροκῆρυξ Ἀργους καὶ Ναυπλίου καὶ, τὸ ἔτος 1711, ἀρχιεπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων. Φλεγόμενος δῆμος ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἀναδειχθῇ ἄξιος εἰς τὸ νέον ἀρχιεπισκοπικόν του ἀξιωμα, ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς κόπους καὶ ἀγώνας, ἐξ αἰτίας τῶν ὅποιων ἐκλονίσθη ἡ ύγεια του καὶ ἀπέθανεν εἰς Παλαιάς Πάτρας, τὴν 1ην Αύγουστου τοῦ ἔτους 1714. ‘Ο νεκρός του, μεταφερθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς Ληξούριον, ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου.

‘Ο Μηνιάτης ἔγραψε πολλὰς δύμιλίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Διδαχαί». Ἐπίσης συνέγραψε καὶ τὸ θεολογικὸν σύγγραμμα

«Πέτρα Σκανδάλου». Εἰς τοῦτο περιγράφει σαφῶς τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτίας τοῦ σχίσματος τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

Παραθέτομεν περικοπὴν ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Ἡλία Μηνιάτη ὑπὸ τοῦ πατρός του: «⁷ Ήτο φαιδρὸς καὶ χαρίεις εἰς τὸ πρόσωπον, τὸ δποῖον ἐφανέρωνε καὶ ἔξωθεν τὴν δέκτητα τοῦ νοός του, τὸ πρᾶον καὶ ἀδολον τῆς καρδίας του καὶ τὸ κόσμιον τῶν ἡθῶν του. ⁸ Ήτο θεοσεβέστατος, εὐπροσήγορος εἰς τὰς συναναστροφάς, εἰλικρινέστατος εἰς τὴν φιλίαν, πεπλουτισμένος μὲ ἀληθινὴν εὔσεβειαν καὶ χοι-στιανικὴν ἀγάπην καὶ ἦτο ἐκ φύσεως εὐγλωττος, ἥ σπουδὴ ὅμως τῆς φιλοσοφίας, τῆς θεολογίας καὶ τῆς μαθηματικῆς τὸν ἐκράτησαν τέλειον ὄγητορα καὶ ἄκρον διδάσκαλον».

4. Νικηφόρος Θεοτόκης. ⁹ Εγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν, τὸ ἔτος 1736. Τὰ πρῶτα του γράμματα ἔμαθεν εἰς Κέρκυραν καὶ ὑστερὸν ἐσπούδασεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Βολωνίας καὶ Πα-ταβίου φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά καὶ κατέγινεν εἰς θεολογικὰς μελέτας, ἀναδειχθεὶς εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων θεολόγων τῆς Ὀρθοδόξου Ἑκκλησίας.

Τὸ ἔτος 1762, ἐλάθων εἰς Κέρκυραν, ἔχειροτονήθη ἵερομόνα-χος, μετονομασθεὶς Νικηφόρος, καὶ ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὸν θεῖον λόγον, ἥ δὲ φήμη του διεδόθη εἰς δόλοκληρον τὸν Ἐλληνισμόν. Μετὰ ταῦτα ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταν-τινουπόλεως Σαμουὴλ καὶ ἐγένετο ἱεροκήρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκ-λησίας. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετέβη εἰς Ἰάσιον, ὡς διευ-θυντὴς τῆς ἐκεῖ Ἐλληνικῆς Σχολῆς καὶ τὴν δην Αὐγούστου 1789 ἔχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος. Ἐκεῖ δι-ωργάνωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἴδρυσε πολλὰ σχολεῖα. Κατὰ τὸ ἔτος 1795, παρατηθεὶς, μετέβη εἰς Μόσχαν, δπου παρέμεινε μέ-χρι τοῦ θανάτου του (1805).

Ἡ Ἐκκλησία δόφείλει πολλὰ εἰς τὸν Θεοτόκην, διότι διὰ τῆς διδασκαλίας του κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ πολλοὺς Μωαμε-θανοὺς καὶ Τατάρους. Μεταξὺ τῶν ἄλλων συγγραμμάτων του συγκαταλέγονται καὶ διάφοροι δομιλίαι του ἐπὶ τῶν περικοπῶν τῶν Εύαγγελίων, ὑπὸ τὸν τίτλον «Κυριακοδρόμια».

5. Μελέτιος, μητροπολίτης ¹⁰ Αθηνῶν. ¹¹ Εγεννήθη εἰς Ἰωάννινα, τὸ ἔτος 1661. Μετὰ τὰ πρῶτα του γράμματα, ἄτινα ἔμαθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἥλθεν εἰς Πατάβιον καὶ ἐσπούδασεν

Ιατρικήν καὶ φιλοσοφίαν. Ἀποπερατώσας τάς σπουδάς του, ἥλθεν εἰς Ἰωάννινα καὶ διωρίσθη σχολάρχης εἰς μίαν ἐκ τῶν πέντε ἑκεῖ ἴδρυθεισῶν σχολῶν. Εἰς ἡλικίαν 31 ἐτῶν ἔχειροτονήθη μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης. Τὸ ἔτος 1701 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς ἔξαρχος εἰς Πελοπόννησον. Ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν (1703), δπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1714). Ἔγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἴστορίαν, ἥτοι την καὶ διαφόρους διδαχὰς ποικίλου ἥθικοῦ περιεχομένου.

6. Εὐγένιος Βούλγαρης. Ἔγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ ἔτος 1716. Τὰ πρῶτά του γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν πατρίδα του. Ὅστερον μετέβη εἰς Πατάβιον, δπου ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν. Ἐπιστρέψας μετὰ τάς σπουδάς του εἰς τὴν πατρίδα του ἔχειροτονήθη, τὸ 1738, διάκονος, δνομασθεὶς Εὐγένιος (τὸ πρῶτον του ὄνομα ἦτο Ἐλευθέριος). Διετέλεσε σχολάρχης εἰς τὰς σχολὰς Ἰωαννίνων καὶ Κοζάνης καὶ εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν καὶ ἡ φήμη του διεδόθη εἰς δὲν τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ ταῦτα, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, προσελήφθη ὡς διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς. Κληθεὶς ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Μ. Αἰκατερίνης, μετέβη εἰς Πετρούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετάφρασιν κώδικος νόμων, τιμηθεὶς ἑκεῖ διὰ τὴν σοφίαν καὶ πολυμάθειάν του. Ἐλθὼν εἰς Μόσχαν, ἔχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας ἵερεὺς καὶ μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπος Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος. Τὸ ἔτος 1802, λόγω γήρατος, ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν Ἀγίου Ἀλεξάνδρου, ἐν Νέφσκῃ, δπου παρέμεινε μέχρι βαθέος γήρατος. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 90 ἐτῶν (1806).

Ο Εὐγένιος Βούλγαρης ἦτο εἶς ἐκ τῶν πολυμαθεστέρων καὶ πολυγραφωτέρων Ἑλλήνων λογίων. Διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ τῶν συγγραμμάτων του συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ἐγνώριζε τὴν ἐλληνικήν, λατινικήν, Ἰταλικήν, γερμανικήν, γαλλικήν, ἔβραϊκήν καὶ ρωσικήν γλῶσσαν καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ρητορικήν του ἱκανότητα. Θεωρεῖται εἶς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων προμάχων τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἔγραψε πλεῖστα ἀξιόλογα συγγράμματα, ἐκ τῶν δποίων τὰ σπουδαιότερά εἶναι: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ὁμολογία»,

«Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς», «Περὶ τῶν μετὰ τὸ σχῆμα ἀγῶν
ἐκκλησιῶν» κ. ἄ.

ΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, ANTIOCHEIAS ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΤΑ ΤΗΝ κατάληψιν τῆς Παλαιστίνης, Συρίας, Αιγύπτου καὶ ἀργότερον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὰ Πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας ἔχασαν βέβαια τὴν προηγουμένην των αἰγλην καὶ τιμήν, πλὴν ὅμως δὲν ἔχασαν τὸν προορισμὸν καὶ τὴν ἀποστολήν των κατὰ τὰς παρούσας κρισίμους στιγμάς ἔναντι τοῦ ὑποδούλου χριστιανικοῦ κόσμου. Εὑρίσκοντο εἰς συχνὴν ἐπαφὴν καὶ συνεργασίαν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐλάμβανον δῆγματα.

1. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἰεροσολύμων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἔπαινε νὰ ἐκπέμπῃ ἀκτῖνας πίστεως καὶ φωτός. Διότι εὑρίσκετο εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποιον ἐγεννήθη, ἐδιδαξεν, ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη δικύριος καὶ εἰς τὸν τάφον Του εἶχεν ἀνεγερθῆ διεγαλοπρεπῆς ναὸς τῆς Ἀναστάσεως. "Απειρα πλήθη πρόσκυνητῶν συρρέουν μὲ εὐλάβειαν, ἵνα συμμετάσχουν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, τῆς μεγαλυτέρας ἑορτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ Πατριαρχεῖον διοικεῖται ἀπὸ "Ἐλληνας, ή δὲ περιφέρειά του ἀποτελεῖται ἀπὸ δέκα ἑννέα ἐπισκοπάς.

Σήμερον τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων εὑρίσκεται, ἀπὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ διοικήται ὑπὸ "Ἐλληνος Πατριάρχου.

2. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας. Τοῦτο δὲν εἶχε τὴν τύχην τοῦ Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων, διότι διάπασις, διὰ τῶν προπαγανδιστικῶν του ἐνεργειῶν, προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τὸὺς Ὁρθοδόξους εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἰδρύσας ἐκεῖ καὶ Πατριαρχεῖον τῶν Ούνιτῶν. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀραβιοφώνων Ὁρθοδόξων ἔγιναν Ούνιται καὶ τὸ Ὁρθόδοξον Πατριαρχεῖον διέτρεξε κίνδυνον νὰ ἐξαφανισθῇ. Τοῦτο ἀντελήφθη τὸ Οἰ-

κουμενικόν Πατριαρχεῖον καὶ ἔξέλεγεν εἰς αύτὸν Ὁρθοδόξους Πατριάρχας, οἵτινες διὰ τῆς πολλαπλῆς των δράσεως κατώρθωσαν νὰ συγκρατήσουν τὸν Ὁρθόδοξον Χριστιανισμὸν καὶ νὰ ἀνακόψουν τὴν δρᾶσιν τοῦ Οὐνιτικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀντιοχείας περιλαμβάνει 16 μητροπόλεις.

3. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας προώδευσε περισσότερον τῶν ἄλλων, διότι ἔτυχε τῆς προστασίας τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας καὶ τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἴσχυν. Περιλαμβάνει ὅκτω ἐπαρχίας, μὲν ἵσαριθμους ἐπισκόπους. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας φέρει καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, Λιβύης, Πενταπόλεως, Αἴθιοπίας καὶ πάσης γῆς Αἰγύπτου.

Ἐκεῖ αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες συντηροῦσι τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον καὶ διατηροῦσι καὶ διάφορα κοινωφελῆ ἰδρύματα, ώς λ. χ. τὴν Ἑλληνικὴν Φιλόπτωχον Ἐταιρείαν (1894), τὴν Φιλόπτωχον Ἀδελφότητα τῶν Ἑλληνίδων Κυριῶν (1905), τὸ νοσοκομεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος (1817 καὶ 1882), τὸ Μπενάκειον Ὁρφανοτροφεῖον (1908) κ.ἄ.

ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

ΛΙΓΟΝ κατ' ὀλίγον, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔχασε τὴν δικαιοδοσίαν του ἐπὶ τῶν Ἑκκλησιῶν, αἵτινες ἦσαν εἰς χώρας ἐλευθέρας.

Πρώτη κατέστη ἀνεξάρτητος ἡ Ἑκκλησία τῆς Ρωσίας. Εἰς τὴν Μόσχαν, ἡ ὁποίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1589 εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας, διητροπολίτης διοικεῖ ἐλεύθερα τὴν Ὁρθόδοξον Ἑκκλησίαν τῆς Ρωσίας. Τὸ ἔτος 1722 ὁ Μέγας Πέτρος συνεκρότησε τὴν Σύνοδον τῆς Ρωσικῆς Ἑκκλησίας. Αὕτη διοικεῖ τὴν Ἑκκλησίαν καὶ ἔχει τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τῆς Ρωσίας, τὴν Πετρούπολιν.

Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην διοίκησιν ἡ Ρωσικὴ Ἑκκλησία προώδευσε πολὺ εἰς τὰ θεολογικὰ γράμματα. Ἰδρυσε διαφόρους

σχολάς καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς διαφόρους λαούς τῆς Σιβηρίας, Ιαπωνίας, Κορέας κλπ.

Σήμερον, ὑπὸ τὸ νέον κομμουνιστικὸν καθεστώς, εἶναι ἄγνωστος ἡ θέσις καὶ ἡ δρᾶσις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπίσης κατέστησαν ἀνεξάρτητοι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἡ Ἐκκλησία τῆς Αὐστρίας, κατὰ τὸν 19ον δὲ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Σερβίας.

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ο 1868, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἥγειρε τὴν ἀξίωσιν ὅπως εἰς τὴν νέαν ἀνεξάρτητον Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν περιληφθοῦν καὶ πάντες οἱ Βούλγαροι, οἵτινες κατώκουν εἰς χώρας εύρισκομένας ἀκόμη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων καὶ ὑπαγομένας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Εἶχον μάλιστα τὴν ἀξίωσιν νὰ διορίσουν Βουλγάρους ἐπισκόπους εἰς τὰς ὑποδούλους χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχον Βούλγαροι, εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἰδικόν των ἐκκλησιαστικὸν ἀρχηγὸν (ἔξαρχον), δοτις θὰ ἦτο περιβεβλημένος μὲ τὴν ἔξουσίαν νὰ διοικῇ καὶ τοὺς ὑποδούλους καὶ τοὺς ἐλευθέρους Βουλγάρους. Τοῦτο δμως ἦτο παράλογον, διότι οἱ ὑπόδουλοι εἰς τοὺς Τούρκους Βούλγαροι διέμενον εἰς ἑλληνικάς πόλεις, οἵτινες εἶχον ὀρθοδόξους ἐπισκόπους. Τὸ Πατριαρχεῖον ἐδέχθη μὲν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ νὰ εἶναι αὕτη περιωρισμένη ἐντὸς τῶν ὅρων τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους.

Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἐπέμειναν καὶ ἐδημιούργησαν ταραχὰς εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ὁ τότε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀνθίμος ὁ βος συνεκάλεσε τοπικὴν Σύνοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν κατεδίκασε τὴν Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν ὡς σχισματικήν. Ἀπὸ τότε διεκόπησαν αἱ σχέσεις Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, κατὰ τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ ἐτακτοποιήθησαν αἱ ἔθνολογικαὶ διαφοραὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων, ἥρθη καὶ τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα.

ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Σύστασις

ΤΑΝ, μετά τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἥλευθερώθη ἐν τῷ μῆμα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη καὶ πάλιν ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν κράτος, ἡ Ἑκκλησία εἰς αὐτό ἥτο ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ δοποῖον ἀκόμη τότε ἥτο ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους. Τὴν γνώμην περὶ αὐτοκεφάλου Ἑλληνικῆς Ἑκκλησίας πρῶτος εἶχεν ἐκφράσει ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

Κατ’ ἀρχὰς τὴν διοίκησιν εἶχον οἱ ἐπίσκοποι τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων. Κατὰ τὸ ἔτος 1828, ὁ πρῶτος κυβερνήτης τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους Ἰωάννης Καποδίστριας, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔργων του, ἐπεχείρησε νὰ τακτοποιήσῃ καὶ τὴν Ἑκκλησίαν. Δὲν ἐπραγματοποίησεν δῆμος τὰ σχέδιά του, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐδοιοφονήθη, τὴν 9ην Ὁκτωβρίου 1831.

Τὸ ἔγκαταλειφθὲν δῆμος ἔργον τοῦ Καπαδιστρίου ἔφερεν εἰς πέρας ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Ὅθων (1833). Οὗτος συνέστησε μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ ἄνδρας πεπαιδευμένους καὶ συνετούς, ἵνα ἔξετάσουν λεπτομερῶς τὰ πράγματα καὶ ἔξεύρουν κατάλληλον τρόπον τακτοποιήσεως αὐτῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνέταξεν ἐν σχέδιον (καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἑκκλησίας), εἰς τὸ δοποῖον καθωρίζετο λεπτομερῶς ἀφ’ ἐνὸς μὲν ἡ Ἰδρυσις αὐτοκεφάλου καὶ ἀνεξάρτητου Ἑλληνικῆς Ἑκκλησίας, ἀφ’ ἐτέρου δὲ ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως αὐτῆς.

Μετὰ ταῦτα συνεκλήθησαν δλοι οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν, τὴν πόλιν Ναύπλιον, καὶ δι’ ἀποφάσεως ἐπεκύρωσαν τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἑκκλησίας. Ἀπὸ τότε ἴδρυθη ἡ ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοκέφαλος Ὅρθοδοξος Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Αἱ κύριαι δὲ διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἑκκλησίας εἶναι αἱ ἔξῆς: «Ἡ Ὅρθοδοξος Ἀνατολικὴ Ἀποστολικὴ Ἑκκλησία τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, κεφαλὴν γνωρίζουσα τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, κατὰ τὸ διοικητικὸν αὐτῆς μέρος ἔχει ἀρχηγὸν τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάσης

ἄλλης ἔξουσίας, φυλαττομένης ἀπαραχαράκτου τῆς δογματικῆς ἐνότητος, κατὰ τὰ παρὰ πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἀνέκαθεν προσβευόμενα».

2. Διοίκησις

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκεν εἰς τὴν λεγούμενην Ἱερὰν Σύνοδον. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ πέντε ἀρχιερεῖς, ἐκλεγομένους κατ' ἔτος ἐξ ἑκείνων, οἵτινες εἶχον περισσότερα ἔτη Ἱερωσύνης εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου (πρεσβεῖα ἀρχιερωσύνης). Εἰς τὰς συνεδριάσεις δύμας τῆς Ἱερᾶς ταύτης Συνόδου παρευρίσκετο πάντοτε καὶ εἰς πολιτικὸς ὑπάλληλος, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους, δυτικὸς ἐλέγετο Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Διὰ νὰ ἔχουν δὲ ἴσχυν αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου, ἐπρεπεν ἀπαραίτητως νὰ ὑπογράφῃ αὐτὰς καὶ ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος.

Τὴν ἤδρυσιν τῆς αὐτόκεφάλου ἐν Ἑλλάδι Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας δὲν τὴν ἔγνωστοποίησαν ἀμέσως εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, παρὰ μόνον μετὰ 17 ἔτη. Ο Πατριάρχης, μαθὼν τὰ ἐπιτελεσθέντα, ἐδέχθη ταῦτα καὶ ἀνεγνώρισε τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν, δι' ἐκδόσεως σχετικῆς ἀποφάσεως, Πατριαρχικοῦ Συνοδικοῦ Τόμου καλουμένης, ἥτις καθώριζε καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως αὐτῆς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1852, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐψήφισε νέον καταστατικὸν χάρτην, διὰ τοῦ ὅποιου ἀνεγνωρίζοντο ὀρισμέναι εἰσηγήσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπανασυνεδέθη μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ, μεταξὺ τῶν ἄλλων, λαμβάνει ἀπὸ αὐτὸ τὸ Ἀγιον Μύρον, τιμῆς ἔνεκεν. Τὸν νέον αὐτὸν καταστατικὸν χάρτην ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐτροποποίησεν ὡς ἐξῆς :

‘Ανωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἐποπτεύουσα ἀρχὴ εἶναι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος. Ταύτην ἀποτελοῦν πάντες οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος, συνέρχεται δὲ αὕτη ἀνὰ τρία ἔτη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος, τὰς Ἀθήνας. Πρόεδρος αὐτῆς εἶναι ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, δυτικὸς φέρει τὸν τίτλον «Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος».

Τὴν τρέχουσαν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἔχει ἡ Ἱερᾶ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπό δώδεκα ἀρχιερεῖς, ἐκλεγομένους κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας των, καὶ ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, δοτικοῖς εἶναι πρόεδρος αὐτῆς. "Εδρα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου εἶναι πάντοτε αἱ Ἀθῆναι.

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΟΥΛΕΙΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. Κατὰ τὴν δουλείαν

ΑΤΑ ΤΟΥΣ χρόνους τῆς Τουρκικῆς δουλείας, ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία διετηρήθη ὡς στοργικὴ μήτηρ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ καταδυναστευομένου Ἑλληνισμοῦ. Μὲ κεφαλὴν καὶ δδηγὸν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, γίνεται πρωτοπόρος ἐν μέσῳ χαλεπῶν περιστάσεων καὶ ἀγωνίζεται καὶ προσφέρει τὰ πάντα, ἵνα διατηρητῇ ἀμόλυντος ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ ἀπὸ τὴν βίαν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Ἐνθαρρύνει τοὺς ὑποδούλους πιστούς της καὶ τονώνει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ τὴν ἑθνικὴν ἰδεολογίαν.

Οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ καὶ τὰ μοναστήρια γίνονται φιλόξενα καὶ στοργικὰ ἄσυλα εἰς τοὺς καταδιωκομένους πιστούς καὶ φωτεινὰ διδακτήρια εἰς τὴν ἀπειλουμένην νὰ βυθισθῇ εἰς τὸ σκότος νεότητα. Ἐκεῖ μέσα, εἰς τὸ «κρυφὸ σχολεῖό» καὶ εἰς τὸ σκοτεινό του «κελλί» ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας φωτίζεται μὲ τὴν φλόγα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἐκ παραλλήλου δὲ καλλιεργεῖται καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους. Ὁ πτωχὸς καὶ ρακένδυτος «παππᾶς» ἐκεῖ μέσα γίνεται δὲ λειτουργὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ δὲ ἐμπνευστὴς τῶν ἰδανικῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ο κλῆρος, κατὰ τοὺς πικροὺς χρόνους τῆς μακρᾶς δουλείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐσήκωσε τὸ μεγαλύτερον βάρος τῶν βασάνων καὶ τῶν διώξεων. Πολλοὶ Ἱερεῖς, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ αἰσθήματα πατριωτικοῦ παλμοῦ, ὑπῆρξαν πρωτοπόροι καὶ ἡγή-

τορες εις διαφόρους ἐπαναστατικούς ἀγῶνας. Πολλοὶ ἔξ αὐτῶν ἔξωρίσθησαν, πολλοὶ ἐταλαιπωρήθησαν, πολλοὶ ἐφυλακίσθησαν καὶ πολλοὶ ύπέστησαν φρικτὸν μαρτυρικὸν θάνατον.

2. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν

“Οταν ἔξερράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821, ὁ κλῆρος, μὲ τὴν φλόγα τοῦ πατριωτισμοῦ εἰς τὰ στήθη, περιέρχεται τὰ διάφορά μέρη καὶ ἐνθαρρύνει καὶ εὐλογεῖ τοὺς ὑποδιόλους ἀδελφούς. Παντοῦ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῶν ἀντιπροσώπων της, εὐαγγελίζεται τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς εἰς τὴν Ἀγίαν Λαύραν ὑψώνει τὸ παραπέτασμα τῆς ὥραίας πύλης τοῦ μικροῦ ναοῦ ὡς λάβαρον τοῦ ἱεροῦ ἑθνικοῦ μας ἀγῶνος. Ὁ Γρηγόριος Δικαῖος (Παπαφλέσσας) ἔρχεται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐμψυχώνει μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ πίστιν τοὺς ἀποφασισμένους ἀδελφούς καὶ εἰς τὸ τέλος, εἰς τὸ ἀθάνατο Μανιάκι, ποτίζει μὲ τὸ αἷμά του τὸ μόλις φυόμενον δένδρον τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἑθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος δέ Ε' εἰς τὴν Κων/πολιν, ἀποδεικνύει, μὲ τὸν φρικτὸν ἀπαγχονισμὸν του, τὸν προορισμὸν καὶ τὸ χριστιανικὸν

“Ο ἑθνομάρτυς Γρηγόριος ὁ Ε'
(ἀνδριάς, πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)

καθήκον καὶ τὴν ύψιστην ἑθνικὴν ἀποστολὴν τοῦ "Ελληνός ἐκκλησιαστικοῦ ποιμενάρχου. Τοῦτον ἡκολούθησαν εἰς τὸ μαρτύριον, ἀπαγχονισθέντες κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ οἱ μητροπολῖται Ἐφέσου, Νικομηδείας καὶ Ἀγχιάλου. Ὁ μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως ἀπεκεφαλίσθη μὲν ἄλλους κληρικούς. Ὁ μητροπολίτης Σαλώνων (Ἀμφίσσης) κρατῶν τὸν Σταυρόν, ἐνθαρρύνει τὴν ἐπανάστασιν καὶ πίπτει χάριν αὐτῆς. Τέλος δὲ ἥρως ἔκεινος μοναχὸς Ἐθανάσιος Διάκος, σουβλισθείς, ὑπέστη τὸν μαρτυρικώτατον θάνατον εἰς τὴν Λαμίαν. Ἡ θυσία τόσων μαρτύρων κληρικῶν ἔχαρισεν εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀμόλυντον.

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ

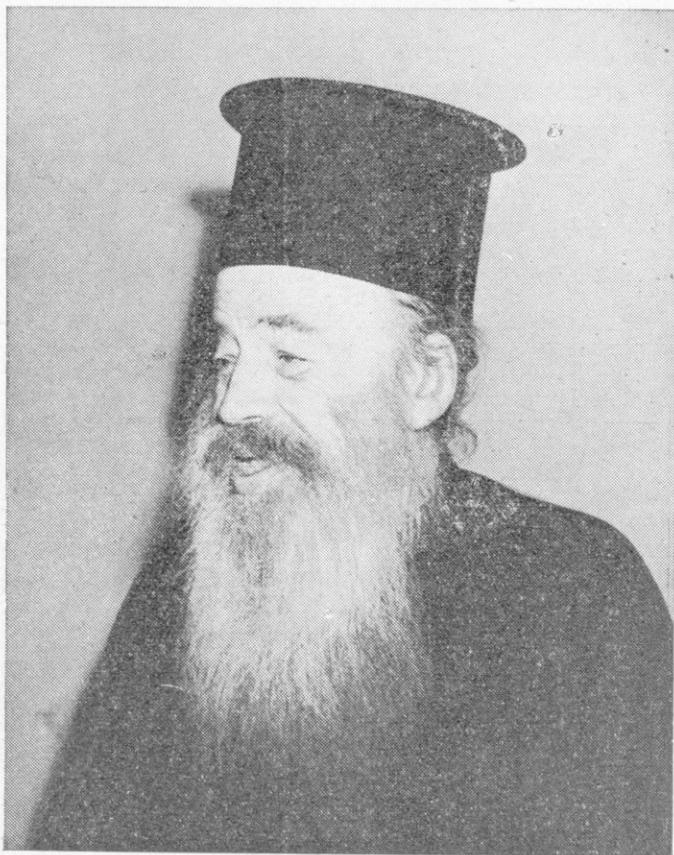
ΕΝ ΕΣΤΑΜΑΤΗΣΕ Βέβαια τὴν δρᾶσιν τῆς μέχρι σήμερον ἡ Ἑκκλησία. Συνεχίζει τὸ ἔργον τῆς μέχρι σήμερον ὑπὸ διαφόρους μορφὰς τῆς κοινωνικῆς τῆς προνοίας.

Κατὰ τοὺς Μακεδονικούς ἀγῶνας, ἡ Ἑκκλησία μας, διὰ τῶν πλουσίων μοναστηρίων τῆς καὶ διὰ τῶν ἐμψυχωμένων μοναχῶν τῆς, παρέχει πάσης φύσεως βοήθειαν εἰς τοὺς ἔργαζομένους τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων ἀκόμη Ἐλλήνων Χριστιανῶν ἀδελφῶν.

Κατὰ τοὺς Βορειοηπειρωτικούς ἀγῶνας τῆς φυλῆς μας, δὲ κλῆρος τῆς Ἡπείρου ἐν γένει, μὲν ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐμπνευσμένον Ἱεράρχην Ἰωαννίνων καὶ νῦν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἐλλάδος Σπυρίδωνα, πρωτοστατεῖ, ἵνα ἐλευθερωθοῦν οἱ ὑπὸ τοὺς Ἀλβανούς υπόδουλοι Ἐλληνες ἀδελφοὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Τὸ 1922, εἰς τὸ δρᾶμα ἔκεινο τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς μας, δὲ κλῆρος καὶ ἄλλην μίαν ἀκόμη φορὰν ἀποδεικνύεται ἑθνικὸς ποδηγέτης καὶ πνευματικὸς συμπαραστάτης, ἰστάμενος παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ σφαγιαζομένου χριστιανικοῦ ποιμνίου του, καὶ προσφέρεται ἔκουσίως ὡς θυσία εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ἑθνικοῦ καθήκοντος. Οὕτω δὲ μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσό-

στομος ἐσφαγιάσθη τὸ 1922 ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, παρα-
μείνας, ώς καλὸς ποιμήν, πλησίον τοῦ ἐναπομείναντος ἔκεī ποι-
μνίου του. Τὴν ἰδίαν τύχην εἶχον καὶ οἱ μητροπολῖται Κυδω-
νιῶν Γρηγόριος καὶ Μοσχονησίων Ἀμβρόσιος, μαρτυρήσαντες

*Ο Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος, Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σπνγίδων
τὸ ἔτος 1922, ἐνθαρρύνοντες καὶ παραμυθοῦντες τοὺς σφαγια-
ζομένους ἀδελφούς.

Κατὰ τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας τοῦ Ἐλληνοϊταλικοῦ πολέ-
μου καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία μας δὲν ὑστέρησεν εἰς ἡθικὴν προσ-

φοράν, πρὸς τόνωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἔθνικοῦ φρονήματος τῶν μαχομένων ύπερ πίστεως καὶ Πατρίδος. Διὰ τῶν ἐμπνευσμένων κληρικῶν τῆς παραστέκει μέχρι τέλους εἰς τὰ ἀπρόσιτα καὶ χιονοσκεπῆ βουνὰ τῆς Ἡπείρου καὶ ἐνθαρρύνει τοὺς

*Ο ἔθνομάρτυς Χρυσόστομος Σμύρνης

μαχομένους ύπερ θρησκείας καὶ ἐλευθερίας πιστούς της. Ἐκ παραλλήλου εἰς τὰ μετόπισθεν δὲν παραλείπει νὰ ἐκδηλώνῃ τὴν δρᾶσίν της εἰς ἔργα προνοίας καὶ ἀλληλεγγύης.

Κατὰ τὴν ἐπάρατον ἐκείνην Γερμανικὴν κατοχὴν (1941 -

1944), πολλάκις ή 'Εκκλησία μας, δι' ἐμψυχωμένων καὶ ἐμπνευσμένων κληρικῶν, Ἱεραρχῶν καὶ Ἱερέων, ὥρθωσε τὸ ἀνάστημά της καὶ ἐκαυτηρίασε τὰς θηριώδεις καὶ ἐγκληματικὰς πράξεις τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν. Πολλοὶ ἔξ αὐτῶν ὡδηγήθησαν ἄλλοι εἰς μαρτυρικὰ στρατόπεδα καὶ ἄλλοι πρὸ τῶν ἑκτελεστικῶν ἀποσπασμάτων. Διὰ τῶν διαφόρων Ἱεροτελεστιῶν καὶ λειτουργιῶν τῆς ἑτοῖνωσε ποικιλοτρόπως τὸ θρησκευτικόν καὶ ἔθνικόν αἴσθημα τοῦ ὑπερηφάνου καὶ ὑπὸ κατοχὴν διαβιοῦντος 'Ἐλληνικοῦ λαοῦ. 'Ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνοριακῶν συσσιτίων, εἰς τὰ ὅποια πλήθη 'Ἐλληνικοῦ λαοῦ πεινασμένα κατεπράύναγ τὴν πεῖνάν των. Καὶ ἐν γένει διὰ τῶν χριστιανικῶν τῆς ὁργανώσεων ἐτέθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πασχούσης 'Ἐλληνικῆς ψυχῆς.

'Ἐπίσης κατὰ τὰ ἔτη τοῦ κομμουνιστικοῦ κινήματος (1944 - 1949) καὶ πάλιν ὁ κλῆρος προσέφερε τὴν μεγαλυτέραν εἰς ἀναλογίαν θυσίαν τοῦ αἵματος, ὑπομένων τὰ πάντα μὲν χριστιανικὴν καρτερικότητα, χάριν τοῦ Εὐαγγελίου, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης. Τετρακόσιοι καὶ πλέον Ἱερεῖς ἔκ τοῦ ἐγγάμου κλήρου ἐσφαγιάσθησαν κατὰ τὸν πλέον ἀπάνθρωπον τρόπον, ἐπειδὴ ἡρνήθησαν νὰ ὑπηρετήσουν τοὺς σκοτεινοὺς σκοπούς τῶν ἔχθρῶν τῆς θρησκείας, ἐμμένοντες εἰς τὰς χριστιανικάς των πεποιθήσεις. 'Αρκετὸν εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ Ἱερέως Σκρέτα, δοτις ἐσταυρώθη ἐπὶ δένδρου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Μ. Παρασκευῆς. 'Υπὲρ τῶν νέων αὐτῶν μαρτύρων τῆς πίστεως ή 'Εκκλησία μας ἐτέλεσε πανελλήνιον μνημόσυνον.

Καὶ σήμερον ἀκόμη (1949) ή 'Εκκλησία μας, εἰς τὴν φωνὴν τοῦ γυμνητεύοντος συμμοριοπλήκτου ἀδελφοῦ ἔσπευσε νὰ ἐκτελέσῃ ἀκόμη μίαν φοράν τὸ καθῆκόν της. Διέθεσεν δλα τὰ πολύτιμα ἀφιερώματα τῶν ναῶν ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως εἰς τὰς ἐστίας των τῶν καταστραφέντων αὐτῶν ἀδελφῶν μας. Διὰ δὲ τοῦ στόματος τοῦ Ποιμενάρχου τῆς 'Αρχιεπισκόπου Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ἐλλάδος Σπυρίδωνος ἔξεφώνησε τὸ ἀδελφικὸν κήρυγμα τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν 27ην Νοεμβρίου 1949 περισυνέλεξε καθ' ἀπασαν τὴν 'Ελλάδα, διὰ τῶν μαθητῶν τῶν κατηχητικῶν τῆς σχολείων, τὸ δέμα τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ τῶν συμμοριοπλήκτων ἀδελφῶν.

‘Ομοίως ἔχει διοργανώσει σήμερον, καλύτερον πάσης ἄλλης ἐποχῆς, καὶ τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν. Αὕτη στηρίζομένη ἐπὶ νέων διοικητικῶν βάσεων, δρᾶ εἰς δλους τοὺς χριστιανικούς τομεῖς, εἰς τὸ κήρυγμα, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρόνοιαν, εἰς τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως πολυαρθριθμῶν χριστιανικῶν περιοδικῶν καὶ βιβλίων.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ

TAN META τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του, ἡ πρώτη φροντὶς καὶ μέριμνα τῶν κυβερνητῶν αὐτοῦ ἦτο νὰ ἀναζωογονήσουν τὴν παιδείαν ἐν γένει, ἡ δποία, λόγῳ τῆς μακρᾶς δουλείας, εἶχε περιέλθει εἰς πραγματικὸν μαρασμόν. Εἰς τοῦτο ἐβοήθησαν πολὺ καὶ οἱ ἐκπατρισθέντες καὶ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Δύσιν “Ἑλληνες λόγιοι καὶ ἐπιχειρηματίαι”. Ἐκ τούτων πολλοὶ λόγιοι, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους, ἥλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προσέφερον τὴν προσωπικήν των συνδρομήν, διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν αὐτοῦ. ”Ἀλλοι πάλιν διέθεσαν μεγάλας χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὴν ἀνέγερσιν διαφόρων σχολῶν. Οὕτω ἴδρυθησαν παντὸς εἴδους ἐκπαιδευτήρια καὶ Ἱερατικαὶ σχολαῖ, εἰς τὰς δποίας εἰσήχθη καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν. ’Ο πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ’Ιωάννης Καποδίστριας ἴδρυσε τὴν Ἱερατικὴν σχολὴν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Πόρου, ὡς καὶ τὸ σημερινὸν Πανεπιστήμιον, τὸ δποῖον ὀνομάσθη »Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον» καὶ εἰς τὸ δποῖον στεγάζεται ἡ Θεολογικὴ Σχολή. ’Ἐπίσης ἀπὸ εἰσφορᾶς τῶν ἀδελφῶν Ριζάρη ἴδρυθη, τὸ 1843, εἰς Ἀθήνας ἡ Ριζάρειος λεγομένη ’Ἱερατικὴ Σχολή, εἰς τὴν δποίαν προπαρασκευάζονται καὶ μορφώνονται ὑποψήφιοι κληρικοί.

Πλεῖστοι θεολόγοι ἐνεφανίσθησαν καὶ ἐδίδαξαν κατὰ κατρούς τὸν ἐλεύθερον πλέον Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν νεολαίαν καὶ ὡς καθηγηταὶ καὶ ὡς κληρικοὶ Ἱεροκήρυκες. Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν

θεολόγων, οίτινες προήγαγον τὴν Ἑκκλησίαν καὶ τὴν θεολογί-
κὴν ἐπιστήμην, ἥσαν οἱ ἔξῆς:

1. Θεόκλητος Φαρμακίδης. Οὗτος ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1784
εἰς ἐν χωρίον, κείμενον πλησίον τῆς Λαρίσης (Θεσσαλία). Κα-
τὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐσπούδαζεν εἰς Γοτίγγην, διότε,
ἐγκαταλείψας τὰς σπουδάς του, ἥλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ
προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸ μαχόμενον ἔθνος. Τὸ ἔτος
1823 εἰργάσθη εἰς Κέρκυραν ὡς καθηγητής τῆς Ἰονίου Ἀκαδη-
μίας. Ἀκολούθως κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα. Ἐγένετο ἐφορος
τῶν ἐν Αίγινῃ σχολῶν, γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (1833)
καὶ τὸ ἔτος 1837 καθηγητής τῆς θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον
Ἀθηνῶν, διακριθεὶς διὰ τὰς θεολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς του
γνώσεις. Εἰργάσθη ἐπίσης πολὺ καὶ διὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς
ἔλευθέρας Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
Ἀπέθανε τὸ 1862.

2. Κωνσταντίνος Οἰκονόμος. Οὗτος κατήγετο ἐκ Τσαρι-
τσαίνης τῆς Θεσσαλίας. Εἰργάσθη ὡς θεολόγος καὶ ἱεροκήρυξ.
Τὸ ἔτος 1819, ἐγκαταλείψας τὴν Ἑλλάδα, ἵνα διαφύγῃ τὸν ἄμε-
σον κίνδυνον τῆς σφαγῆς, μετέβη εἰς Ρωσίαν, διόπθεν ἐπέστρεψεν
ὅταν πλέον ἡ Ἑλλάς ἦτο ἔλευθέρα. Ἀπέθανε τὸ ἔτος 1875 εἰς
Ἀθήνας καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Ἱεράνην Μονὴν Πετράκη.

Καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς θεολόγοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ, εἰρ-
γάσθησαν πρὸς ἔξύψωσιν τῶν θεολογικῶν γραμμάτων. Πλεῖ-
στοι ἐκ τούτων διετέλεσαν καὶ καθηγηταὶ τῆς θεολογικῆς Σχο-
λῆς τοῦ Πανεπιστήμου Ἀθηνῶν, τῶν διοικών παραθέτομεν τὰ
δνόματα: Κ. Κοντογόνης, Ἀλέξανδρος Λυκούργος, Ε. Ζολώ-
τας, Α. Δ. Κυριακός, Νικηφόρος Καλογερᾶς, Νικόλ. Δαμα-
λᾶς, Φιλάρετος Βαφείδης, συγγράψας ἐκκλησιαστικὴν ἴστο-
ρίαν, δι πρώην Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδό-
πουλος, δι πολυγραφώτατος Χρῖστος Ἀνδρούτσος, διτις διὰ τῶν
σπουδαιοτάτων συγγραμμάτων του συνετέλεσεν εἰς τὴν θεμελί-
ωσιν τῶν ἡθικῶν καὶ δογματικῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς δι-
δασκαλίας, δι Κωνσταντίνος Δυοβουνιώτης κ.ἄ. Ἐκ τῶν ζώντων
δὲ πλεῖστοι διαπρεπεῖς θεολόγοι, καὶ εἰς τὰ δύο Πανεπιστήμια,
Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, διδάσκοντες, προάγουν σήμερον
τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην.

ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΙΣ ΤΑ τῆς λατρείας τῶν Χριστιανῶν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐλληνικῆς Ἑκκλησίας καὶ εἰς τὰ ἥθη αὐτῶν σημειούνται κατὰ τὴν τετάρτην περίοδον αἱ ἔξης ἔξελιξεις:

1. Λατρεία. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἡ λατρεία ἐπανευρίσκει ἐν Ἑλλάδι τὴν θέσιν τῆς.

Ἐπισκευάζονται οἱ κατεστραμμένοι ναοὶ καὶ κτίζονται νέοι μὲ εἰσφοράς πλουσίων Ἐλλήνων

εἰς ρυθμούς Βασιλικῆς καὶ Βυζαντινοῦ. Ἐσωτερικῶς διακοσμοῦνται μὲ πολυτελεῖς εἰκόνας ἀγίων ἀρίστης τέχνης καὶ μὲ διάφορα ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα, κανδήλας, πολυελαῖους κ. ἄ. Ἐπὶ Ἀρχιεπισκόπου Θεοκλήτου εἰσήχθη καὶ ἡ Εύρωπαϊκὴ μουσικὴ εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν. Πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἰδρύθη εἰς τὸ Ὁδεῖον Ἀθηνῶν ἴδιαιτέρα ἔδρα, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μουσικοῦ διδασκάλου Κωνσταντίνου Ψάχου, ἀποσταλέντος πρὸς τοῦτο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ λιτανεύσεις τῶν ἀγίων λειψάνων τῶν μαρτύρων τῆς Ἑκκλησίας γίνονται μὲ ἴδιαζουσαν τιμὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ λαμβάνει μέρος ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαός μὲ εὐλάβειαν καὶ θρησκευτικὴν κατάνυξιν.

Ἐπίσης ἐκαλλιεργήθη μετὰ ζήλου καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου. Κατὰ τὸ 1906 ὑπῆρχον πλέον τῶν 20 ιεροκηρύκων καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

2. Τὰ ἥθη. Ἐπίσης ἐκαλυτέρευσαν καὶ τὰ ἥθη. Ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῶν ἐκκλησιῶν ἀκούεται τακτικὰ τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα καὶ εἰς τὰς αἱθούσας τῶν χριστιανικῶν ὁργανώσεων διδάσκεται ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια καὶ πᾶσα κοινωφελὴς διδασκαλία. Εἰς τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα χιλιάδες παιδικαὶ ψυχαὶ τροφοδοτοῦνται μὲ τὰ ἥθικὰ διδάγματα τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, ἡ δὲ ἀλληλεγγύη καὶ ἡ ἀγάπη ἐπίσης δὲν ὑστεροῦν. Εἰς ἐκάστην μητρόπολιν πολλοὶ ἐνδεεῖς εὐρίσκουν ἀνακούφισιν, βοηθούμενοι ἀπὸ τὰ λειτουργοῦντα φιλόπτωχα ταμεῖα. Πλεῖστα δὲ συγγράμματα καὶ περιοδικά ἔξεδόθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πρὸς θρησκευτικὴν καὶ ἥθικὴν μόρφωσιν τῶν Χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ
Η ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

Σ ΕΙΔΟΜΕΝ ή πολιτική ἰσχύς τοῦ Πάπα ἥρχισε νὰ χάνεται ἀπό τὰς χεῖράς του. Ὁ Πάπας προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἔξουσίαν του, χρησιμοποιήσας κατ’ ἀρχὰς τὰ διάφορα τάγματα τῶν Ἰησουϊτῶν. Καὶ ὅταν αὐτὰ ἀπέτυχον εἰς τὰς προσπαθείας των καὶ διελύθησαν, μετεχειρίσθη ἐκβιαστικά μέτρα. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1545, συνεκλήθη ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, κατὰ τὴν δῆμον ἀπεφασίσθη ἡ τελεία ὑποταγὴ πάντων εἰς τὸν Πάπαν. Ἀπηγορεύθη μάλιστα ἡ ἐλευθέρα ἔρευνα τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Διὰ τῶν βιαζών τούτων μέτρων τοῦ Πάπα τὸ πρῶτον ἀπεμακρύνθησαν οἱ προτεστάνται. Τὸ ἔτος 1870, δὲ πάπας Πίος δ 9ος, συγκαλέσας σύνοδον εἰς τὸ Βατικανόν, ἐψήφισε τὸ «Ἀλάθητον τοῦ Πάπα», δηλ. οὗτος εἰς ὄλας τὰς πράξεις καὶ ἐνεργείας του ἔχει τὴν θείαν δύναμιν νὰ μὴ ὑποπίπτῃ εἰς σφάλματα.

Ἡ πολιτικὴ ἔξουσία του δὲν διήρκεσε πολὺ. Διότι, κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος (1870), δὲ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ κατέστησε τὴν Ρώμην πρωτεύουσαν καὶ περιώρισε τὸν Πάπαν εἰς τὸν Βατικανὸν λόφον. Τὸ 1929, τὸ Βατικανὸν ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐλεύθερον Κράτος τοῦ Πάπα, τὸ ὅποιον ἔχει κεχωρισμένην διοίκησιν. Ἐχει ἴδιοκούς του δικαστάς, ὑπαλλήλους, νομίσματα καὶ γραμματόσημα ἀκόμη. Ἐχει δὲ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀντιπροσωπεύεται διὰ πρεσβευτῶν.

Ἄλλα ἡ ψήφισις τῆς συνόδου τοῦ Βατικανοῦ περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ δυσαρεστηθοῦν πολλοὶ θεολόγοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ, οἵτινες δὲν ἔδεχθησαν τὴν ἀπόφα-

σιν ταύτην καὶ ἀπεσχίσθησαν, ίδρυσαντες τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Παλαιοκαθολικῶν. Οὗτοι δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα καὶ πολλὰς παραλόγους ἀξιώσεις αὐτοῦ. Εὑρίσκονται εἰς Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Ολλανδίαν, Αὐστρίαν καὶ Μεξικόν.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ τῆς παπίκης ἐκκλησίας καὶ κατὰ τὴν Δ' περίοδον δὲν μετεβλήθη. "Ολαι αἱ ἔξουσιαι εύρισκοντο ὡς καὶ πρότερον εἰς χεῖρας τοῦ Πάπα. Οὐδεὶς δύναται νὰ φέρῃ ἀντίρρησιν. Πᾶς δοτις θὰ ἔξεδήλωνε τοιαύτην διάθεσιν ὑφίστατο τὸν διὰ τῆς πυρᾶς μαρτυρικὸν θάνατον.

1. Παιδεία. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία οὐδεμίαν πρόδον παρουσιάζει εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς παιδείας, διότι δὲν ὑπάρχει οὐδεμία πρωτοβουλία εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἔξετασιν τῶν διαφόρων θεολογικῶν προβλημάτων. "Υπῆρχε δὲ ἐκ παραλλήλου ἀπόλυτος λογοκρισία εἰς τὰ ἐκδιδόμενα βιβλία καὶ ἐν γένει εἰς πᾶν ἔντυπον, τὸ δποῖον ἐπρόκειτο νὰ κυκλοφορήσῃ.

2. Λατρεία. Ἡ λατρεία παρουσιάζει πρόδον. Κτίζονται μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ μὲ τὸν νέον ρυθμὸν τῆς Ἀναγεννήσεως, ὡς οἱ ναοὶ τοῦ ἀγίου Πέτρου καὶ τοῦ ἀγίου Παύλου εἰς Ρώμην, τοῦ ἀγίου Στεφάνου εἰς Βιέννην κ.ἄ. Ἐπίσης ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ διακοσμητικὴ. "Αριστοὶ καλλιτέχναι, ζωγράφοι (ώς ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαήλ, Ἀγγελος κ.ἄ.) κοσμοῦν διὰ καλλιτεχνικῶν εἰκόνων τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ναῶν. Τέλος εἰσήχθη εἰς τοὺς ναούς καὶ ἡ μουσικὴ (ἀρμόνιον).

3. Ἡ θ.η. Ἐπειδὴ ὁ Πάπας εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς ἄλλην γλώσσαν, πλὴν τῆς Λατινικῆς, οἱ ὑπ' αὐτὸν λαοὶ ἥγνόσουν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καὶ ἐτήρουν μόνον τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν οὐσίαν. Δύναται ὅμως νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς λαούς, οἱ δποῖοι δὲν ἔγνωριζον ἀκόμη τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διωργάνωσεν ἱεραποστολικὰ τάγματα, τὰ δ-

ποῖα περιήλθον τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικήν καὶ ἄλλας χώρας καὶ προσείλκυσαν πολλούς εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Ι ΛΑΟΙ τῆς Δύσεως δὲν ἥδυναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν ἄδικον καὶ καταπιεστικὴν ἔξουσίαν τοῦ Πάπα. Ὁ παπικὸς κλῆρος εἶχε παρεκκλίνει τοῦ προορισμοῦ του καὶ ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὸ ἀτομικὸν του συμφέρον. “Ἐνεκα τούτου ἀπεφάσισαν ὅπως μεταρρυθμίσουν τὴν ἥδη ὑπάρχουσαν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν. Κύρια δὲ σημεῖα τῆς μεταρρυθμίσεως ἦσαν ἡ ἐπαναφορὰ εἰς τὰ παλαιὰ ἥθη καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Πάπαι βεβαίως ἀντέδρασαν καὶ πολλούς κατεδικασαν εἰς τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατον. Πλὴν ὅμως ἡ ἀφορμὴ εἶχε δοθῆ καὶ νέοι ἄνδρες παρουσιάζονται. Εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ Λούθηρος καὶ εἰς τὴν Ἐλβετίαν ὁ Σβίγγλιος καὶ ὁ Καλβῖνος.

1. Λούθηρος. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀϊσλέβεν τῆς Σαξονίας, τὸ ἔτος 1483. Κατ’ ἀρχὰς ἐγένετο μοναχὸς τῶν Αὐγουστιανῶν ταγμάτων καὶ ὑστερὸν ἔχειροτονήθη ἵερεύς. Ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ἡσχολήθη πολὺ μὲ τὴν μελέτην τῶν Ἀγίων Γραφῶν. Λόγῳ τῶν ἔξαιρετικῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν του προσόντων, προσελήφθη ὁς καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βυτεμβέργης, ὅπου ειργάσθη μετὰ ζήλου ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου.

“Οτε ἥλθεν εἰς Βυτεμβέργην ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ 10ου, ἵνα διανείμῃ εἰς τοὺς ἔκειν Χριστιανούς συγχωροχάρτια, πρός ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν των, ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Πάπα. Τὴν παραμονὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀγίων Πάντων (1517), ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὴν θύραν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τὰς ἰδέας του εἰς 95 ἄρθρα. Διὰ τούτων κατεπολέμει τὰς ὑπερβασίας τοῦ Πάπα καὶ ἐκάλει τοὺς Χριστιανούς καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ αὐτόν. Μαθῶν ταῦτα ὁ Πάπας, ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ρώμην τὸν Λούθηρον, ἵνα ἀπολογηθῇ. Οὗτος ὅμως περιεφρόνησε τὸν Πάπαν καὶ δὲν ὑπήκουσε, δι’ ὃ καὶ ὁ Πάπας τοῦ ἀπέστειλεν

άφορισμόν. Λαβών τοῦτον δὲ Λούθηρος τὸν ἔκαυσεν ἐνώπιον τοῦ πλήθους τῶν διπάδων του, τονίσας δτὶ οὐδεμίαν ἴσχυν ἔχει ἀφορισμός, προερχόμενος ἀπὸ τὸν Πάπαν, δστις δὲν φυλάττει τὰς διατάξεις τῶν κανόνων καὶ δὲν ἐκτελεῖ τὸ καθῆκόν του, σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθῆρου. Ὁ Λούθηρος διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης, εἰσήγαγε καὶ νέαν διδασκαλίαν. Κατήργησεν, ἐν πρώτοις τὸ πρωτεῖον καὶ τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα καὶ πολλὰς ἄλλας παραβάσεις αὐτοῦ. Ἐδίδασκεν δτὶ πηγὴ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μόνον ἡ Ἀγία Γραφή, ἡ δποία πρέπει νὰ μεταφράζεται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Χριστιανῶν, τὴν δποίαν δμιλοῦν. Ἔκαστος Χριστιανὸς δύναται μόνος του ὥν μελετᾷ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ νὰ ἔξηγῇ αὐτὴν δπως δύναται, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψίν του. Οἱ κληρικοὶ ἐπομένων εἶναι ἀπλοὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔχουν μόνον δύο βαθμούς, τὸν βαθὺν τοῦ διακόνου καὶ τὸν πρεσβυτέρου. Παρεσύρθη ὅμως καὶ ἀπέρριψε πολλὰς ὁρθὰς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ώς τὴν Ἱερὰν παράδοσιν, ἥτις, κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἶναι ἰσότιμος πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Παραδέχεται μόνον τὰ δύο μυστήρια, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν, διότι μόνον αὐτά, λέγει, μεταδίδουν τὴν Θείαν Χάριν, τὰ δὲ ἄλλα εἶναι ἀπλαῖ τελεταῖ. Δὲν παραδέχεται τὰς ἑορτὰς τῶν ἀγίων, παρὰ μόνον τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς (Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος, Βάπτισιν, Ἀνάστασιν, Ἀνάληψιν κ.τ.λ.).

2. Σβίγγλιος. Τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν δποίαν διεδίδοντο αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἴδεαι εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν ἴδιαν ἐποχὴν διεδίδοντο αῦται καὶ εἰς τὴν Ἐλβετίαν ὑπὸ τοῦ Σβίγγλου. Οὗτος ἦτο Ἱερεὺς τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ζυρίχης, ἔλαβε δὲ ἀφορμήν, δτε μετέβη εἰς Ἐλβετίαν ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα, ἵνα διανείμῃ τὰ συγχωροχάρτια αὐτοῦ (1519). Ἡρχισε λοιπὸν νὰ κηρύξῃ καὶ οὕτος τὴν ἀνάγκην τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λαός διηρέθη εἰς δύο καὶ ἡγέρθη σφοδρός ἐμφύλιος πόλεμος, κατὰ τὸν δποῖον ἐφονεύθη δ Σβίγγλος, τὸ ἔτος 1531. Τὸ ἔργον του δμως συνέχισε καὶ τὸ ἔφερεν εἰς πέρας δ Καλβῖνος.

3. Καλβῖνος. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν καὶ νέος ἀκόμη ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῶν κηρυγμάτων τοῦ Λουθῆρου. Ἐπειδὴ διέτρεχε κίνδυνον εἰς τὴν Γαλλίαν, λόγῳ τῶν μεταρρυθμιστικῶν του ἰδεῶν κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, δπου εὗρεν εὐνοϊκωτέρας συνθήκας, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας του, ἥτις ὠνομάσθη Καλβινισμός. Ἐδίδασκεν δτι δ ἄνθρωπος πρὸ τῆς γεννήσεώς του, εἶναι προωρισμένος ἀπὸ τὸν Θεόν νὰ σωθῇ ἢ νὰ καταδικασθῇ. Κατήργησε τὸν κλῆρον καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀνέθεσεν εἰς τοὺς γέροντας τῆς κοινότητος (εἰς τοὺς πρεσβυτέρους), διὰ τοῦτο δὲ ἡ Καλβινικὴ Ἐκκλησία ὀνομάζεται πρεσβυτεριανή. Ἀπηγόρευσε τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ τυχερὰ παιχνίδια καὶ κατήργησε τὰ διάφορα κέντρα διασκεδάσεως. Εἶχε σπουδάσει νομικά καὶ εἶχε μελετήσει τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Πράγματι ἐπέφερε τὴν δέουσαν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἐλβετίαν.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΑΙ Ἡ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Κ ΤΩΝ Χριστιανῶν τῆς Δύσεως, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεταρρυθμιστικῆς κινήσεως τοῦ Λουθῆρου, ἄλλοι μὲν ἥκολούθησαν αὐτὸν, ἄλλοι δὲ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Πάπαν. Οὕτω λοιπόν, καθὼς ἦτο ἐπόμενον, ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως διηρέθη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, μὲ φανατικὸν μῆσος. Μετὰ τοῦ λαοῦ ἐπίσης ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ἡγεμόνες, ἄλλοι μὲ τὸ μέρος τοῦ Πάπα ὡς ὁ Κάρολος δέ Ε' καὶ ἄλλοι ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως

Τὸ ἔτος 1572, συνεννοηθέντες οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως, συνεκρότησαν συνέδριον εἰς τὸ Σπά̄ιερ τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ ὅποιον ὑπερίσχυσεν ὁ Κάρολος μὲ τοὺς ὀπαδούς του, καὶ ἀπεκήρυξαν τὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ ὀπαδοὶ δύως τοῦ Λουθῆρου δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ διεμαρτυρήθησαν, δι' αὐτὸν καὶ ὠνομάσθησαν Διαμαρτυρόμενοι ἡ Προτεστάνται. Ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως ἔλαβον μέρος καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων ἡγέρθη ἄγριος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἄφθονον χριστιανικὸν αἷμα ἐπότισε τὴν γῆν. Ἡ

μεταρρύθμισις δύμως ἐπεκράτησε, κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Γερμανίαν καὶ Ἐλβετίαν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου τὴν εἰσήγαγεν ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Φραγκίσκος ὁ Α'. Ἀλλ' εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπεκράτησε μετὰ πολλοὺς σκληρούς καὶ αίματηρούς ἀγώνων. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρῃ τις ὅτι κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Ἅγίου Βαρθολομαίου ἐσφάγησαν 70 χιλιάδες δπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως. Μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀφέθησαν ἐλεύθεροι (1789). Εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν ἐπεκράτησεν ὑστεραὶ ἀπὸ πολλούς διωγμούς, κυρίως ἐπὶ τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ (1558), δπότε καὶ συνετάχθησαν τὰ 39 ἄρθρα τῆς πίστεως τῆς Ἀγγλικῆς Ἑκκλησίας. Αὕτη διετήρησε καὶ τοὺς τρεῖς βαθμούς τῆς Ἱερωσύνης (ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου καὶ διακόνου), καθὼς ἐπίσης καὶ πολλὰς ἀρχαίας τελετάς καὶ παραδόσεις. Ὁ νομάζεται δὲ αὕτη σήμερον Ἐπισκοπικὴ ἢ Ἐπισκοπικὴν ἡ Ἑκκλησία. Ἐκ τῆς Ἀγγλίας διερευνηθεῖσαν τοῦτο τὸν ἀντικείμενον οὐδὲν τοῦτο γέγονον θεωρεῖται παράδειγμα της πραγματείας της Εκκλησίας.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ, τῆς παιδείας, περὶ τῆς λατρείας καὶ περὶ τῶν ἡθῶν τῶν Χριστιανῶν τῆς Προτεσταντικῆς Ἑκκλησίας θὰ ἡδύνατό τις νὰ σημειώσῃ τὰ ἔξῆς:

1. Διοίκησις. Ἡ Προτεσταντικὴ Ἑκκλησία σήμερον διοικεῖται ἀπὸ μικτὰς ἐπιτροπὰς κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἱ δποῖοι διορίζονται ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας, εἰς δὲ τὴν Ἐλβετίαν ἀπὸ τὰς κοινότητας. Οὗτοι ἔχουν νὰ διευθύνουν τὰ γενικώτερα ζητήματα τῆς Ἑκκλησίας. Τὰς δὲ ἐπὶ μέρους Ἑκκλησίας τῶν πόλεων διευθύνουν οἱ πρεσβύτεροι (εἰς τὴν Ἀγγλίαν οἱ ἐπίσκοποι), μὲ τὰ συμβούλια, τὰ ἀποτελούμενα ἀπὸ λαϊκούς. Ἡ πολιτεία ἀσκεῖ ἀπλῶς ἐποπτείαν.

2. Παιδεία. Ἡ Προτεσταντικὴ Ἑκκλησία ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον παιδείαν. Πολλαὶ θεολογικαὶ σχολαὶ ἰδρύθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ πλεῖστοι θεολόγοι ἀνεδείχθησαν κατὰ καιρούς, τὸ δὲ κήρυγμα γίνεται ἀπὸ μορφωμένους κληρικούς.

3. Λατρεία. Οι ναοί των είναι ώς έπι τὸ πλεῖστον, γοτθικοῦ ρυθμοῦ. Ἐσωτερικῶς ἔχουν μόνον τὸν Σταυρὸν καὶ διάφορα ρητὰ τῆς Γραφῆς, ἀνευ εἰκόνων τῶν ἀγίων καὶ μαρτύρων τῆς Ἑκκλησίας. Ἀναγινώσκεται ἡ Ἀγία Γραφὴ καὶ ἀναπτύσσονται αἱ περικοπαὶ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἱεροκηρύκων.

4. Ἡθη τῶν Χριστιανῶν. Διὰ τοῦ κηρύγματος ἀνεπτύχθη, τρόπον τινά, θρησκευτικὴ ζωή. Πολλὰ φιλανθρωπικὰ κατασήματα ἀνακουφίζουν τοὺς πάσχοντας. Ἰδρύθησαν διάφοροι χριστιανικαὶ ἑταῖρεῖαι, αἵτινες συγκροτοῦν ἱεραποστολὰς πρὸς προσηλυτισμὸν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διαφόρων ἀγρίων ἀκόμη καὶ ἀπολιτίστων λαῶν.

Αἱ προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀμερικὴν περιλαμβάνουν περίπου 200 ἑκατομμύρια Χριστιανούς.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΆΛΛΑΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ Χριστιανικὴ ἐκκλησία εὑρίσκεται εἰς τὰς ἔξης σχέσεις πρὸς τὰς ἄλλας, ἥτοι πρὸς τὴν Παπικήν, τὴν Προτεσταντικήν καὶ τὴν Παλαιοκαθολικήν:

1. Πρὸς τὴν Παπικήν. Μετὰ τὸ σχῆμα διάπασις δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐργάζεται νὰ υποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικήν. Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπέστειλεν ἱεραπόστολους εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἵνα προσηλυτίσουν τοὺς Ὁρθοδόξους, ἰδρύσας μάλιστα εἰς τὴν Συρίαν καὶ Ούνιτικὸν Πατριαρχεῖον. Η Ἀνατολικὴ δμως ἐκκλησία ἀπήντα εἰς τὸν Πάπαν οὐχὶ βέβαια μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀλλ᾽ ὑπομιμήσκουσα εἰς αὐτὸν διὰ αἱ πράξεις του εἶναι παράνομοι καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου. Μέχρι σήμερον πλεῖστοι διαπρεπεῖς θεολόγοι εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν, πλὴν δμως μέχρι σήμερον οὐδεμία πρόσδος ἐσημειώθη.

2. Πρὸς τὴν Προτεσταντικήν. Η Προτεσταντικὴ ἐκκλησία, μετὰ τὴν ἐπικράτησίν της, ἥλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Ὁρθόδοξον πρὸς ἔνωσίν των (1569). Πολλοὶ διαπρεπεῖς θεολόγοι προτεστάνται ἔξεδήλωσαν τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα ἔλθουν εἰς

είλικρινεῖς σχέσεις πρός τὴν Ὁρθόδοξον Ἑκκλησίαν. Εἶς ἐκ τούτων ἦτο καὶ ὁ βοηθὸς τοῦ Λουθήρου Φίλιππος Μελάγχθων, δόστις πρῶτος συνέταξε τὴν δμολογίαν πίστεως, τὴν ὀνομασθεῖσαν Αὐγούσταῖαν δμολογίαν. Διὰ τῆς δμολογίας ταύτης, οἵ διαμαρτυρόμενοι προσπαθοῦν νὰ δεῖξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ δὲν εἶναι κακόδοξοι αἱρετικοὶ καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἔπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς Ἑκκλησίας. Κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ πλεῖστοι ἄλλοι θεολόγοι προτεστάνται ἔγραψαν εἰς τὸν Πατριάρχην, προτείναντες τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑκκλησιῶν.

Τοῦτο δμως δὲν κατέστη δυνατόν, διότι, ναὶ μὲν ἡ Προτεσταντικὴ Ἑκκλησία κατήργησε τὰς κάινοτομίας τοῦ Πάπα, ἀλλὰ συγχρόνως κατήργησε καὶ ὥρισμένας βασικάς καὶ ἀληθεῖς διδασκαλίας τῆς Ἑκκλησίας, τὰς δποίας διατηρεῖ ἡ Ὁρθόδοξος Ἑκκλησία (κατάργησις Ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ ὥρισμένων Μυστηρίων).

Ἐπίσης ἡ προτεσταντικὴ Ἑκκλησία μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἡ Ὁρθόδοξος δὲν παραδέχεται τοῦτο, διότι πιστεύει ὅτι διὰ τῆς μεταφράσεως παραφθείρονται αἱ ἔννοιαι τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ δὲ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἀνάγνωσις τῆς Ἀγίας Γραφῆς βοηθεῖ εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀλάνθαστον κατανόησιν τῶν διδαγμάτων τοῦ Εὐαγγελίου.

Πλὴν δμως κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν διατηροῦνται φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο Ἑκκλησιῶν.

3. Πρὸς τὴν Ἀγγλικανικήν. Εἴδομεν ὅτι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἑκκλησία δὲν ἡκολούθησεν ὅλα τὰ παραδείγματα τῆς μεταρρυθμίσεως. Διετήρησε τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τελεῖ τὰς διαφόρους ἱεροτελεστίας καθ' δμοιον σχεδὸν τρόπον πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον. Ἐχει εἰκόνας, κανδήλας καὶ ψάλλουν ὕμνους πρὸς τιμὴν τῶν ἀγίων. Ταῦτα ἐδημιούργησαν προϋποθέσεις δυνατότητος ἔνωσεως τῶν δύο Ἑκκλησιῶν. Τοιαύτη κίνησις ἥρχισε κατὰ τὸ ἔτος 1842. Τὸ ἔτος 1862 συνεστήθη ἐταιρεία ἀπὸ Ἀγγλικανούς ἐπισκόπους καὶ θεολόγους, ἥτις ἀπεδοκίμασε τὸν προσηλυτισμὸν μεταξὺ τῶν ὁρθοδόξων. Κατὰ τὸ ἔτος 1874 συνεστήθη ἐταιρεία τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας, ἥτις λειτουργεῖ μέχρι σήμερον καὶ τῆς δποίας μετέχουν πολλοὶ ἐπιφανεῖς θεολόγοι, συνεργαζόμενοι μὲν πνεῦμα φιλικόν. Εἰς

τὰ συγκροτούμενα δὲ συνέδρια, εἰς τὰ ὅποια καλεῖται καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ἑκκλησία, ἐκφράζεται ἡ εὐχὴ τῆς ἑνώσεως αὐτῶν.

4. Πρὸς τὴν Παλαιοκαθολικήν. ‘Η Ἑκκλησία αὕτη ἐσχηματίσθη ἀπὸ ἑκείνους, οἵτινες δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα. “Ιδρυσαν Ἰδιαίς των Ἑκκλησίας εἰς Γερμανίαν, Ἐλβετίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας καὶ ἔχουν Ἰδικούς των ἐπισκόπους, πρὸς μόρφωσιν δὲ τοῦ κλήρου ἰδρυσαν καὶ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Βέρνης. Πλησιάζουν περισσότερον πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἑκκλησίαν καὶ ἐπιθυμοῦν τὴν μετ’ αὐτῆς ἔνωσιν.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ Ἑλληνικὴ Ἑκκλησία ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς αὐτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1852 ὡς ἔξῆς:

‘Αφ’ ἦς ἐποχῆς ἀνεκηρύχθη αὐτοκέφαλος ἡ Ἑλληνικὴ Ἑκκλησία, δὲν εύρισκετο εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διότι δὲν ἀνεγνωρίσθη ἀμέσως ὑπ’ αὐτοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος 1850 (30 Μαΐου), ἀφοῦ συνῆλθεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ἀπεφάσισεν δπως ἀρμοδίως γίνη γνωστὴ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἡ σύστασις αὐτῆς. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, συγκαλέσαν ἐπίσημον συνέλευσιν, τὴν 29ην Ιουνίου 1850, εἰς τὴν ὅποιαν παρέστησαν πέντε πρώην πατριάρχαι, δεκατρεῖς μητροπολῖται τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ βαθμοῦχοι τοῦ Πατριαρχείου, ἔξεδωκε τὸν Συνοδικὸν Τόμον, διὰ τοῦ ὅποιου ἡ Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀνεκηρύσσετο αὐτοκέφαλος καὶ ὅστις, κοινοποιηθεὶς, ἐγένετο δεκτός. ‘Η Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ καταρτίσῃ τὴν Σύνοδον, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου. ‘Ο βασιλεὺς ‘Οθων, ἀφοῦ ἐδέχθη τὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικῆς Νεοφύτου Ἱεράν Σύνοδον, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐδήλωσε τὴν ἐπανάληψιν τῶν κανονικῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς Ἑκκλησίας μετὰ τῶν λοιπῶν ὁμοδόξων Ἑκκλησιῶν καὶ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἔξεφρασε τὴν χαράν του

διότι ή ἀναγνώρισις τῆς αὐτοκεφάλου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο κανονικῶς. Διὰ τὸ γεγονός τοῦτο, κατόπιν προτάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὡρίσθη δπως τὴν 20ὴν Αύγούστου τελεσθῆ διοξιογία εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναγνωσθῆ δ Συνοδικὸς Τόμος.

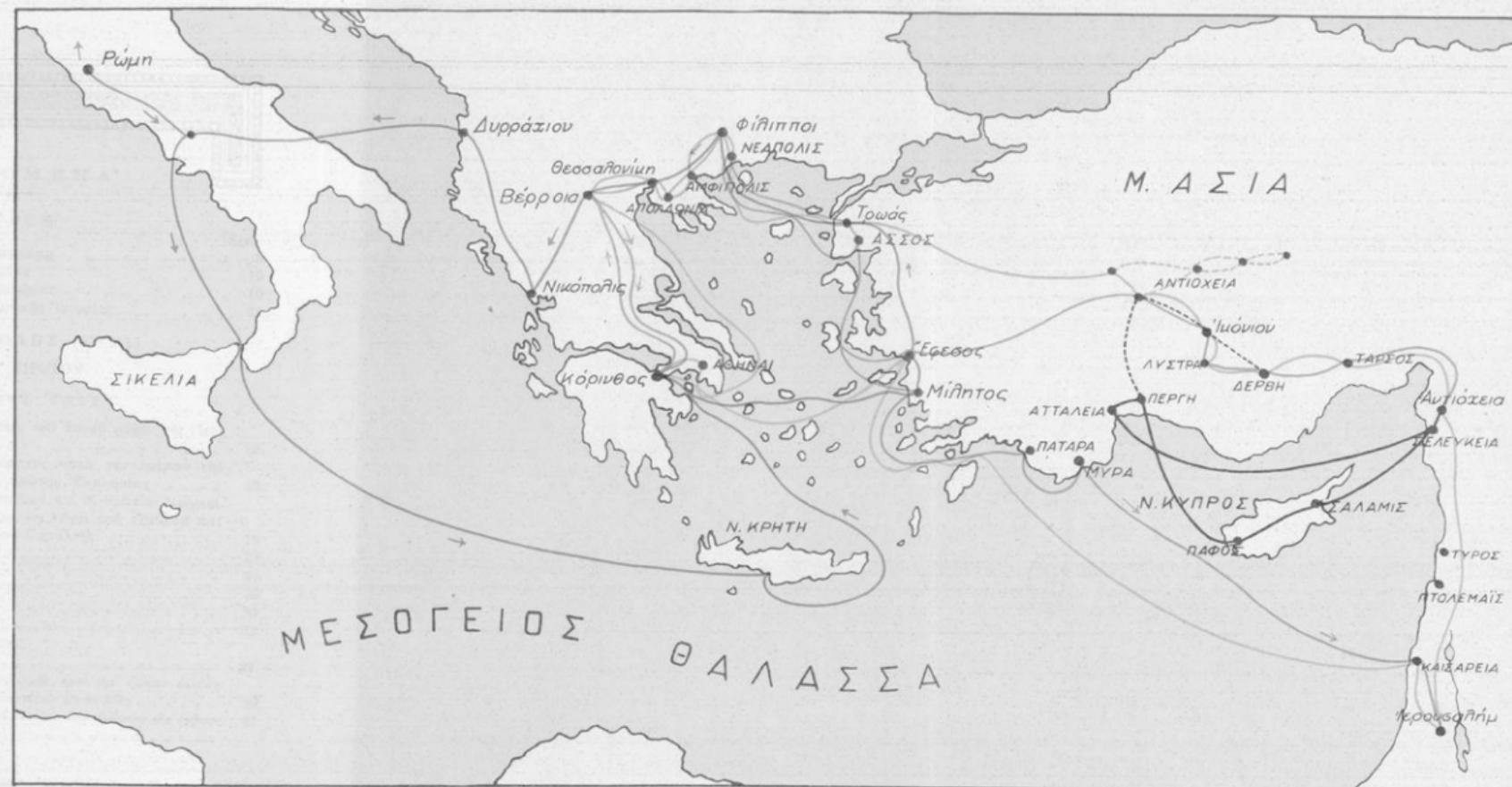
Ἐκτοτε δὲν διεκόπησαν αἱ μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατρι-
αρχείου σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ᾧτις
διατηρεῖ τὴν πρὸς αὐτὸν τιμὴν καὶ ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὸν τὸ πρω-
τεῖον μεταξὺ τῶν ἄλλων πατριαρχείων. Διότι, εὑρισκόμενον τοῦ-
το εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐστάθη πρω-
τοπόρον εἰς τὴν ἔδρασίωσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν.

Εἰς ἔνδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία
λαμβάνει τὸ "Αγιον Μύρον ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.
Εἶχε μάλιστα ἀποφασισθῆ εἰς "Αγιον" Όρος ἐκ μέρους ὅλων τῶν
Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νὰ συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, μὲ
κέντρον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, πρὸς τακτοποίησιν δια-
φόρων ζητημάτων, διοικητικῆς κυρίως φύσεως. Πλὴν ὅμως ἐμε-
σολάβησεν ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος, ὅστις ἐματαίωσε
τὴν σύγκλησιν αὐτῆς.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- A' πορεία
- B' πορεία
- C' πορεία
- D' πορεία

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΟΡΕΙΩΝ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελίς
1. Όρισμδς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας	9
2. Πηγαὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας	10
3. Διαίρεσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας	10
4. Ποία εἶναι ἡ ἀξία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας	11

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (33-313)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Ἀποστολικὴ Ἔποχὴ

5. Τὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς.	12.
6. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἡ ἔδρυσις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας	15
7. Τὰ πρῶτα θαύματα τῶν Ἀποστόλων καὶ οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἐκ μέρους τῶν Ἰούδαιων. Θαρραλέοι λόγοι τοῦ Παύλου καὶ ἡ συνετὴ συμβούλη τοῦ ραββίνου Γαμαλιὴλ	19
8. Ὁ βίος τῶν πρώτων Χριστιανῶν	21
9. Ἡ ἑκλογὴ τῶν ἐπτά διακόνων	24
10. Στέφανος ὁ πρωτομάρτυρς	26
11. Ὁ διάκονος Φίλιππος	30
12. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος	33
13. Παῦλος ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν	
1. Άι πηγαὶ	39
2. Ἡ ζωὴ τοῦ Παύλου μέχρι τῆς σιγμῆς, καὶ τὴν δοϊαν ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν νὰ κηρύξῃ τὸ Ἐναγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη	39
3. Ἡ διὰ θάνατος μεταστροφὴ τοῦ Παύλου ἀπὸ διώκτου εἰς ἐνθουσιώδη κήρυκα τοῦ Ἐναγγέλιον	41

* Ἡ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 5 — 21 ὥλη τῶν πρώτων κεφαλαίων (σελ. 12 — 100) ἐλήφθη ἐκ τοῦ τυχόντος πρώτου βραβείου βιβλίου τῶν Σ. Λαγοπάτη - Π. Πάτρα. Ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἡ ὑπόλοιπος ὥλη ἐλήφθη ἐκ τοῦ διά τοῦ αὐτοῦ βραβείου τιμηθέντος βιβλίου τοῦ Α. Μακρῆ.

	Σελίς
4. Τὸ σύστημα τῆς ἐνεργείας τοῦ	45
5. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δράσεώς τοῦ	47
6. Άλι πορεῖαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα πορεία	51
7. Ἡ τρίτη πορεία	56
8. Ἡ τετάρτη πορεία. Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος	59
14. Ἡ δρᾶσις τῶν ἕλλων Ἀποστόλων	
1. Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης	60
2. Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας	62
3. Οἱ Ἀπόστολοι Ματθαῖος, Φίλιππος, Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος, Σίμων ὁ ζηλωτὴς καὶ Ματθίας	63
4. Οἱ ἀδελφόθεοι Ιάκωβος καὶ Ιούδας	63
5. Οἱ Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς	64
15. Ἡ δρᾶσις τῶν Χριστιανῶν γυναικῶν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Οἱ χρόνοι τῶν διωγμῶν. Ἡ ήρωϊκὴ ἐποχὴ τῆς Ἐκκλησίας

16. Ἡ ἔξαπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας	99
17. Εύνοϊκαὶ περιπτώσεις διὰ τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ	
1. Ἡ Ρωμαϊκὴ κοσμοκρατορία	71
2. Ἡ ἔξαπλωσις καὶ δικαιοληπτής τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης	71
3. Ἡ παρακμὴ τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν	72
4. Ἡ ἥθικὴ κατάπτωσις	72
5. Ἡ κοινωνικὴ ἔξαπλωσις	73
6. Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ἥθικὴ ἀντιερθῆτης τῶν πρώτων Χριστιανῶν	73
18. Ἐμπόδια διὰ τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ	
Α') Τὰ αἰτια τῶν διωγμῶν	75
Β') Σύστημα, κατὰ τὸ δόπον διεξήχθησαν οἱ διωγμοί. Αἱ δύο περίοδοι αὐτῶν	78
Γ') Εἰκόνες ἀπὸ τὴν πρότην περίοδον τῶν διωγμῶν	
1. Ὁ διωγμὸς τοῦ Νέρωνος	79
2. Μάρτυρες καὶ μαρτυρολόγια	80.
Δ') Ἡ δευτέρα περίοδος τῶν διωγμῶν	
1. Ὁ διωγμὸς τοῦ Δεσπότου καὶ τοῦ Οναλεοριανοῦ	82
2. Ὁ διωγμὸς τοῦ Διοκλητιανοῦ	85
19. Πνευματικοὶ ἀγῶνες τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν αἱρετικῶν	87
20. Ἡ λατρεία τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν	
1. Γενικὴ ἐπισκόπησις	91
2. Τόποι λατρείας	91

	Σελίς
3. Άλι χριστιανικαὶ τελεταὶ ἡ τὰ μυστήρια	93
4. Ἐορταὶ	94
5. Χριστιανικά ἥδη καὶ ἔθιμα	95
21. Διὰ τίνων μέσων ἀντέδρασεν ὁ Χριστιανισμὸς κατὰ τῶν ἔχθρῶν του	99
22. Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας	
Α') Ἀποστολικοὶ πατέρες	
1. Κλήμης ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης	101
2. Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας καὶ μάρτυς	102
3. Πολύκαρπος ἐπίσκοπος Σμύρνης καὶ μάρτυς	103
Β') Ἀπόλογαται	
1. Ἀριστείδης ὁ Ἀθηναῖος	104
2. Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς	105
Γ') Ἔλληνες ἐκκλησιαστικοὶ ἀντιστρετικοὶ συγγραφεῖς	
1. Εἰσηγαῖτος ἐπίσκοπος Λογογδόνου (Λυῶνος) καὶ μάρτυς	107
2. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς	107
3. Ὡριγένης	109
4. Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νεοκαισάρειας καὶ θαυματουργὸς	111
Δ') Λατίνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	
1. Τερτύλιανὸς	112
2. Κυριολεῖος ἐπίσκοπος Καρχηδόνος καὶ μάρτυς	113
23. Διοργάνωσις καὶ διοίκησις τῆς Ἑκκλησίας κατὰ τὴν Α' περίοδον	115

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (313-867)

Ἡ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ

24. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	117
25. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν Β' περίοδον	
Α') Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν	119
Β') Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Δάσιν	121
26. Αἱρέσεις Β' περιόδου	121
27. Εἰκονομαχικαὶ ἔριδες	124
28. Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	125
29. Διοίκησις τῆς Ἑκκλησίας κατὰ τὴν Β' περίοδον	128
30. Σχέσεις Ἑκκλησίας καὶ Πολιτείας	130
31. Αύθαιρεσίαι τοῦ Πάπα	131
32. Ναοί. Χριστιανικαὶ τέχναι Β' περιόδου	
1. Naol. Ἐξέλιξις τῶν ναῶν	132
2. Χριστιανικὴ τέχνη. Διακόσμησις τῶν ναῶν	137
33. Ἡ λατρεία τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον	138

	Σελίς
34. Τὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατά τὴν Β' περίοδον	139
35. Μοναχικὸς βίος	140
36. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία Β' περιόδου	
Α') Ἑλληνες λεπάρχαι καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	
1. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος	141
2. Ὁ Μέγας Βασίλειος	142
3. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς	146
4. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	147
5. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς	151
Β') Ἑλληνες ἐκκλησιαστικοὶ δύνοντες	152
Γ') Λατίνοι κληρικοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	
1. Ἀμβρόσιος ἐπίσκοπος Μεδιολάνων	153
2. Ἰερώνυμος	154
3. Ὁ Ἰερός Αὐγουστῖνος	155
4. Γρηγόριος ὁ Διάλογος	156

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (867 - 1453)

*Απὸ τοῦ σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως

37. Τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας	158
38. Ἀπόπειρα ἐνώσεως Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας	160
39. Ποῖαι εἶναι αἱ νέαι διδασκαλίαι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας	162
40. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ κατά τὴν Γ' περίοδον	163
41. Διοίκησις καὶ ὄργανωσις τῆς Ἐκκλησίας	165
42. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους	167
43. Τέχνη. Λατρεία. Ἡθη τῶν Χριστιανῶν. Μοναχικὸς βίος	167
44. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία Γ' περιόδου	
1. Φῶτιος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως	170
2. Εὐθύνμιος Ζυγαβῆνὸς	170
3. Εὔσταθιος ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης	170
4. Ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Νικήτας Χωνιᾶται	171
5. Μᾶρκος ὁ Εὐγενικὸς	171
45. Σταυροφορίαι	172
46. Ἀκμὴ καὶ κατάπτωσις τοῦ παπισμοῦ	
1. Ἀκμὴ τοῦ παπισμοῦ	173
2. Πτῖσσις (ἢ παρακμὴ) τοῦ παπισμοῦ	174
47. Διοίκησις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας (Παιδεία. Λατρεία. Ἡθη τῶν Χριστιανῶν. Μοναχικὸς βίος)	175

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1453 - 1949)

'Από τής άλωσεως τής Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

'Η δρθόδοξος Χριστιανική 'Εκκλησία

	Σελίς
48. Ποιά ήτο ή ήθεις τῆς δρθοδόξου 'Εκκλησίας ύπο τούς Τούρκους	179
49. Διοίκησις τῆς 'Εκκλησίας	181
50. Λατρεία καὶ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Δ' περίοδον	182
51. 'Εκκλησιαστική παιδεία κατὰ τὴν Δ' περίοδον	
1. Κύριλλος Β' Λούκαρης	184
2. Μητροφάνης Κριτόπουλος	185
3. Ἡλίας Μηνάρης	186
4. Νικηφόρος Θεοτόκης	187
5. Μελέτιος μητροπολίτης Ἀθηνῶν	187
6. Εὐγένιος Βούλγαρης	188
52. Τὸ Πατριαρχεῖον 'Ιεροσολύμων, 'Αντιοχείας καὶ 'Αλεξανδρείας	
1. Τὸ Πατριαρχεῖον 'Ιεροσολύμων	189
2. Τὸ Πατριαρχεῖον 'Αντιοχείας	189
3. Τὸ Πατριαρχεῖον 'Αλεξανδρείας	190
53. Αύτοκέφαλοι 'Ορθόδοξοι 'Εκκλησίαι	190
54. Τὸ σχίσμα τῆς Βουλγαρικῆς 'Εκκλησίας	191
55. Σύστασις καὶ διοίκησις τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος	
1. Σύστασις	192
2. Διοίκησις	163
56. 'Η 'Ορθόδοξος 'Εκκλησία κατὰ τὴν δουλείαν καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐν 'Ελλάδι	
1. Κατὰ τὴν δονήσιαν	194
2. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν	195
57. 'Η δρᾶσις τῆς 'Ελληνικῆς 'Εκκλησίας ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως	196
58. 'Εκκλησιαστική παιδεία μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν	
1. Θεόκλητος Φαρμακίδης	201
2. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος	201
59. Λατρεία καὶ ἥθη τῶν Χριστιανῶν τῆς αὐτοκεφάλου 'Εκκλησίας	202

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

'Η παπικὴ 'Εκκλησία

60. Τὸ κράτος τοῦ Πάπα μέχρι σήμερον	203
61. Διοίκησις τῆς παπικῆς 'Εκκλησίας κατὰ τὴν Δ' περίοδον	204
62. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Δύσιν	
1. Λούθηρος	205

	Σελίς
2. Σβίγγλιος	206
3. Καλβίνος	207
63. Διαμαρτυρόμεναι ἡ προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι	207
64. Διοίκησις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν	208
65. Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἄλλας	209
66. Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον	211

---

⁷Επιμελητής ἐκδόσεως ὁ καθηγητὴς Ν. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ (ἀπ. Δ. Σ. ΟΕΣΒ

Ε Ι Κ Ο Ν Ε Σ

	Σελίς
1. "Ιησοῦς Χριστός, δικαλός ποιμήν τοῦ Χριστιανικοῦ ποιμνίου	8
2. «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην»	29
3. 'Ο ναός τοῦ 'Αγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ, ὃς ἔχει σήμερον	37
4. Σαούλ, Σαούλ! Τί με διώκεις;	42
5. 'Ο Απόστολος Παῦλος ὅμιλει εἰς τὸν 'Αρειον Πάγον τῶν 'Αθηνῶν.	55
6. Εἰσόδος κατακόμβης	92
7. 'Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ ναός τῶν 'Αγίων Αποστόλων (ρυθμοῦ Βασιλικῆς)	123
8. 'Εσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ("Άγιος Απολλινάριος Ραβέννης")	134
9. 'Ο ἐν 'Αθήναις ναός τῶν 'Αγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ)	135
10. 'Ο ναός τῆς 'Αγίας Σοφίας, σπωας ἐκτίσθη ὅπο τοῦ Ίουστινιανοῦ	136
11. 'Ο 'Ιεράρχης Μέγας Βασιλείος	143
12. 'Ο 'Ιεράρχης Γρηγόριος διθεολόγος	146
13. 'Ο 'Ιεράρχης Ιωάννης διχρυσόστομος	148
14. Ναός τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ. ('Ο καθεδρικὸς ναός τῆς πόλεως Ρέμης τῆς Γαλλίας)	176
15. Ναός τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰώνος. ('Ο καθεδρικὸς ναός τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων).	177
16. 'Ο ἔθνομάρτυς Γρηγόριος δι Ε'	195
17. 'Ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος Σπυρίδων	197
18. 'Ο ἔθνομάρτυς Χρυσόστομος Σμύρνης	198

*Ἐν τέλει τοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου προσαρτᾶται τοίτινχος ἔγχωμος χάρτης, ἐμφανίζων τὴν διαδομὴν τοῦ Αποστόλου Παύλου κατὰ τὰς τέσσαρας πορσίας αὐτοῦ.

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς δπόδειξιν τῆς γνησιότητος αύτῶν.

Ἄντιτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸν διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946 Α 108).

Ε Κ Δ Ο Σ Ι Σ Β', 1953 (VIII) — A N T I T Y P A 25.000

Ε Κ Τ Υ Π Ω Σ Ι Σ — Β ΙΒ Λ Ι Ο Δ Ε Σ Ι Α : Π. Γ ΑΡ Μ Π Η

Ψηφιοποιήθηκε 024000028453

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής